

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Allen
ers
ic

CHR. NICOLAISEN

AMAGERS HISTORIE

BILAGT MED DE VIGTIGSTE BREVE OG AKTSTYKKER
OM ØENS FORHOLD

II. DEL

UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE
AF CARLSBERGFONDET

SCHOUS FORLAG
KØBENHAVN C
1909

RETTELSER TIL 1. DEL.

- S. 34. Afsnittet om *Dragør i Middelalderen* er offentliggjort i »Fra Arkiv og Museum« II Bd., S. 305.
- S. 39. Efter 7de Linje fra neden tilføjes efter samt Ret: til at udkære Linned og Klæde og sælge det i Alenvis. De fik iøvrigt snart Ret til osv.
- S. 75. I 19. L. fra oven staar: føre paa Land; læs: fra Land.
- S. 101. I Tabellen bedes »Hvid« alle tre Steder rettet til Pen. (Pending). Under »Gæsteri« tilføjes udfor Møgleby søndre: 6 Pen. og udfor Temeruppe: 2 Pen.; i Sammentællingen forneden rettes 1 til 8. Under sidste Kolonne rettes 3 til 4.
- S. 102. I sidste L. i Anm. 1) slettes Ordene: eller Hvid.

AMAGERS HISTORIE

II. DEL

FRA CHRISTIERN D. II.s TIL FREDERIK D. IV.s TID

I. DRAGØRS ÆLDSTE FASTE BEBOELSE.

Den første Beboelse. — Kronens Fiskerleje. — De fire Gaarde: Bondegaarden — Herberget og Kroen — Toldstedet. — Under Grevens Fejde. — Fast Ernæringsliv: Sætønder — Fyr og Blusseri. — Beboelse omkring 1600. — Bjergrning. — Kreaturhold. — Havnen. — Sogne- og Retsforhold. — Skatter og Afgifter: Fordskyld — Husbondhold — Sagefald. — Extraskatter.

DRAGØR var under Hansestædernes Glansperiode delt i smaa Besiddelser, som Stæderne gennem deres Privilegier, naar de svarede de fastsatte Afgifter deraf, havde fuld Ret over, og som de kun benyttede under Fiskeritrafiken. Efterhaanden indskrænkede Kronen denne Ret, dels gennem nye Afgiftspaalæg, dels ved Magt, naar Krigsforhold gav Lejlighed dertil. Medens Fiskeri- og Markedspladsen før betragtedes som Stædernes frie Tumbleplads, finde vi den under Christiern d. 2. som Kronens Fiskerleje, der i al Fald delvis var undergivet Kongens og Kronens Brugs- og Myndighedsret. Allerede under Christian d. 1. og Kong Hans indskrænkedes Hansestædernes Rettigheder betydeligt til Fordel for Kjøbenhavns og andre danske Byers Borgere, som først søgte hertil for Handelens Skyld, men nu ogsaa tog stærk Del i Fiskeriet. Det danske Fed, der laa midt paa Lejet, udvidedes efterhaanden ved Inddragelse af Pladser, tilhørende fremmede Stæder, som maatte opgive deres Trafik. Baade Graabrødrene i Kjø-

benhavn og Sortebrødrene i Roskilde havde Kapeller herude¹⁾. Et helt nyt Stræde — Nyenstræde — opstod; der holdtes fast Herberg paa det danske Fed — Omstændigheder som tyde paa, at en ringe fast Beboelse ogsaa har fundet Sted allerede i Kong Hans' Tid.

Om *den første Beboelse paa Dragør* vides der imidlertid saa godt som intet. Den er selvfølgelig opstaaet ved, at nogle af de Fiskere, som kom hertil for at udnytte Sundets, ikke alene i Sildetiden men ogsaa til andre Tider, ret rige Fiskeri, f. Ex. af Torsk og Aal, har taget stadigt Ophold og fundet deres Ernæring af Søen og Stranden. Det ses, at der ogsaa da indtraf Strandinger, som kunde give nogen Fortjeneste. Der har da efter al Rimelighed været et fast Toldsted; og Kronen havde paa Christiern d. 2.s Tid flere faste Ejendomme, som den benyttede i Fiskeriets Tjeneste.

Da Kongen overdrog Amager til de hollandske Bønder, var det hans Bestemmelse, at der, foruden Tolderen, skulde bosætte sig tre holl. Familier paa Dragør og holde offentlig Herberg. Hvorvidt det blev Hollændere eller andre, der kom til at holde Herberg, ses ikke; men der blev forbeholdt de Ejendomme, som Kronen før havde, saa megen Eng, at der kunde holdes Jagt derpaa, anlægges Fuglekøjer og holdes Svin eller andre Husdyr til Husbehov.

Adskillige Handelskompagnier havde endnu deres faste Kompagnihuse, og mange af Købmændene havde deres Boder staaende Vinteren over, ligesom Klostrene havde deres faste Kapeller paa Dragørlejet. Det synes derfor hævet over enhver Tvivl, at der ogsaa har været stadig Beboelse; der har maattet være Mennesker tilstede for at tage Vare paa de faste og rørlige Ejendele, der ophobedes herude.

De første Indbyggere har aabenbart grupperet sig i Nærheden af Landingsstedet, hvor ogsaa Toldboden, Herberget og Kirkehusene laa, i Toldbodstræde, Nyenstræde og

¹⁾ Det ses, at *Margrete Byszemesters* 1488 solgte sin Bod i Nyenstræde ved Stranden sønden op til det Bodested, som ligger næst ved Sortebrødre Kapel af Roskilde. (1. Del p. 83.)

Kødmangergaden, Kvarteret mellem den nuværende Strandgade og Løkken. Der henvises til Oversigtsplanen i 1. Del S. 66.

Det eneste Minde Byen synes at have bevaret fra sin Tilværelse som Hansemarked og som vistnok har hørt til den ældste beboede Del, er *Vartovsløngen*. Saaledes nævnes endnu den lille Husrække paa Byens Nordside mellem Løkkestræde og Løvstræde, og Navnet tyder paa, at det er Helligaandshusets gamle Boder, der sigtes til. Helligaandshuset blev nemlig nedlagt som Kloster 1517 og forenet med Sct. Jørgens Hospital udenfor Vesterport og senere (1616) under Navnet »Vartov« flyttet udenfor Østerport. Da det saaledes overgik til verdsligt Brug, blev dets Ejendomme ikke indtagne under Kronen; og dets Bodepladser paa Dragør, der nævnes endnu 1527 (se Bilag VI.), synes det at have havt i Brug senere, i al Fald indtil Grevefejden, og mulig paa et langt senere Tidspunkt afstaaet dem til fastboende Fiskere, hvorfor de har beholdt Navnet efter Hospitalet¹⁾.

Kronens Fiskerleje paa Dragør, som det kaldes i Udkastet til de Privilegier, der meddeltes de hollandske Bønder, frigaves egentlig af Christiern den 2. Denne Konge gav sine betroede Hollændere Ret til at overtage Lejet og de Ejendomme, som Kronen havde liggende derpaa, samt Tolden, imod at svare Regnskab over Toldindtægterne og holde Herberg for de Gæster, som endnu indfandt sig under Fiskeriet. Men Overdragelsen fik ingen Livskraft, idet Kong Christiern snart efter blev styrtet og de Bestemmelser, han havde taget m. H. t. Hollænderne, kun i ringe Grad blev overholdte. Vi se saaledes, at der senere fandtes en dansk Tolder og at Kronens Ejendomme overgik paa en dansk Mands Hænder, nemlig Slotsskriver fra Kjøbenhavn Peder Villatzenn, som maaske tillige har været Tolder herude, eller har havt Tolden i Forpagtning. Denne Mand, der som Sekretær fulgte Christiern d. 2. i Landflygtighed og vendte tilbage 1524; blev en større Ejendomsbesidder paa Amager. Samme Aar som han

¹⁾ Disse Oplysninger er tildels meddelt mig af Hr. Postfuldm. E. Kannik.

vendte tilbage, fik han af Frederik d. I. overdraget som Gave 3 Fed og »bostedt« (Bodesteder?) paa Dragør. Næste Aar fik han Brev paa Raagaard for 8 Aar uden Afgift. Kongen benyttede ham til at indkræve Landskatten i Kjøbenhavns Len. Efter tre Aars Forløb (1528) blev hans Besiddelse af Raagaard udvidet til Livstid. Endvidere var han forlenet med Indtægterne af Taarnby Kirke. 1530 fik han Brev paa Graabrødre Klosters Kirke og Hus paa Dragør, sønden for Toldboden, hvilket han maatte beholde, indtil nærmere Bestemmelse blev tagen om det atter skulde benyttes til Gudstjeneste. Senere erhvervede han det som Ejendom; han har sikkert drevet en betydelig Trafik paa Dragør under Fiskeriet. 1529 finde vi imidlertid en anden som Tolder. Men endnu 1532 var han Slotsskriver. Senere træffe vi ham under Navnet Peder Skriver som Raadmand og var derefter vistnok fra 1537 Borgmester til sin Død 1539¹⁾.

Dermed var Vejen aabnet for Privateje og Privatbebyggelse og Kronens Fiskerleje frigiven til Beboernes Brug, imod at de svarede Jordskyld eller senere Husbondhold af deres Byggesteder. Snart begyndte ogsaa andre kjøbenhavnske Borgere at erhverve sig fast Ejendom herude. 1527 fik Berthell Meyer en Grund som Arveejendom med Tilladelse til at opsætte sin Bygning derpaa: østen op til »Helliggesteds Boder«, norden for Karine Skipper Peders Boestedt, vesten for »thend lubske mandts boedt«²⁾. 1561 se vi, at en af Kronens Jorder, som havde tilhørt det ancklamske Kompagni, solgtes til en kjøbenhavnsk Borger Poul Nielsen til evig Eje, mod at svare Jordskyld, Told og anden Rettighed, som Kronen tilkom, til Tolderen paa vor Toldbod der sammesteds. Samme Aar fik Slotsfoged Kristoffer Mogensen overdraget tre »Fed og Byggesteder« op til Stralsunds Fed, som henlaa øde og hvoraf Kronens Skyld og Rettighed forsømtes³⁾.

De fire Gaarde eller Bygninger (»houen«), som Kronen havde paa Dragør under Christiern d. 2., synes at have dannet Midtpunktet for den senere By. Det var sikkert Told-

¹⁾ Frederik d. I. danske Reg. 267, 339. Bilag III, IV, VII, XIII og XIV.

²⁾ Bilag VI.

³⁾ Bilag XXI og XXII.

boden og Herberget, som laa lige overfor hinanden, samt de Kirkebesiddelser, som Kronen havde annekteret og benyttet til Faktori og Salteri under Fiskeriet. De har uden Tvivl ligget paa de nuværende Matr. Nr. 2, 2 a, 3 og 4, Kroen og de to Bøndergaarde. Toldboden laa, hvor den nordre Bondegaard ligger; og Kirkehuset laa lige overfor mellem gl. Kro og den søndre Gaard, hvor et Hus, der endnu kaldes »Slottet«, ligger. Herberget er den gl. Kro (nu Strandhotellet). Det blev 1496 af Niels Andersen Guldsmed skænket med samt tre Boder til Frue Kirke, og herfra er det sandsynligvis af Christiern d. 2. inddraget under Kronens Besiddelse¹⁾.

Slotsskriver Peder Villadsen, der, som vi har set, samlede Størstedelen af disse Ejendomme, synes derved at have lagt Grunden til den senere Bondegaard og Kro. Han har mulig ogsaa faaet tillagt den Engjord, som Christiern d. 2. forbeholdt Dragør for at der til Herberget kunde være Jagt og Husdyrhold. Imidlertid førte jo Grevefejden fuldstændig Ruin og Ødelæggelse med sig for Dragør, saa det varede mange Aar, inden Byen kom paa Fode igen. Fra Tiden omkring 1550 synes der at have været en Hollænder som Fæster af *Bondegaarden*; det ses nemlig, at Cornelius Clausen 1574 overtog den Kronens Gaard paa Dragør, som hans Svigermoder Nelle da havde i Væрге, og paa samme Vilkaar som hun havde den, dog at han efter hendes Død skulde fæste Gaarden af Lensmanden²⁾. Det ses af Lensregnskaberne, at Landgilden af den Jord, Eng og Fæled, som fra Arilds Tid havde været tillagt Gaarden, var 3 Fjerdinger Smør. Efter Corn. Clausens Afgang deltes Gaarden omkring 1600 i to Halvgaarde mellem Peter Cornelissen og Thønнис Femmersen; Landgilden var da 3 Tdr. Smør, og ved Indfæstningen betaltes af hver Halvgaard 5 Rdlr.³⁾. Betydelig større Jordareal, end der se-

¹⁾ 1. Del Bil. XX.

²⁾ Bilag XXVII.

³⁾ De senere Fæstere af Gaardene indtil 1700 var i den angivne Rækkefølge: *Jan Pitters (van Dracher)* og *Cornelius Clausen (fra 1619)*; *Jan Jacobsen (Dracher)* † 1650 og *Dirch Pittersten*; *Jan Jansen* og *Jacob Jansen*; *Claus Jansen* og *Rejer Jacobsen*; *Tønnes Jansen Dracher* og *Jacob Jan Adriansen* (omtr. 1697—1740).

nere hørte til Dragør, maa have været Gaardenes Tilliggende; vistnok baade Rybakkerne og alle Grusbakkelodderne hørte derunder. Der holdtes mange Køer og Svin, dreves Mejeri ligesom i Hollænderbyen. — Den ene af Gaardmændene var gerne Underfoged og sorterede under Schouten i Hollænderbyen, som i al Fald fra omkring 1600 ogsaa var Underøvrighed paa Dragør.

Herberget og Kroen dreves vistnok af Tolderen indtil omkring 1600, da Toldstedet nedlagdes. Efter den Tid finde vi flere Beboere, som havde Lov til at holde en Drik Øl fal til Skikkelighed. Af Kjøbenhavns Toldregnskaber ses det, at *Marenn Tydsches* og *Christen Jensen* 1615 hver fortoldede 4 Tdr. »Danstøl« (Danziger Øl) og at *Lauritz Jensen Schoning* paa Dragør 1620 gav 2 Dlr. Kurant i Told af 6 Tdr. Sundstøl (stralsundsk Øl). Der synes saaledes endnu ikke at være givet noget særligt Privilegium paa Kroholdet herude. Dette blev senere givet til en Bødker, som synes at have haft Forbindelser ved Hove, nemlig *Svend Hansen Gyngø*, eller *Boedicher*, der allerede 1651 havde Bopæl paa Dragør og maaske allerede da har drevet Krohold her. 1660 fik han af Kongen Tilladelse til at nedbryde to gamle Huse paa Bremerholm og flytte dem til Dragør¹⁾. 1664 fik han Bevilling og Eneret til Krohold samt til at brygge Øl paa Dragør; alle andre, som befattede sig dermed, skulde derefter sligt være forbudt og forment. Dog skulde han for billig Betaling uden nogen Klagemaal forskaffe ankommende Rejsende og logerende godt Folk hvad de til Nødtørft kunde behøve²⁾. Denne Svend Gyngø eller Svend Bødker spillede en fremtrædende Rolle herude, som vi senere skal se.

Toldstedet, der har bestaaet fra gammel Tid, hvad udførligt er omtalt i 1. Del af dette Skrift, tabte stærkt i Betydning under de Ødelæggelser, som Grevefejden foraarsagede paa Dragørlejet. Kun en Del kjøbenhavnske og stettinske Borgere vedligeholdte i den nærmeste Tid Forbindelsen med Lejet; og omkring 1600 synes det faste Toldsted helt op-

¹⁾ Kbh. Dipl. III, 501.

²⁾ Bilag LIII.

hævet. Toldopsynet overdroges da til Schouten i Hollænderbyen, som aflagde Regnskab over Tolden. Hansetrafikken var nu ganske ophørt, og de sparsomme Toldindtægter, navnlig for Udførsel af Heste, Aal og Sild, gik ind i Kjøbenhavns Toldregnskab. 1651 blev den gamle Toldbod nedreven, idet Kromanden Svend Hansen Gyngge fik Tilladelse af Kongen til at nedbryde den, da Tømmeret inden kort Tid vilde forraadne. Grunden, som var 27 Al. bred, 62 Al. lang ned mod Stranden, maatte han benytte indtil Kronen atter fik Brug for den og forlangte den tilbage¹⁾.

Som sagt disse Steder har dannet Midtpunktet i Byens Liv, og Omstændighederne tale for, at der har været nogen fast Beboelse paa Dragør længe før Grevefejden. I Efterretningerne om den nævnes Dragør oftere som Genstand for Fjendens Ødelæggelser, hvad der tyder paa, at Byen har havt nogen Betydning. Pladsen synes delt mellem Fiskerhuse, Pakhuse og Boder, de sidste naturligvis i langt overvejende Tal.

Under Grevens Fejde (1533—36) blev alt, hvad der fandtes paa Dragør, saavel af fast Bebyggelse som til midlertidigt Brug indrettede Boder og Huse, ødelagt af Fjenden, eller nedbrændt af Stadens Belejrere, for at Fjenden ikke skulde benytte Husene til Beskyttelse under Belejringen. Det ses, at adskillige af de Hansestæder, som havde Kompagnihuse og Bodestader paa deres Pladser paa Lejet, en Række Aar efter Fejden klagede til Kongen over, at de havde lidt betydelige Tab i deres Næring derved, fordi de havde maattet afbryde deres Trafik, ja end ikke havde havt Raad til at sætte Feddene istand igen. Og et lignende Tab har naturligvis de faste Beboere lidt, ikke mindst Slotsskriveren Peder Villadsen, der var en af de største Besiddere.

Under Indledningen til Fejden, allerede 1530, da Hans Tavsens traadte op og prædikede den lutherske Lære i Kjøbenhavn og Adelen rejste et Oprør imod ham, lagde sig en Del af Lübeckernes Flaade i Sundet udfor Dragør, hvor den landsatte en stor Del Landsknægte og Matroser, der drog ind

¹⁾ Sæl. Reg. 23. 143.

til Staden og sluttede sig til Borgerne og det lutheranske Parti, imod Frederik d. 1. Men dette Oprør dæmpedes, og først 1533 brød Krigsluen ud for Alvor. Hele Sommeren laa Lübeckernes Flaade udfør Dragør, men nu som Kong Frederik d. 1.s Allierede imod Hollænderne, der vilde sætte Christiern d. 2. paa Thronen igen. Samme Aar døde imidlertid Frederik d. 1., Hollænderne opgav Christiern d. 2.s Sag, og Lübeckerne slog sig sammen med Greven af Oldenburg (Christoffer) imod Hertug Christian (Chr. d. 3.), som Adelen havde udset til Konge; og det kom naturligvis til flere Sammenstød. I Foraaret 1534 mødtes Lübeckerne atter med Greven i Sundet for at indtage Kjøbenhavn. Flaaden kastede Anker ud for Dragør. Nogle Folk sendtes i Land for at hente den hollandske Præst i Magleby og Føgden (Tolderen?) paa Dragør, som førtes med ombord; iøvrigt medtog de nogle Fødemidler¹⁾. Næste Dag blev Greven landsat med hele sin Hær ved Skovshoved, hvor han opslog sin Lejr; og om Sommeren indtog han Kjøbenhavn, hvor han indsattes som Hersker og tog Bolig paa Slottet.

Om Efteraaret forefaldt en rask lille Krigsepisode i Sundet mellem Dragør og Kastrup. Den hansiske Flaade var ankret op der for at bringe Slottet og Staden Proviant. Den blev angreben af den danske Flaade, som Hertug Christian og Adelen, der havde slaaet Lejr udenfor Staden, var i Besiddelse af og som førtes af Peder Skram. Det kom til en haard Træfning, og Skram blev saaret. Men pludselig kulede det op til en Storm af Sydost, saa begge Parter fik Besvær med at bjerge sig selv for ikke at strande eller komme paa Grund. Et af de største hansiske Skibe, »Henrik Adermann«, drev for Ankrene og grundstødte ved Kastrup; og først efter to—tre Dages Forløb lagde Stormen sig, saa Skibet kunde bringes flot. Til Held for Hanserne drev ogsaa det danske Admiralskib »Pelikanen«, som efter Peder Skram var overtaget af Johan Peyn, paa Grund. Lübeckerne fik derved Tid til ikke blot at trække sig tilbage, men ogsaa til at land-

¹⁾ O. Nielsen: Kbh. Hist. 2. 136.

sætte Provianten paa Amager, hvorfra der var fri Forbindelse med Slottet; men de vendte skyndsomst Næsen hjemad, forskudte og med forreven Takkelage¹⁾. Vistnok hele det følgende Aar formaaede den hansiske Flaade at holde Søvejen til Dragør og Adgangen til Staden over Amager aaben; endnu i December kunde mecklenborgske Skibe bringe Greven Forsyning. Men den strænge Vinter, der saa fulgte, spærrede for Sejladsen. Lübeckerne var blevne kede af Fejden og sendte ingen Hjælp. Den brandenborgske Flaade, der Foraaret 1536 søgte at bringe Undsætning til Staden, blev slaet tilbage af Kong Christians Flaade (Chr. d. 3. var af Adelen udraabt til Konge) og lagde sig »bag Amager«, gjorde Landgang paa Øen med 40 Mand og stak en stor Del Bygninger i Brand. Nogle Lejrposter, som Kongen havde udsat her, tog Flugten til de danske Skibe; disse blev derefter forfulgte af de brandenborgske, som erobrede nogle af dem²⁾.

Dermed var ogsaa Hansestædernes Lyst til Deltagelse i Fejden forbi. Kong Christian fik endelig oprettet en fast Lejr paa Amager, hvorved al Tilførsel til Staden blev spærret; det kunde ikke vare længe inden Greven maatte overgive sig paa Naade og Unaade.

For Dragør betød Fejden et Vendepunkt. Den kuldkastede saa at sige alle de gamle Hanserettigheder, lagde alt *fast Ernæringsliv* øde for en lang Tid; det varede sikkert mange Aar inden der begyndte at voxte nogen videre Beboelse frem igen paa de gamle Tomter. Stettins og Kjøbenhavns Borgere var vistnok de eneste, der søgte deres Pladser; men Fiskeriet synes iøvrigt at have været meget sparsomt. I al Fald savne vi selv den mindste Oplysning om de stedlige Forhold i Tiden efter Grevefejden indtil Fiskeriet i 1550erne tog et Opsving og atter drog Folk hertil, som da formodentlig begyndte at tage fast Bopæl.

Med Hensyn til Farvandets Afmærkning begyndte der da ogsaa at rejse sig Krav. *Søtønder* benyttedes allerede under

¹⁾ Paludan-Müller: Grevens Fejde 2. 185.

²⁾ Kbh. Dipl. IV. 493.

Fejden, idet Rigens Raad 1533 tillod Kjøbenhavns Magistrat at sætte saadanne paa Middelgrunden og at oppebære Penge derfor af hvert Skib, der passerede; og 1537 gav Kongen Sanktion paa denne Ordning¹⁾. Flere Tønder var eller blev snart udlagt i Sundet. Det ses, at Kongen 1557 ønsker, dersom Skipperne kan enes om at give 8 Skill. mere i Tøndepenge (nemlig 2 M. danske istf. $\frac{1}{2}$ Dlr.), at der da skal lægges to Tønder til paa Dragør Strømme, foruden de to, som allerede laa der. 1560 paabyder Kongen, at der udlægges Søtønder her, da der er en farlig Grund, som de søfarende derved kan vide at vare sig for. Samme Aar tales der atter om at lægge flere Tønder fra Læsø til Dragør. Og der gives Befaling til Borgmestre og Raad i Kjøbenhavn om at udlægge to stærke og velbeslaede Tønder, en paa Falsterbo Rev og en paa Dragør Strømme; i December befales det, at de skal gøres strax og udlægges i rette Tid om Foraaret²⁾.

Christian d. 4. forordnede 1611, at hvert Skib paa 30 Læster og derover skulde betale $\frac{1}{2}$ gl. Dlr. i Tønde- og Skrivepenge for at løbe gennem Dragør Strømme. Afgiften opkrævedes ikke mere af Magistraten, men af Toldvæsenet. Kjøbenhavns Borgmestre og Raad udlagde og vedligeholdt stadig Tønderne, men der ydedes dem en fast aarlig Godtgørelse eller »Pension« derfor, som betaltes af Toldindtægterne. Det ses 1603, at Kongen havde bevilget Borgmestre og Raad 400 Rdlr. (200 Jochimsdaler) aarligt, og den samme Sum fik de endnu omkr. 1642 for Søtønderne at udlægge og holde vedlige i Dragør Strømme³⁾.

Opsynet med Tønderne tilkom dog ogsaa Tolderne. Da Tolden paa Dragør var bleven underlagt Schouten i Hollænderbyen, se vi, at han ogsaa maatte paatage sig dette. Kongen gav nemlig 1624, 12. Juni, følgende Ordre til Amtmanden paa Kjøbenhavn, Mogens Kaas: »Vi bede Dig och ville, at Du tilholder Skuldten paa Amager, at hand god

¹⁾ Kbh. Dipl. I. 381. 394.

²⁾ Kanc. Brevb. 1556—60. 110. 390. 409. 474. Kbh. Dipl. IV. 571.

³⁾ Rigsark. Regskalsbil., Anv., Kvitt. osv. 1500—1660. No. 100 c. Danske Saml. 1. R. 6. 343.

Vagt ved Tønderne paa Strømmene under Dragør och Amager natt och dag lader holde¹⁾). Senere se vi, at Admiralitetet og Officererne skulde have Indseende med, at Søtønderne paa Strømmene blev lagte rigtigt (paa rette Steder).

Fyr og Blus har selvfølgelig fra gammel Tid været benyttet til at markere Land og Indsejling. Mærkeligt nok findes saadant ikke omtalt her før 1558, da en kjøbenhavnsk Borger, Rasmus Olsen, faar Brev af Kongen paa at nytte og beholde Blusseriet paa Dragør og blusse aarlig i Høstfisket imod at beholde de Fisk og den Rettighed, som derfor sædvanlig gaves, dog skulde en vis Del af Indtægten afstaa til vor Toldbod paa Kjøbenhavns Slot²⁾).

Om der med dette Blusseri er ment »Blusbøjen« i Anlæget eller et andet Sted, lader sig imidlertid ikke se. Der fandtes jo en gammel »Skjold« eller Høj tæt bag ved Toldboden ved Havnen, som ogsaa kan have været benyttet. — Det ses iøvrigt, at der paa samme Tid holdtes »Fyrlamper« brændende om Natten baade paa Skagen og Anholt, hvor der fyredes med Ved. — En Forordning af 1611 foreskriver, at hvert Skib skal give 2 Skill. i »Fyrpenge« for at passere Dragør Strømme.

Om *Dragørs Beboelse fra omkring 1600* foreligger der en Del Enkeltheder, hvoraf vi kan danne os et Billede af Byen paa Christian d. 4.s Tid. Byen bestod omkring 1600 af ca. 20 Huse og omtrent lige saa mange »Fiskerboder«. Husene var selvfølgelig beboede hele Aaret, medens Fiskerboderne i Almindelighed kun tjente til Sommerophold eller Bolig for Tilflyttere i den Tid Fiskeriet stod paa. 1611 finde vi 26 Gadehuse og 17 Fiskerboder. 1627 var de faste Huses Antal steget til 29, 1643 til 34, medens Boderne Antal gik ned. De faste Huse var byggede af Træ og Ler, antagelig med Straatag; Boderne var udelukkende af Træ. Foruden disse Smaahuse fandtes altsaa Bøndergaardene og Herberget, som dannede Midtpunktet i den lille tarvelige Fiskerflække, der

¹⁾ Sæl. Tegn. 22. 379.

²⁾ Bilag XX.

omkring 1600 synes at have rummet henved 150 Mennesker om Vinteren og maaske 200 om Sommeren.

Beboelsen gik imidlertid jævnt smaat fremad. Enkelte Hollændere og Folk fra de andre Byer paa Amager tog efterhaanden Bopæl her for at ernære sig af Søen. Vi se ogsaa, at enkelte Fremmede, baade fra Jylland og Fyn, Sælland og Skaane, slog sig ned her for at drive Fiskeri, hvad Navne som Jens Aalborg (1577), Hans Jude, Peter Fyen (1630), Lauritz Schoning o. s. v. tyde paa. Ogsaa enkelte Tyskere synes at være bleven boende fra Hansernes Besøg; saaledes finde vi Navnene Jacob Tydsk (1623) og Jochim Wounder (1629) mellem de faste Beboeres.

Om Dragørs Fremgang og økonomiske Forhold umiddelbart før Svenskekrigen finde vi en Indberetning fra Præsten i Hollænderbyen til Amtmanden om Sognets Tilstand 1657 med følgende korte Indhold: »Ydermere ligger der til Hollænderbyen en Fiskerleje Dragør kaldet, derudi findes 2 halve Gaarde og henved 70 Huse, som af fattige Fiskere besiddes, som ej have videre end Vor Herre vil unde dem af Søen og Stranden.«

Af *Ernæringskilder* var naturligvis Fiskeriet den hovedsagtelige; men der dreves ogsaa andre Erhverv, som Bjergning, Kreaturhold; og Hollænderne drev snart en Del Udskeibning fra Dragør.

Bjergningen var efterhaanden bleven en ikke uvæsentlig Indtægt, der endogsaa undertiden kunde give ganske god Fortjeneste. Kronen tog vel Hovedparten deraf; men en Del kom dog Bjergerne til Gode. Efter Christiern d. 2.s Forordning om Vrag og Strandingsgods skulde saadant, der fandtes i Søen eller paa Stranden uden Ejermannd, henlægges paa et sikkert Sted i Aar og Dag, for at vedkommende kunde melde sig og ved Paavisning af sin Ret og Udbetaling af Bjergeløn faa Godset udleveret.

Der findes intet Regnskab over Bjergninger før 1647. Det ses da, at to Mænd fra Dragør havde fundet et Anker, som, efter at have ligget i Aar og Dag, vurderedes til 20 Sletdlr. Kronen fik Halvparten og Bjergerne den anden Halvpart.

Paa samme Maade deltes Indtægten for Gavntræ — »Vaggen-skode og Klapholdt« — som var bjerget af »Dragø Folk« og vurderedes til 13 Sletdlr. Næste Aar finde vi ført til Indtægt i Lensregnskabet, som Kronens Part, 24 Sletdlr. for bjerget Rug. Lensmanden og Fogden fik vistnok hver 10 %, henholdsvis af Kronens og Bjergernes Indtægter.

Allerede 1658 udgjorde Dragørs Beboere et Slags Bjergetlav. Det ses nemlig, at »Menigheden« her da erholdt Kongens Tilladelse til at beholde (uden offentligt Børtsalg) 18 Tdr. Rug, som var bjerget fra en hollandsk Kreyer, medens Slotskommandanten havde modtaget Kronens Part¹⁾.

Men en langt betydeligere Indtægt har Beboerne paa Dragør sikkert ogsaa den Gang havt af det saakaldte »Sjou«, som bestod i at yde Hjælp til de Skiibe, der løb paa Grund, for at de kunde komme flot uden Losning, samt Opsøgning af Ankre og Vrag.

Kreaturholdet indskrænkede sig i Begyndelsen til lidt Svinehold. Med Undtagelse af den Jord, som Bondegaardene havde, hørte der kun ubetydelig Jord til Byen. De faa Vognmænd og andre, som havde nogle Heste og Kør, Faar og Gæs, maatte leje Græsning til disse hos Hollænderne. Svinene tøjrede man saa at sige udenfor sin Dør. Iøvrigt sendtes en Del af Svinene og Grisene paa Olden i Kronens Skove i Nordsjælland, hvorfor betaltes 8 Skill. pr. Svin, 4 Skill. pr. Gris. 1630 se vi, at 7 Dragører betalte Oldenpenge til Kronen; 1645 betalte 11 Beboere for 31 Svin og 8 Grise; 1653: 13 Beboere for 14 Svin og 55 Grise.

Hvorvidt *Havnen* stammer fra en ældre Tid end 1600, finde vi ingen som helst Oplysning om. Det ses kun, at der i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede fandtes en Havn, som Hollænderne benyttede til deres Skuder, hvormed de overførte Kreaturer til Saltholmen, udførte Heste o. s. v. 1658 nævnes Dragør Havn i Lensregnskaberne. Tolderen opkrævede baade Told og Havnepenge, saa Kronen maa have paataget sig dens Vedligeholdelse; iøvrigt er det uklart, om

¹⁾ Sæl. Tegn. 34. 731.

Havnen tilhørte Byen eller Kronen, og det ses heller ikke, hvem der administrerede den før Tiden omkring 1700; men herom senere.

I *Sogne-, Kommunal- og Retsforhold* hørte Dragør fra dens ældste faste Beboelse under Store Magleby Kirke og — i al Fald efter Toldstedets Inddragelse — under det hollandske Sognebirk, som administreredes af Schouten i Hollænderbyen. I kommunal Henseende synes Dragør derimod at have indtaget en Særstilling. Byen sorterede nærmest direkte under Lensmanden paa Kjøbenhavn, der ordinerede en Foged eller, som han ogsaa kaldtes, »Bunde Fouget«, til at varetage Lenets og Kronens Interesser herude, medens Slottets Ridefoged førte Tilsyn med Byen. Den lokale Foged var, som sagt, fra Begyndelsen af Tolderen; men da Schouten overtog Tolderbestillingen, blev en af Byens Mænd, for det meste en af Gaardmændene, ansat som Foged. Imidlertid udviklede Forholdene efter Svenskekrigen sig saaledes, at Underfogden paa Dragør ordineredes af Schouten, eller indstilledes af denne til Amtmandens Sanktion. Dragør gled derved mere og mere ind under Hollænderkommunen, ja svarede endogsaa Grundskatter og forskellige Afgifter dertil ifølge oprettede Vedtægter, som vi under Beskrivelsen af Hollænderkommunen kommer tilbage til.

Som Fogder paa Dragør, før Byen blev en selvstændig Kommune, finde vi nævnt: Cornelis Clausen (Grmd.) (1624 og 1640), Mogens Nielsen (1647 og 1658), Christen Nielsen (1663), Jan Jansen (Grmd.) (1664), Jacob Jansen (Grmd.) (1686).

Selve Byen havde tidlig en Slags Repræsentation, »*De fire Mænd*«, som valgtes af Beboerne. Vi se af et Thingsvidne, optaget 1656 for Hollænderbyens Ret, at fire Mænd paa Dragør, nemlig Christen Nielsen, Hans Hendrichsen, Claus Asmussen og Cornelis Christensen mødte som Kaldsmænd paa deres egne og Menighedens Vegne angaaende Byens Græsgang og Fællede og indlod Klage over, at Byen ingen Jord eller Græsgang havde, da de to Gaardmænd havde tiltaget sig Retten til al Jorden omkring Byen. Disse fire Mænd synes i al Fald at have Mandater til at varetage

Byens Interesser; og senere (omkring 1700) se vi, at fire Mænd sammen med Fogden dannede Byens Forstanderskab.

Med Hensyn til Retten til *Byens Jord* fremstod en Del Vidner, ældre Mænd paa Dragør, som gjorde Ed paa, at saa langt tilbage de kunde mindes, havde ingen Jord hørt til Byen, men al Jorden havde ligget til de to Gaarde »for Fæste og Landgilde«, og de andre Mænd paa Lejet havde kun med Gaardmændenes Minde, »for en venlig og billig Begjering« ladet deres Kreaturer græsse paa Marken; dog Svin havde hver især maattet holde i Tøjr ved Døren, eller ført dem paa Saltholmen. Men nu slap man Kreaturerne løse, hvorved Gaardmændene følte sig forurettede. Slottets Ridefoged, Friderich Friderichsen, spurgte Dragørs Mænd, om de havde Fæstesedler eller andet at fremlægge, hvorved Byen kunde tilegne sig Græsningsret paa Jorder, Vang eller Fæled, hvortil de svarede, at de Intet havde at indlægge. Retten henstillede til Parterne at indgaa en venlig Forening om Græsgjæld, samt om hvor mange Kreaturer hver især bør og maa holde og hvad de skal svare deraf. Dragørs Mænd lovede derefter, at Jan Jansens og Jacob Jansens Fæled næste Dags Aften, om Gud giver Vejrlig, skulde være ryddelig og at de herefter skulde leve venligen og være fredeligen paa begge Sider o. s. v.¹⁾ Herom iøvrigt senere under »Hollænder-Kommunen«.

De direkte *Skatteafgifter*, som Dragørs Beboere fra Begyndelsen af svarede til Kronens Lensmand, var — foruden Landgilden, som vi foran har nævnt — ikke meget betydelige. De væsentligste Indtægter, som Kronen havde af Byen, var Tolden og senere Accisen, der opkrævedes af al Indførsel gennem Amager Port. Men af de Pladser, der benyttedes til Fiskeri og hvorpaa der ikke var fast Beboelse, svarede Jordskyld, medens der af de fæste Husbeboere svarede Husbondhold.

Jordskylden er en gammel Stadafgift, der i Hansetiden svarede af Bodepladserne, men senere overførtes paa de

¹⁾ Bilag XI.VIII.

Fiskepladser langs Stranden, som Fiskerne benyttede til deres Redskaber eller Fiskerhuse, hvor de tildels havde deres Ophold. Fra gammel Tid var Jordskylden af et Bodested 1 Skill. grot, hvad der svarede til den senere Pladsafgift: 18 Skill. Der svarede dog ogsaa efter 1600 9 Skill. af halve Pladser. 1612 fandtes ialt kun 21, omkring 1650 ca. 50 dels hele, dels halve Pladser, som svarede »Bodeafgift« eller Jordskyld¹⁾. Ved Hartkornsmatriklens Indførelse ophævedes denne Afgift af de almindelige Grundskatter.

Husbondholdet var en Grund- eller Fæsteafgift, som paa lagdes de faste Husbeboere. Fra omkring 1600 var den 2 Mark ($\frac{1}{2}$ Dlr.) aarlig. 1611 svarede 26 og 1640 svarede 36 Husmænd denne Afgift til Lenet. Senere indtræder den som en fast aarlig Sum paa 56 Rdlr. for hele Byen og indkrævedes af Schouten eller af Byens Foged, som betalte den til Lenskassen endnu længe efter Matrikelsberegningen havde fundet Sted.

Sagefaldet, der ogsaa var en Indtægt, som Kronen nød, betød ikke stort for Dragørs Vedkommende. Det var Indtægter af Retsbøder, Vrag, Arv efter »arvingssløse« o: Personer, hvis Arvinger man ikke kunde finde, eller efter Ud-lændinge, som døde her. Saadanne Indtægter findes ikke saa sjældent i Lensregnskaberne, men de beløb sig i Reglen ikke over 10—12 Rdlr.; 1647 træffes dog en Post paa 70 Sletdlr. efter tre arvingssløse paa Dragør.

Ekstraskatten, eller Krigsskatten, der blev udskreven, naar Statskassen havde Brug for Penge, paabødes før Enevoldstiden som Regel med 2 Dlr. af hver Gaardmand og $\frac{1}{2}$ Dlr. af hver Husmand, undertiden det dobbelte. Men her havde Hollænderkommunen for Dragørs Vedkommende faaet indført den mærkelige Regel, at Dragør svarede $\frac{1}{6}$ af dennes Extra-skat, nemlig for 4 Gaarde af de 24, som Hollænderbyen stadig efter Christiern d. 2.s Privilegium regnedes for. Forklaringen maa søges deri, at Privilegiebrevet nævner »die vier houen op Draker«, som Kronen netop forbeholdt sig eller

¹⁾ Kbh. Lensregnskab for paagj. Aar.

undtog, da den overdrog Hollænderne Amager, hvad der senere, da Schouten fik Raaderum over Dragør, er blevet fortolket saaledes, at de fire af Hollænderbyens Gaarde var de før nævnte, Kronen tilhørende »houen«, som havde ligget paa Dragør. Det ses ogsaa af den ældste Vedtægt mellem de to Byer (fornyet 1663), at Dragørerne forpligtede sig til at tage Del i Hollændernes Krigsskat og i Baadsmandsudskrivningen for de fire Gaarde »gelyk also ehre vorfahren alle tydt hebben gedahn«. Ja endnu længe efter Enevælden svarede Dragør By denne Andel til Hollænderbyen af dennes Extraskat. Det ses ikke, at Dragør har nydt nogen Gengæld derfor. Men Hollænderne stod den Gang højt hos Autoriteterne og fik mange fordelagtige Ting gennemført.

II. HOLLÆNDER-KOMMUNEN.

1. Ernæringsforhold.

Hollændernes Indførelse. — Mo'er Sigbrit og Dyveke. — Første Privilegier. — Rigsraadets Modstand. — Indskrænkning af Jordomraadet. — Ejendomsfordeling. — Overføring til Bøtø. — Andel i Saltholmen. — Indfæstning i de danske Byer. — Forpagtning af Ladegaarden. — Udvandring (til Sprogø, Egholm, Ny Amager). — Erhvervsliv: Jordbrug og Mejeri, Torvehandel, Handel og Skibsfart, Hesteavl, Fiskeri (Aalefiskeriet) og Fuglefangst. — Haandværk.

HOLLÆNDERNES *Indførelse* til Amager medførte for Øen helt nye Livsforhold, ja efterhaanden en hel ny Kultur. De nye Jordbrugsmaader og Skikke, som de hollandske Bønder medbragte, slog snart stærke Rødder og bredte sig i videre og videre Kredse — langt ud over Amagers Grændser; men intet Sted har de fundet saa god Jordbund som her. Helt ned til vor Tid — gennem 400 Aar — har den lille fremmede Folkestamme fundet fortrinlige Livsbetingelser og for en stor Del bevaret sin Oprindelighed paa Amager, som i mere end en Henseende minder om dens Hjemlands Natur. Ved en, i al Fald tidligere, ret afsondret Beliggenhed, økonomisk uafhængige Livsvilkaar, Ejendommelighed i Sprog, Sæder og Minder, har Kolonien holdt fast ved sine gamle Traditioner. Iøvrigt har ogsaa de Privilegier, som den strax erhver-

vede, samt Protektion og Opmuntring af de øverste Samfundslag, givet dens Stolthedsfølelse Væxt og bidraget til, at den har holdt fast paa sit nationale Præg.

Aarsagen til, at Kong Christiern d. 2. kaldte disse hollandske Bønder hertil, siges at være Kongens Interesse for det højere Udviklingsstrin, som Hollænderne stod paa med Hensyn til Land- og Havebrug. Mejeribrug osv., end de Danske. Og særlig for Hovedstadens Forsyning med Haveurter, Smør og Ost fandtes Amager at være et bekvemt og passende Sted til at gøre et Forsøg paa en Forbedring af disse Forhold, tilmed da denne Ø laa under Kronens nærmeste Lehn.

At det ikke har været nogen ganske lige og let Sag at iværksætte, derpaa tyder de langvarige Forhandlinger, som førtes derom, forinden det lykkedes at bevæge et nogenlunde tilstrækkeligt Antal Hollændere til at flytte hertil. Allerede 1515 — siger Arild Hvitfeldt — lod Kongen forhandle derom og om Foraaret 1516 skal nogle være komne, dog sikkert kun for at tage Forholdene i Øjesyn, thi endnu 1518 og 1520 ses

Christiern d. 2. 1514.
(Nationalgalleriet, København.)

de danske Fæstebønder boende paa Amager, ogsaa i Søndre Magleby, og de gav Kornafgift til Kjøbenhavns Slot (se I. Bil. XXI). Sagen mødte nemlig stærk Modstand hos Rigsraadet og først efter det Brud, der fandt Sted mellem dette og Kongen, har der kunnet træffes en Bestemmelse. Det hedder i al Fald i det Udkast, som der foreligger, til Privilegiebrevet af 1521, at der da var truffet en endelig Beslutning angaaende de 184 hollandske Bønder, der da havde taget Bopæl paa Amager, saa det maa antages, at Tidspunktet for deres Ankomst kan sættes til Efteraaret 1520 eller Foraaret 1521.

Fra den Tid har altsaa de tidligere Fæstebønder paa Amager skullet fratræde deres Gaarde; om en Del af dem er blevne eller senere er komne tilbage, eller hvorledes dette Forhold har ordnet sig, er foreløbig uopklaret. Tallet paa dem angives

til 136¹). De udflyttede skal have taget Bolig paa Halsnæs, hvor der i Torup Sogn findes Stednavne, som minde om Navne paa Amager²).

Hvem der sikkert mere end nogen anden har havt Indflydelse paa denne Sag og Andel i dens Iværksættelse var *Mo'er Sigbrit*, eller — hun fortjener at nævnes ved sit rette Navn — Sigbrit Willumsen. Dyveke kan neppe, paa Grund af hendes Ungdom, lige saa lidt som den helt unge Dronning, tillægges nogen synderlig Del deri. Sigbrit var en praktisk, erfaren, interesseret Kvinde, der paa saa mange Omraader var Kongen en god Støtte. Under hans Arbejde for Handelens Fremme, for Orden og Renlighed i Byerne var hun meget virksom, ligesom hun havde Sands for Jordens Udnyttelse. Da hun boede i Norge, skal hun have udtalt: »Hvis jeg var Vorherre, vilde jeg feje alle disse Klipper ud i Havet, saa Jorden kunde dyrkes«. Kongen førte hende og hendes Datter hertil og gav dem Bolig paa sit Jagtslot Hvidøre. Hun stammede fra en velhavende Handelsfamilie i Nordholland. Hendes Mand var, som Tilhænger af et undertvunget politisk Parti, bleven fradømt Liv og Gods og hun var derfor flygtet med et Skib til Bergen, hvor hun havde dannet sig et Erhverv ved en Bod med Kager og Vafler, som hun selv bagte. Hun skildres som en klog, men noget robust Kvinde. Hendes Datter *Dyveke* (Lille Due) var vidunderlig smuk, blid og yndefuld, fri og aaben i sit Væsen, saa alle blev indtagne i hende. Da Prins Christiern, som Statholder i Norge, traf hende under et Besøg i Bergen, vakttes en dyb gensidig Kærlighed hos dem; og da Prinsen kort efter blev Konge, førte han hende og hendes Moder (vistnok 1513) til Kjøbenhavn. 1515 købte han et Hus til dem paa Amagertorv. Hvorvidt de paa samme Tid har havt Ophold eller Sommerbolig paa Amager, i den Gaard i Sundbyøster, der senere er kaldt »Dyvekes Gaard«, derom foreligger der intet bestemt; men Gaarden synes i al Fald senere at have tjent til Jagtophold for Hoffet, naar det holdt Jagter paa Amager.

¹) C. E. Secher: Danmark I. 237.

²) Trap: Danmark 3. Udg. II. 239.

Dyveke døde 1517, altsaa inden Hollænderne flyttede hertil. Men ogsaa efter hendes Død vandt hendes Moder stor Indflydelse og Tillid hos Kongen, til megen Ærgrelse for Adelen. En Broder til hende blev ansat som Befalingsmand paa Bergenhus og selv administrerede hun en af Kronens vigtigste Indtægtskilder, Sundtolden, ja var saa at sige Kongens Finansminister. Hun blev derfor, ligesom Kongen, Genstand for Adelens Had, saa hun fredløs og efterstræbt hemmeligt maatte forlade Landet sammen med ham 1523. Sine sidste Dage skal hun have tilbragt i et Kloster i Utrecht. Historien fortæller ogsaa, at hun skal være bleven brændt som Troldekvinde, da hun gav sig af med Lægekunsten¹⁾. Hvorom Alting er, saa har hun sikkert havt sin store Del i sine Landsmænds Indførelse her til Landet for at fremme vort Jordbrugs Kultur og deres Bosættelse paa Amager, skønt Spottere sagde, at denne Ø slet ikke egnede sig til Dyrkning af Kaal og Urter.

Hollændernes første Privilegier, saaledes som de blev givne dem af Christiern d. 2. og som de er forefundne efter et Udkast i Kongens udenlandske Arkiv i München, gav dem uindskrænket Ret til hele Amager, »al dat ganse lant«, undtagen Kronens Fiskerleje og dens fire Gaarde paa Dragør, samt til Saltholmen. Privilegierne kan sammenfattes i følgende 6 Punkter:

1. Retten til at bruge, bebygge og beholde Amager som Selvejendom og dele Jorden imellem sig, samt sælge den og lade den gaa i Arv, alt efter hollandsk Skik. Dog naar en Familie helt uddøde, saa der ingen Arvinger fandtes, skulde Jorden tilfalde Kronen; men Schouten over Landet skulde have Ret og Fuldmagt til at bortauktionere saadanne øde Gaarde til de højtbydende.
2. Retten til at holde deres egen Jurisdiktion efter hollandsk Vis.
3. Fritagelse for alle Tynger og Byrder, som Ægt og Hovveri, samt Tiende og Landgilde, imod at svare en vis aarlig

¹⁾ C. F. Allen: De tre nord. Rigers Hist. 1497—1536 V. 286.

Sum »als te weten« med Halvdelen hver Sct. Hansdag og hver Kyndelmisse og imod at yde den almindelige Landehjælp efter Jord og Mandtal, naar Kronen forlangte saadan af Rigets Undersaatte.

4. Frihed til at sælge hvad Sten der fandtes paa Landet efter Forgodtbefindende.

5. Frihed til at drive Fuglefangst og Fiskeri, samt anden fri Næring, undtagen Svane- og Harejagt, Fangst af Sild, Stør og Marsvin og andet Fiskeri, som var Kronen forbeholdt efter hollandsk Ret; deraf skulde de svare Kronen sine Rettigheder.

6. Frihed til at bruge, bebygge og beholde Øen Salt-holmen med al dens Frihed, ogsaa Kalkstensbrud; dog skulde de sælge Kalkstenen til Kjøbenhavns Borgere.

Og for at de i Fred og Ro og uden Hinder kunde besidde og beholde Landet, naar de hver Termin redelig svarede deres Afgift, skulde ingen andre rette og dømme i deres Sager end Kongen, »eller vor Schout og Scheepens i vort Sted«¹⁾.

Det var unægtelig en friere Forfatning, de hollandske Nybyggere paa Amager fik, end Bondestanden i Almindelighed havde paa den Tid. Og de dannede paa Basis deraf et Stykke Kommunisme midt i Adels- og Præstevælden. Paa de fleste Punkter blev de nævnte Privilegier overholdte, skønt den følgende Regering, som tiltraadte 1523, gjorde velmente Forsøg paa at faa dem omstødt.

Rigsraadets Modstand mod den Frihedsyttring, der her havde vundet frem, gav sig et klart Udtryk i den Haandfæstning, som Frederik d. 1. maatte gaa ind paa overfor Adelen, hvori det paagældende Punkt havde følgende strænge Ordlyd:

»Item schulle och the danske bynder, szom tillfornn hafuede boedt paa Amagher, komme tiidt paa landett till the samme gaarde, szom the tillfornn iboede, og giffue ther aff saadanntt landtgjillde, szom the tillfornn pleide att giffue, och the Hollennder, szom nu paa landet boedt haffue, skulle fange

¹⁾ Bilag II.

pasbortt, saa att the theris halls, liiff, gods frii moe drage her aff riiget till landtz eller vandtz«¹⁾).

Saa slemt gik det dog ikke. De Hollændere, der havde bosat sig paa Amager og som ikke var tilstrækkeligt Antal til at dyrke hele Øen, fik vistnok Lov til at blive boende; men der blev truffet den Ordning med dem, at de kun fik den sydlige Del af Øen, hvad der hørte under søndre eller store Magleby, samt Brugen af Saltholmen, saaledes at der ved denne Indskrænkning af Jordomraadet atter blev Plads for de fleste af de opsagte danske Bønder, der synes tildels at have beholdt eller overtaget deres Fæstegaarde igen. Frederik d. 1. gav i Tiden 1524—29 mange Livsbreve paa Gaarde herude, ogsaa til mange nye Tilflyttere fra andre Landsdele, saa en Del af de gamle Beboere maa have fundet Plads andet Sted.

Først 1541 se vi de danske Bønder faa en Slags Stadfæstelse paa deres Ret til at blive boende, at de ikke skulde »dellis eller platsis eller ellers i nogre maade trengis at bygge eller feste nogen gaarde andensteds end paa Aimage« osv. For Hollændernes Vedkommende finde vi først 1547, da Røret og Uroen over deres Indførelse synes at have lagt sig, en Anerkendelse af deres Rettigheder ved Christian d. 3.s Brev, der i al Korthed lyder paa, at de maa have nyde bruge og beholde Store Magleby, imod at svare 300 Marsk og opholde Kjøbenhavns Slot med saamange Rødder og Løg, som behøves til Udspisning, samt føre et kristeligt Levned og Regimente og have deres Andel i Saltholmen²⁾). Dette Brev dannede derefter det egentlige Grundlag for deres Besiddelsesret. Men Christiern d. 2.s Privilegier blev dog paa de fleste Punkter baade respekterede og førte ud i Livet, saa Hollænderne dannede paa Grundlag deraf en fri Selvejer-Kommune, som trivedes udmærket og snart blev en Mønster-Kommune for hele Landet.

Den *Ejendomsfordeling*, der fandt Sted indenfor Kommunen

¹⁾ Frederik d. 1.s danske Reg. 31.

²⁾ Bilag XVIII.

efter de Regler, som Hollænderne var vante til fra deres Hjemland, afveg en Del fra de danske Fæsteres. Medens disse havde deres Gaarde i Fæste af Kronen, fik Hollænderne fri Dispositionsret over Gaarde og Grund til Arv og Eje. De 24 Familier — 184 Personer — delte Byen, *Grote Maglebeu* kaldet, imellem sig og indrettede 24 Gaarde; med Agerjord, Eng og Fællede havde hver et Tilliggende paa omkring 100 Tdr. Land. Foruden de 24 Familier, der bosatte sig her, flyttede nogle enkelte Beboere til Saltholmen, hvor de ogsaa maa have indrettet sig Bygninger; thi de boede der en Snes Aar, forinden de, kede af Opholdet derovre, drog bort.

Jorden regnedes i Fjerdinger, medens den i de danske Byer regnedes i Ottinger. En Fjerding Jord synes at have været det halve af, hvad der fra Begyndelsen af dreves til hver Gaard; thi Byen havde, som det senere ses, omkring 48 Fjerdinger. Knap en Trediedel af Jorden var opdyrket; Resten laa som Eng og Overdrev, der tjente som fælles Græsmark. Den egentlige Pløjejord — Havejorden og Bymarken — deltes saaledes, at hver Gaard fik sin Part, saavidt det kan ses 25 til 30 Tdr. Land. Denne Jord, samt visse Englodder, tilhørte Gaarden; Resten af Ejendommen var Andel i Fællesjorden — og senere tillige i Saltholmen — i Form af visse Græsninger (Høveders Græsning) i Forhold til Pløjemarken. Der synes at have gaaet omkring 6 Høveders Græsning paa en Fjerding Jord, som vistnok var omkring 20 Tdr. Land dyrket Jord.

En Del af Bymarken nærmest Gaardene indtoges til Have- og Kaaljord, som gødedes stærkere og dyrkedes mere intensiv end den øvrige, hvorfor den ogsaa regnedes til en større Værdi. Størstedelen af Markjorden brugtes aarlig; omtrent $\frac{1}{6}$ saaedes der paa i 2 Aar og hvilte derefter i 12 Aar som Græsmark.

Efterhaanden som Gaardene ved Arv og Skifte fik flere Besiddere, blev Jorden stærkt udparcelleret, idet hver Besidder maatte have sin Part af den gode og den mindre gode Jord. Ved denne Udskiftning blev Gaardene delte i en Mængde Smaaparceller, som ofte laa paa 30—40 forskellige Steder. Der maatte føres en Jordbog over hver Gaards Jordtilliggende, alene af Hensyn til Skattekberregningen. Hele Byen svarede

sine Skatter under Et, som en fast samlet Afgift, og Schouten maatte paaligne hver især af Lodsejerne sin Andel, der gik ind i Byens Kasse, som saa indbetalte den samlede Sum til Amtstuen.

Ikke alene paa dette, men paa mange andre Omraader var Hollænderbyen endnu langt ind i Enevoldstiden grundet paa fuldstændig Kommunisme. Den ordnede ganske uafhængig baade sine kommunale, retslige og kirkelige Forhold ved egne Vedtægter, som sanktioneredes af Kongen, eller senere af Amtmanden.

Under Kommunen var fra Begyndelsen af lagt hele Saltholmen, dels til fælles Græsning og dels til Mejeribrug og hvoraf svarede $2\frac{1}{2}$ Td. Smør i Landgilde. Imidlertid har de danske Amagere ikke villet finde sig deri og har henvendt sig til Kongen om at faa den samme Brugsret til Øen, hvad de hollandske Beboere, som havde taget Ophold derovre, ikke synes at have villet finde sig i; de foretrak nogle Aar senere at flytte derfra. I det strænge kongelige Brev, der gaves herom 1541, hedder det: »Och ther som Hollenderne paa Saltholm boendis icke ere tilfredts, at samme Amage mend (de danske Amagere) bruge theris handel ther paa landit, tha skulle Hollenderne hafve fri lof at drage ther af landet« osv. De danske Bønder skulde derefter svare den samme Afgift, som Hollænderne hidtil havde givet, nemlig de $2\frac{1}{2}$ Td. Smør¹⁾. Dette Brev synes dog ikke at have ført til en Afgørelse af Spørgsmaalet; thi først 1547 gives i et andet Kongebrev Befaling til, at de Hollændere, som hidtil har boet paa Saltholmen, skal flytte derfra og vore Undersaatter paa Amager maa og skulle herefter have nyde og beholde og ingen anden fornævnte vort Land Saltholm til Græsgang og i andre Maader hvor de det til Nytte bruge kunde, dog at de aarlig skulde give, i Stedet for de $2\frac{1}{2}$ Td. Smør, 40 Jochimsdaler og 200 Læs Kalksten, samt Græsning til Kronens Øxne og Heste efter gammel Sædvane²⁾. .

¹⁾ Bilag XVI.

¹ Td. Smør var regnet til ca. 16 Lispund.

²⁾ Bilag XVII.

En Jochimsdaler var en stor Speciedaler, der gjaldt for 3 danske Mark.

Det lader sig med temmelig stor Sikkerhed formode, at det er denne Indskrænkning af Hollændernes Rettigheder paa Saltholmen, der har bevirket, at en *Overføring til Bøto* har fundet Sted af de Beboere, som var utilfredse med Opholdet her. Vi se nemlig, at 11 Mænd 1552 fik Livsbrev paa »Bøtten« ved Falster. De Privilegier, som de fik, lignede i flere Maader Hollændernes paa Amager. De skulde dele Jorden imellem sig og saafremt nogen af dem uddøde uden at efterlade sig Arvinger, skulde Jorden falde tilbage til Kronen. De skulde yde en aarlig Afgift paa 70 Jochimsdaler og forsyne Hoffet med saa mange Rødder og Løg, som det havde Brug for til Udspisning, naar det kom til Falster¹⁾. Det omtales ogsaa, at de indrettede sig paa lollandsk Vis i deres Drift og Levemaade. De omdigede deres Marker for at beskytte dem mod Søen. Senere forplantede de sig til Hasseløen, som endnu minder fuldkomment om Amager, baade hvad Folkets Klædedragt og Navne angaar, medens der paa Bøto ikke haves mange Erindringer om deres Liv og Færden.

Efter Kongebrevet af 1541 havde Hollænderne paa Amager egentlig tabt deres Ret til *Audel i Saltholmen*, naar de Hollændere, som boede derovre, flyttede derfra. Og da disse nu var bortflyttede, maatte de danske Bønder betragte sig som Eneherskere over Brugen af Øen. Hollænderbyen skyndte sig derfor med at faa sine Rettigheder stadfæstede og rettede derhen, at de ogsaa gjaldt Saltholmsretten. Dog maatte de som en ny Forpligtelse gaa ind paa, at være Lensmanden paa Kjøbenhavn hørige og lydige paa Kronens Vegne, naar de blev tilsagte. Dermed sigtes aabenbart til de saakaldte Fadebursrejser, som Hollænderne maatte udføre, naar Hoffet flyttede. De maatte da bruge Saltholmen, »som andre vore Undersaatter paa Amager«, imod at udgive deres Part af den aarlige Afgift, der skulde svares deraf²⁾.

Hollænder-Kommunen trivedes saa vel og Beboerne tog saa stærkt til, at deres Magleby snart blev dem for lille. Det Jord-

¹⁾ Kanc. Brevb. 1551—55. 168.

²⁾ Bilag XVIII.

omraade de havde faaet blev for knapt til at de kunde nære og bjerge sig derpaa; og da Byens Beboere ved deres Dygtighed til at forsyne Hoffets Køkken og Spisekammer havde gjort sig dette meget forbunden (»tilnegit«) og fast ikke kunde undværes, da de var Staden til en evig Gavn, maatte der skaffes dem mere Plads; og Kongen bøjede sig villigt for dette Krav.

Kommunen søgte da 1574 om Tilladelse til *Indfæstning i de danske Byer*, naar der blev Gaarde ledige. Allerede tidligere havde en Hollænder fæstet en Gaard paa Dragør; og det varede ikke længe, inden de drev mange Gaarde i de andre Byer. Ved saadanne Fæstemaal maatte de selvfølgelig gaa ind paa at svare Kronen de samme Tynger, som de danske Bønder svarede, ogsaa Hoveri til Kronens Ladegaard, og i det Hele underkaste sig Fæstetvang og de Betingelser, som den danske Lov og Ret fordrede¹⁾. Hollænderne flyttede dog nødvendig ud af deres egen By, men drev som Regel Gaardene i de andre Byer derfra, hvorved de vedblivende nød de til Hollænderbyen knyttede Privilegier og iøvrigt førte deres eget Liv, afsondret fra de danske Bønder, som de i Vindskibelighed og Velstand var overlegne, ja aandeligt og materielt følte sig hævede over. Naar en af Hollændernes egne flyttede fra Hollænderbyen og giftede sig i en anden By, betragtedes han som udstødt af deres Samfund, som en lavere stillet, der ingen Ret eller Del havde i Byen.

Forpagtningen af Ladegaarden i Taarnby blev et af de første Udslag af den Virksomheds- og Udvidelsestrang, der var disse Nybyggere egen, og den Tillid, som Kronen allerede nærrede til dem. Det var et stort Tillæg til deres Drift. Til Gaarden hørte ca. 500 Tdr. Land og saaedes 2 à 300 Tdr.: den havde betydelige Græsmarker, som Kongens store og smaa Enge, samt Fælledgræsning til 80 Høveder.

Ved kgl. aabent Brev af 1579, 14. April, gaves 10 Mænd i Store Magleby Ladegaarden i Fæste med Tilladelse til at beholde den under deres By til Bedste for dem selv og de

¹⁾ Bilag XXV.

andre Hollændere, saa længe nogen af de 10 Mænd var i Live. De skulde svare strax 700 gl. Dlr. i Indfæstning og aarlig til Mortensdag 100 gl. Dlr. i Landgilde deraf til Lensmanden paa Kjøbenhavn, holde Gaarden i god Stand og aarlig svare Tiende deraf til deres egen Præst. Naar de 10 Mænd var døde, skulde Gaarden atter tilfalde Kronen¹⁾.

Dette maa være sket ret pludselig 1586. Thi medens der i Januar 1584 gaves Befaling til at flytte to lempelige Ladehuse, som ikke havde været benyttede siden Bortfæstningen, herfra til Ladegaarden for Kjøbenhavn, se vi at Kongen i Januar 1587 vil have bygget en ny skøn Ladegaard paa Amager, og anmoder Hr. Christoffer Valkendorf om at skaffe Sten og Tømmer tilveje, saa der til Sommer kan tages fat paa Arbejdet²⁾. Og det ses, at Kronen Aar 1600 og derefter drev Gaarden. Men 1624 blev Forpagtningen paany indgaaet. Samtlige menige Mænd i Hollænderbyen fik da overdraget al Gaardens Tilliggende, Jord og Ejendom, Eng, Forte og Fælle, indtil der af Kronen blev anderledes tilsagt. Jorden maatte ikke med Havre eller paa anden utilbørlig Maade udstripes eller fordærves. Afgiften til Kronen skulde svares hver Jul med 200 Rdlr. *in specie* i en samlet Sum. Bygningerne skulde holdes ved god Hævd og Magt. I Tiende skulde de, foruden Tredieparten af Kirketienden til Taarnby Kirke svare den danske (Taarnby) Præst 3 Pund Korn (72 Skpr.) og ligeledes 3 Pund Korn til deres egen Præst. Forpagtningen afsluttedes med Schouten Isbrandt Jansen paa Menighedens Vegne³⁾.

Hollændernes Forplantning synes imidlertid ogsaa at have strakt sig ud over Amager og ført til *Udvandring* fra Øen. Omkring 1580 finde vi en mindre Hollænder-Koloni paa Sprogø og nogle Aar senere (1587) fik ligeledes en Koloni overladt Øen Egholm ved Aalborg. Man har dog ingen bestemte Data for, at disse Kolonier stamme fra Amager, ligesaa lidt som man ved noget om deres senere Skæbne. Derimod haves

¹⁾ Bilag XXIX.

²⁾ Kanc. Brevb. 1584—88. 639. 658.

³⁾ Bilag XLII.

udførlige Efterretninger om den fra Amager udflyttede Koloni paa 20 Familier, der 1651 overtog Ladegaardsmarken paa den anden Side Kjøbenhavn og her oprettede Ny Hollænderby eller Ny Amager, som senere skal omtales.

De amagerske Hollænderes *Erhvervsliv* indenfor deres Kommune udviklede sig, særligt gennem det 16. og 17. Aarh. i ganske ejendommeligt rigt Maal. Ikke blot forplantede Kolonien sig stærkt, men den udfoldede en mangesidig frugtbar Virksomhed og Dygtighed, som skaffede den fortjent Ry over det hele Land. Den hævede sig til Velstand ved sin Produktion og Handel; og da den svarede sine Afgifter punktlig, belønnede Kronen den med sin Gunst, hvorved den vandt Indgang med Afsætning af sine Varer i Hovedstadens fineste Hjem.

Jordbrug og Mejeridrift var selvfølgelig Hollændernes væsentligste Indtægtskilder. To Gange ugentlig — Onsdag og Lørdag — førte de deres Kaal og Haveurter til Staden og »bekom derfor gode blanke Dalere«. De bød derved ikke blot hos Borgerne »sulten Mund til Gilde«, men blev ogsaa »Kongens Køkken-Ven«. Fra Begyndelsen af lagde de stor Vægt paa Kvægavl og Mejeriproduktion, saa de førte baade Smør, Ost, Kærnemælk, som for en stor Del tilberedtes paa Salt- holmen, til Staden og »bares renlig frem af vor »Amager-Terne«. Hollænderne var særlig kendte for deres »søde Koppe-smør«, som de solgte til »Herrer og Biskopper«. — Af deres Hesteavl havde de betydelige Indtægter, idet de udførte hvert Aar en Mængde unge Heste til Holsten. Ogsaa deres Kalve var meget søgte. Det ses, at Kongen 1577 gav Ordre til, at der til Hoffets Brug (»til Barselet«) skulde købes smukke Kalve paa Amager.

Torvehandelen var dog ikke forbeholdt Amagerne; Bønderne havde alle den samme Ret til at sælge deres Produkter paa Torvet, men kun til Stadens Borgere; og kun Borgerne havde Ret til at sælge andre Varer end de, som Bønderne frembragte, thi de maatte ikke fortrædiges i deres Næ-

ring ved Bøndernes Mellemandel. Stadens Borgere klagede 1592 over, at Amagerne opkøbte forskellige Varer af Bønderne paa Axeltorvet, den borgerlige Næring og Bjæring til Skade, hvorfor Kongen forbød Amagerne at købe andre Ting paa Torvene end Tømmer, Træ, Vognhjul og hvad de brugte til deres Bygninger¹⁾.

Foruden Torvehandelen drev Hollænderne nemlig en ret livlig *Handel og Søfart*, ikke blot med deres egne Produkter, men ogsaa med opkøbte Varer, vistnok nærmest Korn. De ejede allerede omkring Aar 1600 flere Smaaskibe, som de havde liggende i Dragør Havn, der synes anlagt eller i al Fald forbedret af dem. Herfra udskibede de f. Ex. Heste, Korn, Urter, Aal baade til Ind- og Udlandet. Af Hansesæderne havde Stettin endnu indtil den Tid Forbindelse med Dragør, saa Stettins Borgere har sikkert drevet Handel med dem og leveret dem f. Ex. tysk Øl. Det ses, at Schouten i Hollænderbyen og et Par andre Mænd 1615, efter at Stettinerne havde hævet deres Forbindelse med Dragør, fortoldede i Kjøbenhavn 192 Tdr. Rostockerøl og 27 Tdr. Lybskøl. 1635 ejede Hollænderne 7 Smaaskibe og Skøjter paa ialt 63 Læster, hvoraf hver kunde rumme 7 til 14 Heste og som de brugte til Udførsel²⁾. At Hollænderne drev en ikke helt ubetydelig Handel se vi deraf, at Kjøbenhavns Magistrat 1650 klagede til Kongen over, at de drev stor Handel, samt Ind- og Udskibning paa Strømmen omkring Børsen, til Skade for Staden og imod Borgernes Privilegier. »Hollenderne, som paa Amager erre boendis, driffere handel och wandel med ud och indskibningh, desligeste scheer och stoer handell med Korn udskibning och i andre maade med Sundby ferge, huilcke begge deele er denne By till merckeligt affbrech och skade«³⁾. Og at de var dygtige Søfolk fremgaar af, at de stadig maatte levere Baadsmænd til Flaaden i Stedet for Soldater- eller Rytterhold.

¹⁾ Kbh. Dipl. I. 554.

²⁾ Kbh. Toldregnskaber s. A.

³⁾ Kbh. Dipl. VI. 340.

Hvad Hesteavlens angaar, har vi en Del Oplysninger. En kgl. Forordning om Tolden fra 1606 omtaler, »hvorledis sig skal begifve stoer urchtighed och bedrageri paa vort Land Amager med tolden, som os och Kronen, af hvis heste och andet der af landit udføris Rostocherol sampt och andre fremmede drik did indföris, tilkommer«. Af Toldregnskaberne ses, at der 1615 udförtes fra Amager 351 Heste, hvoraf 227 fra Holländerbyen¹⁾; 1620: 344. De danske Byer var da ogsaa komne med. Efterhaanden gik Tallet ned; 1623 udförtes fra Holländerbyen 207; 1644 kun 86 og 1647 kun 62. Udførselen var nemlig bleven indskrænket ved, at der kun maatte udføres smaa Heste, som var under et vist Maal. Og hvert Aar skulde der søges om Kongens Tilladelse til Udførselen af et vist Antal. 1690 fik Hollænderne endnu Konfirmation paa denne Trafik, men den var da yderligere indskrænket derved, at kun Heste, som var over 10—12 Aar, maatte udføres. De sejlede dem stadig med egne »Skiberomme«, særlig til Holsten. Det varede dog neppe længe, inden Udførselen helt ophørte.

Fiskeri var ogsaa et Erhverv, som Hollænderne hurtigt og med megen Dygtighed forstod at udnytte. Ganske betegnende for deres saakaldte Vindskibelighed og Næringsomsigt er den Maade, hvorpaa de erhvervede sig Forrettigheder til Aalefiskeriet langs Amager og Sjælland, Rettigheder, som de har beholdt indtil Nutiden, og som Thura paastaar skal have lagt Grunden til deres Velstand. Faa Aar efter deres Ankomst hertil opdagede de, at der fandtes et rigt Aalefiskeri mellem Amager og Sjælland, som de fik Lov at udnytte imod at svare Kronen en Afgift deraf. Det ældste Brev, vi finde derpaa, fra 1569, siger os, at Hollænderne paa Amager dér under Landet for 40 Aar tilbage havde opsøgt og fundet og med fremfarne Kongers Vilje og Samtykke siden brugt dette

¹⁾ En Liste over samtlige Hollænder-Bønders Navne findes i Toldregnsk. 1615—16. De mærkeligste er: Dirch Claes Wolters, Dirch Falckers, Claes Cornellis Schram. Af Kvindenavne træffe vi senere: Agth, Diuve, Folche, Maricken, Mary, Nelle, Reinore.

Aalefiskende imod aarligt at svare deraf 4 Tdr. saltede Aal. Og da de nu havde det i Hævd og Værge, maatte de fremdeles beholde det, dog at Afgiften forhøjedes til 6 Tdr. gode saltede Aal¹⁾.

En Udvidelse af denne Ret fandt Sted ved et andet Kongebrev af 1575, som gav dem Tilladelse til ogsaa at udnytte et Aalefiskeri »under Sjællands Land«, hvilket de foregav ligeledes at have fundet for 40 Aar tilbage og paa egen Bekostning, samt med fremfarne Kongers Vilje og Samtykke havde nydt og brugt uden nogen forøget Afgift²⁾. Retten fik de konfirmeret; men Afgiften synes ved denne Lejlighed sat op til 10 Tdr. Aal, hvad den staaende Afgift gennem lange Tider var.

Hollænderne viste ogsaa her Vejen, ikke alene for de danske Amagere, men ogsaa for Sjællænderne, der snart begyndte at gaa dem i Næringen. Vi se, at Kongen i et aabent Brev af 1580 gav de danske Amagere et meget strængt Tilhold om ikke at understaa sig i at sætte Ruser i Forstrøget for Hollænderne; hvis det skete, maatte Hollænderne have Lov til at hugge deres Ruser og Redskaber i Synder og tilmed lade dem tiltale efter Loven og Recessen af Lensmanden³⁾. Med Sjællænderne maatte man affinde sig mere mindeligt. Her var det en Herremand, Herluf Skaffue til Vallø, der havde Forstrandsretten og vilde afstaa Fiskeriet til de danske Fiskere. Men da en saadan Afstaaelse kom til at berøre Hollændernes Forstrøg, klagede de til Kongen over, at der gjordes dem Skade i deres Næring, saa de ikke kunde svare deres Afgift. Kongen maatte da anmode Herluf Skaffue om at lade Hollænderne faa Rettigheden i hans Forstrand for den samme Afgift, som de danske vilde give og ikke tillade andre at fiske der for at Kronen kunde faa sin Rettighed af Fiskeriet udenfor⁴⁾.

¹⁾ Bilag XXIII.

²⁾ Bilag XXVIII.

³⁾ Bilag XXX.

⁴⁾ Bilag XXXI.

Hollænderne tilegnede sig ogsaa ved Køb Rettigheder til Fiskeriet paa Sjællandssiden. 1584 se vi, at de købte af to Fiskere ved Storehedinge Retten til et Fiskeri ved Pedershage udenfor Ringebæk (senere nævnes Kjøge Krog) og overtog Afgiften deraf: 1 Td. Aal at levere til Mortensdag¹⁾. De besad et Fiskeri ved Tranekilde, hvad dog sandsynligvis var det foran nævnte under Sjællands Land; det ses, at Kongen 1624 gav Hr. Axel Rosenkrands til Glimminge Pant bl. a. i 3 Tdr. Aal, som Skultus paa Amager svarede deraf²⁾.

At det var en stor Indtægt dette Fiskerierhverv gav, se vi af forskellige Omstændigheder. Det fremgaar af Lensregnskaberne, at en hollandsk Skipper endogsaa købte Privelegium paa at maatte opkøbe Aalen af Hollænderne paa Amager; han betalte derfor 1611: 30 Dlr., 1623: 20 Speciedaler og 1632: 24 Dlr. Kurant. Af Toldregnskaber fremgaar, at der udførtes fra Amager 1615/16: 12 Læster (144 Tdr.), 1623/24: 8 Læster saltede Aal. En Tolder i Helsingør, Jonas Heine-march, fandt paa at udføre Aalen levende og søgte Kongen om Bevilling dertil, hvad han ogsaa fik, men han maatte ikke træde Hollændernes Privelegium for nær³⁾. Hollænderne udnyttede Fiskeriet rent kommunalt, hvad vi senere skal komme ind paa.

Sildefiskeriet i Sundet synes de ikke at have taget synderlig Del i; i al Fald haves ingen Oplysninger derom; kun ses det, at Schouten 1623 betalte Told for Udførsel af 41 Tdr. Sild fra Dragør.

Fuglefangst havde de derimod føjet til deres mange andre Erhverv. Hos flere Forfattere nyder de Ry for deres »Vild-gaasfang« og Anlæg af Fuglekøjer. Som Vidnesbyrd herom finde vi i senere Markbetegnelser nævnt baade »Køjen« og »Overkøjen«. Amager var, saalænge de store Fældjorder laa frie, et fortrinligt Jagtterræn. Svane- og Harejagten var forbeholdt Kronen; men Vildænder og Vildgæs havde Bønderne

¹⁾ Sæl. Reg. 12. 336.

²⁾ Laursen: Kronens Skøder I, 422.

³⁾ Sæl. Reg. 23. 692.

Lov til at fange; og Hollænderne forstod at benytte sig deraf.

Hvad *Haandværk* angaar udfoldede Hollænderne ogsaa megen Dygtighed paa forskellige Omraader. Vi se af deres Navne (omkring 1600), at de selv gav sig af med Haandværk til Byens Behov, saaledes Jan Smidt (Smed), Jan Backer (Bager), Claes Bruwer (Brygger), Jan Korbemacker o. fl. Det ses ogsaa, at de bryggede Øl og bagte Brød til Forhandling. 1639 ses, at de betalte Accise af Malt, som de havde ladet formale og brygge til Salg. At de ogsaa solgte Kurvearbejde synes at fremgaa af, at Kongen 1647 lod bestille 12 Kurvesenge paa Træfod hos dem, der lavede saadanne paa Amager; thi at det var Hollænderne er der neppe Tvivl om, eftersom Navnet Kurbmacher længe fandtes hos dem, endnu 1688.

De førte i det Hele taget et sluttet Broderskab indenfor deres By, en ganske egen Tilværelse, uafhængig af andre, som et lille kommunistisk Samfund, gennem mere end 200 Aar. Fra Begyndelsen af forplantede de sig stærkt og førte et frugtbart Liv, udvidede deres Driftsomraade og Indtægtskilder og hævede sig over Bondestanden i Almindelighed, baade intellektuelt og økonomisk. Omkring 1600 var de oprindelige 24 Gaardmandsfamilier voxet til ca. 75 og 1688 bestod Byen af 99 Gaardmænd, »foruden Huse, Møller og anden Herlighed«; desuden var der udflyttet 20 Familier til Ny Amager. Men efter 1700 var Byen i Stagnation. Ved indbyrdes Ægteskab og Forplantning var Befolkningens Avledygtighed svækket og under Pesten, der rasede 1711, udtømtes dens Kræfter saaledes, at den i lange Tider ikke formaaede at besætte de ledige, »øde« Gaarde; endnu længe efter 1750 stod mange øde. Det var derfor paa Tide, da Schouten 1758 gjorde det første Skridt til, at Hollænderne blandede sig med de danske Amagere, ved at gifte sig med en Pige fra Sundbyvester og derved banede Vejen for Indførelsen af nye Befolkningselementer, der atter medførte Kommunismens Opgivelse indenfor Hollænder-Kolonien og en stærk Blanding med de øvrige Amagere.

2. Kommunens Indretning.

Kommunestyre. — Retsvæsenet. — Vedtægter. — Økonomiske Interesser (Saltholmsbrugen, Aalefiskeriet, Lade-gaardsbrugen, Møllen). — Byens Kasse. — Kirken. — Præster. — Skolen. — Forhold til Dragør. — Kommunens Afgifter (Landgilde, Ægt, Extraskatter, Tiende-afgift). — Værnepligt. — Byens Segl.

Søndre Magleby var, da Hollænderne kom hertil, en gammel By med omkring en Snes Gaarde; Hollænderne udvidede den og gav den Tilnavnet »store«. De maa have omordnet den fra Grunden af, da den selvfølgelig hverken i Jordfordeling, Drift eller Byggemaade tilfredsstillede de Krav, som de nye Beboere stillede. Det har kostet dem et stort Arbejde at indrette Byen efter deres Hjemlands Skikke; og Grevefejden, som indtraadte inden de endnu var blevne færdige dermed, bragte Forstyrrelse deri og lagde sikkert Byen i Aske, saa de atter kunde begynde forfra. Det har neppe været nogen fornøjelig Tid inden de fik Orden og Rede paa Alting.

De indrettede sig et ganske mærkeligt og frit *Kommunestyre* efter hollandsk Vis, med baade kirkeligt og retsligt Selvstyre, helt fremmed for os under vor Adelsvælde og Fæstetvang. Kommunens Bestyrelse bestod af et Raad, som valgtes af Beboerne. Dens Formand: Schultus eller Schouten valgtes for Livstid og toges i Ed af Lensmanden, senere Amtmanden. Schouten var tillige Byens Øvrighed og Dommer¹⁾. Til at staa ved hans Side valgtes eller »omsattes« hvert Aar 7 Scheppens eller Meddomsmænd; og disse 8 Mænd dannede det almindelige Raad, som afgjorde alle Byens almindelige Sager. I Tilfælde af Stemmelighed havde Schouten formodentlig den afgørende Magt. Naar større eller vigtigere kommunale Afgørelser forelaa, medtoges de to foregaaende Aars Scheppens

¹⁾ Schout var det hollandske Udtryk for Foged; ved Schultus eller Schulteis maa nærmest forstaaes Sognefoged.

paa Raad. Dette saakaldte store Raad havde da fuld Myndighed til at handle paa Byens Vegne, uafhængigt af enhver anden Autoritet end Kongen selv for videre Paatale. Foruden de almindelige Raads- eller Retsmøder, der vistnok i Reglen holdtes hvert Kvartal, indvarsledes hvert Aar ved Nytaarstid en offentlig Byforsamling, ved hvilken der gjordes Regnskab for Byens Sager, oprettedes Vedtægter og foretoges Valg af de nye Mænd, der skulde træde til. Efterhaanden kom Turen til dem alle og ingen Personsanseelse gjorde sig gældende overfor dem, som var Ejere af Byens Rettigheder, hvortil knyttede sig baade materielle og aandelige Interesser.

Retsvæsenet var en fuldstændig kommunal Institution i Lighed med de privilegerede Sognebirkker, der ofte gaves til større Godsbesiddere. Kommunen forvaltede selv Retterthinget, som ogsaa indrettedes efter hollandsk Mønster. Retten bestod af 9 Mænd, nemlig Schouten, som var Dommer, og Skrивeren, begge fast ansatte, samt de 7 Scheppens eller Meddomsmænd, der omvalgtes hvert Aar af Beboerne eller senere Hartkornsejerne. Skrивeren var gerne en af Byens Mænd, som senere indtraadte i Schoutembedet. Oprindelig dømte denne Ret i alle Byens Sager, undtagen større Forbrydelser, som gjaldt Hals eller Haand, hvor Kongen maatte dømme. Der foretoges dog en Indskrænkning deri, saaledes at Lensmanden paa Kjøbenhavn besad en Overdommermyndighed; thi vi se, at Kronen, naar en Mand fradømtes sin Bolslod eller dømtes for Lejermaal, nød Sagefaldet.

Denne Indskrænkning blev vistnok foretaget, da Kongen 1576 henvendte sig til Rigskansleren Niels Kaas og Christoffer Valkendorf, om at der fandtes Utilfredshed med Hollændernes Retsmaade, paa Grund af, at der skulde findes nogle ubillige Artikler, og anmodede dem om at foretage en Revision af samme »Hollender-Ret«, for at faa fastslaaet en endelig Skik, som man kunde have at rette sig efter. Nogle Aar senere var Byen imidlertid i Tvivl om, hvorledes man skulde forholde sig med Valget af en ny Schout. Christoffer Valkendorf henvendte sig derom til Kongen, der svarede, at det maatte staa Hollænderne frit for, som det før havde

været Skik og Brug, selv at vælge en Mand til at forestaa Schoutembedet¹⁾. Senere, under Christian d. 4., se vi, at Hollænderne var blevne henviste til, i Stedet for deres gamle hollandske Statutter, som var meget mørke og uklare, at benytte den sjællandske Lovbog og at fremføre deres Sager for Sjællands Landsting som Overdomstol. 1615 ansøgte de derfor Kongen om, at maatte bruge den jydsk Lovbog og Reces, hvad ogsaa tillodes dem, hvorhos de fremtidig maatte appellere deres Sager til Amtmanden paa Kjøbenhavns Slot og som videre Instans »for Os og Vore Rigens Raad skulde de svare og stande til Rette«²⁾. Ogsaa efter, at Christian d. 5.s »Danske Lov« udkom, beholdt Hollænderne afvigende Bestemmelser paa flere Omraader, samt deres gamle Rettergangsmaade.

Retten holdtes sædvanlig fire Gange om Aaret, nemlig ved Nytaar, Paaske, Sct. Hansdag og Mikkelsdag. Dersom Retten forlangtes sat paa andre Tider, maatte der erlægges 4 Rdlr. derfor. Der fortælles, at Schouten som Tegn paa sin Dommerværdighed førte en lang hvid Stok og at han ved Rettens Aabning i Guds, Kongens og Menighedens Navn med Kridt skrev tre Kors paa Bordet, som han atter slettede, naar Retten hævedes.

Da der ikke er bevaret hverken Thingbøger eller Dokumenter vedrørende denne Retsinstitution før Tiden omkring 1800, se vi os ikke istand til ad denne Vej at danne os noget Billede af Byens Liv og Sæder. Der findes derimod i Lensregnskaberne, som er bevarede lige fra Christian d. 4.s Tid, ikke faa Indtægtsposter hidrørende fra Bødestraffe (Sagefald), idømte Beboerne, navnlig Lejermaalsbøder, 3: Straffe for Samleje udenfor Ægteskab og »Jomfru Krenkerj«. Bøden var i Almindelighed for bedrestillede Folk 12 Dlr. af Manden og af Pigen 6 Dlr. En formildende Omstændighed var det, naar han bag efter ægtede hende. Men hun maatte gaa i Kirken med løst Haar, Andre til ondt Exempel. En Husmand eller

¹⁾ Sæl. Tegn. 13. 179 og 15. 270.

²⁾ Bilag XI.I.

Fisker eller en Soldat slap ofte med $1\frac{1}{2}$ til $2\frac{1}{2}$ Kurantdlr. Meget værre blev det for den, der havde krænket flere Kvinder; da kunde Bøden løbe op til 100 Kurantdlr. Og for Ægte-skabsbrud var Straffen meget stræng, som Regel tillige med Fortabelse af Bolslodden. Det ses af en Sag fra 1634, at en Mand fra Hollænderbyen for at undgaa Straf rømte sin Vej og hans Efterladenskaber tilfaldt Kronen.

Under Jurisdiktionsomraadet hørte, foruden selve Byen, ogsaa Dragør og Ladegaardsmarken i Taarnby Sogn.

Som Schouter eller Dommere i Hollænderbyen finde vi indtil Frederik d. 4.s Tid nævnt:

1596 Jacob Ariensen (Adriansen).

1613 Peiter Jansen (fæstede 1617 en Gaard i Ullerup).

1615 Claus Bruwer.

1623 og 54 Isbrandt Jansen Brouwer.

1654 og 63 Dirch Corneliussen.

1672 og 90 Jan Eysbrandtsen.

1721 Gert Jansen.

1726 og 31 Cornelis Cornelissen.

Efter den Tid indtræder en mere belyst og mere vedtægtsmæssig Periode, samt et nyt Forhold til Dragør, som vi senere maa komme ind paa.

De *Vedtægter*, hvorunder Kommunen levede fra Begyndelsen af, var vistnok meget kategorisk udformede; kun hvor det drejede sig om Forholdet til udenforstaaende blev de mere udførlige. De indbyrdes Vedtægter synes givne ved den aarlige Byforsamling ved en Protokoltilførsel. Den ældste Vedtægt, vi kende, fra 1596, 2. Januar, giver et Begreb om den Maade, hvorpaa Kommunen styredes og Vedtægterne blev til. De 7 Scheppens gjorde vitterligt, at Byens Mænd og Indbyggere efter gammel Skik og Sædvane havde været forsamlede for at gøre og holde Regnskab over Byens Aalefiskende og de Omkostninger og Udgifter, som Byen havde havt, »for at Alting mellem os fredsommeligt kan holdes og ved Magt blive«. Da traadte Schouten Jacob Ariensen frem og mindede om, hvorledes Forsamlingen og dens Forfædre hidtil ved Schouten og de 7 aarlig valgte Mænd havde

holdt Byen ved Magt og Alting i sin rette Skik og Brug den menige Mand til Bedste og til Alles Tilfredshed. Derefter spurgte han om de ogsaa fremdeles vilde være tilfreds med hvad Byens Raad besluttede og fremsatte. Og herpaa svarede den menige Mand og Almuen, at al den Skik, som de og deres Forfædre havde havt og brugt og hvad Schouten og de 7 Mænd gør stadfæster og beslutter, skal holdes og blive i alle Maader ved Magt¹⁾.

Efterhaanden blev dog fastsat mere detaljerede Vedtægter, f. Ex. for Tilsaaning af Markerne, Indretning af Havepladser, Bespisning ved Gilder, om Stolestader i Kirken, om Børnepenges Anbringelse og mange andre Ting, som maa henføres til et senere Afsnit.

Forskellige *økonomiske Interesser* og Indtægtskilder for Beboerne var henlagte under Kommunens Administration og udnyttedes i fuldstændig kommunalt Fællesskab. Saaledes var Brugen af Saltholmen, Aalefiskeriet, Ladegaardsmarken, Møllen underkastet kommunal Drift eller dreves for Byens Regning. Hvilke Indtægter Kommunen har havt af disse Herligheder lader sig ikke se, lige saa lidt som hvorledes Indtægterne blev fordelte. Reglen synes at være den, at Græsningspenge, Aalepenge, Forpagtningsindtægten af Møllen, Indtægterne af Ladegaarden osv. indgik i Byens Kasse, som saa deraf afholdt alle Udgifter og Skatter, og de Penge, der blev tilovers, deltes mellem Interessenterne. Hvad hver især personlig indbragte f. Ex. af Saltholmsbrugen ved Salg af Smør, Ost og Mælk, var hans private Indtægt eller Arbejds løn, lige som hvad han udbyttede af sin Jord; den offentlige Indtægt var den Afgift, som hver især svarede i Form af Penge, Fangst eller Produkter til det fælles Behov og Kommunens Drift.

Aalefiskeriet har sikkert indbragt mange Penge til Bykassen, maaske flere end der behøvedes til at betale hele Kommunens Landgilde. Aalen saltedes og sendtes baade til Holland og til England (siger Resen); men hvem fiskede den? Udtoges der Mænd af Byen dertil? Var de lønnede, eller dyrkede de Fiskeriet i Sagens Interesse til fælles Bedste?

¹⁾ Bilag XXXV.

Ladegaardsbrugen udførtes sikkert ved offentligt Pligtarbejde, medens Græsningen gik ind under Fællesskabet. De Produkter, som indvandt, leveredes for en stor Del til Hoffet, saaledes baade Foder, Kalve, Smør, Ost osv. Vi se at Hoffet efter Svenskekrigen var kommet tilbage med Betalingen, saa det endnu 1667 skyldte Hollænderne for leverede Varer 2572 Rdlr. 8 Skill., endskønt Afgiften til Kronen af Ladegaarden (200 Speciedlr. aarlig) i 8 Aar var bleven indeholdt som Afdrag paa Gælden¹⁾. En Del af disse Varer var vel nok leverede ogsaa af selve Byens Produktion. Byens Kasse har da overtaget Fordringen og afregnet med de enkelte Interessenter.

Møllen, der ejedes og bortforpagtedes af Kommunen, skal have existeret fra 1624, da hollandske Vejrmøller her kom i Brug. Den var saaledes ogsaa en kommunal Indtægtskilde, ligesom iøvrigt Kirken og Kirkegaarden, der havde en særlig Væрге, bragte Byen Indtægter. I det Hele taget forstod Hollænderne at udnytte alle Chancer til Kommunens økonomiske Fordel.

Byens Kasse var selvfølgelig en vigtig Faktor i en saa velhavende og driftig Kommune. Den forestodes af Schouten, som forvaltede Kommunens Midler, maaske i Forening med Skriveren, ja den var paa en Maade Beboernes Bank. Den administrerede ikke alene de Penge, der indkom ved de mange offentlige Indtægter, som Kommunen havde, men ogsaa de Formuer, som en Del af Befolkningen var i Besiddelse af, samt de saakaldte Børnepenget eller Umyndiges Midler. Kommunen ydede Laan til mange af Beboerne i de danske Byer mod Pant i deres Jord og nød heraf betydelige Renteindtægter, ikke at tale om, at den derved kom i Besiddelse af megen Jord i disse Byer, idet Laanene ikke kunde indfries, saa man maatte tage Pantet. Kassen betalte endvidere alle Kommunens Skatter og Afgifter, Drift og Vedligehold af dens offentlige Midler og Indtægter, saa den behøvede ikke at udskrive Skatter; undertiden kunde der endda blive Penge tilovers til Deling

¹⁾ Bilag I.V.

mellem Interessenterne. Hollænderbyen var, i Modsætning til de andre Byer, en lykkelig og velsitueret By.

Hollænderbyens gamle Bykasse.

Hollænderbyens gamle Bykasse, der iøvrigt synes af samme Oprindelse som Staden Københavns ældste Pengekasse, der findes paa Stadens Raadhus, er landet i Dragør. Fabrikbestyrer Wieders har købt den paa Auktion efteren Gaardmand, Hans

Corneliussen, som i sin Tid har købt den af Sogneraadet. Det er Hr. Wieders Hensigt at skænke den til Amager historiske Samling.

Kirken i Hollænderbyen har siden Hollændernes Indførelse været ejet af Kommunen. Tidligere ejedes den af Frue Kirke i København, der endnu 1520 nød Indtægter af den¹⁾. Mærkeligt er det, at Kirken slet ikke nævnes i Hollændernes Privilegiebreve; men dette forklares maaske derved, at Christiern d. 2.s Privilegiebrev nævner hele Amager og at Hollænderne, da Christian d. 3.s Privilegiebrev blev givet, selv havde bygget Kirken op, efter at den sandsynligvis var bleven ødelagt under Grevefejden. Sognet synes siden da stadig at have ejet baade Kirke- og Præstetienden. 1560 se vi at Kongetienden blev tillagt Superintendenten (Biskoppen) over Sjællands Stift, maaske som Erstatning for det Tab, som Bispestolen havde lidt ved Kirkens Overdragelse til Hollænderkommunen²⁾. Dette Forhold ophørte 1672, da Kommunen blev fritagen ogsaa for at svare Kongetiende imod fremtidig at paatage sig alle Udgifter, ikke alene til Kirken, men ogsaa til Præstegaarden og Skolen³⁾.

Kirkens Ombygning blev dog ikke fuldstændig før 1611, da den maatte udvides og forbedres. Herom vidner en Sten, som er indmuret i Sakristiets vestlige Væg, med følgende Inskription:

¹⁾ H. Fr. Rørdam: Kbh. Kirker og Klostre. pag. 30.

²⁾ Kronens Skøder I. 64.

³⁾ Bilag L.XI.

C
4

Anno 1611
hebben deisse Keirs Pelsmenn
latten deisse Kerck verbeterren
wp eirre eigene wnkoste.

Ved denne Forbedring synes den vestlige Del, der indvendig er af Kridtsten, og Taarnet at være tilbygget og forsynet med et firkantet Spir, ligesom Sakristiet da synes opført. Der opbevares endnu i Kirken forskellige Minder fra den Tid, saaledes den gamle Altertavle fra 1580 med Skriftsprog paa Latin, Tysk og Dansk, samt en Stol med Inskription: *Schulteis sein Stvl Anno 1611*, ligesom en Del af Prædikestolen, der paa Døren bærer følgende Indskrift: *Pastore he masio et prætoze pip Anno 1614*. Den midterste, overordentlig smukke Lysekrone bærer Aarstallet 1617 under to Vaabenmærker, samt Navnene Sigwort Grubbe og Hilleborg Grubbe. En anden Inskription meddeler os: *Aan de nieuwe Kerk van het Holländerdorfp vereert van A. B.*¹⁾

Et Par Minder fra den romanske Tid — før Hollænderne kom hertil — er opbevaret. Der staar i Sakristiet en meget gammel Granit-Døbefont med afrundet og riflet Kant, Lilliemærker paa Siderne, hvoraf vi bringer et Billede i næste Del.

Udenfor Kirkedøren til højre ligger en meget gammel Gravsten, som synes at have dækket over en Hansekøbmand, der formentlig er død paa Dragør. Stenen er 50×36 Tommer, af gullandsk Kalk. I dens Yderkreds findes en Indskrift af Minuskler i Grundrelief, hvoraf det er lykkedes Hr. Postfuldmægtig *E. Kannik*, som har fundet Stenen, at læse følgende:

anno dni: M: / CCCC: IX: die / / obiit: iohannes: de: barken: ora: pro: eo./

I Midten findes i et Skjold med en Hjelm over i Grundrelief, omgivet af Løvværk i Konturlinjer, samt et Bomærke.

Hvordan den Kirke, der blev færdigbygget 1611, har set ud, ja

¹⁾ Formodentlig et Medlem af Familien Bircherod; en senere Præst Jacob Andersen Hummer's Hustru var født Bircherod. — En nyere Lysekrone er skænket af Etatsraad von Osten og Hustru 1812.

derom giver Kilderne os ingen Oplysning; men det er sandsynligt, at det Billede af en Kirke, som findes i Amagerlands Segl af 1648, er en nogenlunde troværdig Gengivelse af den (se senere). Der er maaske benyttet lidt mere Staffage, end der i Virkeligheden var. Det lave Taarn og korte Spir synes stemmende med senere Forhold, idet Spiret eller Fløjen ved Ombygningen 1731 — herom senere — blev forhøjet. Murkronerne paa Taarnets Overkanter og Kronen paa det mindre Spir midt over Skibet virke lidt søgte og kunne tyde paa at være en Tilsætning, et Symbol paa, at det var »Kronens Amagere«, der anvendte Kirken til deres Vaaben. — Under Svenskekrigen (1658) led denne Kirke atter Brandskade og Ødelæggelse, saa Kommunen igen maatte bygge den op, hvad man først 1731 naaede at blive fuldt færdig med. Samtidig fik den en betydelig Udvidelse. En stor Del af Murene, saavel i Taarnet som i Skibet, er Kalksten, efter al Rimelighed fra Saltholmen.

Præsteembedet, hvortil Kongen havde Kaldsret, fra Begyndelsen af vistnok efter Indstilling af Sognet, besattes gerne med en plattysk Præst. Den første Præst var Hollænderne sikkert ført med hertil; men senere kaldtes Præsterne hertil fra Holsten. Vi finde nævnt følgende »tyske« Præster, af hvilke de 6 første synes indførte:

1555 *Samuel Meiger* (fra Rendsburg).

1584 *Per Persen (Holsatus)*.

1594 *Niels Lauritzen* (Bovpagus, Holsatus; fra Bov v. Flensborg).

1608 og 10 *Nicolaus Kroger*.

1612—40 Mag. *Hinrich Erhard (Mansfeld?)* — (fra Osna-brüch).

1640—78 Mag. *Førgen Harder* (fra Brunsbüttel).

1678—95 *Thomas Førgensen Harder* (Søn af forn.; Kapellan fra 1669).

1695—1735 Mag. *Jacob Andersen Hummer* (Kap. fra 1691; til 93 tillige Kap. ved Holmens Kirke. Gift med *Christiane Charlotte Bircherod.*).

Den senere Deling af Embedet i et dansk og tysk Pastorat,

Præsternes Lønningsmaade, Præstegaarden osv. maa vi komme tilbage til i det følgende Afsnit.

Skolen, der ogsaa administreredes af Præsten, stammer fra en Tid, da Skoleundervisning endnu langt fra var almindelig paa Landet, ja vistnok allerede fra Kommunens første Tid. Thi for at kunne tage Del i det kommunale Liv, i Retsplejen og indtage Dommersædet, har Skoleundervisning været nødvendig. Sandsynligt er det vel, at Præsten tillige har været Lærer, og at de Beboere, som havde Lyst og Evner dertil, søgte Undervisning hos ham. Først omkring 1640 finde vi ansat en Degn og Skolemester *Hendrich Hendrichsen* (en Søn af Præsten *Henrich Erhard*?). Efter ham blev ved Kongebrev af 1670 *Christian Hansen Suenborg* ansat med den Indtægt, »som Menigheden i saa Maade udgiffuer, samt Offerpenninge naar Quinderne efter deris Barnefødsel gaae i Kircken«¹⁾. Hvis han maatte forlange Medhjælp, skulde Biskoppen tilskikke ham en dygtig Person til Assistance i hans Kald og Embede mod den Indkomst, som den forrige Medhjælper var tillagt. Det forbødes Menigheden selv at antage nogen Lærer til at undervise deres Børn²⁾.

Det *Forhold til Dragør*, som Hollænderkommunen allerede ved Christiern d. 2.s Privilegiebrev fik Tilsagn om, begyndte først at gøre sig gældende ved Midten af det 16. Aarh. Vi se da, at en af Hollænderne tog Bopæl paa Dragør som Fæster af den Bondegaard og Eng, der oprindeligt hørte til Herberget; og derved gled, efterhaanden som Kronens Interesser herude ophørte, det gamle Fiskerleje baade i verdslig og gejstlig Henseende ind under Hollænderbyen. Den Hollænder, der boede her, fik snart Indflydelse paa Ordningen af Byens Sager. Da Toldstedet omkring Aaret 1600 blev nedlagt, indtraadte Schouten i Hollænderbyen som Kronens Tolder og Foged ogsaa for Dragør; og snart tiltog Hollænderbyens kommunale Styrelse sig ogsaa omtrent samme Raadighed og Rettigheder

¹⁾ Denne Skik har holdt sig til Nutiden. Naar en Kone gør »sin Kirkegang«, følger de fleste af Byens Koner med til Alteret og ofrer.

²⁾ Bilag LVII.

paa Dragør, som om Byen hørte under den hollandske Kommune. Den udvidede og forbedrede Havnen og indvandt derved Rettigheder, baade til Søfart, Fiskeri og Bjergning, som enkelte Hollændere flyttede herved for at tage Del i. Da Dragør tog til i Væxt, fik Schouten Ret til at antage en stedlig Underfoged her til at varetage baade Kommunens og Kronens Sager, Opkrævning af Skatter, Told og Afgifter, saavel til Byens som til Lenets Kasse.

Der opstod imidlertid snart Stridsspørgsmaal mellem de to vidt forskellige Byer. Det første Tvistepunkt, der opstod, var angaaende Retten til Jorden, som hørte til Dragør. Fra gammel Tid havde Beboerne Ret til Byggepladser, hvad de havde Brug for og efter Kronens Anvisning, imod at svare Jordskyld eller Husbondhold deraf. Nogen bestemt Grændse for Byens Omraade fandtes ikke; og udenfor strakte sig de Strandenge, som hørte til Bondegaarden; Grændseskællet var i Tidens Løb udvisket, og de to hollandske Bønder, der nu boede paa Dragør, gjorde Fordring paa, at al den Jord, der laa til Byen, tilhørte dem.

Uden for Dragørs snevre Omraade trængtes Beboerne af Hollænderkommunens Besiddelser, som denne søgte at udnytte ved at paalægge Dragørerne Græsningsafgifter for deres Heste og Kreaturer. Paa forskellige Maader udnyttede Hollænderne Dragør som en Indtægtskilde, lod Dragørerne tage Del i deres Byrder uden at give dem tilsvarende Del i deres Rettigheder.

Den ældste Vedtægt, der findes oprettet mellem de to Byer, stammer fra 1. Halvdel af det 17. Aarh. og giver et udmærket Billede af Forholdet. Da Vedtægten brændte under Svenskekrigen, og Dragørerne derfor ikke havde dens Bogstav at holde sig efterrettelig, maatte Hollænderne lade dem indstævne for deres Ret for at faa genoprettet Kontrakten paa samme Maade, som Dragørerne før var gaaet ind paa. 1663, 3. December, var derfor alle »Drakerlude« tilsagt til at møde for Retten, og her maatte 8 Mænd paa alles Vegne underskrive paa, at de vilde blive ved deres forrige vedtagne Kontrakt, hvis 11 Poster foreskrev: hvad Dragørerne skulde be-

tale for Præstens Tjeneste og for Benyttelse af Kirken og Kirkegaarden; at Hollænderne ikke maatte fortrænges, naar der kom Skib paa Grund; hvad Dragørerne skulde give i Græspenge af deres Heste, Kør og Svin; at de skulde tage Del i Hollændernes Afgifter af Bropenge, Baadsmandskat og Kongelig Skat (Extraskat), ligesom de altid havde gjort. Desuden skulde de spørge Schouten om Tilladelse, naar de vilde grave Ler eller Tørv paa Engen til Brug til deres Huse¹⁾.

1656 lod de to Gaardmænd i Dragør Jan Jansen og Jacob Jansen optage Thingsvidne om, at al »Dragøes Fellet og Græsnings« tilhørte dem og at ingen andre af Byens Beboere havde nogen Rettighed dertil. For Retten mødte paa Dragørs Vegne fire Mænd: Christen Nielsen, Hans Hendrichsen, Claus Asmussen og Cornelis Christensen, samt fem andre Mænd af Dragør og 5 af Hollænderbyen som Vidner. Og Vidnerne gjorde sin Eed ved oprakte Fingre soer og vandt, at Fælleden og Græs og Engen Dragøe beliggende altid havde tilhørt de to Gaarde og ingen anden havde nogen Ret dertil. »De fire Mænd« og Mogens Nielsen (senere Foged) tilkendegav deres Klage i Sagen. Slottets Ridefoged Friderich Friderichsen, der var mødt paa Kronens Vegne, fremlagde Fæstesedler for Gaardmændene. Retten optog Sagen til Forlig den følgende Søndag. De to Gaardmænd skulde have deres Fællede uhindret; iøvrigt tilhørte Jorden Hollænderbyen og Dragørerne skulde betale lidelig Græsgæld. Retten sluttede med en Henstilling om, at leve venligen og fredeligen paa begge Sider²⁾.

Hollænderne betragtede Dragørerne som deres underlagte Husmænd, der skulde svare dem Skatter og indordne sig under deres Love, hvad disse ret frie Søfolk og Fiskere kun taalte til en Tid. Forholdet affødte stadig Stridigheder; og ofte stod Byerne ret fjendtlige overfor hinanden. Paa Dragør dannede der sig efterhaanden to Partier. En Del af de ubemidlede Hollændere flyttede hened eller giftede sig paa

¹⁾ Bilag I.II.

²⁾ Bilag XLVIII.

Dragør og bosatte sig her for at drive Næring paa Søen. Efter Svenskekrigen tog Byen til i Væxt; ogsaa Skaaninger og Sjællandsfarere flyttede hertil for at drive Fiskeri og Smaaskibsfart med Korn, Brændsel, Bygningsmaterialer osv. 1666 se vi af Toldbogen, at flere Fartøjer paa 3, 4 og 5 Læster, der sejlede paa Norge, Stralsund, Skaane, Møen og Laalland, var hjemmehørende her. 1675 havde Dragør 2 Jagter og 32 større og mindre Baade og Skøjter, hvoraf en Del »Aaleskøjter«, som tilhørte Hollænderne. Befolkningen var saaledes stærkt blandet og forskellig interesseret. Et Parti sluttede sig til Hollændernes Regimente og et andet stillede sig i Opposition til det. Snart synes det ene Parti at have Overtaget i Byens Styrelse og snart det andet. At Kravet om en Adskillelse i kirkelig og kommunal Henseende maatte rejse sig deraf, er ganske klart.

Et af de første Udslag af Stridighederne var, at Anti-Hollænderne valgte en Foged paa Dragør, ogsaa kaldet »Bundefougit«. Det var Mogens Nielsen, hvem vi allerede træffe som Foged 1647. Sikkert nok var han en af de første, der rejste Kravet om Emancipationen fra Hollænderne; og efter ham fulgte Christen Nielsen; men efter Dragørs Ødelæggelse under Krigen se vi, at Hollænderne endnu havde Magten og Dragørerne maatte blive ved deres gamle Kontrakt, ligesom den ene af de to hollandske Gaardmænd, Jan Jansen, fra 1664 blev Foged og fungerede i en lang Aarrække.

De ubemidlede og jordløse Husmænd følte sig imidlertid stadig forurettede over, at Gaarmændene tiltog sig Retten til al Byens Jord, saa de knap kunde tøjre deres Svin eller Gæs udenfor Dørene, hvorfor de undertiden slap dem løse paa Marken, hvad der gav Anledning til Strid. Iøvrigt holdt Dragørerne paa, at Byen med Urette hørte under Hollænderkommunen, der var en Selvejerkommune, medens Dragør var Kronens Fæstegods. Herom lod Hollænderne saa 1671 optage Thingsvidne for deres egen Ret, idet de lod nogle gamle og svagelige Mænd indstævne for at vidne, om det var dem bevidst, at »Dragoers Husmænd og deris Huuse nogen Tid hafde verit noget Fæste-Godtz«, eller om de nogensinde havde

ligget under Taarnbye Ting, hvad de »vandt ved Eed efter Louen«, at de ej kunde mindes¹⁾. Men trods alt vedblev et Parti af Dragørerne at være genstridige, ja en Del af dem vilde ikke søge Hollændernes Kirke, men gik til Taarnby Kirke.

Hollænderne fik da deres Parti af Dragørerne med til at indgive en Klage til Kongen 1674, 16. September, om »hvorledis begge Byer altid aff arils tid haffuer giort een Menighed, siden Hollender kom der paa bem^{de} Amager. Mens som deris breffue og fornemmeste Dokumenter bleffue dem fraakomne i sidste Feyde-Tid, der finden Komb paa landet, befrøchter de sig deroffr, at de i Fremtiden fra hverandre maatte bliffue adschilt«. Og Amtmandens Erklæring gik ligeledes ud paa, at begge Byer af Arilds Tid havde været combineret og indbunden med hinanden, nydt og brugt en Kirke, en Ret og Birk, samt at de efter de gamle Skatmandtaller havde været regnet for 24 Gaarde, »endog udi Store Maglebye er ichun 20 Gaarde og Dragøer andslagen for 4«, og anbefalede fremtidig Forening. Kongen resolverede, at begge Byer fremdeles skulde blive én Menighed, én Kirke og Birk²⁾.

Tyve Aar senere klagede Hollænderne atter til Kongen over følgende 4 Punkter: 1) at Dragørerne ved Giftermaal havde tilegnet sig som Medgift en Del Jord fra Hollænderbyen, den hollandske Menighed til Skade; 2) at Dragørerne ligeledes ved Arv var ved at fortrænge Hollænderne fra deres Ret til Stolestaderne i Kirken; 3) at Dragørerne tilegnede sig samme Ret til Jord og Klokker som deres egne; 4) at Dragørerne skulde være sindede at blive separerede fra Hollændermenigheden, hvad der kun vilde volde endnu større Ufred. Kongen giver i sin Resolution herpaa — af 1694, 17. Juli — udførlige Bestemmelser om, hvorledes der skal forholdes med de forskellige Punkter og slutter med, at Dragørs Indbyggere *altid skal være og blive et Lem af Store Magleby og den hollandske Menighed* og ikke gøre Hollænderne noget

¹⁾ Bilag I.IX.

²⁾ Bilag I.XIII.

Indpas i deres Privilegier, men holde sig deres vedtagne Skik og Brug efterrettelig. Og til den Ende beholder Schouten den Frihed, at han med Amtmandens Approbation ordinerer sig en Underfoged paa Dragør, som kan bestille baade hvad til vor Tjeneste i Hast kan blive fornøden og til at varetage Hollænderbyens egne Forretninger¹⁾).

At Schouten til Foged paa Dragør valgte en af Hollændernes haandgangne Mænd, siger sig selv. Vi se ogsaa, at de hollandske Gaardmænd skiftevis indtog Fogedstillingen indtil omkring 1700, medens »de fire Mænd«, der valgtes af Byen som dens Tillidsmænd, maatte bøje sig for de gamle Vedtægter og de kongelige Resolutioner.

Men Forholdet mellem Byerne blev derved ikke bedre. Endelig efter Aaret 1700 indtræder for Dragør — med Tolderen Jan Holst som Foged — en mere selvstændig Kommunalordning og en lokal Bestyrelse for Byens »Doenter« paa Grundlag af tildels nye Overenskomster og Vedtægter med Hollænderne. En »Contracht om Hafnen« af 1699 og en Vedtægt af 1702, der findes nævnt i Dragørs ældste Regnskabsbog, har ikke været til at finde. Den gamle Vedtægt, der genoprettedes 1663, blev dog 1726 efter Amtmandens Indstilling konfirmeret af Kongen. Men samtidig blev der mellem Kommunerne indgaaet »et Forlig« om de gamle Stridspunkter, navnlig Punkt 10 i den gamle Vedtægt »om Skatternes Betaling«, og iøvrigt af følgende Indhold:

1) Dragørerne indvilligede i, foruden den almindelige »Extraskat« til Kongen, at svare en saakaldt Kvartalsskat (14 Skilling Skatten) paa 3 Å 8 ß aarlig i 4 Terminer af hvert Hus, som en »Hjelpeskate« til de forøgede Hartkornskatter.

2) Dragørs Aalefiskere maatte ikke sætte deres Fiskeruser »her under Landet« længere end 50 Favne Norden til Vierdiget bag Lunden.

3) Dragørerne forpligtede sig til at efterleve Menighedens Kongebreve, medens de til Gengæld skulde holdes fri for For-

¹⁾ Bilag LXXI.

højelse af de nævnte Skatter, samt Husbondholdet (56 Rdlr. aarligt), saavidt Hollændernes Privilegier strakte til.

4) Kirkerettigheden skulde vedvare som hidtil og dersom Kirken skulde blive for lille, skulde Hollænderne tilbygge den eller bygge »endnu et Loft« der¹⁾.

40 Aar senere viste det sig, at Hollænderne ganske uberettiget havde ladet Dragøerne tage Del i Afgiften af deres Extraskat, samt Baadsmanskatten, af »de 4 Gaarde«, som Dragør aldrig havde havt. Det viste sig, at Dragør, trods baade Thingsvidner og Vedtægter, var og blev Kronens Fæstegods, som svarede særlig Landgilde og Husbondhold til Lenskassen, hvorfor en ny »Forening« med Hollænderbyen maatte indgaas. Men dette Emne maa vi komme tilbage til ved en senere Lejlighed.

Hollænderkommunens Afgifter var just ikke særlig tyngende, men den forstod at skabe sig Indtægter til at lette paa Byrderne. Hvad Byen i Henhold til dens første Privilegier, som Christian den 2. gav den, skulde svare var en fast aarlig Sum, der blev sat til 300 Mark (senere 100 Kurantdlr.) som Landgilde og Gæsterafgift. Ved Christian den 3.s Fornyelse af Privilegierne (1547) blev tilføjet, at Beboerne desuden paa Kongens Vegne skulde fornøje Slotsskriveren paa Kjøbenhavn med saa mange Rødder og Løg, som der gjordes Behov til Slottets og Hoffets Udspisning — formodentlig som Godtgørelse for Hoverifrihed. Og samtidig paalagdes Kommunen Andel i Afgiften af Saltholmen i Forening med de danske Bønder, nemlig 40 Jochumsdaler (160 Mark), samt 200 Læs Kalksten til Deling; Hollænderne kom til at svare de to Femtedele (i Penge 64 M.) og de danske Bønder de tre Femtedele (96 M.). Samtlige disse Afgifter blev staaende, indtil de efter Enevældens Indførelse tildels afløstes af Afgiften efter Hartkorn og efterhaanden gik helt over i Matrikuls-katten.

Med Ægt blev Hollænderne heller ikke overbebyrdede. Oprindeligt var det sikkert Mening, at de hverken skulde

¹⁾ Regnskabsbog i Dragør Arkiv, beg. 1707.

gøre Ægt eller Hoveri; men ved Christian den 3.s Fornylelse af Privilegierne tilpligtedes de at være Lensmanden paa Kjøbenhavn »hørige og lydige«, naar de blev tilsagt paa Kongens Vegne. Der fortælles, at de skulde gøre 24 Fadebursrejser aarligt, altsaa en for hver af de oprindelige 24 Gaarde; men en Bekræftelse herpaa finde vi ikke, uden forsaavidt de faktiske Forhold synes at give Fortælleren Ret. I Frederik d. 2.s Konfirmation paa Brevet af 1547 indrømmes der Hollænderne (20. Aug. 1573), at de ikke skal besværes med mere Hofstjeneste end i hans Faders Tid¹⁾. Der nævnes hverken her eller i senere Kongebreve, hvor mange Rejser de skulde gøre; men de blev i al Fald ikke overbebyrdede.

I Extraskat svarede Hollænderkommunen gennem lang Tid en aarlig Afgift paa 40 Rdlr. (2 Rdlr. af hver af de 20 Gaarde, efter gammel Skik). Men heraf opkrævedes igen af Dragør først 5 Rdlr. og senere 8 Rdlr. aarlig, idet Dragør blev regnet for 4 Gaarde, »de vier houen«, som er nævnt i Christiern d. 2.s Privilegiebrev. Dette Udtryk har Hollænderne benyttet og, som vi se af Vedtægten af 1663, paalagt Dragør Skat derefter, hvad Dragør ogsaa pligtskyldigt svarede, uden at Hollænderne havde nogen egentlig Hjemmel for Opkrævningen deraf. De 40 Rdlr. var bleven en staaende Afgift, som det var vanskeligt for Kronen at forandre. 1596 se vi, at Hollænderne klagede over, at den var bleven forhøjet, og Kongen maatte tilholde Rentekamret at blive ved den gamle Sum. Før Svenskekrigen opnaaedes dog en Forhøjelse, som gik mere ud over de fattige danske Byer end over Hollænderbyen. Sammen med denne Pengeskat udskreves dog en Del Aar før Svenskekrigen en Korn- og Kontributionsskat, som begyndte med 1¹/₂ Skp. Byg, men steg snart til 1 Td. Byg, samt 1 Lispd. Flæsk af hver Gaard. Snart kom ogsaa en Havrekontribution og en Pengekontribution til; men Hollænderne, hvis Kornavl var ringe, slap for en Del for disse Afgifter. Derimod fik de en Kvægskat, som 1657 beløb sig til 162 Sletdlr. Og paa samme Tid udskreves af Hollænder-

¹⁾ Sæl. Reg. 11. 53.

byen en Renteskat paa $2\frac{1}{2}$ pCt. af den aarlige Renteindtægt, som en Del af Beboerne havde; flere af dem havde 5—700 Dlr. i aarlig Rente. Skatten beløb sig til 109 Rdlr.

Hollændernes Tiendeafgift var ikke stor, da de selv ejede Kirken og underholdt deres Præst, saa de svarede hverken Kirke- eller Præstetiende. Kongetienden udgjorde i den første Tid 68 Tdr. Byg, men senere, da Ladegaardsmarken kom ind under Byen, 96 Tdr.; den naaede ved Enevoldstiden op til 150 Tdr. 1672 blev Byen imidlertid ogsaa fri for at svare Kongetiende, imod at man ikke i Fremtiden prætenderede nogen Hjælp hverken til Kirken, Præstegaarden eller Skolen.

Præstens Lønning svarede dog endnu gennem det 17. Aarh. i Kærven med en Trave Korn af hver Fjerding Jord, eller ca. 48 Traver.

Kommunen havde selvfølgelig andre, mindre betydelige, Afgifter som Bropenge, Told og Accise, Aalefiskeriafgiften, hvilke omtales andre Steder.

I Henseende til *Værnepligt* indtog Hollænderkommunen en Særstilling. Den dannede en Sølægd ligesom i Almindelighed Købstæderne. 1575 se vi, at Kongen fritog Kommunen for Indkvartering, samt for at holde Knægte til Hæren, og nogle Aar senere for al anden Militærtjeneste, imod at den fremtidig skulde stille 30 befarne Baadsmænd til Flaaden¹⁾. Det synes, at der ogsaa tidligere var stillet saadanne. Men det værste var, at der i de følgende Aar udskreves 50 Baadsmænd hvert Aar, 1582 endogsaa 70. Hollænderne klagede saa over, at de bebyrdedes over Evne, saa Kongen atter maatte forordne, at de ikke skulde afgive mere end 30 gode søfarne og stærke Folk. 1586 lyder derfor Udskrivningen paa 40 Mand af Hollænderbyen »og Landet paa Amager«²⁾. Det maa da antages, at det andet Sogn ogsaa har taget Del i denne Afgift. Men da der under Enevælden indførtes Soldaterhold og senere Rytterhold, maatte Hollænderne for at

¹⁾ Sæl. Tegn. 13. 20 og Sæl. Reg. 12. 337.

²⁾ Sæl. Tegn. 16. 121.

blive fritagne derfor vistnok alene stille de 40 gode og dygtige, med tilbørlige Klæder forsynede Baadsfolk til Flaaden¹⁾).

Hollænderbyens gamle *Segl* tyder ogsaa paa, at Befolkningen væsentlig var Søfolk. Som Billedet viser, forestiller det et Anker paa et Skjold, der holdes af en bevinget Genius, tilsyneladende i Amagerpigedragt. De opsmøgede Ærmer skal maaske være et Symbol paa Kvindernes Flid og deres Arbejde med Tillavning af Mejeriprodukter. Paa Siderne af Skjoldet staar Byens Navn: *Grote Magleby*. Seglet, der vistnok blev til i Anledning af Frederik d. 3.s Hyldning som Konge 1648, er forlængst gaaet tabt, maaske allerede under Krigsødelæggelsen 10 Aar senere. Der er i al Fald gjort meget lidt Brug af det.

Store Magleby Segl
fra 1648.

¹⁾ V. A. Secher: Forordninger 2. 707, 3. 738.

III. DE DANSKE AMAGERE

EFTER HOLLÆNDERNES INDFØRELSE.

1. Erhvervsforhold.

Kronens Fæstere. — Fæste- og Stedsmaal. — Kongens Beskyttelsesbrev. — Saltholmsrettigheden. — Paavirkning af Hollænderne: Aalefiskeriet; Hesteudførselen; Torvehandelen; Arvedeling. — Økonomisk Stilling og Fordelingen. — Kronens Ludegaard. — Større Gaarde: Viberup; Raagaard; Skelgaarde; Førstergaarden. — Byernes Beboelse og Erhvervsforhold.

I Modsætning til Hollænderne, der var Selvejere og raadede ganske over deres By, var de tilbageblevne danske Amagere *Kronens Fæstere*, som kun besad en livsvarig Brugsret til deres Gaarde. Med Undtagelse af et Par Ejendomme, der var frigivne til Indtægt for Retsbetjentene, besad Kronen den egentlige Ejendomsmyndighed over samtlige Gaarde i det danske — Taarnby — Sogn. Beboerne fæstede Brugsretten, der som Regel gaves for Mandens og ofte tillige for Hustruens Levetid. Der haves ogsaa Exempler paa, at Livsbreve gaves for Fader og Søn eller for Moder og Søn, saa længe de levede og svarede den almindelige Afgift. Naar Fæsteren døde, skulde Fæstet fornyes. Det overgik da gjerne til en Søn eller Svigersøn, naar en saadan fandtes, imod at denne svarede Fæstemaal, en Indfæstningssum, en Gang for alle; ellers gaves Ejendommen i Fæste til en fremmed Bruger.

Der haves nogle enkelte Fæstebreve fra 1. Halvdel af det 16. Aarhundrede, som viser os, at mange af de Gaarde, der var opsagte for at gøre Plads for Hollænderne, atter blev givne til danske Bønder; men Brevene meddeler os saa at sige ingen Oplysninger udover Fæsternes Navne. 1526 fik Jens Kamersuend Livsbrev paa en Gaard i Sundbyøster (mulig den saakaldte »Dyvekes Gaard«, der vistnok fra hin Tid har tjent som et Sted, hvor Hoffet tog ind, naar det holdt Jagter paa Amager). 1529 fik Christiern Vendelboe Brev paa en Gaard i Sundbyøster. Samme Aar fik Lars Perssen og Søn, Frans Lassen; Oluf Hansen og Søn, Hans Olssen to Gaarde i Sundbyvester; Anders Ibsszen og Seuerin Persszen to Gaarde i Viffuerup. 1548 fik Henrik Koltermann og Hustru en Gaard i Sundbyøster, samt »en øde Jord« i Sundbyvester, »fri og kvit«, imod at holde Gaarden ved Hævd, være Kongen tro og staa til Lensmandens Tjeneste¹⁾. Det ses ikke, hvori denne Tjeneste har bestaaet; mulig har han været Ridefoged eller Retsbetjent paa Øen. Og det er ikke usandsynligt, at Gaarden er den samme som Jens Kamersuend havde, nemlig den, der senere kaldes »Førstergaarden« eller »Svaneleje« og benyttedes som Jagtgaard.

Hvormeget der paa den Tid gaves i *Fæstemaal* ses ikke. Hvad der i Almindelighed svaredes af en Gaard paa omkring 100 Tdr. L. Ager, Eng og Fællede var 2 Pund Byg²⁾, 1 à 2 Tdr. Havre, 1 Gaas og 4 Høns i Landgilde, foruden Gæsteri-afgift og Tiende, hvis samlede Værdi antagelig kunde udgøre et lignende Beløb som Landgilden. Desuden skulde Fæsteren gøre Hoveriarbejde til Kronens Ladegaard, regnet til en Plovdag eller Spanddag ugentlig. I Ekstraskat svaredes i Reglen en Daler aarlig.

I Stedsmaal, som Fæstemaal senere hed, gaves i det følgende Aarh. paa Amager af en Gaardpart eller en almindelig Gaard 5 til 20 Dlr. og for et Hus indtil 4 Dlr. eftersom Bygninger og Besætning var i daarlig eller god Stand. I Fem-

¹⁾ Bilag V. VIII-XII og XIX.

²⁾ Et Pund var 24 Skjpr.

aaret 1636—41 blev indgaaet i de danske Byer 104 Stedsmaal, altsaa gennemsnitlig 20 om Aaret. I Regnskabsaaret 1654/55 var Lenets Indtægt alene af Stedsmaal i Taarnby Sogn 246 Rdlr. (langt over 300 Dlr. og langt mere end det Tre-dobbelte af Hollændernes hele Landgildeafgift). Ogsaa af et Ruseded eller en Bundgarnstade i Søen gaves i Fæste- eller Stedsmaal 3 à 4 Dlr.

Paa det Tidspunkt, da Hollænderne kom hertil, fandtes der i det danske Sogn omkring 90 Gaarde eller Bol, fordelt i de 7 Byer, som findes endnu, saaledes: Sundbyvester 12, Sundbyøster 14, Kastrup 9, Maglebylille 14, Tømmerup 14, Skelgaarde 3, Taarnby 14, Ullerup 3 foruden Viberup og Raagaard, samt Ladegaardens Tilliggende. Øen laa for en stor Del øde. Neppe var den Trængselstid forvunden, som Broderkrigen mellem Christiern d. 2. og Frederik d. 1. havde fremkaldt, før nye Uroligheder under Reformationens Kampe brød ind over Befolkningen. Grevefejden (1531—36) har jo sikkert ogsaa her bragt Ruin og Ødelæggelse med i sit Følge, ligesom paa Dragør. Det synes at have været flere Aar, inden der atter kom Orden i Tingene og Befolkningen kom til Kræfter igen.

Først 1541, altsaa 20 Aar efter Hollændernes Ankomst, fik de danske Bønder *Kongens Beskyttelsesbrev* paa deres Rettigheder, særlig overfor Hollænderne, nemlig Retten til uhindret at beholde deres Gaarde, samt til at bruge deres Næring paa Saltholmen. De skulde — hedder det i Brevet — ikke »dellis eller plattsis eller ellers i nogle maade trengis at bygge eller feste nogen Gaarde andensteds end paa Amage, medens ther blifve boendis och ey af Hollender eller andre trengis eller festis ther fran«. De skulde ej heller besværes med Langægter, »uden landtz«, men kun gøre Arbejde til Kjøbenhavns Slot og Amage Gaard efter gammel Sædvane. Desuden skulde de beholde Retten til Saltholmen sammen med Hollænderne og ligesom disse bruge deres Handel og Næring derovre, dog maatte de ikke føre, eller tillade andre at føre fremmede Folks Fæ derover paa Græsning. Nogle Hollændere, som havde taget Bolig paa Saltholmen, synes at ville tiltvinge sig Eneret

til Øen, hvorfor det hedder i Brevet: »Och ther som Hollenderne paa Saltholm boendis icke ere tilfridts, at samme Amage mend bruge theris handel ther paa landet, tha skulle Hollenderne hafve fri lof at drage ther af landet«. Og de danske Bønder skulde da være pligtige til at yde Kronen — Kjøbenhavns Slot — den Landgilde, som Hollænderne gav, nemlig $2\frac{1}{2}$ Td. Smør¹⁾. I al sin Korthed rummer dette Brev saaledes de danske Amageres Privilegier og giver et Varsko til Hollænderne om at holde sig indenfor deres egne Ene-mærker, hvad selvfølgelig ikke var Midlet til at skabe Fred og Venskab mellem Øens gamle og nye Beboere. De skilles efterhaanden mere og mere fra hinanden. De danske sank ved Fæstetvang, Hoveri og Skattebyrder dybere i Armod, medens Hollænderne hævdede sig til Frihed og Velstand. Forskelligheden i Sprog, Sæder og Livsvilkaar dybede Kløften og drog en skarp Skillelinje mellem de hollandske og de danske Amagere.

Om *Saltholmsrettigheden* maatte Parterne enes saa godt de kunde. Efter nogle Aars Forløb flyttede de Hollændere, som havde taget Bopæl paa Holmen, derfra; og Øen overdroges da — ved aabent Brev af 18. Juni 1547 — til samtlige Amagerlands Beboere — »wore Undersaatte som bygge oc boe paa wort Land Amage« — til Græsgang og hvad anden Maade, de ellers kunde drage sig den til Nytte. Afgiften paa de $2\frac{1}{2}$ Td. Smør blev samtidig forandret saaledes, at der for Eftertiden i Stedet for Smør skulde svares 40 gode myntet Jochimsdaler, samt 200 gode Læs Kalksten. Endvidere skulde Lensmanden paa Kjøbenhavn have fri Græsning paa Øen til Kongens Øxne og Heste efter gammel Sædvane. At denne Rettighed gjaldt baade Hollænderne og de danske Amagere se vi deraf, at Hollænderne samme Aar, den 13. Juli, fik stadfæstet deres Ret til Øen, »som andre vore Undersaatte«, imod at svare deres Part af den aarlige Afgift²⁾.

¹⁾ Bilag XVI.

²⁾ Bilag XVII.

De to Breve af 1541 og 1547, som indeholder de danske Amageres ikke særlig store Privilegier, er stadfæstede af de senere Konger 1585, 1597 og 1648.

Iøvrigt spores snart hos de danske Bønder *Paavirkning af Hollænderne* paa forskellige Omraader. Det var ikke alene et forbedret Agerbrug og en stærkere Udnyttelse af Jorden, der gav sig Udslag, men ogsaa andre Indtægtskilder, som Hollænderne fandt og benyttede, optog de danske Bønder i deres Erhverv. Saaledes var det Tilfældet med Aalefiskeriet, hvor de endogsaa, som vi har set, gik Hollænderne i Næringen. De danske Mænd virkede ikke kommunalt, som Hollænderne, men indrettede sig byvis med Jordernes Brug og Fædrift, eller slog sig sammen nogle enkelte i Fællesskab for at drive Fiskeri. 1584 se vi, at der gaves tre Mænd Søfren Lauridsen, Sundbyvester, Niels Ollufsen, Maglebylille, og Lauritz Holst¹⁾, Themmerup, Brev paa et Aalefiskende, som de havde opsøgt Nord for Køge Krog til Mossit Klint og fæstet af Hr. Christen Vind; de maatte beholde det indtil videre mod at svare $\frac{1}{2}$ Td. Aal aarligt til Kronen²⁾. 1592 og 1600 fik de endnu Konfirmation derpaa mod den samme Afgift. Senere deltes det og gaves i Fæste. 1615 fik en Hollænder Johan Zibrandtsen, der havde taget Bopæl i Kastrup, Halvparten deraf i Fæste og gav 15 Rdlr. i Indfæstning; 1618 se vi, at Peder Olufsen fæstede den anden Halvpart for 8 Rdlr. De skulde hver svare $\frac{1}{2}$ Td. Aal aarligt. Om det var den samme »Aalestade«, hvoraf Hans Nielsen, Sundbyøster, 1630 svarede en hel Td. Aal, kan ikke ses. Lauritz Bay af Kastrup havde ogsaa paa samme Tid et »Bundgarsted« ved Køge Krog, som han gav en Dlr. af aarligt til Kronen³⁾.

Hesteudførselen optog ogsaa de danske Amagere snart efter

¹⁾ Lauritz Holst var da Ridefoged paa Amager; han havde tidligere været Ladefoged paa Ladegaarden, indtil den blev bortforpagtet.

²⁾ Kanc. Brevb. 1584—88, 150.

³⁾ Sæl. Reg. 12, 336; 13, 233; 14, 287; cfr. Lensregnsk. efter 1600.

Hollænderne; men ganske vist ikke i det samme Omfang. 1615 udførtes fra de danske Byer 127 Heste (Hollænderne 227) og 1623: 91 (Holl. 207). Antallet gik stadig ned, indtil Udførselen helt ophørte, dels paa Grund af Kronens Indskrænkning i Udførselsretten, dels ved større Toldpaalæg¹⁾.

Torvehandelen blev selvfølgelig ogsaa snart en af de danske Amageres vigtigste Erhvervsilder. Før Hollænderne kom hertil, var det nærmest Fisk, der tilførtes Torvet fra Amager; men disse udvidede Handelen til Mejeriprodukter og allehaande Havesager. Og de andre Amagere fulgte snart deres Exempel og indrettede deres Jordbrug derefter. Da Christian d. 4. 1639 gav Privilegier til den nylig anlagte By Christianshavn, forordnedes, at de danske Bønder hver Lørdag skulde holde Torv her, medens Hollænderne som hidtil, Onsdag og Lørdag, skulde torve i Kjøbenhavn²⁾. Men denne Foranstaltning synes dog ikke at have varet længe; thi senere omtales ingen Torvning paa Christianshavn.

Med Hensyn til Arvedeling se vi ogsaa, at de danske optog Hollændernes Skikke. 1686 gav Kongen Konfirmation paa, at Indbyggerne i Taarnby Sogn, efter deres gamle vedtagne Skik og Brug, maatte lade Brødre og Søstre gaa lige i Arv, medens det efter dansk Lov var Reglen, at en Søn arvede en dobbelt saa stor Part som en Datter³⁾.

Men i *økonomisk Stilling* og daglige Livsforhold, Leve- maade og Velstand, naaede de danske Bønder ikke op paa Siden af Hollænderne. De manglede den Omsigt og Vindskibelighed, som Hollænderne havde, og var kuede af Fæstetvang, Skattebyrder og Hoveritynge, der svækkede deres Handlefrihed og førte dem i Armod. Medens Hollænderne var pligtopfyldende og punktlige med deres Afgifter, havde de danske stadig Besvær med at skaffe, hvad Kronen og Embedsmændene skulde have, maatte idelig søge Hænstand

¹⁾ Københavns Toldregnsk.

²⁾ Kbh. Dipl. I. 653.

³⁾ Bilag I.XVIII.

og Eftergivelse, ja endogsaa Hjælp til at faa Kornet i Jorden. Præsten kunde ikke faa den Tiende, der tilkom ham som for- tjent Løn. Mange af Bønderne gik fra Gaardene, særlig efter Svenskekrigen, og blev Husmænd og Indsiddere, medens Hol- lænderne fæstede Gaardene og drev Jorderne under deres egne Brug.

Sognets Jordfordeling var omtrent den samme som Hol- lænderbyens. Til en almindelig Gaard regnedes vistnok i gam- mel Tid to Ottinger Jord (i Hollænderbyen en Fjerding) for- uden Fællejorderne, som omfattede langt den største Del. Senere opstod dog mange Ottingsgaarde eller Halvgaarde paa ca. 3 Tdr. Hartkorn, idet Gaardene deltes og der udskiltes Huslodder derfra. En to Ottings Gaard synes at have havt 25—30 Tdr. opdyrket Land, hvorpaa kunde holdes — ved Hjælp af Fællegræsningen og Saltholmsgræsningen — ca. 8 Høveder og et Par Heste. 1620 fandtes endnu kun 90 Gaard- brug og 12 Huse med Jord. Men 1668 var Gaardene udpar- terede saaledes, at der kun fandtes 60 hele Gaardbrug; ca. 25 var Halvgaarde eller Gaardsæder, medens der var over 30 Husmænd, der svarede 1, 2 à 3 Skill. grot eller 1 Td. Havre i Landgilde. — Paa Gaardene dreves et forholdsvis stort Ko- hold, hvilket tyder paa, at der ligesom i Hollænderbyen lagdes Vægt paa Mejeribrug.

Kronens Ladegaard, der laa under Taarnby Sogn, men var en Avlsgaard under Kjøbenhavns Slot, indtil den 1579 for- pagtedes af Hollænderne, havde da endnu et Tilliggende, der svarede til ca. 500 Tdr. Land. Den dreves atter af Kronen fra 1587 indtil 1624 og hørte i den Tid helt under Taarn- by Sogn, medens den senere delvis laa under Store Magleby og svarede Tiende til Præsten dér. Saa længe den dreves under Slottet, bestyredes den vistnok af en Ladefoged (ind- til 1579 Lauritz Holst), og Lensmandens Frue synes at have havt Opsynet med Opslagningen af Ost og Smør.

Af Lensregnskaberne fremgaar følgende Udgifts- og Ind- tægtsposter for forskellige Aar under Kronens Drift:

Udsæd:

		Byg:	Havre:
Aar 1600:	2 Læster ¹⁾		134 Tdr.
— 1602:	2 —	18 Skpr.	136 —
— 1612:	2 —	2 Pd.	132 —
— 1617:	4 —	1 — 3 Skpr.	213 —
— 1620:	2 —	4 ¹ / ₂ —	200 —

Høst:

Aar 1602:	3 Læster, 2 ¹ / ₂ Pd.	144 Tdr.
— 1612:	7 — 2 ¹ / ₂ — 1 Td.	164 —
— 1620:	4 ¹ / ₂ — 3 ¹ / ₂ — 7 Skpr.	88 —

Der afgaves følgende Leverancer til Slottet:

1611:	1614:
Byg: 7 Læster, 2 Pd.	Byg: 3 ¹ / ₂ L., 2 Pd., 1 Skp.
Havre: 116 Tdr.	Havre: 180 Tdr.
Kalve: 2 Stk.	Kalve: 0 Stk.
Slagtekalve: 4 Stk.	Slagtekalve: 4 Stk.
Grise: 34 Stk.	Grise: 13 Stk.
Smør: 2 ¹ / ₂ Fjerding.	Smør: 1 Td.
Surost: 80 Stk.	Surost: 66 Stk.

I Antegnelserne til Regnskabet 1613/14 klages over, at Afgrøderne paa Ladegaardene var ganske strenge, saa fast ikke mere Korn indavles om Aaret, end der saas, og ringe Smør opslaas.

Folkeholdet paa Amager Ladegaard var, foruden Ladefogden, 4 Røgttere, 1 Gaardpige, 1 Malkepige og nogle Tærskere. De maanedlige Lønninger samt Kostpenge udgjorde 138 Rdlr. Fogdens Aarsløn var 20 Kurantdlr. samt 3 Kurantdlr. maanedlig i Kostpenge. Den forrige Ladefoged, Lauritz Holst, beklagede sig 1582 over, at han den Tid (indtil Ladegaarden blev bortforpagtet), han havde været Ladegaardsfoged og derefter Ridefoged paa Amager, ligesom han havde havt Tilsyn med Kronens Told og Sise, intet havde faaet for

¹⁾ 1 Læst var 48 Tdr. à 6 Skpr. 1 Pund Byg 24 Skpr.

sit Arbejde. Hr. Christoffer Valkendorf skulde undersøge Sagen og fastsætte aarlig Løn for ham, dersom han vilde blive i Tjenesten¹⁾. En Røgter havde 5 Sletdlr. i Løn og 2 Sletdlr. maanedlig i Kostpenge. Tærskerne fik 8 Skill. af hvert Pund Korn.

Besætningen bestod mest af Stude til Opdræt. Ialt holdtes vistnok 150 à 200 Høveder. 1623 se vi, at der leveredes herfra 80 Øxen som Betaling for Silkeleverancer til Hoffet.

Den gamle Ladegaard laa lidt Syd for Taainby Kirke, hvor der endnu findes en Gaard, som bærer dette Navn. Da Jorderne atter 1624 bortforpagtedes til Hollænderne, blev Bygningerne efterhaanden nedlagte. En Del af Jorderne udskiftedes til Husbeboere i Taarnby; en større Eng synes udlejet til Raagaard. Paa Gaardspladsen boede der gennem lange Tider kun en Opsynsmand, som Hollænderne underholdt.

Af *større Gaarde* fandtes paa Øen endnu nogle enkelte, foruden Ladegaarden, hvortil der knytter sig noget mere Interesse end til de andre Bøndergaarde gennem de Ejere, der har havt dem.

Viberup, der, som tidligere omtalt, nævnes allerede 1370 som en Annexgaard under Bispestolens Ladegaard, var endnu 1520 én større Gaard. Den svarede 3 Lødemark i Landgilde (svarende til 16—18 Tdr. Korn). 1529 blev den delt i to, idet Seuerin Persen og Anders Ibsen²⁾ hver især fik Livsbrev paa sin Gaard i Viffuerup. 1532 gaves Seuerin Persens Gaard i Livsfæste til Fru Anne Urne, Lensmandens Hustru paa Kjøbenhavn, der formentlig har benyttet Gaarden som Landsted; hun maatte dog svare Slottet den sædvanlige Rente. 1620 fik Kronen i Indfæstning af den ene Gaard 120 Rdlr.; 1650 finde vi som Indehaver af den ene af Gaardene en Hollænder Jan Pittersen og af den anden Jørgen Hansen. 1668: Niels Olesen og Cornelis Jansen. 1697: Claus Cornelissen og Piter Jacobsen. 1718: Crilles Wibrandt-

¹⁾ Kanc. Brevb. 1586—83. 550.

²⁾ Om det er den Anders Ibsen i Søndre Sundby, der 1496 nævnes som Thingfoged paa Amager, tør ikke siges.

sen og Pitter Jacobsen. Endnu omkring 1700 svaredes Penge som Landgilde i Stedet for Kornafgift. 1718 havde begge Gaarde ca. 35 Tdr. Hartkorn.

Raagaard, der først findes nævnt 1518, synes udskiftet fra Ladegaarden noget senere end Viberup og svarede ligeledes 3 Lødemark. Senere svaredes endvidere 8 danske Mark af en Eng, som var tillagt. 1525 blev Gaarden for 8 Aar, uden al Tyngde eller Afgift, forlenet Slotsskriveren paa Kjøbenhavn Peder Villadsen¹⁾, der tre Aar senere fik Livsbrev paa Gaarden med Ager, Eng og Mark, fri og kvit, dog skulde han bygge og forbedre den. 1555 fik Jep Knudsen og Hustru Livsbrev derpaa med tilbørlig Afgift til Slottet. 1600 havde Peder Lauritzen og Anders Jensen Gaarden i Fæste og 1631 fæstedes den af Lauritz Jensen, der gav 80 Kurantdlr. i Indfæstning. Men allerede to Aar efter fæstedes den af en Hollænder Jan Jansen mod samme Indfæstning og senere var dennes Søn, Claus Jansen Hollænder, Indehaver, hvorefter den i lang Tid forblev i samme Families Hænder; 1710 nævnes Claus Raagaards Enke og derefter knyttes Personnavnet Raagaard snart dertil. 1718 havde Gaarden 14 Tdr. Hartkorn.

Skælgaarde, som fra den ældste Tid har været to Bol, var allerede omkring 1600 delte imellem tre Indehavere, nemlig Lauritz Pedersen, Jørgen Hansen (den sidste var ogsaa Medindehaver af Viberup), samt Lauritz Jensen (Raagaard). 1668 finde vi Gaardene delte i en større Gaard (Helgaard), to Halvgaarde, et Gaardsæde og et Hus.

Peder Laursen og Dirch Jansen var da Indehavere af den større Gaard; 1718 havde denne 18 Tdr. Hartk., de to Halvgaarde hver godt 8 Tdr., Gaardsædet 4 Tdr. 6 Skpr. og Huset 3 Skpr.

Førstergaarden i Sundbyøster var neppe nogen større Gaard end de andre, men der knytter sig til den en særlig Interesse,

¹⁾ Peder Villadsen havde senere Ejendomme paa Dragør, hvor han synes at have været Kronens Tolder, og blev en Del Aar efter forlenet med Indtægten af Taarnby Kirke.

fordi den synes at have staaet i Berøring med Kronen og Hoffet. Dersom Sigbrit og Dyveke, som Sagnet fortæller, har havt et Landsted i Sundbyøster, maa det være denne Gaard, der aabenbart er den samme som den senere »Svaneleje« eller »Rødegaard«. Det er meget muligt, at det er den Gaard, som 1526 gaves i Fæste til Jens Kamersuend og 1548 gaves til Henrik Koltermann fri og kvit for at være til Kongens og Lensmandens Tjeneste. Først 1644 nævnes »Førstergaarden«, hvor Kronen synes at have havt en Art Planteanlæg; og da det viser sig, at der til den senere »Svaneleje« eller »Rødegaard« knytter sig Planteavlsluft, tør vi antage, at det er den samme Gaard, der efter at være bleven benyttet til Svanejagter har skiftet Navn. Indtil 1644 indehavdes Gaarden af Thor Olsen, der den 15. Januar »desværre dræbte oc ihjælstak Niels Olufsen i Sundbyvester«. To Dage efter lod erlig og velfornumbstigt Mand Wulff Iffuersen Rauffe (eller Rauffn), formodentlig Slottets Ridefoged, og Birkefogden, Oluf Steen, registrere og vurdere paa Kongens og Rettens Vegne hans Gaard, Bo og Løsøre til Sagefaldsbøde.

Gaarden, hvorunder indbefattet tre Jærn-Rækværk, Bommene omkring Stuen og alt nagelfast sattes til 450 Sletdlr. » ʒ » ʒ

5 Køer, 2 Kvier, 5 Ungnød, 4 Kalve.	100	—	»	-	»	-
1 Kornladen: 6 Pd. Korn à 9 Sletdlr..	54	—	»	-	»	-
4 Heste	50	—	»	-	»	-
14 Faar	21	—	»	-	»	-
10 Svin	10	—	»	-	»	-
Harver, Tromle m. m.	11	—	»	-	»	-
1 Brygger-Kjedel	10	—	»	-	»	-
1 — Kar, 1 Kværn	5	—	—	-	»	-
1 Kobber- og 1 Messingkedel, 1 Kobber- gryde	4	—	»	-	»	-
3 Sengedyner	4	—	»	-	»	-
1 Skab uden Laas	»	—	2	-	»	-
1 Kiste » »	»	—	2	-	»	-
1 Skammel	—	—	2	-	»	-

Overført... 720 Sletdlr. 2 ʒ » ʒ

	Transport...	720	Sletdlr.	2	⌘	»	⊥
1	Stol		»	—	2	-	»
1	Skive i Stuen (Bord?)		»	—	2	-	»
4	Hynder	4	»	—	»	-	»
2	Sengklæder		»	—	1 ¹ / ₂	-	»
2	Par Blaagarnslagen		»	—	6	-	»
					727	Sletdlr.	1 ¹ / ₂ ⌘ » ⊥
	Skyld paa Gaarden	153	—	3	-	6	-

Tilovers i Penge 573 Sletdlr. 2 ⌘ 2 ⊥

hvoraf Halvparten, 286¹/₂ Dlr. 17 ⊥, tilfaldt Kronen, og Halvparten Enken¹⁾.

Endnu mange Aar sad Enken ved Gaarden, indtil den brændtes og ødelagdes under Svenskekrigen. Derefter synes den mere og mere at finde Anvendelse som Lystejendom og faar Navnet Svaneleje. 1668 finde vi Captain *la Hey*²⁾ som Indehaver; 1677: Monsieur *Hendrich Møller* og *Stephen Gardener*, medens *Dirch Bonat* havde Kroen, som da var oprettet. 1692 kaldes den endnu »Monsieur Møllers« Gaard; 1697 var Jacob Møller Indehaver. 1710 dreves Gaarden og Kroen af Christoffer Truelsen; den havde da ca. 9¹/₂ Td. Hartkorn.

Om *Byernes Beboelse* og Erhvervsforhold kan vi danne os et Begreb gennem de Skatteydere og Skatteobjekter, som hver By havde omkring Aar 1600.

Taarnby, der var Sogne- og Thingby, bestod, foruden af Præsten og Retsbetjentene, af 12 Gaardmænd, 4 Husmænd eller Inderster, 5 Tjenestedrenge (Karle), en Smed, en Møller og en Væver, der alle svarede Skat.

Sundbyvester: 13 Gaardmænd, 9 Inderster, 7 Tjenestekarle.

Sundbyøster: 14 Gaardmænd, 7 Husmænd, en Pebbersvend (Handlende), en Skræder (»Embitzmand«), 4 Tjenestekarle.

Kastrup: 9 Gaardmænd og 10 Tjenestekarle.

¹⁾ Kbh. Lensregnsk. 1645/46.

²⁾ En Mand af dette Navn var Kronens Entreprenør ved Anlægget af Christianshavn.

Maglebylille: 17 Gaardmænd, 7 Inderster, en Skræder, 7 Tjenestekarle.

Tømmerup: 14 Gaardmænd, 4 Inderster, 8 Tjenestekarle.

Skælgaarde: 3 Gaardmænd.

Viberup: 2 Gaardmænd.

Ullerup: 6 Gaardmænd, 3 Inderster, en Peppersvend og 7 Tjenestekarle.

Raagaard: 1 Gaardmand.

Sognet havde saaledes 91 Gaardmænd og 34 Inderster eller Husmænd, 5 Haandværkere og 2 Handlende. Som vi se af en Indberetning fra Præsten, Hans Clausen Jæger, 1657, var Sognet ikke meget velsitueret, og en stor Del af Gaardene dreves af Hollænderne. Præstens Indberetning lyder:

»Udi Taarnby Sogn ere 91 hele Gaarde og 4 halve »Gaarde, som ellers hos os kaldis Gaardsæder, hvilke alle tilkomme H. K. Majestæt oc Kronen, oc lade Hollænderne udi »Hollænderbyen pløje oc saa til 27 af bemeldte 91 hele »Gaarde, oc boer der paa Gaardene nogle fattige Folk, som »kunne ikke holde samme Gaarde vedlige, hvorover den største »Part af bem. 27 G. ere ilde forfaldne og ligge som nogle »øde Pladser. Her foruden er der ogsaa udi Sognet en 60 »Gadehuse, af hvilke en Del staa øde, en Del ilde forfaldne, »fordi der bor ikkun nogle fattige Stakler udi dem, som hver »ken have at bide eller brænde, og tilkommer samme 60 Huse »i lige Maade H. K. Majestæt oc Kronen uden tvende, som »ligge til det hæderlige Universitet¹⁾.«

Tiden nærmest før Enevælden var da ikke nogen Opgangsperiode for de danske Amagere. Mer end en Fjerdedel maatte gaa fra Gaardene, som Hollænderne derefter overtog, og gaa over i Husmands- eller Arbejderklassen. Fæstetvangen hindrede, at Gaardene kunde udstykkes; og de danske manglede økonomisk Magt til at overtage dem, naar de blev ledige og der skulde svares ny Indfæstning. Haandværk maatte kun drives til det allernødvendigste Behov. Udpinte af Krigsbyrder, Skatter og Arbejde til Statens mange Byggeforetagender

¹⁾ Rigsark.: Sæll. Præsters Indberetning om Gaarde og Bol o. s. v.

maatte de gamle Beboere langsomt bukke under for Hollændernes stærkere og friere Væxt.

Hvor tarveligt Bønderne maatte leve, faar vi et Indtryk af ved at se det Udstyr eller Indbo, der fandtes paa en af de bedre Gaarde som Førstergaarden. Ud over de nagelfaste Ting fandtes i Stuerne kun et Skab, en Kiste, en Skammel, en Skive (et Bord), en Stol, fire Hynder, samt to Senge med Sengklæder. Bryggerset var det bedst udstyrede. Man bryggede selv; thi det kostede Told at føre Øl fra Staden. Og Økonomi paabødes fra oven. Der var strængt kongeligt Forbud imod at holde »Krøgerhuse« (Kroer) paa Landet, navnlig ved Thingstederne, hvor der let kunde blive Anledning til Drikkelag.

Omkring 1650 var det skatteyndende Mandtal i Taarnby Sogn indskrænket til 82 Bolsmænd, 22 Inderster, 4 Haandværkere, 20 Karle for fuld Løn og 15 Drengene for halv Løn.

2. Offentligt Liv.

Byernes Forvaltning; Fogder. — Retsvæsenet: Taarnby Birkething; Thingfogder; Birkefogder og Birkeskrivere; Thingstedet; Retssager. Kirken; dens Indtægter og Udgifter; Præsteembedet, Præstegaarden og Præsterne. — Degnekaldet og Skolen. — Møllen. — Sognets Skattebyrder: Landgilde og Gæsteri; Extraskatter; Tienden; Husbondhold; Jordskyld; Ægt og Hoveri. — Kronens Indtægter af Sognet.

DE danske Byers *Forvaltning* sorterede ifølge Sagens Natur under Lensmanden paa Kjøbenhavns Slot, der var Kronens Tillidsmand og Øvrighed. Lensmanden havde en næsten uindskrænket Myndighed i alle offentlige Sager; kun hos Kongen kunde man søge Regres; men det var en saare betænkelig Sag at gøre Lensmanden imod. Han havde den administrative Ordning under sig m. H. t. Gaardenes Drift,

Afgifternes Erlæggelse, Hoveriarbejdet; paa ham beroede alt-saa Folkets Ve og Vel i det daglige Liv.

Under Lensmanden fungerede Ridefogden, som førte Tilsyn og Kontrol med Byernes og Sognets Anliggender, mødte i Retten paa Kronens Vegne, naar Fæstesager, Skattesager c. l. foretoges, og varetog i det Hele Kronens og Lensmandens Ombud. Vi se ogsaa, at Ridefogden havde Tilsyn med Kronens Told og Sise. 1634 træffe vi en »Landfoged« over Øen. Han havde en aalig Løn paa 6 Rdlr., 4 Al. Klæde og en Kohud, samt 48 Sletdlr. i Kostpenge. (Lensregnskaberne.)

I Rapport til denne eller Ridefogden stod Byernes lokale Fogder eller Oldermænd, i Reglen blandt de største Gaardmænd; de valgtes vistnok af Beboerne og for Livstid med Lensmandens Sanktion. De sørgede for, at Byvedtægterne overholdtes og at Byernes Erhverv foregik med rette Skik og Orden, saa der ingen Klage eller Ufred opstod; og dersom Klagemaal skete, da maatte de søge Parterne jævnedes, at ikke langvarige og unødige Retstrætter paabyrdedes. Endvidere skulde de ombyde til offentlige Arbejder og Ægtkørsler, naar Turen stod paa, paase Vejenes Fremkommelighed og i det Hele udføre Kronens og Lensmandens Vilje. Som Godtgørelse for dette Ombud var Fogderne fritagne for visse Extraskatter samt for Ægtkørsler og andre offentlige Arbejdspligter.

Som Fogder kan nævnes:

I Taarnby: 1672 og 91 Jørgen Hansen. — I Sundbyvester: 1672 Suend Olsen, 1691 Lauridz Dirchsen. — Sundbyøster: 1672 og 91 Broer Jensen. — Kastrup: 1672 og 91 Niels Lauridsen. — Maglebylille: 1672 Hans Hansen, 1691 Jan Clausen. — Tømmerup: 1672 og 71 Dirch Cornelsen. — Ullerup: 1672 Jacob Jansen Raagaard, 1691 Claes Jansen Raagaard.

Retsvæsenet i de danske Byer udskiltes i sin Tid, da Hol-lænderne indførtes og fik deres egen Rettergangsmaade, af det gamle Amager Birk og kom til at danne en egen Jurisdik-tion: Taarnby Birkething. Dette sorterede under Lensman-den og styredes først af en Thingfoged, en af Birkets større og mere fremragende Gaardmænd, som derfor havde sin Gaard

kvit og fri for Landgilde og fritoges for de fleste af de Tynger, som Fæstebønder havde; senere kaldtes han Birkefoged, og der fordredes en mere retslærd og studeret Mand til at indtage Stillingen.

Thingfogden var, som Sognets verdslige Overhoved, en betydelig Person, der baade kunde læse og skrive, hvad paa hin Tid var ret ualmindeligt. Desuden maatte han selvfølgelig kende de gamle Love og de Retsregler og Forordninger, som Kongerne og Rigets Raad foreskrev. En vigtig Støtte havde han iøvrigt i Thingskriveren, som var baade en retskyndig og med visse Kvalifikationer udrustet Mand, der medunderskrev paa Domme og Retsafgørelser.

Som Thingfogder findes nævnt, foruden Henrik Koltermann, Sundbyøster (1548), om hvem det kun kan formodes, at han indtog denne Stilling:

1585 Peder Holst, vistnok boende i Skelgaarde; 1611 Oluf Hansen, Sundbyøster; 1619 og 34 Hans Poulsen, Viberup.

Efter Christianshavns Anlæg indtraadte den Forandring i Retsordningen, at Thingfogden, der fremtidig udnævntes som Birkefoged, tillige blev Byfoged paa Christianshavn. Denne Ordning indtraadte omkring 1634 og varede til 1685, da Christianshavn henlagdes under Kjøbenhavns Bything. Medens Birkefogden tidligere boede paa Amager, skulde han i dette Tidsrum have Bolig paa Christianshavn, hvor der fandtes et Raad- og Domhus, for at han kunde være ved Haanden, naar hans Hjælp ved Dag- eller Nattetide gjordes fornøden¹⁾. Men fra 1685 havde flere af Birkefogderne igen Bolig paa Amager.

Thingstedet for Landsbyerne vedblev at være i Taarnby. 1662 befalede Kongen, at der skulde oprettes faste Thinghuse og Retsteder i alle Sognebirker²⁾. Og vi se, at det i al Fald indtil 1701 fandtes i Taarnby, men flyttedes da til Sundbyøster, paa Svaneleje- eller Rødegaard, hvor det forblev indtil 1742.

¹⁾ Sæl. Reg. 29. 424.

²⁾ Sæl. Tegn. 36. 363.

Retsdagen var Fredag. Retten bestod, foruden af Birke-
dommeren og Skrивeren, af 12 Thingmænd, som Regel to fra
hver af Sognets Byer. Bestillingen som Thingmand eller
Stokkemand var et kongeligt Ombud, der fordeltes mellem de
ældre af Bymændene. I Sager, der gjaldt Ære og Liv, til-
traadte Stokkemændene som Meddomsmænd. Men efterhaanden
blev Birkefogden mere enevældig, og Stokkemændene fik ingen
Indflydelse paa Sagernes Afgørelse. Gaardmændene forsømte
at give Møde, saa der maatte tages Husmænd til faste Thing-
mænd, imod at de fik deres Huse fri for Skatter og konge-
lige Tynger. Fra omkring 1700 skulde kun 8 Mænd »skrives
til Stokke« fra Gl. Amager og én fra Ny Amager, som da
ogsaa hørte under Taarnby Birkething..

Som Birkefoged paa Amager og Byfoged paa Christians-
havn forredes vistnok snart en i Statsadministrationen ud-
dannet eller juridisk studeret Borger; men Embedet var neppe
særlig godt lønnet, da det hyppigt skiftede Indehaver.

Vi skal nævne hele Rækken:

1634—36 Johan Lauritzen (Kastrup?). — 1636—54 Oluf
Steen. — 1654 Peder Jensen Hellekrands. — 1654—58 Søren
Jespersen. — 1658—63 Ingvold Carstensen. — 1663—64 Harder
Bulcke. — 1664—66 Samuel Thomasen. — 1666—67 Anders
Nielsen. — 1667—68 David Spormand. — 1668—74 Erik
Pedersen Grøn. — 1674—87 Peder Villadsen. — 1685 Hen-
drich Schrøder (konst.?) — 1688—1708(?) Niels Pedersen, Ka-
strup. — 1708—20 Jens Pedersen Oldenburgh.

De ældre Thingfogders Lønning bestod for en Del af Rets-
gebyrerne, samt Frihed for Landgilde af deres Gaarde, hvil-
ken regnedes til 3 Pund Korn. 1578 fastsattes; at der af hver
Gaard i Birket skulde ydes 1 Skp. Korn (det saakaldte »Dom-
merkorn«) til Dommeren¹⁾, hvad der beløb sig til ca. 15. Tdr.
Byg. Denne Kornafgift afløstes snart med Penge, nemlig 24
Skilling à 2 Mark af hver Gaard. Det var ofte forbundet med
stort Besvær at faa Pengene ind, og der stod mange Re-
stancer. Den samlede Aarsindtægt har antagelig i det 17.

¹⁾ Reg. o. a. Lande II. 397.

Aarh. været omkring 100 Sletdaler, hvad der var en ganske god Gage paa den Tid.

Skriverens Løn bestod af en Del af Retsgebyrerne og Sportler. Vi finde nævnt som Skrivere: 1577 og 80 Lauritz Holst¹⁾ (eller Lauritz Skriver). — 1648 og 51 Hans Pedersen. — 1656 Jacob Estbensen. — 1656—91 Hans Andersen Rønne. — 1691—98 Poul Iversen. — 1698—1727 Jonas Jonassen. — 1700 Christen Krøger (fung.). — 1725 Berthold Hovisch (konst.).

De Retssager, der paadømtes, kunde appelleres til Sjællands Landsting, som højere Instans, naar de gjaldt Liv, Ære eller Gods. Men saadanne Sager var ikke sjældne; thi Retten var stræng. En stor Del af Dommene gjaldt Lejermaal, der straffedes haardt. Koldingrecessen af 1558 giver følgende Regler herfor: Ægtefolk straffes første Gang paa deres Gods og Penge til sidste Hvid; anden Gang paa deres Gods og med Landsforvisning; tredie Gang skulde Ægtemanden miste sit Hoved og Ægtekvinden skulde druknes. Den, der overbevistes om »Jomfrukrenkeri«, skulde bøde 9 Mark til Kvindens rette Værge og 8 Skill. grot til Retten. Der verserede gerne 1 eller 2 Lejermaalssager gennemsnitlig om Aaret for Amagers Vedkommende, hyppigst for Hollænderne, der havde bedst Raad til at bøde derfor, men ogsaa for de danske Amagere. 1631 blev en Mand fra Kastrup henrettet for Blodskam, og $\frac{2}{3}$ af hans Ejendele, 500 Sletdlr., tilfaldt Kronen. To Kvinder fra Kastrup og Taarnby maatte 1640 bøde med Livet for Lejermaal; de efterlod sig 557 Sletdlr. Iøvrigt var de fleste Lejermaalsbøder paa 6, 12 og 18 Dlr. for hver af Parterne, naar den formildende Omstændighed var tilstede, at de kunde indgaa Giftermaal. Senere sank Bøderne betydeligt. Præsterne skulde give Oplysning om de uægte Børn, der fødtes, og gøre aarlig Indberetning

¹⁾ Sikkert en Slægtning til den forannævnte Thingfoged Peder Holst. Lauritz Holst var 1579 Ladefoged paa Ladegaarden, derefter Ridefoged paa Amager. Han fik (1579—80) 9 Mark aarlig for at holde Kirkens Regnskab og 3 Mark for at skrive Kirketienden i Taarnby S.

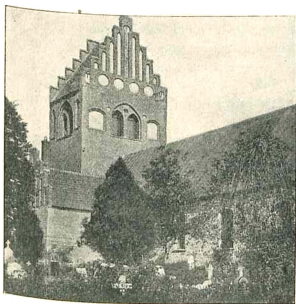
derom. Af andet Sagefald indkom hyppigt Bøder, f. Ex. for Slagsmaal (4—18 Sletdlr.), for at forsømme Thinget (5 Sletdlr.), for at holde for stort Bryllup (15 Sletdlr.), for ulovlig Udskænkning (2 Sletdlr.), der tilfød Kronens Kasse.

Kirken i Taarnby var oprindelig Annex til Frue Kirke i Kjøbenhavn. Sammen med denne Hovedkirke og sikkert ogsaa Kirken i Magleby, samt flere andre Landsbykirker i Staden Omegn, blev den 1474 af Paven overdraget til Kronen for at underlægges Universitetet. Kirkens Indtægter skulde tjene som Lønning for Universitetets Lærere, der til Gengæld skulde forrette Gudstjenesten, eller holde en Vikar dertil. Kronen synes dog at have erhvervet Højhedsretten over den; thi under Reformationskrigene gaves dens Indtægter i Forlening til Slotsskriver Peder Villadsen, som iøvrigt havde flere Ejendomme paa Amager, saaledes Raagaard. Der var indtraadt den Skik, at Kronen for at skaffe Midler til Krigsomkostninger ikke alene satte Kirkerne i Pant, men ogsaa forlenede Private med Indkomsterne af Præstekald, imod at de holdt Kapellaner til Tjenestens Udførelse. Peder Villadsen afstod 1538 Kirken »med Tilliggende« til Laurids Persen, som var Præst ved Allehelgens Alter under Frue Kirke. Han blev saaledes Sognets første reformerte Præst. Ved Kaldsbrevet, der udstedtes af Frue Kirkes Kapitel, paalagdes det ham at forkynde den evangeliske Lære, saaledes som en ret Sognepræst sit Sognefolk pligtig er¹⁾. Ikke længe efter ophævedes imidlertid Kapitlet, og efterhaanden som dets Kanneriker eller Præster uddøde, henlagdes deres Embedsgods under Universitetet. Dette har formentlig ogsaa været Tilfældet med Taarnby Kald ved Hr. Laurids Persens Afgang 1542. Det ses, at Universitetet havde Patronatsretten, da Kaldet blev besat 1566, og siden har Kirken været i Universitetets Besiddelse.

Selve Kirkebygningen stammer sikkert tildels fra Kirkens Oprettelse, vistnok under Absalon. Den synes ikke under-

¹⁾ H. Fr. Rørdam: Kbh. Kirker og Klostre 81 og 206. Helweg: Den danske Kirkes Hist. til Reformationen 406.

gaaet nogen væsentlig Forandring siden den seneste Del af Middelalderen, undtagen den, at der er tilbygget tre Hvælvinger til Skibet. Den ældste Del af Skibet er bygget af Kamp- og Kridtsten, eller Kalksten; den bærer Spor af oprindelig rundbuede Vinduer nærmest Vaabehuset paa Nordsiden. Disse er rimeligvis forandrede ved en delvis Ombygning, der skal have fundet Sted omkring 1512. Muligvis har

Taarnby Kirke.

da den ældste Del faaet indsat de første 4 Fag Krydshvælvinger fra Overgangstiden. Vaabehuset mod Syd synes ogsaa da tilbygget, og en Ombygning af Taarnet synes samtidig at have fundet Sted. Senere er Skibet forlænget mod Øst med 3 Fag Krydshvælvinger, hvorved Kor og Sakristi er ombygget, vistnok 1577; thi da hentes der Lømmen, Kalk,

Mur- og Tagsten fra Stralsund og skibedes i Land paa Dragør. Næste Aar anskaffedes en ny Klokke, der kostede Penge for $1\frac{1}{2}$ Læst Byg eller 54 gl. Daler. Den vejede 16 Lispund mere end den gamle, der solgtes til Giert Bøssesløber for 32 gl. Daler. — Det ældste Vaabehus paa Nordsiden har, formentlig 1620, faaet indsat 3 Fag »Gewölter« (Hvælvinger) af *Kasper Bartholin* (1618—19 Universitetets Rektor), der ogsaa ved sin Død 1629 gav Kirken en ny Prædikestol og velsignede Alterfoden med ziirlig Prydelse¹⁾.

Kirkens Indre giver et Indtryk af ærværdig Ælde ved sit store, med Krydshvælvinger forsynede Rum og sit enkle tarvelige Udstyr. 1700 skænkede Universitetets daværende For-

¹⁾ Trap: Danmark 3. Udg. II. 240.

stander, den tidligere Rektors Navner, Kaspar Bartholin, to Pulpiturer, som bære Universitetets Vaaben og følgende Mindevers forfattet af Degnen M. L. Widsted:

»Tak Kaspar Bartholin, Din Farfar Du har lignet,
Som Herrens Prækestol og Altar-Fod velsignet
Med ziirlig Prydelse, Du pyntet ogsaa mig,
For større Plads og Rum enhver berømmer Dig.
Min trofast Hyrdes Bøn, Du lod Dig gaa til Minde,
Saa snart han bad for mig, Du gavmild lod Dig finde
At ziire Kirken smukt med Pulpiturer toe
Gud lønne derfor Dig i ævig Himmel-Ro.«

Forskellige andre Velgørere har betænkt Kirken med mindre Gaver.

Over Midtergangen hænger et Skib, samt 4 Malm-Lysekroner, af hvilke den største er skænket af Præsten M. Anchersen 1721. Vinkanden bærer følgende Inskription: *Rectoro Magnifico Johanne Wandalino, Procuratore templi Ola Romero*. Kalken: E. P. V. 1667. Oblatæsken: *Procuratore Casparo Bartholouino MDCCI*.

Orglet, der er købt af Citadellets Kirke, blev skænket 1725 af Sognets Beboere som en Takkegave, fordi Kirken og Sognet under den langvarige nordiske Krig blev bevaret for Ildsvaade og tjendtligt Overfald. Til Organist valgtes en Søn af Skolemesteren, Lund, som derved fik opfyldt et inderligt Ønske og lagde sin Taknemlighed for Dagen ved at klæde sig i Amagerdragt, som han bar til sin Død. Hans Løn blev sat til en Skp. Byg af hver Gaard.

Kirkens to Klokker er støbte af Ahasv. Koster og v. d. Hart 1678 og 1688. Endelig findes et gammelt Uhrværk (Skiven fornyet 1820).

1746 blev den østre Gavl, Degnestolen og Alterbilledet repareret; senere er et nyt Alterbillede indsat (malet af Røed). Over den øverste Stol tilhøjre hænger en Tavle, anbragt af Præsten Professor Wandal til Minde om Kong Frederik d. 5.s Besøg i Kirken ved et Amagerbryllup.

Kirkens *Indtægter og Udgifter* fremgaa af et Regnskab for

1577—83 i Konsistoriets Arkiv (Nr. 132 fol.) Herefter var Kornindtægten — Tienden:

1577:	19 ¹ / ₂ Pund 9 Skpr. Byg.
	2 — Rug ¹).
	33 Skpr. Vikker.
	107 Tdr. Havre.
1579:	3 Læster 8 Skpr. Byg ¹).
	1 ¹ / ₂ Pund 5 Skpr. Rug.
	104 Tdr. Havre.
1581:	30 Pund Byg.
	36 Skpr. Rug.
	13 — Vikker.
	109 Tdr. Havre.

Altsaa gennemsnitlig et Par Hundrede Tdr. af de forskellige Kornsorter, omtrent en Tiendedel af Sognets Avl.

Af Pengeindtægter finde vi det første Aar:

For en rød hjelmet Stud, som Hr. Jørgen (Præsten)	
gav til Sjølegave	40 Mark
Claus Hansen til Sjølegave	4 —
Tavlepenge til Jul	5 ¹ / ₂ —6 ¹ / ₂ ß
— - Paaske	6—10 -
— - Pinse	6—4 ¹ / ₂ -

Kirkens samlede Indtægt i Korn og

Penge var 1577	704 Mark 4 ¹ / ₂ ß
Udgiften	484 — 4 ¹ / ₂ - 2 Alb.

Dersom dette Aar kan regnes for et Middelaar, hvad det synes at kunne, har Kirken lagt sig et Par Hundrede Mark (senere Daler) op om Aaret. Den havde ogsaa ret gode Midler. Det ses, at Bønderne undertiden laante Penge af den og ofte skyldte betydelige Restancer. I Begyndelsen af det 17. Aarh. havde den samlet et Fond, hvoraf den kunde udlaane 300 Dlr. til en anden af Universitetets Kirker, Fossie i Skaane. Kirken havde et usædvanlig stort Sogn; meget taler for, at

¹) Et Pund Byg var 24 Skpr.; et Pund Rug 20 Skpr. En Læst var 12 Pund.

en Del af det gamle Magleby Sogn ved Hollændernes Overtagelse af deres By er bleven tillagt Taarnby Sogn, saaledes Maglebylille, muligvis ogsaa Kastrup. Omkring 1660 angives Indtægten til 30 Pund Byg; men der fulgte, som vi se af Regnskabet, ogsaa Rug- og Havretiende, der imidlertid kan have været skænkede til andre Formaal. Det fremgaar desværre ikke, hvorledes Udgifterne er anvendte; formentlig afholdtes der Udgifter til Skolen og til Degnens Lønning.

Præsteembedet regnedes — i al Fald senere — til et af bedste i Stiftet. Præstetienden, der vel nok var den væsentligste Del af Indtægten, udgjorde antagelig en lignende Sum som Kirketienden. Alene af Ladegaarden blev Præsten efter dens Bortforpagtning tillagt 3 Pund (12 Tdr.) Byg, idet Præsten Jørgen Nielsen Richardsen 1588 klagede over, at han ingen Tiende havde faaet af Ladegaarden, siden den var bleven forbedret og Kronen atter havde overtaget den, medens saadan tilforn var ydet; og Kongen bestemte da, at der skulde svares til Præsten 3 Pund Korn¹⁾.

Tienden synes iøvrigt udskreven efter Kærven paa Marken, men betaltes gerne med Penge. Det ses af Thingbøgerne, at Præsten i 1630'erne havde en Mængde udestaaende Fordringer paa Tiende, som han maatte lade inddrive ad retslig Vej.

Til Embedet hørte en større Præstegaard. Præsten Hans Klavsen Jæger havde endogsaa to Gaarde, idet han foruden Præstegaarden havde en anden Gaard i Fæste. 1650 søgte han Kongen om, at han og Hustru maatte beholde Fæstegaarden i begges Levetid, fri for Landgilde, Ægt og anden Tyng. Han henviste til, at hans Hustrus Moder, Ane Wiboldtz, havde tjent Kong Christian d. 4. i 46 Aar, og at hans Moder havde tjent Dronning Anna Catharina i 7 Aar som Kammerpige, hvorefter Majestæterne gjorde hendes Bryllup paa Kjøbenhavns Slot 1606²⁾. Ansøgningen ses ogsaa at være bleven bevilget, idet Hr. Hans Klavsen endnu 1668 havde begge Gaarde.

— —

¹⁾ Sæl. Regn. 13. 39.

²⁾ Indk. Breve til Danske Kancelli.

Til Gaarden lagdes 1704 en af Kongens store Enge, skænket af Grevinde Elisabeth Helene von Vieregg, der dette Aar opholdt sig nogle Maaneder paa en af Skelgaardene og var under Omsorg af Præsten, Professor Fleischer. Hun fødte i Juni Maaned en Søn, hvortil Kongen var Fader. Hun døde 9 Dage efter at Fødselen var overstaaet. Barnet, der døbttes Frederik Gyldenløve, levede kun $8\frac{1}{2}$ Maaned. I Taknemlighed mod Præsten skænkede Grevinden før sin Død med Kongens Samtykke til Præstegaarden Indtægten af den af de store Kongens Enge, der senere kaldtes Præsteengen. Præstegaardens Hartkorn var 1686 ca. 12 Tdr.; 1718 ca. 8 Tdr.

Embedets Indtægter angives 1728 — foruden Indtægten af Præstegaarden — til 1000 Rdlr., der fremkom saaledes:

Præstetienden 353 Tdr. Byg à 1 Rdlr.	353 Rdlr.
Kvægtiende	87 —
Højtidsoffer	210 —
Accidenser og Tavlepenge	300 —
Indtægt af »Præsteengen«	50 —
	<hr/>
	Ialt... 1000 Rdlr.

Men der hvilte ogsaa betydelige Udgifter paa Kaldet. Præsten havde Omsorg for de Fattige og Syge, som Sognets Fader, samt for Skoleundervisningen. Han svarede Studieskat til Universitetet, »Cathedratico«, der 1692 var 2 Rdlr. 2 Ortug. Senere paahvilte Embedet som fast Afgift til en Kapellan 250 Rdlr. Under Krigsforhold maatte ogsaa Præsterne bløde haardt, og særlig under Enevoldskrigene. 1711 udskreves saaledes hos Præsten i Taarnby 550 Rdlr. i personligt Krigsstyr. 1720 gav baade den gamle, Mag. Danchel, og den nye Præst, Professor Anchersen, henholdsvis 120 og 230 Rdlr. til Krigskassen. 1722 udskreves 200 Rdlr., samt aarlig i flere Aar 60 Rdlr. af Kaldsindtægterne. 1729 maatte gives i Brandstyr til Kjøbenhavns Opbygning af Præsten 46 Rdlr., af Degnen 9 Rdlr.

Baade Enkebolig og Degnebolig synes fra gammel Tid at have hørt under Præstegaarden og var fri for alle Skatter og Tynger.

Kaldsretten til Præsteembedet forblev indtil Enevælden hos Universitetet, der vaagede over denne Myndighed, som ogsaa havde en økonomisk Betydning, idet Universitetslærerne her havde en Post at falde tilbage paa, naar de afgik. Menigheden fik sjælden et Ord at sige ved Præstevalget, skønt Kirkeordonansen af 1539 stillede den ret frit i saa Henseende, endside Lejlighed til at høre den, der søgte Embedet, forinden han blev kaldet. Snarere gjorde der sig Paavirkning gældende fra oven. Da Sognets anden lutherske Præst, Dr. Lauritz Nielsen, døde (1566), ønskede Universitetet en af dets andre Præster, Hans Lauritzen i Søllerød, Svoger til en af Universitetets Professorer, kaldet; men Embedet blev givet til Jørgen Knudsen fra Melby, der var Svoger til Slotsfogden paa Kjøbenhavn, som ønskede ham ansat. Universitetsprofessorerne saa det for rettest at bøje sig for Slotsfogdens Ønske, da han stod højt ved Hove og kunde gavne dem paa andre Maader. Jørgen Knudsen forblev i Embedet til 1579. Da han 1577 skulde antage en Kapellan, gav dog Beboerne ret udtrykkeligt deres Utilfredshed tilkende i en Klage over denne. Det hedder i Indberetningen til Kongen om Sagen, at Beboerne ikke vilde modtage den nye Præst, Hr. Troyels, og stillede sig »fast moduillige emod hanum j mange Maader«. Kongen lod dem gennem Lensmanden give Tilhold om, at anname den Præst, der skikkedes dem, og beordre de modvillige tiltalte og alvorligt straffede¹⁾. Hr. Troyels blev her imidlertid ikke ret længe og fik ikke Embedet; thi Jørgen Knudsen efterfulgtes 1579 af Jørgen Nielsen Richardsen (Cimber), som døde i Aaret 1600.

Præsterne valgtes derefter ofte blandt Universitetes Professorer, for hvem Kaldet efterhaanden blev en udmærket Retrætepost. Da Besættelsen 1600 fandt Sted, holdt de stærkt paa en Kollega, Magister, Professor Laurits Skavbo (Scavenius), hvis Pengesager var derangerede. Han fik ogsaa Embedet, skønt Kronens Kansler ønskede en anden. Fem Aar efter blev han Biskop i Stavanger. Det fejler neppe, at den,

¹⁾ H. Fr. Rørdam: Kbh. Univ. Hist. II. 750. Sæl. Tegn. 13. 353.

som Kansleren 1600 ønskede ansat, blev hans Efterfølger. Det var Magister, Professor Klavs Hansen Jeger. Aaret efter giftede han sig, 50 Aar gl., med Dronningens Kammerpige. Han forblev i Embedet 34 Aar. De sidste Aar (fra 1636?) var hans Søn, Hans Klavsén Jeger, Kapellan eller konstitueret; han synes at have mistet Embedet paa Grund af en Forseelse ved Nadverens Uddeling, men Kongen be-naadede ham med et Aars Suspension. 1639 fik Sønnen Fa-derens Embede paa Kongens anbefaling og virkede i Kaldet i 30 Aar¹⁾.

En Liste over samtlige Præster i Taarnby fra Reformationen indtil Frederik d. 4.s Tid følger:

1538—42: *Laurids Persen* (tidl. Vikar ved Allehelgens Alter under Frue Kirke).

1542—66: Dr. *Laurits (Lars) Nielsen* († 1566; begravet udenfor Kordøren).

1566—79: *Fjergen Knudsen* (fra Melby. 1577 var en Hr. Troyels Kapellan).

1579—1600: *Fjergen Nielsen Richardsen (Cimber)* († 1600).

1600—05: *Prof. Mag. Laurits Klavsén Skaavo (Scavenius)* (senere Biskop i Stavanger).

1605—39: *Prof. Mag. Klavs Hansen Jeger*.

1639—69: *Hans Klavsén Jeger* (Søn af forn. Kap. 1637. † 1676).

1669—91: *Mag. Laurits Hansen Grønbeck* (Fra Holmens K.).

1691—1701: *Hans Poulsen Fyhn* (Kap. 1684).

1701—11: *Prof. Mag. Esaias Fleischer* († under Pesten 1711; hans Enke levede til 1747).

1711—20: *Mag. Folchmar Danchel* (1719 var Prof. *Bircherod* konst.)

1720—26: *Prof. Mathias Anchersen* (til Trinitatis K. Senere Biskop i Ribe).

I Kirken og paa Kirkegaarden findes Gravsten over nogle af disse Præster og deres Hustruer med følgende Inskriptioner²⁾:

¹⁾ H. Fr. Rørdam: ff. Sted III. 617. Sæl. Tegn. 26. 192.

²⁾ Meddelte af Hr. C. F. Bruun, en Søn af Præsten I. D. Bruun, Taarnby (1791—1839).

Over Lauritz Nielsen, som døde 1566 og ligger begravet i Kirken:

Clauditor hoc tumole Laurentius en Nicolai
Vir pius et doctus candidus atqve probus
Pastor ad hoc, Templum fuit amis bis duodemis
Unde Deo gratus cælica regna tenet
Anno post M D sexagena qvoque sexto
Victoriaqve nona Martius lice tulit.

Over Jørgen Knudsen (1566—79), begravet udenfor Kordøren, en Sten med gammel gothisk Skrift fra det 16. Aarh.:
Disse ringe Arbeyd hafuer jeg Karen Jacobs gjort til min
kjære Broders ymenige Hokommelse:

Her hviler Inger & Hr. Jørgens Been
Toe Husbonder hun forsende
som ligger og hviler under sin Steen
Fik alle en salig Ende.

Over Jørgen Nielsen Richardsen, død 1600, begravet i Kirken:

Hic jacet
Georgius Nicolai Ricardi F. Cimber
Hano Ecclesiam qvi doiccit
Pastor fidelissimus
Anno totos
XXI
A^o Dⁿⁱ MDC
M Mart.
XXXI.

Over Lauritz Hansen Grønbek, død 1691, og Hustru, død 1715, begravede paa Kirkegaarden:

Herunder hviler
Højædle og højlærde Mand
salig *Lauritz Hansen Grønbek*
fordum Sognepræst til Menigheden
født udi Aarhus udi Jylland 1631
død her paa Stedet Aar 1691
med sin elskelige Hustru

Elisabeth Hendriks Datter Mandfeldt
 fød udi *Hollænder* Præstegaard her paa Landet
 Aar 1636 død den 25 April Aar 1715.
 Gud forlene dennem med alle retsindige Christne
 En glædelig Samling udi de
 Retfærdiges Opstandelse
 En nidkiær Herrens Præst her hviler i sin Grav
 Som dette hele Land vel veed at sige af.

Over *Esaias Fleischer*, død 1711:

•See Læser hvem i Muld, her under denne Steen
 Udi sin Jorde-Blee nedlagde sine Been.

Mag. Esaias Fleischer,

Assessor Consistori Prof. ved det Kongelige Universitet i
 Kiøbenhavn og Sognepræst til Taarnby Menighed
 paa gammel Amager«

Han døde 1711, 42 Aar gl. Hans Hustru, født Grønbek, der
 ligger i samme Grav, overlevede ham i 36 Aar.

Degnekaldet, der ogsaa var underlagt Stiftet, blev nærmest
 et Sekretariat under Præsteembedet. Degnen ansattes oprin-
 delig af Biskoppen; men senere mente Universitetet sig ogsaa
 berettiget til at kalde ham. 1659 opstod saaledes en ret ko-
 misk Strid mellem disse Autoriteter, fordi de hver for sig
 havde ansat en Degn i Taarnby i Stedet for Hans Faxe, som
 Svenskerne 1658 jog en saadan Skræk i, at han sporløst for-
 svandt. Begge fastholdt, at Ansættelsen skulde tages gyldig.
 Men da Sognet ikke vilde lønne to Degne, maatte Sagen
 gaa til Kongens Afgørelse. Langt om længe — det var jo
 Krigstid — lod Kongen (1661) nedsætte en Kommission til
 at afgøre Striden. Denne erklærede, at Biskoppens Kaldelse
 burde staa ved Magt og at Niels Nielsen (fra den af Sven-
 skerne ødelagte Kirke ved Nørreport) beholdt Embedet, me-
 dens den anden, vistnok en Søn af Præsten Hans Klavsen
 Jeger (Klavs), skulde være hans Substitut, eller vel nærmest
 Skolemedhjælper; Klavs Jeger nævnes endnu 1678 som Sub-
 stitut ved *Degnekaldet*, der da var underlagt og administre-

redes af Kjøbenhavns Skole. Senere finde vi baade en Degn og en Skolemester, ansatte af Biskoppen.

Som Degne kan nævnes i denne Rækkefølge:

Martinus Wittrup, Lauritz Mortensen (Widsted), Nicolai Thrane, Hans Faxø (til 1658), *Niels Nielsen* (1659—75), *Jochum Halling* (1675—1708).

Om Hans Faxø fortæller Historien, at han tabte Maal og Mæle og forsvandt midt under Gudstjenesten, da den svenske Konge Carl Gustav med Følge, der under Krigen 1658 gik i Land paa Amager, pludselig traadte ind i Kirken. Ingen saa ham siden. Han var en gammel afskediget Præst, der havde faaet Degnekaldet som Forsørgelse. Formodentlig har han mistet Besindelsen og kastet sig i Søen.

Over Jochum Hallings Hustru findes en Gravsten med følgende Inskription:

Birgitte Kirstens Datter

Alte Welt

Fød i Holbæk Anno 1666

Død i Taarnby Anno 1711.

Hun efterlod en Mand saa god

Som hendes halve Hjerte

Som denne Graf udhuggen gaf

Med Hjerte-Sorg og Smerte.

Jochum Halling

Menighedens Sogndegn i 33 Aar.

Skolen fik neppe nogen Betydning før Frederik d. 4.s Tid. Kun faa af Bønderne lod endnu deres Børn undervise, udover den Undervisning, som Præsten og Degnen gav dem ved at »katekisere« med dem i Kirken efter Gudstjenesten. Christian d. 4. paabød dog Bønderne i de større Landsbyer at holde en Skolemester og et lidet Skolehus; det blev iøvrigt Skik, at Degnene en Gang om Ugen skiftevis skulde holde Læsning med Ungdommen omkring paa Gaardene; hertil antoges saakaldte »Løbedegne«. Omkring 1650 paabød Frederik d. 3., at der skulde oprettes Skoler i alle Byer, hvor saadanne ikke

fandtes, og en tarvelig Undervisning gaves til de Børn, der havde Tid og Lyst til at lære noget.

Møllen i Taarnby anskaffedes 1577, vistnok for Kirkens Regning. Vi se nemlig, at der i Kirkens Regnskab for dette Aar findes opført: Jern til Mølleaxlen fra Stralsund; en Møllesten fra Landskrona 15 gl. Dlr.; Willem Kempe for en Mølleaxel 8 gl. Dlr.; Peder Møller for Vindfangen til Møllen o. s. v. 1600 finde vi endnu Navnet Lauritz Møller i Taarnby; men senere mærke vi intet til Møllen, saa den synes nedlagt allerede i det 17. Aarhundrede.

Sognets Skattebyrder var i det 16. Aarh. endnu ikke særlig tunge eller talrige. De gamle faste Afgifter var Landgilde- og Gæsteriafgiften, samt Tienden. Landgilden (Jordebogsafgiften) var oprindelig 2 Pund (8 Tdr.) Byg af hver Gaard, senere endvidere 2 Tdr. Havre. Gæsteriafgiften (der ogsaa hørte til Jordebogsafgiften) regnedes byvis og svarede til omtrent $\frac{1}{4}$ Ko, 1 Faar, Svin, eller 2 Lam, 1 Gaas og 4 Høns, samt 1 Dlr. i Penge af hver Gaard. Hvornaar disse Afgifter afløstes med Penge ses ikke; men endnu omkring 1700 svarede de efter den gamle Regel og vistnok ogsaa tildels in natura.

Under den lange Fejde med Sverig i 1560erne begyndte »Landehjælpen« til Flaaden at stige; Udskrivning af Penge eller Madskat fandt Sted hvert Aar. Hver Bonde skulde give 2 Dir., eller 6 Mark danske. Madskatten, der først svarede af de jordegne, strakte sig snart til alle, i al Fald Øl- og Brøds-katten. Hver 20 Bønder skulde give 20 Tdr. Øl til Flaaden, »den rige hjælpe den fattige«, eller hver 10 Bønder skulde give 10 Tdr. Øl og 5 Tdr. Brød o. s. v. Indkvartering fandt ikke sjældent Sted paa Amager. 1567 se vi, at Kongen, for ikke at besvære Undersaatterne omkring København, havde ladet de udskrevne Orlogsmænd forlægge paa Amager. Bønderne i Smørum og Ølstykke Herreder skulde da svare til deres Underhold en Afgift (Madskat) nemlig af hver 10 Gaardmænd: 6 Sider Flæsk eller lige saa meget Kød,

1 Fjdg. Smør, 2 Skp. Gryn, 4 Tdr. Brød (Kavringer), 10 Tdr. Øl og 4¹/₂ Mark til at købe Sild og anden Fisk for. Samme Aar lagdes en Skat paa Husdyr fra 1 til 4 Skill. af hvert, hvad der førte til den senere Kvægskat.

I 70erne fulgte Udskrivning til Afbetalingen af Rigets Gæld: 2 Rdlr. af hver jordegen Bonde og 1 Rdlr. af hver Fæstebonde, samt Madskat til Udrustning mod Fribyttere, en Udskrivning, der ogsaa strakte sig gennem 80erne.

Den almindelige Landehjælp (Extraskatten) var 1 Dlr. af hver Bonde; Husmænd og »Embitzmænd« (∴: Haandværkere) samt Tjenere ydede kun ¹/₂ Dlr., medens »Pebersvende« (∴: Handlende) ogsaa ydede en hel Daler. Denne Ydelse blev snart en fast aarlig Afgift, og der kom efterhaanden mange andre til.

Extraskatten, der for Taarnby Sogn hidtil havde andraget omkring 140 Dlr. aarlig, blev i Christian d. 4.s Tid ofte dobbelt og undertiden tredobbelt paabudt. Desuden paabødes jævnlig baade Madskat (Flæskeskat) og Kornskat. Kornskatten udskreves dog, saavidt ses, første Gang 1643 og med 1¹/₂ Skp. Byg af de hele, 3 Fjdk. af de halve Gaarde. 1645 steg den til 1 Td. Rug, 1 Td. Byg og 1 Td. Havre af de hele og Halvdelen af de halve Gaarde. Senere gik den dog atter ned i Reglen til 1 Skp. Rug og 1¹/₂ Skp. Byg af de hele og Halvdelen af de halve Gaarde.

Som nye Udskrivninger paabødes 1646 en Kobber- og Tinskat, nemlig 4 Skaalpd. Kobber af hver fulde Gaard; Præstegaarde maatte give 4 Lispd. Kobber og 2 Lispd. Tin. 1647 paabødes en Tiendeskat paa 4 Rdlr. af Enhver, der var Ejer af Konge- eller Kirketiende.

Udskrivningerne fandt Sted til forskellige Terminer; de skulde gerne falde til Mortensdag, Mikkelsdag, Paaske eller Sct. Hansdag, men ogsaa undertiden til andre Tider paa Aaret. Som Regel fandt Opkrævning kun Sted fire Gange aarlig.

Under Udrustningerne til Svenskekrigen (1658—60) paalagdes flere nye Skatter. Saaledes Kvægskatten paa indtil en Mark af hvert Hoved. Denne beløb sig for Taarnby Sogn til

ca. 155 Sletdr. Den største Udskrivning var den maanedlige Contribution paa 1 Ortt. (Mark = 24 Sk.) af hver Gaard, Halvdelen af de halve, samt af Ugedags-Gaarde (de mindre Gaardmænd, der ydede Ugedagstjeneste). Kontributionen beregnedes maanedlig, men opkrævedes kvartalsvis. Endelig udskreves en betydelig Forsvarsskat af Hovedstadens Omegn, nemlig 20 Speciedr. af hver Hel- og 10 af hver Halvgaard; Pebersvende, Haandværkere og Tjenere dog kun »en enkende Daler«. Desuden maatte baade den oprindelige Extraskat (Pengeskat), Madskatten og Kornskatten, som saa at sige var bleven faste Ydelser, betydelig forøges.

Alle disse Skatter dannede Grundlaget for den senere Hartkornskontribution efter Matriklen, der af Christian d. 5. lagdes til Grund for en mere samlet Beregning af Ydelserne til Staten.

Tienden, der deltes i tre Dele: Konge-, Kirke- og Præstetiende, svaredes — hver for sig — efter særegne Bestemmelser eller Overenskomster mellem Yderne og Nyderne. Kongetienden af Taarnby Sogn androg 1590 omkring 96 Tdr. Byg og 46 Tdr. Havre. Havren havde Biskoppen, medens »thet haarde Korn« ydedes paa Ladegaarden »vdi Straaene« og »kandt skylde 2 Lester Korn«. Tienden var underkastet stærke Svingninger efter Avlen. 1610 regnedes Kongetienden til 140 Tdr., 1611 til 88 Tdr. Byg; men 1624 synes den ved Ladegaardens Bortforpagtning fastsat til 3 Læster Korn (144 Tdr. à 6 Skpr.), som Bønderne havde at svare. Dertil kom Havretienden, som Kongen 1560 havde overdraget Superintendenten (Biskoppen) over Sjællands Stift, vistnok som Erstatning for Tab i Embedsindtægter¹⁾. Kongen søgte gerne Tienden bortforpagtet eller afløst med en fast Ydelse. 1649 fik Peder Pedersen, som da var Skriver paa Kongens Bryggers (senere Borgmester), Konfirmation paa Opkrævningen af Kongetienden (Bygtienden) for Taarnby S. for sin og Hustrus Livstid, imod at svare deraf for de 3 Læster Byg²⁾. Han havde

¹⁾ Kronens Skøder. I. 64.

²⁾ Sæl. Reg. 22. 190 og 24. 317.

den endnu 1664. Tienden toges i Kærven. Efter Svenskekrigen se vi en Ordre fra Ridefogden om, at hvem der havde saaet »til Halded« med Bonden, maatte ikke føre Høsten af Grunden uden Tilladelse. Efter ham havde Sognemændene Tienden i Forpagtning og fik 1674 Konfirmation derpaa imod at svare 3 Læster godt rent Korn¹⁾. 1680 maa Præsten »Hr. Laurs« (Lauritz Grønbeck) havt Kongetienden i Forpagtning; thi der afkrævedes ham da Prinsessestyr 60 Dlr. ($\frac{1}{2}$ Dlr. pr. Td.) »af Taarnby Kongetiende, som er 120 Tdr.« (formodentlig efter det reducerede Maal, da der krævedes 8 Skpr. til 1 Td.). 1688 skødede Kongen ogsaa Bygtienden til Biskoppen som Erstatning for Tab i Jordegodsindtægt, som denne havde lidt ved Ryttervæsenets Udvikling. Tienden regnedes da til 148 Tdr. 4 Skpr. Byg og ansloges til en Værdi af 200 Rdlr.²⁾. Snart efter ses Indtægten deraf henlagt til Roskilde lærde Skole. 1711 paadømtes ved Højesteret en Sag mellem Rektoren ved Skolen, Peder Schade, og Taarnby Sognemænd angaaende Betalingen af de kgl. Skatter af Tienden, hvilke Sognet mærkelig nok tilpligtedes at betale³⁾. Senere havde Sognet Korntienden i Fæste, medens Havretienden stadig betales til Stiftskassen vistnok med 20 Rdlr. aarlig.

Kirketienden var, som vi allerede har set, i det 16. Aarh. meget variabel i Størrelse; 1577—81 fra 80 til 154 Tdr. Byg, 6 à 8 Tdr. Rug, 2—5 Tdr. Vikker og 104—109 Tdr. Havre. 1667 fik en Hr. M. Winding Brev paa Kirkens Indkomst for sin og Hustrus eller Barns Levetid⁴⁾.

Præstetienden har antagelig udgjort en lignende Sum; men vi se Intet herom før 1728, da den ansættes til 353 Tdr. Byg à 1 Rdlr.

Husbondhold var en Landgilde-Afgift, som svarede af de jordløse Huse, »Gadehussteder«. Der ydedes af hvert Hus oprindeligt 2 Mark aarlig. Senere (omkring Aar 1700) skelnedes mellem »hele« Huse med Jord, som svarede 1 Rdlr., og

¹⁾ Bilag LXII.

²⁾ Rigsark. Top. Saml. Amager, samt Rentek. Expeditionsprotokol Nr. 7, 164.

³⁾ Provindsark. Dok. til Justitsprotokol. 1798.

⁴⁾ Kirkehist. Saml. 4 R. I. 734.

»halve« Huse uden Jord, som svarede $\frac{1}{2}$ Rdlr. Thingmænd og andre Bestillingsmænd var fri for denne Afgift. Sognet havde 1611: 40 Huse, 1718: 70 hele og 73 halve Huse, hvis aarlige Afgift beløb sig til ca. 100 Rdlr.

Jordskyld var en Afgift paa Erhverv ved Industri og Handel, maaske nærmest en Art Leje- eller Erhvervsafgift, der senere gik over til at være en Grundafgift. Det ses, at Smeden og Væveren i Taarnby 1581 svarede hver 2 Mark Jordskyld til Kirken. Senere svarede af Møllerne i Jordskyld 1 Rdlr. af hver. Der fandtes 1718 vistnok kun to Møller i Taarnby Sogn, begge i Sundbyerne, foruden Oliemøllen, der holdtes for »et Manufaktur«, hvorpaa der havdes kgl. Privilegium og hvorfor Ejeren ikke vilde bekvemme sig til at betale noget.

Ægt og Hoveriarbejde — »Ugedagsgjærning« — har de danske Bønder efter gammel Skik maattet udføre til Ladegaarden og Slottet, men Vordnedskab har ikke været kendt paa Amager. 1529 klage allerede Beboerne i Ullerup over, at de besværes med uskællig Tynge, endogsaa daglig i Saa-, Høst- og Pløjetiden. Kongen svarede, at de foruden at udrede deres rette Landgilde og Gæsteri var pligtige at gøre »Landægt«, som de plejede fra Arilds Tid, og desuden slaa og indhøste (hver?) to Læs Hø til Ladegaarden; alt øvrigt Arbejde skulde de være fritagne for imod at svare $\frac{1}{2}$ Lødemark¹⁾.

Det var en Afløsning, der fandt Sted; men hvorlænge varede den? Naar Betalingen ikke erlagdes, blev de naturligvis tilsagte til Arbejde igen; Afløsning var ikke almindelig paa Øen. 1532 se vi, at »Amage Bønder« tilsiges at gøre den Dæmning foran »Rosbæk Mølle« (Svaneml.?) istand, som de plejede og var pligtig til; 1573 paabydes dem at bryde Sten paa Amager til Fundament for Fæstningen.

Da Ladegaardsmarken 1579 blev bortforpagtet til Hollæn-

¹⁾ Bilag IX.

derne, fik de danske Bønder Paalæg om at hjælpe til med at høste Engen foran Slottet (Kongens Enghave), hvad de vægrede sig ved, saa de truedes med Tiltale og Straf. 1582, 27. Okt. befaledes dem, at de herefter aarlig skulde slaa og høste Enghaven ved Stranden og ligesom hidtil køre Sand til Ballast til Kongens Skibe, da de nu efter Ladegaardens Bortforpagtning er fri for Ægt og Arbejde dertil — og det falder Amtets andre Bønder besværligt at drive Avlen til Ladegaarden udenfor Staden, foruden Ægter og anden Tynge, der daglig paahviler dem¹⁾.

Senere se vi, at Amagerne maatte hente Brænde, age Møg fra Slottets Stalde, deltage i Opfyldningen paa Christianshavn, Brolægning af Kongens Nytorv osv.²⁾ Christian d. 4. lod opgrave Kampsten paa Amager til Tøjhusets Bygning.

At det Arbejde, der udførtes, ikke har været ringe, fremgaar af, at Bønderne, da Ladegaarden 1624 igen gaves i Forpagtning til Hollænderne, selv tilbød at svare 300 Speciedaler aarligt for Afløsningen deraf. Imod at de svarede denne Sum, fritog Kongen Gaardmændene for Pløjning, Høsten og alt andet Arbejde; men Husmændene skulde svare 1 Speciedaler hver for deres Part. Afgiften af de 300 Specier fordeltes saaledes, at hver af Sognets Gaardmænd skulde svare 4 Rdlr. af en hel Gaard og 2 Rdlr. af en halv eller forarmet.

Denne Afløsningssum var mere end Hollænderne svarede i Landgilde af hele deres By. De danske Bønder paalagdes i det Hele langt større Skatter og Byrder end Hollænderne, saa mange af dem gik efterhaanden i Armod og maatte gaa fra Gaardene. 1674 maatte Kongen nedsætte Afløsningssummen til 150 Rdlr. aarlig, »indtil vi efter Tidernes Lejlighed anderledes tilsigendes vorder³⁾).

Ægtkørselen var ikke indbefattet i Afløsningen; men det synes, at den, i al Fald før Enevoldstiden, ikke var overdreven stræng. Der høres ingen Klager over den, og vi har kun enkelte Tilfælde at holde os til. 1627 gaves Ordre til 80 danske

¹⁾ Kanc. Brevb. 1571—75, 247. 1580—83, 555. 560.

²⁾ Sæl. Reg. 12. 387; 14. 50; 22. 87. Sæl. Tegn. 15. 119 og 128.

³⁾ Sæl. Tegn. 40. 716.

Bønder om, at hver skulde hente 2 Læs Brænde til Hoffet »for Fyldest«, formentlig for Godtgørelse i Brændsel eller Gavntømmer¹⁾. 1641 blev tilsagt at møde med en Vogn med to Heste fra hver Gaard til at føre Hr. Niels Trolles Gods til Roskilde. 1658 ses tilsagt 110 Vogne fra Amager til Hoffets Befordring til Frederiksborg. Senere bliver Rejserne vistnok langt hyppigere, hvad vi skal komme tilbage til.

Kronens samlede Indtægter af de danske Byer var i Tiden indtil Enevælden omtrent følgende aarlige Ydelser:

<i>Landgilde:</i>	ca. 600 Tdr. Byg
	— 125 — Havre
	— 70 Stk. Gæs
	— 280 — Høns
<i>Gæsteri:</i>	— 21 — Køer
	— 50 — Faar og Lam
	— 20 — Svin
	— 136 Dlr. i Penge.

Disse Ydelser repræsenterede antagelig en Sum paa
13—1400 Rdlr.²⁾

Hoveriafløsningen udgjorde	300	—
Kongetienden	200	—
Husbondhold og Jordskyld	12	—
Extraskatter anslaaes til	300	—
Fæste- og Stedsmaal	150	—
Sagefald	138	—
	2,500	Rdlr.

Dertil kom Told og Sise, som udgjorde et ikke ringe Beløb.

¹⁾ Herfra stammer rimeligvis den Brændeudvisning, som Amagerne senere har havt.

²⁾ 1 Dlr. (Sletdlr.) var 4 Mark; 1 Rdlr. 6 Mark.

IV. KJØBENHAVNS SPISEKAMMER.

Fra Grevefejden til Svenskekrigen.

Under Grevens Fejde; Stadens Forraadskammer. — Torvehandel. — Vejene (med Kort). — Broer; Bropenge. — Skovvæxt; Dragor Lund. — Brændeudvisning. — Jagten. — Befæstningsanlæg. — Christianshavn anlægges. — Amager Port. — Kjøbenhavns Spisekammer (under Svenskekrigen). — Paa Krigsfod. — Taxt paa Amagervarer. — Fjendens Landgang. — »Svenskernes Harejagt«. — Beboernes Indeslutning i Staden. — Øens Pantsætning. — Hjælp med Fødemidler. — Byernes Genoprejsning. — Opgørelse med Kronen.

LIGE fra Absalons Dage har Amager været nøje knyttet til Kjøbenhavn, baade som Værn for Byen og som Borgens Taffelgods. Øen dannede lige som en Skærm for Borgen og Byen fra Søsiden, en naturlig Forgaard, der i vanskelige Tider tillige kunde tjene som »Forraadskammer«, ja ved mange Lejligheder var til uvurderlig Nytte, naar Fjendehaand truede med at bemægtige sig dette befæstede Punkt og dermed Nøglen til Sundet.

Adskillige Gange er Amager under disse Forhold blevet plyndret og hærget, baade i ældre og nyere Tid. Vi holde os her til den nyere Periode. Under Frederik d. 1stes Belejring af Kjøbenhavn (1520) lodes Amager i en jammerlig Forfatning. Af en Optegnelse, hvad Kronen kunde vente

sig i Landgilde, ses det, at Øen var fordærvet og øde, saa der var Intet at faa, før Gaardene atter blev byggede op¹⁾.

Under Grevens Fejde (1533—36) led Øen sikkert ikke mindre. Men det viste sig i overordentlig stærk Grad, hvilken Betydning den havde for Stadens Forsvar, ganske vist for en fremmed Magt, som havde undertvunget dens Beboere. Før Amager var erobret, kunde Staden ikke tages. Mere end et Aar holdtes den belejret, og Amager maatte spæde til for at forsyne den med Proviant. Lübeckernes Flaade, der holdt Søvejen til Dragør aaben, hjalp til; og saa længe Forsyningen uhindret kunde foregaa herover, havde Staden ingen Nød. Imidlertid blev Lübeckerne kede af Fejden, da Vinteren 1535 stod for Døren. Proviant udeblev; og da Amager var ud tæret og stadig ingen Tillørsel fik, maatte Grev Christoffer, Stadens Hersker, snart opgive Forsvaret. Et sidste Forsøg paa at skaffe sig Fødemidler gjorde han ved at forskrive en Ladning Jagthunde for at jage Vildtet paa Amager; men det mislykkedes, idet Skibet blev kapret af den danske Flaade.

Før det følgende Aar lykkedes det dog ikke Christian d. 3., som af Adelen var bleven udraabt til Konge, helt at lukke Stadens Forraadskammer. Han manglede Soldater til at besætte Øen. Men ved Inddrivelse af en Sølvskat fik han Krigsmagten forøget, saa han i Juni 1536 kunde fuldføre Belejringen ogsaa paa Amagersiden og derved afskære al Tillørsel. Kongen opslog da en Lejr og lagde et Regiment under Oberst Albrecht von Beltzig herud. Men Forraadskamret var udtømt, og Lejren maatte tilføres Proviant fra Skaane.

Til stor Hjælp kom dog Sildefiskeriet, som nu ogsaa var spærret for Staden, hvor den forfærdeligste Hungersnød snart blev Følgen. Arild Hvitfeldt skriver saaledes om Tilstanden blandt Stadens Beboere: »Deris gode Land Amage vaer borte oc dereffter huer Dag meere oc meere bleff der Dyr.Tid oc Hunger i Byen, at de paa det sidste nøddes til at æde Heste, Hunde, Katte, Krager oc bagit Brød af Mask.« En Brevskriver fra Lejren paa Amager fortæller, at Kongens

¹⁾ Danske Mag. 3. R. I. 139.

Folk laa og bagte Fisk, mens Beboerne inde i Staden begyndte at blive noget smalle om Kindbenene. — I Begyndelsen af August ophørte Belejringen, som for Amagers Vedkommende atter havde medført Ruin og Lammelse af alt økonomisk Liv, som det kostede flere Aars nøjsommeligt Arbejde at genoprette.

Torvehandel var for Amagerne en udmærket Hjælpekilde. Hvad de ikke kunde indvinde af Jorden, kunde de tage fra Søen. Sikkert nok maatte Bønderne slaa ind paa Fiskeri; vi se, at mange af dem havde Boder paa Dragør, hvor de drev Fiskeri og Nedsaltning af Silden. Og Staden trængte til Forsyning oven paa den lange Sultetid.

Længe før Hollænderne kom hertil, nævnes Amagertorv (1472 og 1496), der gik ned til den aabne Strand (Gammelstrand) ved Løbet mellem Byen og Amager. Her solgte Amagerne allerede i Middelalderen deres Varer, vistnok oprindelig nærmest Fisk. Under Sundfiskeriet lagde Baadene herind med deres Fangst; men ogsaa Fisk, der tilførtes over Land fra Dragør, solgtes her. Senere henvistes Hollænderne hertil med deres Køkkensager, medens Fisketorvet forlagdes til Vimmelskafte¹⁾.

Efterhaanden blev Hollændernes Have- og Mejeriprodukter de vigtigste Torveartikler. Iøvrigt tilførte de ogsaa baade Korn, Kød, Fjærkræ, Æg, Brød, Øl og Fisk, ja endogsaa Haandværksartikler, saa Kongen maatte indskrænke de Handelsrettigheder, som de tiltog sig. Christian d. 4 indskrænkede i betydelig Grad Bøndernes Handel til Fordel for Stadens Borgere. Søfarten paa Dragør maatte kun drives med sin aabne Baade, efter at Toldstedet ophævedes. Kreaturer maatte knapt sælges paa Landet uden Tilladelse. Det forbødes saaledes Slagterne at opkøbe Lam paa Amager; de skulde forbeholdes Hoffets Brug; senere blev dog oprettet et Kvægtorv udenfor Amagerport, hvor Køberne kunde indfinde sig. Ej-

¹⁾ Dette Navn stammer sikkert fra de gamle Sildemarkeder. Vimmelskafte betød vistnok en Flagstang, hvor Flaget hejstes for at tilkendegive Markedstiden.

heller Brød maatte sælges paa Torvet til Skade for Stadens Bagere. Og det blev Hollænderne forbudt at brygge Øl til Salg, som de tidligere havde gjort; de maatte kun brygge til eget Forbrug¹⁾.

Torvedagene var efter Reglen Onsdag og Lørdag; men man fandt snart Lejlighed til ogsaa at handle paa andre Dage, endogsaa om Søndagen. Slotspræsten klagede 1625 over, at Amagerne med deres Kaal, Rødder og Løg »nu igjen« drev Handel om Søndagen, baade paa Amagertorv og andre Steder, trods Kongens Forbud.

Torvetiden begyndte tidligt om Morgenen, saa snart Porten aabnedes — vistnok Kl. 6 om Sommeren og Kl. 7 om Vinteren — og varede til sent paa Formiddagen. Efter Recessen 1615 maatte Bønderne ikke opholde sig i Staden længere end til Kl. 12, vistnok for at de ikke skulde komme i Svire- og Drikkelag. Senere trak man Tiden ud til Kl. 3 om Vinteren og Kl. 5 om Sommeren; men der vaagedes da af Politiet med stor Strængighed over, at man forlod Torvet i rette Tid. Vi finde en Klage til Kongen over, at Politimesteren havde frataget dem de usolgte Varer, som de havde holdt med ud over Tiden; Politimesteren fik dog Ordre til at tilbagelevere dem Varerne. Under Enevælden omtales en »Torvemester«, som var meget brøsig, naar han »om Aftenen« til Hest gav Bønderne Ordre til at slutte Handelen og køre Varerne bort.

Pladsen paa Amagertorv blev snart for lille, skønt de danske Amagere 1639 blev henviste til at holde paa Christianshavns Torv; Vognene maatte søge Plads omkring i de tilstødende Gader, hvor de ofte spærrede Passagen. 1665 blev der da truffet den Foranstaltning, at Salget skulde foregaa fra Stade- eller Siddepladser, som anvistes, ogsaa paa andre af Byens Torve. Vognene maatte køre bort og søge Plads, hvor de kunde. Konerne maatte da forestaa Handelen, mens Manden blev ved Hestene. Der oprettedes derfor tidlig Gæstgivergaarde, hvor Amagerne kunde søge hen. Saa-

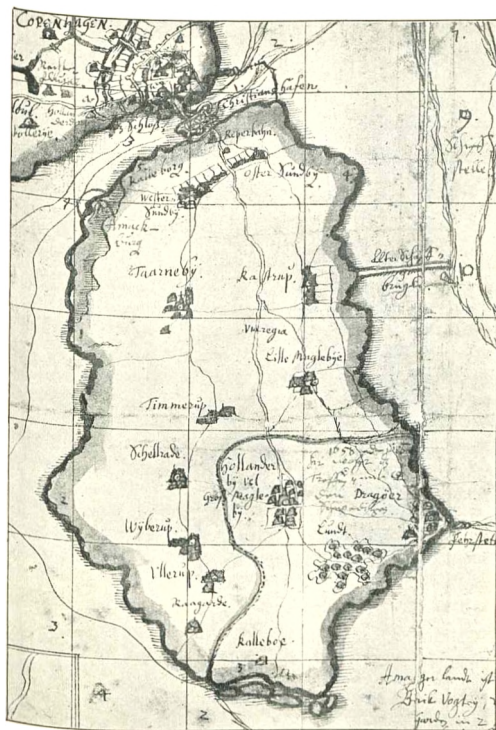
¹⁾ O. Nielsen: Køb. Hist. 4. 154. Kbhvns. Toldregnsk. 1639.

ledes kendes fra gammel Tid »Den forgyldte Falk« (nu Gammelstrand 32) og »Elefanten« (overfor Holmens Kirke), som begge senere flyttedes ud paa Christianshavn. Navnene opstod ved, at alle Herberge, efter Christian d. 2.s Befaling, skulde forsynes med et Skilt eller Tegn (Falk, Elefant, Løve osv.), hvorefter Herberget skulde benævnes.

Den ældste Torveafgift, vi kende, indførtes vistnok 1660. Der paalagdes da hver Vogn en Afgift af 1 Skilling til Torvenes Renholdelse. Senere traadte en Afgift ved Portene, »Portskillingen«, i Stedet og blev en almindelig Afgift for alle Vogne — til Renholdelse af Torvene og de offentlige Pladser.

Vejene var i en meget primitiv og daarlig Tilstand og besværliggjorde i høj Grad den hyppige Forbindelse med Staden. De bestod mest af nogle opkørte eller dybe Hjulspor, hvor Vognene daarligt kunde passere hinanden, og som det i Mørke var farligt at færdes paa. Kongevejen — »via regia« —, hvis Vedligeholdelse Lensmanden skulde sørge for ved Hoveriarbejde, var naturligvis i nogenlunde farbar Stand, saa Hoffet, naar det holdt Jagter, kunde passere den; men Bivejene blev der neppe ofret megen Besvær paa. Vi se, at Christian d. 4. klagede til Lensmanden over, at Vejene i Stadens Omegn var fulde af Huller og »onde putse« (Vandpøle), og gav Tilhold om at lade dem istandsætte.

Den gamle Hovedlandevej eller Kongevej slog mange Bugter ud gennem Øen til Store Magleby, hvorfra den spredtes i Biveje til ¹⁾ Dragør, ²⁾ Dragør Lund, ³⁾ Længstehøj, ⁴⁾ Ullerup og ⁵⁾ Skelgaarde. Fra Landevejen udgik Sideveje til alle de andre Byer. Fra Amagerbro — ved Reberbanen — omtrent hvor nu Holmbladsgade ligger løb en Sidevej over Fælleden til Sundbyøster og videre over Kastrop, Maglebylille til Dragør. Mod Vest løb den nuværende Fælledvej til Taarnby Remisse. Fra det Punkt, hvor Vejen over Sundbyøster gik ud, løb Hovedlandevejen noget vestligere end nu, formodentlig bag om de lukkede Gader, følgende et Stykke af Thingvej og et Stykke af Taarnby Kirkevej, hvorfra den svingede i østlig Retning til dens nuværende Løb. Kirkevejen gik fra Taarnby videre over Tømmerup, Ullerup til Stranden. Landevejen

Det ældste Kort over Amager. Af Joh. Meijer. 1656.
 (Gl. Kgl. Saml. i det Kgl. Bibl.)

delte sig saaledes i Sundbyerne i tre Hovedaarer, som førte mod Landets Udkanter. Iøvrigt løb der Byveje mellem Byerne indbyrdes, ligesom Byerne alle havde Vejforbindelser til Stranden.

Omstaaende Gengivelse af det ældste Kort, der findes over Øen, optaget af Joh. Meijer 1656, giver et interessant Billede af mange Forhold i ældre Tid. Det udmærker sig ganske vist ikke ved Paalidelighed i Afstande, Form og Retningslinjer, hvad man den Gang manglede Midler til at bestemme nøjagtigt; men det giver et morsomt Totalbillede og er mærkeligt ved sin Ælde.

Af *Broer*, som førte til Staden, fandtes fra Begyndelsen af kun den gamle Amagerbro, egentlig en Færgebro, en lang

Amager Bro for Chr. d. 4.^s Tid.

stensat Opfyldning, som dannede Vej over de sumpede Lavninger, der senere ved Opfyldning gav Plads til Christianshavn. Den maa have strakt sig fra et Stykke udenfor den nuværende Voldlinje til Strandgade. 1565 nævnes »Amager Bro«, formentlig Færgebroen, hvorfra Kong Frederik d. 2. (efter en Jagttur?) faldt i Vandet og var nær ved at drukne. Vi gengiver ovenfor efter Braun: »Byernes Bog« et gammelt Billede fra 1587, hvor Broen ses dannet af vældige Kampesten og som det synes var meget daarlig egnet til Kørsel med Vogne.

Herpaa førte Amagerne altsaa deres Varer ud til Færgeren, der landsatte dem ved Færgestrædet, Øst for Slotsholmen.

Da Christianshavn blev anlagt, fulgte 1620 Anlægget af Knippelsbro¹⁾, eller »den lange Bro«, fra den nuværende Brogade til Børsen. Det var en Vindebro til Gennemsejlad. Baade Holmens Bro og Højbro er af langt ældre Dato, saa Forbindelsen med Byen foregik nu fremtidig over Slotsholmen. Hvor Brogade ligger, førte en Dæmning op til Strandgade; her begyndte Christianshavn. At det under Storm og Højvande kunde være farligt at passere Dæmningen, faar man en Fornemmelse af ved at se, at det hændte 1669, at flere Amagervogne styrtede i Vandet, saa baade Mennesker og Heste druknede²⁾. — Endelig finde vi nævnt den røde Bro over Christianshavns Kanal.

Amagerne har fra Begyndelsen af maattet betale Bropenge til Broernes Vedligeholdelse; Pengene svaredes til Lenets Kasse. Det ses, at Hollænderne betalte 80 Kurantdlr.; men Dragørerne tog Del i denne Afgift. De danske Amagere betalte 60 Kurantdlr. 1656 ses det, at Borgmesteren paa Christianshavn havde Broerne i Pant og oppebar Bropengene. I Aarene 1684—87 blev »Christianshavns Bro« (Knippelsbro) ombygget, hvad der kostede Statskassen 18,400 Rdlr. Amagernes Afgift blev derefter forhøjet til 200 Rdlr. aarlig³⁾. Senere hængtes Broerne under Byens Havnevæsen og der oprettedes en særlig Brokasse, hvortil Amager svarede 150 Rdlr., deraf de danske Byer 66²/₃ og Hollænderbyen 83¹/₃ Rdlr. aarlig.

Om *Skovvæxt* paa Øen forlyder det hos Thura, at hele Øens Østside fra gammel Tid skal have været bevoxet med

¹⁾ At dette Navn, som forskellige Forfattere har ment, skulde hidrøre fra, at Færgemand *Hans Knip* blev Opsynsmand ved den første Bro, er modsagt af Gerhard L. Grove: Københavns Havn S. 19. Hr. Grove antager, at Navnet stammer fra, at Broen var belagt med Bjælker (Knüpler), et Forhold, der andre Steder har fremkaldt Udtrykket »Knüppelbro«.

²⁾ O. Nielsen: Kbh. Hist. 5. 382.

³⁾ Fra Arkiv og Museum 1904. 244.

Skov, som Svenskerne brændte 1658. Men der ligger aldeles Intet til Grund for denne Antagelse. Tvertimod ses det t. Ex. af Lensregnskaberne allerede 1613—14, at Amagerne betalte Oldengæld for deres Svin, som de satte i Skovene i Nord-sjælland. 1653 blev indtegnet og brændemærket 356 Svin, 190 Fastegrise og 146 Sommergrise, som sendtes paa Olden i Kronens Skove Nord for Kjøbenhavn. Ligeledes hentede Amagerne Brændsel paa Sjælland længe før Svenskekrigen (se saaledes Lensregnsk. 1627). Ejheller omtales nogen større Skov paa Amager, hverken i Christiern d. 2.s Privilegier til Hollænderne eller i senere Privilegiebreve, og ikke den mindste Hentydning til Skoven findes nogetsomhelst Sted, ejheller paa Joh. Meijers Kort, saa det er ganske udelukket, at Skoven er brændt af Svenskerne, hverken 1658 eller under tidligere Krige — efter Grevefejden. Der fandtes foruden Dragør Lund højst lidt Pilekrat paa »Rybakkerne« N. V. for Dragør.

Dragør Lund, eller, som den ogsaa kaldes, »Amager Lund« var den eneste egentlige Skovvæxt, der fandtes paa Øen i det 16. og 17. Aarh. Men dens Udstrækning har ikke været saa ganske ringe (se Kortet). Den var kendt som et gammelt Sømærke og omtales allerede 1621, da der (og stadig senere) holdtes Auktion over »Vindfælder« (omblæste Træer), som Kronen tilkom en vis Part af. Den betydelige Mængde Træer, som skovedes her under Svenskekrigen, beviser, at Lunden har haft en større Udstrækning og kom til god Nytte for Staden under Belejringen ved at afgive Brændsel. I Efteraaret og Vinteren 1659 afgav den en stor Mængde Træer efter Kongens Udvisning, saaledes i Oktober: »Bagerne, som bager for Skolebørnene maa bekomme 5 Træer af Amager Skov, foruden det som til Bagerlavet er bevilget«. I December udvistes til Hofholdningen, Tøjhuset, Bryggeret, Provianthuset og en Del Officerer over 600 Træer; til Bagerlavet og til »de syge Hollændere paa Christianshavn« og atter til Bagerne og Bryggerne 120 Træer. Mange Træer anvendtes under Belejringen til Stormpæle. Men Kongen gav Ordre til, at der skulde spares saa mange Træer i Lunden og paa Øen, at de

gamle Sømærker kunde benyttes¹⁾. Og da Krigen var forbi, gaves Ordre til, at Skoven atter skulde udplantes og at der skulde anlægges flere smaa »Remisser« til Beskyttelse for Vildtet i Vintertiden. Lunden ved Dragør tjente ogsaa som Udflugtssted for Hovedstadens Beboere, som i Slutningen af det 17. Aarh. ofte kørte ud til »Lunden ved Dragør« for at nyde den friske Land- og Søluft.

Efter Krigen maatte Kronen give Amagerne Erstatning for Skoven, som de havde mistet, ved at give dem en aarlig *Skovudvisning* i Skovene i Nordsjælland, baade paa Gavn-tømmer og Brændsel, som der saa at sige ikke fandtes paa Øen. Amtets Jordebogsregnskaber 1668/69 viser, at 119 Gaarde fik hver udvist 2 Læs Brænde og 4 Læs Gavntræ. Schouten og Præsten i Hollænderbyen, samt Kromanden paa Dragør fik endogsaa 4 Læs Brænde hver. 1670 lyder et Brev til Amtmanden: »Wijder, at wi allernaadigst tilfreds er, at Indwaanerne paa wort Land Amager maa felde oc afhente huis Træer dennem till Brendeved oc Tømmer hervdj Kjøbenhafns Amt allerede vdwijsst er vdj nerværende Aar«²⁾.

Senere maatte hver Gaard i Reglen nøjes med 1 Læs Brænde og et halvt Læs Hjultømmer eller Gavntræ, samt »Staufre oc Gjersel« til Hegn.

Denne Udvisning, der fra Begyndelsen af synes givet som en Godtgørelse for Ægtkørsel, blev nu en Erstatning for Tabet under Krigen af den Smule Skovvæxt, der var paa Øen. Men det ses iøvrigt, at der gaves Brændeudvisning for forskellige andre Tjenester; saaledes fik nogle Mænd paa Amager hver udvist et Læs Brænde, fordi de havde haft en af Kongens Jagthunde paa Foder.

Jagten paa Amager har fra ældgammel Tid været Kronens Regale, endogsaa da Øen hørte under Roskildestolen havde Kongen Jagtretten. Ogsaa da Christian d. 2. overdrog Øen til Hollænderne, forbeholdt han sig delvist Jagtretten, saaledes til Hare- og Svanejagten, samt Marsvin. Øen synes at have

¹⁾ Sæl. Tegn. 34. 804. Kbh. Dipl. 5. 546. 550. 597.

²⁾ Sæl. Tegn. 39. 84.

været et ypperligt Jagtterræn for Harer og Fuglevildt, som fandtes i betydelig Mængde i ældre Tid.

Kronen vaagede med Iver og Omsorg over, at Jagten ikke misbrugtes af andre. Hoffet foretog Jagtture herude; og særlig gav Christian d. 4. strænge Forordninger om, at ingen ulovlig Jagen fandt Sted, især paa Herredagene, naar Bønderne og Stadens Beboere anede Fred og ingen Fare, og skærpede Opsynet ved Porten. 1633 gaves Ordre til, at der skulde ansættes en dygtig Person, som skulde tage Bolig i Huset ved Porten for Christianshavn og give Agt paa, at ingen med Bøsser kom derigennem. Senere tilholdes Portneren gennem Rigens Hovmester at have flittig Indsænde med, at ikke andre end dertil berettigede skyder Harer paa Amager. Ogsaa Frederik d. 3. holdt strængt paa sin Jagtret. Ikke længe efter denne Konges Tiltrædelse af Regeringen tilholdtes Lensmanden at forvise sig om, at Ingen dristede sig til at skyde Harer eller Fuglevildt paa Amager uden at idømmes vedbørlig Straf. Alligevel fandt man Veje til at drive Krybskytteri. Kongen havde erfaret, at nogle Personer havde skudt Harer herude og solgt dem i Staden, hvorpaa det blev forbudt under Livsstraf at føre en levende eller død Hare — tillands eller tilvands — derind. Vagten i Amagerport og Toldopsynet fik stræng Ordre til at undersøge de Varer, der førtes igennem, og paase, at Vildtet ikke indsmugledes. Der synes at have været stor Jagtlyst blandt Folket, men ikke mindre hos Hoffet. Man saa ofte Dronningen tilhest med vajende Fjærbusk i Spidsen for Jægerskaren; og ved Hoffesterne tilbragte man undertiden flere Dage med at »hidse og skyde« Fuglevildt og Harer ved dertil afrettede Falke og Hundekobbel.

Foruden Harejagten, som var den vigtigste, dreves ogsaa *Rævejagter*; thi Ræven var fra ældre Tid almindelig paa Øen. Det ses, at Hoffet og en Del af dets Gæster under Christian d. 4.s Kroningsfest holdt Hare- og Rævejagt paa Amager.

Ved Slutningen af det 17. Aarh. truedes Harejagten af en Landeplage, idet Ravnene havde taget saa stærk Overhaand,

at det truede med, at Harerne derved skulde blive »rent fortrængt«, da Ravnene tog Harernes Unger. En behjærtet Mand, M. L. Widsted, som 1694 var bleven Sogndegn i Taarnby, skrev et langt Klagemaal til Hoffet over den Ufred og Undergang, hvad ogsaa synes at have bevirket en Befaling til Skytterne om at se til at faa Ravnene udryddede ved tre Gange aarlig at holde Jagt paa dem. Klagemaalet fremtræder som et langt Digt, der svarer til Titlen og morer ved sin troskyldige, ubehændige Form. Da Digtet er trykt (se »Amager Avis« Julenr. 1908 ff.) skal vi nøjes med et kort Uddrag¹). Titlen lyder saaledes:

Harernes Klagemaal paa det gamle Amager

over den store Ufred, som de nu omstunder maa lide og udstaae, imod den ønskelige Fred og Frihed, som de i forrige Tider levede udi sammesteds, fremsat udi en bedrøvelig Samtale

Imellem Een
Liden spæd Unge

og

Sin bedagede og forjagede Fader,

alle lystige Homeurer til Tidsfordriv forfattet, og udi Rime-nes Slethed fremsat af den, som ønsker sig den milde Læseres Welyndelse.

Indholdet begynder med, at en ung Hare beklager sig til sin Fader over den Uret, som deres Kjøen vederfares »paa dette Friheds Land, som Du for Øjen secr«. Efter en lang Samtale fortæller den hvorledes dens lille Broder, som legede smukt i Engen, blev taget af »den Helveds Fugl og Ravn«. Den bedagede Fader lover at føre Klagen videre for Hoffet, dersom han naadig kan slippe levende ind paa Slottet, og erindrer et Raad, som hans Far-Far har givet ham, til en Bøn til »de store fromme Herrer«; det slutter saaledes:

¹) Efter Høpfners Samling af »Udvalde danske Rim« (Kbh. 1728). 237.

»Som Skytten betales,
 Da lad ham befales
 Tre Gange hver Aar
 Sig færdig at giøre,
 Dem Krig at paaføre
 De U-tak da faaer.

Men siden de rejste
 Fra Sjælland og Knejste
 I Amager-Skye.
 Saa mange da findes,
 At mand ikke mindes
 I nogen Lands-Bye.

Før Ordre blev givet,
 At, Hand som taer Livet
 Af udslæbet Hest;
 Hand Gifte skal føre
 Og Raden besnøre
 De Ravne til Pest.

De graadige Ørne,
 Som Bonden fortørne
 Og giøre Fortræd
 Paa Gjes og paa Ænder,
 Ja, sønderlaar Lænder
 Paa Lam allested.

Vi aldrig da vidste
 Med dennem at tviste
 Thi her var ej een,
 Remissernes Vænge,
 De Vange og Enge.
 Ja, Lunden var reen.

De sultene Hanger
 Meer Rolighed fanger,
 End nogen Tid, vi:
 Med dennem at fægte
 De Ravne ej mægte,
 Derom gaaer de fri.«

I Hengivelse om, at de gode »Danske Ridder-Mænd« vil tage Klagen, gaar hele den forsamlede Harestamme i Bøn for Udfaldet, hvorefter den Unge trøster Forsamlingen med et beroligende Haab om et imødekommende Svar fra Hove:

». . . . Og see! mig synes alt, mig hviskes i mit Øre:
 Du bange Hare-Pog, nu skal du faa at høre,
 Det Svar din Fader fik der hand til Hove kom,
 Da Raadet samled var, da faldt der slig en Dom:

Som os velsmagende og stort afholdene Harer
 Nøjagtig har beviist, at Ravnen dem ej sparer,
 Paa deres Føde-Sted og Arve-Eje-Land,
 Men hand forjager dem, ja! døder hvor hand kand.
 Da, for sligt Morderi og underfundig Trækker,
 Er hand hermed tildømt: At hvis han sig ej strækker
 Paa Flugten der fra Lands, og det med største Hast,
 Hand aarlig U-fred da skal være underkast.
 Hermed skal Skytterne med deres raske Hunde
 samt Bøsse, Lodd og Krud, det meste, som de kunde,
 Tilbørligere see til, tre Gange aarlig Aar,
 Og da formodes vist de Ravne undergaaer.«

Derefter lyder »Samtlige Harernes Frydesang imellem den selv, for den ønskelige Audientz fra Hove«, som Visens Slutning¹⁾.

Svanejagten var endnu gennem det 17. Aarh. en aarlig Forlystelse for Hoffet. Denne Jagt dreves baade paa Saltholmen og paa Amager. Det ses, at baade Kongen og Dronningen, samt hele Hoffet tog til Dragør, hvor der afholdtes Svanejagt²⁾. Og fra omtrent samme Tid stammer Gaarden »Svaneleje« (senere Rødegaard) i Sundbyøster, der benyttedes som Jagtsted og hvor Haven synes indrettet til Svanepark³⁾.

Sælhunde og Marsvin (Havsvin) hørte ogsaa under Kronens Jagtret, men forpagtedes gerne bort. 1611 fik Jacob Pedersen fra Møen Tilladelse til at fiske Sælhunde ved Dragør. Frederik d. 3. yndede dog selv at bruge denne Jagt. 1661 ses, at Schouten i Hollænderbyen fik Anmodning om at skaffe saa mange store og smaa Baade, som Kongen havde Brug for til at drive Sælhundejagt under Amager.

Vildgaasefang og Anlæg af Fuglekøjer var derimod tilladt Hollænderne, og maaske ogsaa andre Beboere drev denne Fangst. Vildgaasen fandtes her i rigelig Mængde og fangedes mulig i Fuglekøjer ligesom Vildanden. Det eneste, der findes herom, er en Anmodning fra Kongen 1564 til Slotsherren om at faa tilsendt 4 Par af de »Ragæs«, som fanges paa Amager, til at sende til Udlandet. Driften af Fuglekøjer ophørte formodentlig allerede i Slutningen af det 17. Aarh.

Af *Befæstningsanlæg* er der i Tidens Løb foretaget en Del paa Øen. Vi vil ikke tale om de middelalderlige Fæstnings-taarne ved Taarnby og paa Refshalen. Der fandtes ogsaa paa Dragør i Middelalderen en Skandse — »Skjolden« — til Værn for Indsejlingen. Under Grevefejden lod Christian d. 3. opkaste en Skandse paa Nordenden af Amager for at hindre Tilførsel herover til Staden. Frederik d. 2. bifalder 1573, at

¹⁾ Det kan tænkes, at Digtet er skrevet som en meget forsigtig Satire over den nedbrydende og ødelæggende Ægtkørsel og Skatteudskrivning, som særlig Taarnby Sogn blev bebyrdet med under Enevælden.

²⁾ Danske Saml. 2. R. II. 154. III. 340.

³⁾ Danske Atlas II. 65.

der opkastes en Skandse eller to ved Dragør for at forhindre, at Skibene løbe igennem uden at »gøre Besked« (med Erlægelse af Passageafgiften). Først under Christian d. 4. anlagdes formodentlig disse Skandser, da det hedder sig, at han opkastede 5 Skandser paa Amager, nemlig to tæt Syd for Dragør, en ved Kastrup (der allerede var sløjft 1731), en ved Refshalen og en ved Kalvebodindløbet til at beskytte Indsejlingen til Havnen¹⁾. Endvidere anlagde han Voldlinjen uden om Christianshavn, der forbedredes af Frederik d. 3. 1668—70. 1712 byggedes to Batterier paa Amager, vistnok Qvintus og Strickers Batteri. Aaret efter paabegyndtes nogle Søbefæstningsværker; men det ældste af Forterne, »Lynetten«, blev dog først anlagt 1766; »Trekroner« blev paabegyndt 1787.

Christianshavn anlægges i Tiden fra 1618 til hen i 30erne, dels paa et lavt Engdrag langs Stranden, dels paa et Par Holme ude i Løbet. 1619 udstedtes det første »Frihedsbrev for den ny By paa Amager«, hvorved der gaves den visse Bygge- og Handelsrettigheder²⁾. Men Byggeriet gik langsomt, det var besværlige Tider og ikke saa let at skabe en By paa bar Bund. 1634 blev dog beskikket en Byfoged og 1639 fik Byen sine Privilegier. Derved tilstodes dens Borgere visse Rettigheder, ogsaa paa Amager, saaledes fri Fædrift paa Fælleden »langs ud med Stranden paa begge Sider« og der anvistes dem Kaalhaver udenfor Amager Port³⁾. Volden og Porten var da anlagt. Broerne skulde Christianshavn ikke vedligeholde eller svare nogen Afgift til, »efterdi Vi selv for Broerne Penge af Amagerland opbjerger«. Den saakaldte Grønnegaards Havn, der laa paa Amagersiden og som af Magistraten var overladt Skipperlavet, indlemmedes under Statens Havneomraade.

Amager Port dannede nu et komplet Lukke for Øen, hvortil Kronen havde Nøglen. Der blev lukket om Aftenen

¹⁾ O. Nielsen: Kbh. Hist. 4. 444. Se Joh. Meijers Kort, hvor Skandsen ved Kalvebodstrand staar angivet som Amackburg.

²⁾ V. A. Secher: Forordn. Recesser osv. 562.

³⁾ Kbhvn. Dipl. I. 653.

og lukket op om Morgen, saa de flittige »Kongens Amagere« kunde forlade Kuben for at passe deres Næringsvej og holde Forraadskamret i Orden. For al Ind- og Udførsel blev der sat en Porttold, som 1649 afløste den gamle saakaldte »Bartholomæustold«, der stammede fra Sildefiskeriet og snart udvidedes til en almindelig Konsumptionsafgift — »Accise« — af alle Varer, der førtes til Staden.

Ad Søvejen maatte ingen Udskibning eller Indskibning finde Sted uden særlig Tilladelse. Øens Fogder var tilpligtede at holde Opsyn med, at intet indførtes, saa Bedrageri med Tolden foregik; Toldstedet paa Dragør var forlængst ophævet og al Indførselstrafik maatte foregaa gennem Hovedstaden. Det var Kongens Opgave, at alle Handelens Traade løb her igennem, for at Kronen kunde faa sin Afgift deraf og Borgernes Næring forbedres. Ja saa at sige al borgerlig Næring forbødes paa Landet i 3 Miles Omkreds.

Næringslivet paa Amager led selvfølgelig ikke lidt herunder, og særlig for Dragør, hvor der var begyndt at udvikle sig en lokal Handels- og Udskibningstrafik, dels ved Sundfiskeriet og dels ved Hollænderne, som havde anlagt en mindre Havn, forsvandt alle Betingelser for at hæve sig til en Handelsby.

Som *Kjøbenhavns Spisekammer* fik Amager nu i lang Tid sin overvejende Betydning. Navnlig under Svenskernes Belejring af Hovedstaden kom Øen til at spille en overordentlig vigtig Rolle for Stadens Forsvar og dens Forsyning med Fødemidler og Brændsel, ja, der er neppe Tvivl om, at Staden uden denne Hjælp havde maattet overgive sig og var falden i Svenskekongen Carl Gustavs Hænder. Men ogsaa Stadens Forsyning under almindelige Forhold med Have- og Køkkensager var gennem næsten et Par Hundrede Aar beholdt Amagerne, saa deres Ø blev ikke uden en vis Berrettigelse nævnt som Kjøbenhavns Spisekammer. I alleregentligste Forstand blev den det naturligvis, da Stadens øvrige Opland blev afskaaret fra al Tilførsel, og det er dette Forhold, vi her skal behandle.

Det var ved Høsttiden 1658 den svenske Hær nærmede sig Staden baade fra Sø- og Landsiden. Den 8. August gik

det Rygte med ilsom Hast gennem Gaderne, at Svenskernes Flaade var i Farvandet og at Hæren var i Anmarsch; samme Dag opslog Hæren sin Lejr paa Valby Bakke. Kongen gav da strax Ordre til at lade Amager besætte og forsvare for enhver Pris, hvad der var klogt, da Svenskernes Flaade næste Dag ankrede ved Dragør. I en Ugestid bevægede den sig i Nærheden af Amager for at søge Forbindelse med Landhæren. Den 18. Aug. gjorde vore Folk et Indhug fra Dragør paa to af dens Proviansskibe, som toges, og deres Ladninger blev førte over Amager til Staden. Dermed var Angrebene begyndt og den næste Dag gav Kongen Amagers Beboere Tilhold om at føre deres Gods, Korn, Foder, Kvæg osv. i Sikkerhed indenfor Voldene. De vilde imidlertid nødig efterkomme Tilholdet; ved en Forsamling enedes de om at søge Kongens Tilladelse til at blive ved Hus og Hjem, da de mente bedre derved at kunne afværge Fjendens Landgang og beholde deres Gods, hvad Kongen ogsaa gav Tilladelse til. Men de fik stræng Ordre til at forsyne Rytteriet i Staden med fornødent Foder til Hestene til ordinær Pris, og dersom Foderet ikke kom, maatte Rytteriet selv lade det hente. Den 3. Septbr. fik Amagerne atter Befaling til at føre Furage ind til Rytteriets Forsyning »for rigtig Betaling«; den 8de standsees Indførselen indtil videre¹⁾.

Imidlertid havde Svenskerne forberedt sig paa at besætte Amager og foretage en Landgang, ikke paa Øst-, men paa Vestsiden, i Tilslutning til Belejningskæden mod Nord og Vest. Den 23. Aug. trak de en Del mindre Fartøjer af deres Flaade ind i Kalvebodstrand og sent om Aftenen eller om Natten søgte de ved Hjælp af disse at overføre en betydelig Tropestyrke over Kalvebodløbet til Amager. Men hurtigt fik Viceadmiral Nicolaus Helt samlet nogle Folk ombord paa Prammen »Den stumprumpede Hund« og en Pram til, samt nogle Kanonbaade, der listede sig ud i Mørket og ved et dristigt og kækt Angreb bragte Forvirring i den svenske Flotille. Fartøjerne splittedes og tog Flugten til Søs med Und-

¹⁾ O. Nielsen: Kbh. Hist. 2. 291. Kbh. Dipl. V. 468. 474. 484. 493.

tagelse af en mindre Fregat, som kom paa Grund og entreddes af vore Folk, plyndret for Skyts, Proviand og hvad der kunde føres med, hvorefter den blev stukket i Brand, da den ikke i Skyndingen kunde faas flot¹⁾. Dette Kup var et stort Held, baade for Staden og for Amagerne, der neppe kunde have slaaet en Landgang tilbage med de Midler, de havde til Raadighed, især hvis de skulde forsvare begge Sider af Øen.

Allerede næste Dag fandt man det raadeligt i Staden at sætte Øen *paa Krigsfod*. Der gaves Ordre til en Del Befalingsmænd under Kommando af Oberst Ense at tage herud og stationere to eller flere Underofficerer i hver By til at holde Øvelser med Beboerne i Brug af Vaaben. Senere (9. Sept.) blev et Kompagni Fodfolk og et Kompagni Ryttere lagt herud. Kongens Fodermarskalk skulde selv tage ud for at paase, at god Orden overholdtes og at Soldaterne ikke tilføjede Beboerne nogen Overlast. Der skete selvfølgelig Brud paa Lov og Orden. Officererne besværede sig over, at Bønderne ikke mødte paa Allarmpladserne til Vagttjeneste og Bønderne klagede over, at Befalingsmændene med »formegen Trudsel, Haardhed og Hug omgaas og beegner dem«, saa Officererne maatte tilholdes ikke at anvende Tugt og Bønderne om ikke at tage sig selv til Rette; men begge Parter skulde fremføre deres Klager for Kongen. Endelig forbødes det Officererne at besvære deres Kvarterer med Drikkeri, Gæstebud og Sværmen; de skulde nøjes med det Traktement, som Bønderne kunde byde dem, eller de Penge, de kunde faa af dem for selv at skaffe sig Forplejning. Og dersom der kunde erobres noget Bytte fra Fjenden, skulde Officererne og Bønderne enes om at dele det.

Ved Siden af Feltøvelserne maatte udføres en Del Arbejde, idet Beboerne tilholdtes (6. Sept.) at sløjfe Digerne om deres Haver og Løkker, for at Fjenden ikke ved en Overrumpling skulde benytte sig af saadanne til Dækning. Der indkaldtes 200 Karle fra Øen for at gøre Arbejde om Natten ved Ud-

¹⁾ S. A. Sørensen: Kbh. Belejring 1658 p. 62.

bedring af Stadens Volde. En stor Mængde Tørv førtes fra Øen til Kastellet¹⁾. Tilmed havde Beboerne nærmest Staden Besvær med at værne deres Ejendele for Stadens Folk og Soldater. De stjal deres Kvæg og Urter paa Markerne for at skaffe sig Fødemidler. Kongen maatte strængt forbyde at lade nogen som helst passere Amagerport uden Pas. En Oberst blev endogsaa afskediget, fordi han havde set gennem Fingre med, at nogle Vogne, som foregav at have Ærinde herude, intet Pas havde forevist.

Der sattes en bestemt *Taxt paa Amagervarer*, som solgtes til Staden, for at man ikke skulde benytte sig af Lejligheden til at tage overdrevne Priser. Den 25. Sept. gaves følgende Forordning:

Taxt paa Amager Vahre

»At eftersom paa hver Wahre, som paa vort Land Amager bekommes eller hid (i Staden) indføres, den Sælgende og Kjøbende i denne Tid til Efterretning efter vores naadigste Befaling efterfølgende Taxt sadt er, nemlig:

Et pr. Slagtestude 4 Aar gl. vel ved Magt og voxen	45	Sldlr.	»	Mark	»	ß
Et pr. Slagtestude 3 Aar middelvoxen vel ved Magt.	34	—	»	—	»	—
Et pr. Slagtestude 2 ¹ / ₂ Aar	22	—	»	—	»	—
En god Ko, tjenlig at slagte, voxen .	20	—	»	—	»	—
En middeltaadig, dog tjenlig at slagte	16	—	»	—	»	—
En god Qvie 2 Aar gl., tjenlig	12	—	»	—	»	—
Et pr. unge Studeling 1 ¹ / ₂ og 1 Aar	20	—	»	—	»	—
Et — smaa Kvier 1 ¹ / ₂ og 1 Aar	20	—	»	—	»	—
Et feed Sviin, vel voxen	7	—	»	—	»	—
Et do. middeltaadig.	6	—	»	—	»	—
Et ungt Sviin, som endnu paa Stub- ben er halvt fedt.	»	—	10	—	»	—
Et Faar	»	—	10	—	»	—
Et Lam	»	—	6	—	»	—

¹⁾ Kbh. Dipl. V. 474. 480. 493. 498. 506.

En Bede	3	Sldr.	»	Mark	»	ß
En feed Gaas	»	—	3	—	»	-
En mager do.	»	—	1	—	8	-
Et pr. fuldvoxne Høns.	»	—	2	—	8	-
Et — middelvoxne Kyllinger.	»	—	1	—	8	-
Et — Dufver	»	—	1	—	8	-
En Snæs Æg	»	—	1	—	4	-
Et Schalt frisk Smør	»	—	»	—	14	-
En voxen kalkunsk Hane	2	—	»	—	»	-
En — — Høne	1 ¹ / ₂	—	»	—	»	-
Et pr. middelmaadige kalkunske Kyllinger.	1 ¹ / ₃	—	»	—	»	-

Slagtede Varer skulle igjen sælges til følgende Priser:

1 Schalt Oxen Kiød for.	»	Sldr.	»	Mark	6	ß
1 Oxen Kallun med ald dens Tilbehør	»	—	4	—	»	-
1 Oxen Tunge	»	—	2	—	»	-
1 Fjerding af et Faar	»	—	3	—	»	-
1 do. - - Lam	»	—	2	—	»	-
1 do. - - Bede	»	—	4	—	»	-
1 Schalt Svine Kiød eller Flæsk ...	»	—	»	—	7	-

To Maaneder efter Belejringens Begyndelse lykkedes endelig *Fjendens Landgang* paa Amager. Den 8. Oktober om Natten listede deres Flaade sig ind i Sundet sydfra under en tæt Taage, overrumplede Kystvagten og gjorde Landgang ved Dragør tidlig Søndag Morgen.

18 større og 15 mindre Skibe havde i Taagen lagt sig helt ind under Land og i en Hast landsattes der 1500 Mand Fodfolk og 500 Ryttere, som med selve Kongen, Carl Gustav, i Spidsen drog ind mod Staden. En Afdeling Fodfolk under Generalmajor Fersen blev staaende ved Dragør, hvor den indtog en af Beboerne opkastet 4—500 Alen lang Forskandning oven for Byen, fra Blushøjen mod Nordost omtrent til Stranden. Den øvrige Styrke rykkede dels mod Kastrup, dels

mod Taarnby. Kong Carl Gustav og Prinsen af Sulzaach, samt Grev de la Gardie med 106 Ryttere kom til Taarnby netop under Kirketjenesten; Kongen med Følge gik ind i Kirken og tog Plads i nogle af de øverste Stole. Menigheden og Degnen blev saa bestyrkede ved det overraskende Besøg, at mange løb ud af Kirken. Degnen (en gammel Præst) tabte Maal og Mæle; han forsvandt og lod sig aldrig siden se. Præsten, Hans Jeger, fortsatte uforstyrret sin Prædiken og Carl Gustav skal have udtalt om ham, at han var den bedste Soldat paa Amager. Iøvrigt, siger Thura, var Svenskerne andægtige Tilhørere under Prædikenen.

Inde i Staden havde man imidlertid faaet Underretning om Fjendens Landgang paa Amager og medens Beboerne herude fik travlt med at føre deres Kreaturer, Bohave og hvad de kunde faa med ind til Staden, skyndte Major Hans Ahlefeldt sig herud med 450 Mand og mødte ogsaa Fjenden, men trak sig tilbage. En stor Del af Bøndernes Gods blev borte under Forvirringen. Der klages senere over, at baade adelige, Officerer og Borgere havde tilegnet sig Kvæg, Svin og Faar som Bytte. De fik strængt Tilhold om at tilbagelevere, hvad de havde taget og ikke befatte sig med sligt i Fremtiden¹⁾.

Den næste Morgen (9. Okt.) gav Kongen Ordre til at stikke Sundbyerne i Brand og jævne dem med Jorden for at Fjenden ikke skulde sætte sig fast her. Wallenbecks daglige Tegnebog, indeholdende »det himmelfrøste Kjøbenhavns Belejnings Idrætter«, siger herom:

»Nu brænder Straa med Kjærne paa,
nu svies Mad paa Fade,
Ah, Jammer stor, ah Fæ og Foer!
Væ Sundby Bønders Lade.«

Der gjordes samtidig energiske Foranstaltninger og Forbedelser til at gaa Svenskerne imøde og for enhver Pris sla

¹⁾ Sæl. Reg. 24. 287.

dem tilbage. Til alt Held viste sig i Farvandet den hollandske Flaade, ført af Admiral Ruyter, som skulde bringe Kjøbenhavn Undsætning. Carl Gustav, der ogsaa fik Underretning herom, frygtede for, at den skulde angribe hans Skibe i Sundet og gav Ordre til Tilbagerykning; men først skulde samtlige Byer paa Amager stikkes i Brand og Prinsen af Sulzbach skulde næste Dag lede dette Foretagende. Kun Taarnby Kirke fik han Ordre til at spare.

Den 10. Oktober holdtes »Svenskernes Harejagt«, som en samtidig Forfatter spottende har kaldt den, paa Amager. Medens alle Byer stod i Brand, var Kong Frederik d. 3., som havde besluttet sig til personlig at lede Angrebet mod Carl Gustav, paa Vej herud med nogle Hundrede Dragoner, en Afdeling letbevæbnet Fodfolk og fire Feltkanoner. Kongen fulgtes af de to Generalløjtnanter Schack og Ulrik Chr. Gyldenløve, samt Major Hans Ahlefeldt. Strax uden for Amager Port kom man i Kamp med 300 svenske Ryttere, der maatte flygte over Hals og Hoved. De forfulgtes indtil man naaede den svenske Hovedstyrke mellem Hollænderbyen og Dragør (se Meijers Kort). Her fandt en »Turnering« Sted, hvori begge Konger deltog. Svenskerne led et afgjort Nederlag og flygtede; hened 100 Ryttere faldt, Resten forfulgtes til Dragør, hvor ogsaa Fodfolket, som havde forskandset sig, mødtes med et kraftigt Indhug af vore Folk, hvorved 150 svenske Musketere nedsabledes og 50 toges til Fange. Endvidere toges 115 Ryttere og nogle Officerer. Resten flygtede under vild Forvirring til Baadene, som laa udenfor. Baade Carl Gustav, Rigsadmiral Wrangel og Prinsen af Sulzbach var nær blevne tagne tilfange. En af vore Løjtnanter, Mikkel Skov, havde fat i Kraven paa Carl Gustav, men maatte slippe Taget, da en svensk Officer kastede sig imellem; Kongen naaede ud i Vandet paa Hesten og slap ombord. Svenskerne skal have mistet ialt 415 Mand, medens der af vore kun var faa Døde og nogle Saarede. En kurios Fane, som vi erobrede ved denne Lejlighed, opbevares endnu paa Tøjhuset. Den forestiller en Mus i et Bur, hvor Katten sidder udenfor og venter paa, at Buret skal

aabnes¹⁾. Hvem der er tænkt som Musen og hvem Katten forestiller er ikke vanskeligt at forstaa.

Der findes iøvrigt en Vise om »Svenskernes Harejagt« forfattet af et Øjenvidne²⁾. Den skal oprindelig være skrevet paa Hollandsk, men er senere oversat. Vi fremsætte et Uddrag af dens Indhold:

»De svenskes Konge
det taler hver Tunge
hand kom saa fage
paa Amag at jage
de Harer at fange.
Hand vilde vel mange
der tage af Dage
oc Besterne plage.
Den Wrangel oc Sultzbach
dend Wapson oc hans Pak
med flere Monsieurer
O kiere mig hører
— — —
En Ild de optænde
de Huser afbrænde
for Harer at stege
— — —
Mens Frederich goed
sig fatted et Moed
med Jegere flere
loed Hoben formere
— — —
De sloges tilsammen
det var uden Gammen
De svenske forglemte
at lee oc at skemte
at jage og ride.
De torde ey bide
af Banghed oc Fryct

— — —
I Skjorter oc Buxer
de sprunge som Luxer
Aff Hjertet de bade
I Liffvet os lade
I giffve os Naade
til Gaffn oc til Baade
Wi ville Jer tjene
oc trolige meene
Wi alle forbande
at i disse Lande
saa skulde tenderis
oc Folket fixeris.
Skam faa voris Herrer
voris Mestre oc Lærer
for Skole de holder
for Jact de os volder
for Harer de steeger
for Spil de os leeger
Wi ville ey mere
effter Harer os kerre:
O lader os leffve
I Danske saa geffve
dend Jagen vi håder
som Intet os bader
O lader os slippe
O sparer Jer Svøbe
O lader os løbe
— — —

¹⁾ S. A. Sørensen: Kbh. Belejring 1658. Her findes et Billede af Fanen.
O. Nielsen: Kbh. Hist. 2. 308.
Danske Mag. 3 R. I. 264—66.

Ausführl. Relation des Combats auff der Insel Amack. Kbh. 1658.

²⁾ Kgl. Bibl. Kat. 35. S. 333.

Oc de maatte bløde
 mange hundrede døde.
 Her maatte man see
 paa Wrangel oc lee:
 Af Banghed han ryste

Dog slap de om Bord.
 Saa gik det vor Gæste
 ey til deres beste
 de maatte med Skande
 borttrømme aff Lande.◊

Ildspaaættelsen var bleven udført ganske grundig. Kun nogle enkelte Gaarde i Ullerup, samt Raagaard var der ikke bleven Tid til at faa antændt. I Hollænderbyen sparede kun én Gaard, Jan Jansens paa Nordenden, som skjult af Røg og Flamme var undgaaet Opmærksomheden, samt Hestemøllen. Paa Dragør brændte de to Gaarde og en Snes Huse; men her blev dog Størstedelen af Husene tilbage; man fik ikke Tid til at antænde dem. Beboerne var flygtet til Staden.

Øen var saaledes ryddet, ikke blot for Fjenden, men ogsaa for omtrent alt, hvad der kunde tjene Beboerne til Ophold. Spisekamret var tomt. Hvad Beboerne ikke havde faaet med sig til Staden var fortæret af Luerne. For sent maatte de angre, at de ikke lød Kongens første Bud og i Tide bragte deres Gods i Sikkerhed indenfor Voldene. I et Brev (15. Okt.) klager Kongen over, at »ingen Fourage fra Amager nu kan bekommes«. En stor Del Ryttere blev lagt ud paa Øen, for at man kunde spare Foderet til Hestene.

Amagers Beboeres *Indeslutning i Staden* varede næsten et helt Aar, hvori de kun med stort Besvær og i ringe Grad kunde tilse og drive deres Marker. Mændene maatte iøvrigt arbejde paa Voldene, eller gøre Tjeneste som Soldater; de stod under Væbning og under Kommando af Generalmajor Fux. »Hollænderne« fra Amager sattes paa Poster sammen med deres hollandske Landsmænd, som var komne hertil for at bringe Staden Hjælp. Hele Vinteren var det under Livs- straf forbudt Officererne at lade hverken Amager eller andre forlade Fæstningen uden Kongens Ordre eller Pas¹⁾.

Ved Nytaarstid var Isen paa Kalvebodstrand saa stærk, at Overgang fra Svenskernes Lejr til Amager kunde finde Sted. Kongen udstedte en Advarsel mod at opholde sig paa Øen,

¹⁾ Kbh. Dipl. V. 517. 543. 546.

da det var forbunden med Fare for at falde i Fjendens Vold. Det hændte ogsaa et Par Vogne fra en Bager og en Brygger, som den 3. Januar (1659) om Morgenen var kørte ud til Dragør Lund for at skove Brænde, at de blev tagne af 14 svenske Ryttere, der førte dem med over til Lejren, hvor de holdtes fangne. Bryggeren udvexledes senere, men Bageren døde hos Fjenden. Ved en anden Lejlighed tog Svenskerne 120 Heste. En Rytterafdeling, som den 18. Januar var gaaet over Isen, mødtes af vore Tropper og blev slaaet tilbage. Natten mellem den 9. og 10. Februar gik Carl Gustav selv i Spidsen for en stor Styrke af Ryttere og Fodfolk over Isen for at bryde Fæstningslinjen foran Christianshavn og aabne Amager Port, hvilket dog mislykkedes. Endnu flere Angreb blev foretagne fra Amagersiden uden Held. Fjenden færdedes her stadig over Isen; 25. Februar blev atter nogle Vogne, som var sendte ud efter Brændsel, overfaldne af svenske Ryttere og tagne¹⁾.

Da Vandet atter aabnedes, blev der først nogenlunde Fred paa Øen, som Carl Gustav ikke havde formaat at besætte. Om Foraaret kunde de i Fæstningen indesluttede Beboere tage ud og tildels tilsaa deres Haver og Marker; det forbødes Soldaterne at øve nogen Ufred deri. Hollænderne og Dragørerne, som havde haft deres Baade og Fartøjer inde i Staden, kunde sejle hjem og bruge Fiskeri. Og i Maj turde Borgerne og Bønderne sætte Kør paa Græs paa Amager Fællid.

Man ventede med Længsel efter Høhøsten for at skaffe Foder til Hestene. Allerede sidst i Juni var man i Gang med Høet; thi Stiftsbefalingsmand von Cørbitz fik 30. Juni Ordre til at handle med Bønderne om 150 Læs; og 11. Juli opfordredes Borgmester Peder Pedersen til at skaffe saa meget Hø som muligt fra Saltholmen, da det højligt tiltrængtes²⁾.

¹⁾ Bircherods Dagbøger.

Ny danske Mag. III. 58.

O. Nielsen: Kbh. Hist. 2. 243.

S. A. Sørensen: Kbh. Belejring 1658, 106.

²⁾ Kbh. Dipl. V. 638, 640.

Amagers Ydelser til Stadens Underhold var af overordentlig stor Vigtighed, for at den kunde holde Belejringen ud, saa meget mere, som der her holdtes en Dør aaben, ad hvilken der kunde holdes Forbindelse med Omverdenen. Øen bidrog sikkert derved i høj Grad til, at Kjøbenhavns Indtagelse forhindrede.

Øens Pantsætning fandt Sted den 6. Marts 1659, idet Borgmester Peder Pedersen da overlodes Indtægten af samtlige Byers Jorder, undtagen Sundbyerne, ogsaa af Dragør og Saltholmen for ydet Forstrækning til Kronen. Den 14. Maj fik Christianshavns Borgmester, Hans Sørensen, Pant i Indtægten af Sundbyerne, samt af et Aalestade og et Bundgarnstade ved Kastrup for en Forstrækning paa over 7000 Rdlr., som Kongen havde laant til 6 pCt. Rente¹⁾. Den aarlige Landgildeindtægt af Øen tilfaldt altsaa disse Panthavere, indtil Pantterne var indfriet, hvilket var sket 1664.

Endnu før Sommeren (1659) begyndte, trængte Staden haardt til *Hjælp med Fødemidler*. Det viste sig her, hvor vigtigt det var, at Amager var holdt fri, saa der kunde faas søværts Forbindelse med Omverdenen. Den 1. Juli ankom til Dragør et Skib fra Norge ladet mod Torsk og Sild. Det vakte stærkt Røre inde i Staden, da Skipperen sendte Bud derind for at tilbyde sin Ladning, og Rygtet om denne sjældne Begivenhed bredte sig med rivende Hast, saa alle, der havde Kjøretøj eller kunde skaffe saadant, skyndte sig herud for at gøre Indkøb. Høkere og Prangere, der vilde opkøbe til Videreforhandling, vakte de andre Beboeres Indignation og Harme, og de klagede til Kongen over, at de saaledes skulde udbyttes. Kongen udstedte da Forbud imod, at der maatte købes mere end en Tønde ad Gangen. Om Natten maatte Skibet besættes med Militær, en Foranstaltning, der viste sig nødvendig, da svenske Skærbaade søgte at bemægtige sig det²⁾.

Paa Brændsel var der ogsaa begyndt at herske stærk Mangel i Staden. Nogle Amagere søgte at gøre sig en Ind-

¹⁾ Kbh. Dipl. V. 599. 621.

²⁾ O. Nielsen: Kbh. Hist. 2. 353.

tægt ved at skære Tørv paa Engene for at sælge dem i tørret Tilstand som Brændsel; men det blev forbudt af Hensyn til Høavlen og Græsningen, »eftersom Amagerland derved ganske opgraves og fordærves«. I Lunden ved Dragør var der ikke mange Træer tilbage, efter at Vinterens nødvendigste Krav var afhjulpne. Den 15. Marts forbødes det allerede at hente Brænde herude, »da der i Lunden kun skal findes faa Træer«; men Hoffet havde sikret sig; thi nogle Dage senere lod Kongen tilsige en Del Borgere til at hente 60 Læs herude til Hofholdningen. Borgmesteren paa Christianshavn fik dog (6. Juni) Tilladelse til at tage 10 Egetræer til Amagerbros Reparation, og den 12. Juni udvistes endnu 120 Træer til Bagerne og Hoffet. Den 28. Juni beordredes, at de Træer, der endnu »uden Skade for søfarende« kunde undværes i Amager Lund, skulde hugges og indføres til Hoffets Brug. Den 9. Juli udvistes 6 Egetræer til Stormpæle, og 16. Juli fandtes endnu 600 Stormpæle; Lunden synes udtømmelig. Den 1. og 12. Septbr. fik Bønderne Tilhold om at indkøbe til Kongens Køkken »saa meget Brænde, som af Skoven paa Amager kand mistes«; og endnu 17. Septbr. kunde udvises 12 Træer til Kongens Bryggers¹⁾.

Stadens Underhold og Forsvar stillede hele Sommeren 1659 mange Krav til Amager, som stadig holdtes i Forsvarstilstand og Bevogtning langs Kysterne. Ved Dragør var flere Kanoner opstillede, og Oberst von Ense havde Station og Kommando her ude. Der blev holdt stræng Opsigt med, at ingen forlod Øen uden kongeligt Pas. Borgmestrene Peder Pedersen og Hans Sørensen skulde sløjfe den Skandse (»Redoute«), som Svenskerne havde opkastet ved Dragør, at den ikke atter skulde komme Fjenden til Nytte. Der skares Tørv paa Amager til Voldenes Udbedring; 15. Aug. se vi, at der blev tilsagt 20 Vogne til at føre Tørv fra Fældeden til Batteriet ved Bryggerset; endnu i Oktbr. fik Peder Pedersen Anmodning om at lade grave flere »Soder« paa et bekvemt Sted herude. Om Vinteren, der begyndte tidlig, blev Amagerne paalagt at ise

¹⁾ Kbh. Dipl. V. 604. 629. 659.

Voldgravene om Kastellet og Christianshavn under Tilsyn af Hans Andersen Skotte, samt at tage Del i Vagttjenesten paa Christianshavn¹).

I Sommertiden 1659 var der en Stilstand i Belejringen, idet den svenske Hær var stærkt optaget af Fyns Generobring. Under denne Stilstand blev der Tid til Proviantforsyning og Voldenes Udbedring, saa man kunde imødesee Angrebene Genoptagelse med mere Sindsro. Kongen benyttede da Lejligheden til at fejre Stadens Bevarelse ved et stort og kostbart Gæstebud, som holdtes paa Strandengen paa Amager, hvor smukke Telte var rejste, og Folket strømmede herud i store Skarer. Baade Kongen og Dronningen, samt en Del fremmede Gesandter og, foruden vore egne Officerer, de hollandske Admiraler Ruyter og Obdam deltog²).

Endnu skulde Fæstningen og Staden med samt dens Spisekammer sættes paa en haard Prøve. Svenskerne vedligeholdte stadig Belejringen i det Haab, at Vinterkulden ved at hindre Tilførsel ad Søvejen skulde bringe Staden til Overgivelse. Og vist er det, at Hungersnøden og Kulden begyndte at true dens 30,000 Mennesker haardt. Heldigvis havde Amager i Sommerens Løb skaffet en Del Forraad, men langtfra nok til at holde Vinteren ud. Den 8. Januar (1660) gav Kongen Ordre til Amagerne om at falholde deres Heste til Føde³). Soldaterne overfaldt de Vogne, der førte Varer fra Marken ind fra Amager, saa Kongen maatte beordre Tiltale og Straf for den Slags Uorden⁴). Der var sikkert allerede Smalhans i Staden, da Carl Gustav døde, den 12. Februar, uden at have sat Foden indenfor Portene. Og endnu over 3 Maaneder holdtes Belejringen; først den 28. Maj sluttede Svenskerne Fred. De havde ikke kunnet lukke for Spisekamret, hvad Amager faktisk var, og maatte betragte Stadens Overgivelse som haabløs, da Øen nu begyndte at give ny Afgrøde.

Amager-Byernes Genoprejsning blev i Sommeren 1660 kun

¹ Kbh. Dipl. V. 647. 653. 656. 683. 690.

² Bircherods Dagbøger.

³ Sæl. Tegn. 35. 623.

⁴ Bache: Nordens Hist. IV. 94.

i ringe Grad paabegyndt, naar undtages Hollænderbyen, som var begyndt »kjonlig at bygge igjen« og kunde svare omtrent hele sin Landgilde. I Dragør var begge Gaarde allerede bleven byggede op og kunde svare de 2 af de 3 Fj. Smør, som deres Afgift var. Af »Fiskerhusene« var derimod kun faa af de brændte bleven byggede op.

I de danske Byer gik det langsommere; her havde Bønderne hverken Midler til at bygge eller til at skaffe sig Besætning for. Efter et Skøn, der blev taget over hver enkelt Gaard, se vi, at de saa at sige alle var »ganske afbrudt«; de havde kun faaet lidt saaet, og kun en Del af dem kunde svare halv Landgilde; Størstedelen kunde Intet svare.

I Sundbyerne var samtlige 27 Gaarde brændte, ligesom de enkelte Huse; der var kun hist og her bygget »nogle Hytter«. Vi tage et Exempel af Vedtegningen i Synsforretningen, som var omtrent lige sørgelig for dem alle: »Swend Bentzøns Gaard var lige medfaren (brændt), saaet 3 Skpr. borget Rug, 1 Pund borget Byg, 1 Td. Havre til Halne; 1 borget Ko, et Par Heste ubetalte. Intet bygget.« I Taarnby var alle 12 Gaarde brændte, kun saaet lidt og bygget nogle Hytter. I Ullerup og Viberup: 8 Gaarde var »mestendels afbrændte«; kunde give nogen Landgilde. Raagaard var sparet, havde saaet 12 Tdr. Byg, 7 Skpr. Rug og 4 Tdr. Havre, kunde give fuld Landgilde. I Tømmerup: 14 Gaarde, foruden Skelgaardene (4 Gaarde) næsten afbrændte, men »mestendel bygget igjen«; thi Jorderne her ejedes for Størstedelen af Hollændere. I Kastrup: 10 Gaarde, afbrændt, undtagen to Stuelænger, kun nogle Hytter bygget. I Maglebylille: 18 Gaarde, ganske afbrændte og kun nogle Hytter bygget igen.

Det varede flere Aar, inden Byerne atter kom paa Fode. Endnu 1662 maatte den halve Landgilde eftergives for mange Gaarde. En stor Del af Gaardene skiftede Ejere, fordi de gamle ikke kunde overtage Fæstet igen. Til Exempel var der af Sundbyøsters 16 Gaardmænd før Krigen kun 2, der sad ved Gaardene efter Krigen, og saaledes var Forholdet omtrent i alle Byer. Hollænderne overtog en stor Del af Gaar-

dene eller Jorderne i Fæste og drev dem ved Siden af deres egne. Efterhaanden kom dog nogle af de gamle Fæstere til Kræfter, saa de kunde overtage deres Gaarde og skaffe lidt Besætning derpaa.

Kongen havde iøvrigt Tanker om, at Sundbyerne ikke maatte genopføres paa de gamle Bypladser, da de kom til at ligge for nær til Fæstningen. Stiftsbefalingsmand von Cörbitz fik strax efter Krigen Brev om at tilholde Bønderne her, at de skulde bygge eller tilforhandle sig Husrum paa Christianshavn, hvorfra de kunde drive deres Jorder¹⁾. Ordren kom dog ikke til Udførelse; Gaardene blev i det væsentlige bygget paa de gamle Tomter langs Øresundsvej og Kirkevej; og Husene rejste sig indenfor eller bag ved Gaardene, antagelig ogsaa paa de gamle Pladser.

Det kom snart efter Krigen til en *Opgørelse med Kronen* for de Leverancer, som Amager havde havt til Hoffet. Det ses ikke, hvilke Krav de danske Bønder havde; disse synes at være afviklede med de Skatterestancer, som de stod i til Kronen, og de Forstrækninger med Saakorn og Besætning, som det varede adskillige Aar inden de fik klarede. Derimod se vi, at Hollænderne snart efter Belejringens Ophør havde en Fordring paa Kronen for Leverancer af Korn, Hø, Heste, Kvæg og Viktualier paa henved 6000 Rdlr. Der blev truffet Overenskomst med dem om, at Summen skulde afdrages med aarlige Forpagtningsafgift, som de skulde svare af Lade-gaarden, indtil Beløbet med paaløbne Renter var betalt. 1667 stod der endnu 2572 Rdlr. til Rest i Hollændernes Favør²⁾.

Øens Rehabilitering efter Krigen søgte Kongen endelig paa forskellig Maade at ophjælpe. Saaledes blev der ved Hans Lauritzen, »Capitain over Amager Land«, uddelt Musketter til Bønderne, for at alle, der ikke havde saadanne, kunde faa Vaaben at værgе sig med. For at genoprette Skovvæksten gav Kongen Ordre til at lade opgrave unge Træer i Kjøbenhavns, Frederiksborg og Kronborg Len til Udplantning. Nogle Aar

¹⁾ Bilag XLIX.

²⁾ Sæl. Tegn. 38. 212.

senere ses, at Hollænderne fik Tilhold om at lade indgrøfte »Skovmarken« og saa Agern deri, for at Skoven atter kunde komme paa Fode¹⁾. At Bønderne selv i høj Grad manglede Initiativ synes at fremgaa deraf, at Kongen 1661 maatte give dem Tilhold om at nedgrave Aadsler af Heste og Kvæg, som endnu henlaa paa Marken til Pest og Afsky. Det varede en Tid, inden Stadens Spisekammer atter kom saaledes i Orden, at det svarede til dette Navn, som dog ogsaa senere knyttes til Øen.

¹⁾ Sæl. Reg. 24. 679. Kbh. Dipl. VI. 397.

V. KONGENS AMAGERE

FRA CHRISTIAN D. 4.s TIL FREDERIK D. 4.s TID.

1. Gammel Amager.

Hollændernes Velmagtstid; deres økonomiske Fremgang; Fremtrængen i de danske Byer. — Dragør. — Hollændernes Kulturspredning. — Kongens Amagere; Deltagelse i Arvekylndingen. Nationalejendommelighed: Giftermaal; Sæder og Skikke; Folkepræg; Sprog; Klædedragt; Leve-maade; Karaktertræk; Fester; Lege. — De danske Bønder. — Under Enevoldskrigene. — Pesten 1711. — Hollændernes Udbredelse efter Pesten. — Amagerlands Segl.

HOLLÆNDERNES *Velmagtstid* og deres Kommunes Glandsperiode faldt fra Midten af det 16. til Midten af det 17. Aarh., altsaa indtil Svenskekrigen. Baade økonomisk og socialt stod Kolonien i de Hundrede Aar i sin originale og frodigste Væxt. De 184 Bønder eller 24 Familier, som den ved Indvandringen bestod af, var 1650 voxet til omkring 130 Familier, skønt adskillige allerede var bortflyttede, nogle til Bøtø; enkelte ses at have taget Ophold udenfor Kommunen, saaledes f. Ex. paa Dragør, hvor de ernærede sig af Søn. Hollænderbyen var omkring 1650 saa overfyldt med Beboere, saa de knap kunde nære og bjerge sig. Kongen maatte se at skaffe dem mere Jord til Virkefeldt, tilmed da Hovedstaden havde stærk Brug for deres fortrinlige og eftertragtede Produkter.

Forfatteren Jens Lauritsøn skriver i sin *Calendarium perpetuum* paa den Tid: »da det Folkes Vare ikke forslaar til Kjøbenhavns Indbyggere nu, som udi fordums Tid, var det at ønske, at det maatte af den høye Øvrighed betænkes, at en Part, som sidder paa Landet i Gaardene paa hverandre, maatte tilholdes at feste sig Gaarde paa Kiøbenhavns Len, udi de Byer, som er Emmedrup, Gientoft, Urtesleff, Brønshøj, Husum og Vandløse« . . . 1651 rykkede ogsaa 20 Familier ud og overtog Ladegaardsmarken udenfor Sct. Jørgens Sø, hvor de dannede sig en By, der kaldtes Ny Hollænderby eller Ny Amager, som senere skal omtales.

Faa Aar efter (1654) rasede imidlertid en ondartet Pest, hvorved Menigheden paa Amager blev meget »forringet og forsvækket«, saa mere end 30 Gaarde og Huse stod øde og tomme. Efter Præsten Jørgen Harders Indberetning 1657 (Rigsark.) se vi, at Jorderne da var »skiftet udi mange Parter, at der sommetid kan være 60, sommetid 70, 80 og flere Huse og Gaarde, eftersom vor Herre under dem at voxte og tiltage«. Paa Størstedelen af Gaardene boede der saaledes 2 eller flere Familier, idet de gamle havde Tilhold hos Sønner og Svigersønner, som drev Gaardene, der som oftest var delte paa to eller flere Mænds Hænder.

Om Hollændernes *økonomiske Fremgang* før Svenskekrigen haves ingen anden Maalestok end den, at de sad med deres Gaarde kvit og fri, saa at sige uden Afgifter, var økonomisk fri og uafhængige i enhver Henseende, boede godt og levede et Liv i Lighed med de gamle Odels- eller Storbønder. Ved Krigen led de et stort økonomisk Tab, ikke at tale om, at der gik meget af deres Originalitet, som var nedlagt i Bygninger og Indbo, til Grunde.

Tabet synes ikke at have indvirket paa deres velstaaende Stilling, da de allerede Aaret efter Krigen havde deres Gaarde fuldt opbyggede og kunde svare hele deres Landgilde.

Det varede heller ikke længe efter Krigen, før Gaardene var fuldt besatte og i den skønneste Drift. 1677 fandtes der 113 Bopæle med gennemsnitlig over 3 Heste og 7 Kør paa hver Bopæl, nemlig ialt 378 Heste og 780 Kør. De 13 maa an-

tagelig regnes som Husmænd, saa der kommer nærmere 4 Heste og 8 Kør i Gennemsnit paa hver Gaard. 1688 havde Byen 118 Bopæle, hvoraf 100 besades af Gaardmænd; der har saaledes været ca. 18 Husmandsfamilier; deraf var mindst de 8 Haandværkere, nemlig 2 Smede, 3 Snedkere, 2 Vævere, 1 Skræder.

At der ogsaa senere fandtes mange Formuer i Byen, se vi deraf, at der af saakaldte »Børnepenge«, Umyndiges Midler, som Schouten administrerede, 1715 var udestaaende 22,500 Rdlr. og næste Aar 24,616 Rdlr. i 32 Parter¹⁾. Mange af Gaardmændene havde betydelige Summer staaende paa Rente rundt omkring hos Bønderne i de andre Byer, hvor de der ved ofte maatte overtage Gaardene, naar Fæsterne ikke kunde svare, hvad de skulde.

Hollændernes *Fremtrængen i alle Byer* spores længe før Svenskekrigen, og umiddelbart før denne var en Fjerdedel af de danske Byers Jord paa Hollændernes Hænder; særlig i Maglebylille og Tømmerup havde de mange Gaarde og Gaardsparter i Besiddelse. Men efter Krigen tog deres Fremtrængen stærk Fart ved de danske Bønders Forarmelse og deraf følgende Mangel paa Evne til at drive Jorderne og svare Afgifterne deraf. Enten tog Hollænderne saa Gaardene i Fæste og tog Bolig derpaa, eller de købte Brugsretten, hel eller delvis, af de danske Fæstere og drev da Jorderne under deres egne Gaarde. Ogsaa ved at yde Laan til de danske Bønder mod Pant i Jorderne tilegnede Hollænderne sig ofte en Slags Ejendoms- eller Brugsret dertil. Efter Krigen saa Kronen nemlig — for hurtigt at faa Øen paa Fode igen og faa Gaardene under Drift — gennem Fingre med, at Gaardene overtoges uden Fæstemaal eller Fæstekontrakt, altsaa nærmest som fri Ejendom, hvilken kunde pantsættes. Overtagerne »fik derover Penge at laane hos got Folk, ellers maatte Landet længe ligge ode og ubebyggt«. Derved ophørte egentlig Livsfæstet. I 50 Aar var Fæstetvængen helt ophørt; og da Fæstet atter søgtes indført (1708), sad Hollænderne inde med de fleste af

¹⁾ En Rdlr. havde da mindst lige saa stor Værdi som 10 Kr. nu.

Gaardenes Jorder, eller drev Gaardene i Forstaaelse med »Opidderne«, som hæftede for Udgifterne og Pligterne. De havde laant dem Penge mod Pant i Jorderne og havde i mange Tilfælde maattet overtage Pantet.

Mange af Jorderne drev de, som sagt, under deres egne Gaarde i Hollænderbyen. Men mange Hollændere var ogsaa udflyttede og boede paa Gaarde, som de havde overtaget i de andre Byer. Alligevel betragtede de sig endnu stadig — i al Fald i mange Retninger — som hørende til deres Stamme-kommune. De søgte at skyde sig ind under dennes Privilegier m. H. t. Ejendomsfrihed, Hoverifrihed, hvad naturligvis ikke kunde indrømmes dem. De holdt sig saavidt muligt til den hollandske Menighed og søgte i deres selskabelige Liv nærmest sammen med deres Stammefrænder. I det daglige Liv holdt de sig for sig selv, allierede sig ikke meget med de danske Bønder, der var dem underlegne baade i økonomisk og intellektuel Henseende. De giftede sig ogsaa kun med deres egne og betragtede det som en økonomisk Nedgang at gifte sig udenfor deres hollandske Stand.

Paa *Dragør* tilegnede de sig efterhaanden saadanne Rettigheder, saa de betragtede denne By som hørende under deres egen, hvad den jo ogsaa gjorde i kirkelig og retslig Henseende. Men Befolkningen i de to vidt forskellige Byer laa i stadig Strid. Der dannede sig, som det synes, paa *Dragør* to Partier, et hollandsk-venligt og et hollandsk-fjendtligt Parti, der skiftevis havde Magten i Byens Styrelse. Fra 1664 finde vi en af de to hollandske Gaardmænd, Jan Jansen, som Foged for en lang Aarrække. I den Tid blev Byerne saa »combineret og indbunden« med hinanden, at de ikke kunde skilles ad uden Kongens Vilje.

En Del Hollændere tog derfor ogsaa Bolig paa *Dragør*, mest for at drive Sønæring. Nogle af dem fik et Stykke Jord af Hollænderbyen til Arvepart, hvormed der fulgte visse kommunale Rettigheder. Men da disse Udflyttere hurtigt blandede sig med de andre Beboere paa *Dragør* og derved brød gammel Skik og Vedtægt, og da denne By senere truede med at ville skilles fra Hollændermenigheden, søgte man at faa Jorden

tilbage og faa Dragørerne udstødt af de Rettigheder, som fulgte dermed, hvad udførlig er omtalt foran (Kap. II. 2). Dragørerne, med Undtagelse af de to Gaardmænd, der havde Interesser og Rettigheder fælles med Hollænderne, betragtedes som en Paria-Kaste, en Husmandsklasse, som man taalte paa Kommunens Omraade, fordi den gjorde sin Nytte og svarede Skat dertil. Den maatte holdes ganske udenfor de Forrettigheder, som Kommunen havde, og hørte iøvrigt heller ikke i Interesséfællesskab sammen med Bønderne, ej heller kunde den vente at komme ind under Begrebet »Kongens Amagere«.

Den *Kulturspredning*, som Hollænderne førte med sig ud over Amager gennem deres Drift og Overtagelse af Gaardene, berørte ikke i nogen væsentlig Grad Dragør, da der saa at sige ingen Jord hørte til Byen. Det var Landsbyerne de paa-virkede ved deres Driftsmaader, Mejeribrug og Havekultur, hvorved Jorden fik større Ydeevne og Beboerne efterhaanden blev mere velsituerede. De hollandske Gaardmænd tilegnede sig snart Indflydelse og Myndighed, ogsaa i de offentlige Anliggender. Vi finde saaledes allerede 1672 en Hollænder, Dirch Cornelsen, som Foged i Tømmerup og Jacob Jansen, Raagaard, som Foged i Ullerup. 1691 finde vi, foruden disse to, ogsaa hollandske Repræsentanter i Maglebylille, Jan Clausen, og i Sundbyvester, Lauritz Dørsen (Dirchsen). Det maa da antages, at Hollænderne allerede da havde paa trykt de danske Byer deres ejendommelige Kulturpræg i Byforvaltningen og Byernes økonomiske Ledelse.

Dette Forhold protegeredes selvfølgelig fra oven; thi Hollænderne viste sig ogsaa her de danske Bønder langt overlegne i økonomisk Retning og var langt bedre til at svare deres Skatter og Afgifter. De havde det økonomiske Rygstød, som de danske manglede, og forstod ved Flid og Dygtighed at arbejde Gaardene op, udvide deres Drift og forbedre Bygningerne.

Og dette havde atter til Følge, at de danske Bønder tog Lære af dem, baade i Drift og i *Levevis*. Hvornaar de er begyndt at efterligne Hollænderne i ~~Klæde~~ *Klædedragt* lader sig ikke paavise; men det synes ikke at være sket i nogen frem-

trædende Grad, før Hollænderne gennem Forplantning havde bredt sig stærkt over hele Øen. Hollænderne holdt netop paa, ogsaa i deres Ydre, at adskille sig fra de andre Beboere og taalte neppe, at disse antog deres Dragt, før de paa en Maade optoges i deres Samfund og anerkendtes som værdige til at være deres egne. Og dog vedblev, selv efter at de ved Giftermaal allierede sig med hinanden, de »danskebys« Amagere at bære en Dragt, som afveg en Del fra Hollændernes.

De danske Bønder indtog som Helhed en ret beskeden Tilværelse, indtil Hollænderne saa at sige spredte Kultur over dem. Overalt, hvor der tales om »de navnkundige Amagere«, er det Hollænderne, der menes. Fra Svenskekrigen var de danske Amagere økonomisk undertrykte og kunde ikke svare de Skattebyrder, som under Enevælden paalagdes dem. Som allerede omtalt maatte de udstykke Gaardene, fraskille mere og mere af Jorden og de kom dybere og dybere i Armod, hvortil Enevoldskrigene bidrog end yderligere. Mod Slutningen af det 17. Aarh. maatte Lenet forstrække mange af dem med Saakorn og Plovkvæg. En Fjerdedel af dem stod Aar efter Aar tilbage med de udskrevne Extraskatter; enkelte stod endogsaa til Restance for indtil 20 Aar med Beløb, som de ikke havde den fjerneste Udsigt til nogensinde at kunne betale. Jævnlig fik de Eftergivelse og Nedsættelse i Afgifterne; men Forholdene vedblev at være lige usle. Bygningerne forfaldt, og indtraf der Ildsvaade eller Krigsødelæggelse, var de arme Beboere ude af Stand til at rejse sig igen.

Derved aabnedes netop en Vej for Hollænderne, ad hvilken de fik Lejlighed til at udvide deres Jordomraade og indføre deres Kultur over hele Øen. I Kraft af ikke alene deres egen Anseelse og Dygtighed, men ogsaa den gode Vilje, som vistes dem fra oven, satte de snart deres Præg paa alle Forhold i det offentlige og private Liv i en saa fuldkommen Grad, at man kort efter Enevoldstidens Begyndelse ved »en Amager« forstod en Hollænder i sin Nationaldragt, en stout og selvbevidst Fribonde.

Som *Kongens Amagere* følte Hollænderne sig hævede over

de »gemene« Bønder og »destingverede« sig fra disse ved en mere fri og djærv Opræden, som de havde tilegnet sig ved uafhængig Omgang med Hoffet og de Adelige og den Bæring de ved deres Handel havde med fine Folk. Naar de kaldte sig »Kongens Amagere«, var Grunden dertil dog neppe den, som Thura anfører, at de i de kongelige Breve benævntes »vores Amagere«, thi denne Betegnelse brugtes ogsaa i Breve til de danske Bønder. For det første var Hollænderne i særlig Grad Hoffets Bønder ved deres Leverancer til Hofholdningen og de benyttedes endogsaa til Hoffets Fornøjelser ved Fremvisning af deres Fastelavnsløjer; men ogsaa paa andre Maader knyttedes de nær til Kronen. Som de eneste Selvejerbønder i Københavns Amt følte de en vis Værdighed, og for at adskille sig fra de andre Bønder laa det jo ret nær at kalde sig Kongens Amagere.

Ved Arvehyldningen af Frederik d. 3. som Enevoldskonge, 18. Oktbr. 1660, mødte som Repræsentanter for hele Bondestanden ca. 100 Amagere, hvoraf den langt overvejende Del var Hollændere. De dannede de fem sidste Grupper (16—20) i Hyldningstoget; hver Gruppe bestod af en Snes Mand. 16de Gruppe anførtes af Dirik Cornelissen, Schout i Hollænderbyen, havde 20 Mand; 17. Gr. anførtes af Jacob Clausen, sikkert ogsaa af Hollænderbyen, da der i de andre Byer ingen fandtes af dette Navn, havde 20 Mand; 18. Gr. førte Lauritz Hansen af Kastrup med 20 Mand; 19. Gr.: Svend Nielsen af Sundbyøster (intet Mandtal opgivet); 20. Gr.: Mogens Nielsen af Dragør »med sine Medfølgere«.

Efter at Toget var defileret forbi Kongen og havde aflagt Troskabseden, gjorde en Mand fra Dragør — altsaa i den sidste Gruppe — Svend Hansen Gyngte sig bemærket ved at udraabe højt: »Gud give den faa Skam, som ikke holder Ord, Frederik.« Denne Frejdighed af en simpel Mand over for en stor Forsamling af Adels- og Embedsmænd har været meget omtalt i Historielitteraturen. Saaledes siger bl. a. Hammerich derom, at Svend Hansen optraadte ganske som Odelsbønderne paa Thing i Oldtiden. Hans Mod forklares en Del

derved, at han var en god Bekendt ved Hoffet og Medhjælper ved dets Svanejagter i Kalveboderne¹⁾). Sandsynligvis har han da ogsaa hjulpet ved Jagterne paa Amager. Han var vistnok egentlig Bødker. For sine Fortjenester fik han s. A. af Kongen et Hus og et gammelt Skur paa Bremerholm til Nedrivning og tidligere fik han det gamle Toldhus paa Dragør, hvor han ses at være Kromand og 1664 fik Privilegium paa Krohold og Ølbryggeri.

En vigtig Side af de hollandske Amageres *Nationalejendommelighed* var den, at de med stor Trofasthed bevarede ikke blot deres gamle Sæder og Skikke, men ogsaa deres Forhold til Kongehuset. Dette hang naturligt sammen med deres privilegerede Stilling, de Forrettigheder og Friheder, de nød og hvorpaa deres økonomiske Velstand var voxet op. Og disse Friheder var atter Betingelser for Bevarelsen af deres Kommunes hele Selvstyre. Deres Afsondring fra de danske Amagere bundede sikkert lige saa meget i Standshensyn og økonomisk Beregning som i personlige Følelser og Forkærlighed for deres egne Slægtninge.

Ved indbyrdes *Giftermaal* blev efterhaanden ikke blot Hol­ lænderbyen, men tillige de Udflyttere derfra, som tog Bolig i de andre Byer, én stor Familie. Endnu 1693 skrev Michel Hansøn Jerskiæg derom:

»Han gjør sit Giftermaal med ingen anden Pige,
end med sit eget Slægt, den kalder han sin Lige.«

Vi se ogsaa, at de i det 17. Aarh. stadig maatte søge Kongen om Tilladelse til at gifte sig udenfor den lovlige Grænse, det tredie Slægtled. Tilladelsen blev altid given mod en Kendelse til de Fattige, som efter Vedkommendes Formue varierede fra 10 til 50 Rdlr.; da Byen ingen Fattige havde, tilfaldt Pengene som oftest et eller andet Hospital — t. Ex. Vartov —; undertiden tog Kronen Halvdelen. Endnu efter Midten af det 18. Aarh. tillod de »ikke lettelig nogen af deres Mands- eller Qvindes-Personer at gifte sig andetsteds end

¹⁾ Hist. Tidsskr. 5. R. 3. 28. Secher: Danmark I. 135.

paa Landet imellem sig selv«. Ejheller saa de gerne, at deres Børn tog Tjeneste hos Fremmede, »om det endog var hos den fornemste og største Mand i Riget«.

Om »de navnkundige Amageres« Sæder og Skikke har iøvrigt Michel Hansøn Jerskiæg (Jærnskæg?) i Kjøge — hvor han maaske var Præst eller Kapellan — 1693 udgivet en kortelig Rimkrønne (tr. i Oluf Bangs Samlinger, Kbh. 1743), som begynder med følgende højtidelige Strofer:

»Du Land! Du gode Land! Du rige Spise-Moder!
 Du Førster drægtig Møe! Du rig-begrode Poder!¹⁾
 Du Kongens Kiøkken Ven! Du Frugte-rig Amager!
 Hvis Rødder og hvis Kaal saa vel og lekker smager;
 Din Pasternakke-Rod, din Vinter-grøn Persille,
 Din runde Rove-Frugt gjør sulten Mund til Gilde,
 Din søde Koppe-Smør, og Melken af din Kierne,
 Som bæres reenlig frem med din Amager Terne.«

Og saaledes fortsætter han om deres Karakter, Sprog, Leve-måde og Klædedragt, deres Fastelavnsløge o. a. Ting, saa denne Beskrivelse giver et af de vigtigste Bidrag vi har til Forklaring af Amagerens Liv og Færden i det 17. Aarh.

Om det solide Folkepræg, der udmærkede dem, taler han i lige saa begejstrede Vendinger:

»Mand-Kiønnet paa det Land er stor og Forstereget,
 Sterk, Skuldre harde bred, stor-Næset, og bred-Skjæget;
 Kort Wampel, Buxe-breed, blaa flosset er hans Hue,
 Et meget flittig Folk, i Mark, i Gaard og Stue.
 I deres Vandel er de sindig og forsigtig,
 Mod alle er de og sandfærdig og oprigtig;
 Til Arbeid har de Lyst, de hader en Dag-Driver,
 Men, hvem som helst gjør Gavn, han gierne hos dem bliver.«

Om Kvinden skriver han:

I Arbejd og i Dyd er hun et smukt Exempel,
 Hun skurer blank og reent sit Melke-Kar og Bempel;

¹⁾ En Gaard i Sundbyøster hed »Førstergaarden«, hvor der antagelig dreves Avl af Træplanter.

»Hun rygter vel sin Koe, og hendes Kar opfylder,
 Af Koe og Faare-Melk, paa Bredder og paa Hylder;
 Hun nyster altid om, og aldrig kand hun lide,
 En Time i sit Huus, en Maren doven-sidde;
 Et ædrue, sparsom Folk, er Mænder, Qvinder, Piger,
 At Røchers Slægt og Børn, dem neppeligen ligner.«

Om deres Sprog siger han, at de i Hjemmene brugte det »nederlandske«. Det var i Virkeligheden en mærkelig Blanding af Hollandsk, Nordtysk og Dansk, som de havde tilegnet sig gennem Hjemmene, Kirken og paa Torvet, og som neppe mange andre end de selv kunde forstaa. »Men ellers kan de og udtale Danske Stemme«, hvad de maatte vænne sig til under deres Virksomhed og Erhverv udenfor deres egen By. Aarsagen til, at de med saa stor Trofasthed holdt fast paa deres eget blandede Sprog, laa selvfølgelig baade i Interessen for deres Hjemlands Minder og i Forskansningen for deres Friheder og Erhvervsgoder, som fordrede et Skel mellem dem og deres danske Naboer.

Ikke blot i Hjemmene, men ogsaa i Skolen og Kirken holdtes der længe paa, at Dansk ikke fik Indpas. Der holdtes en »tysk« Præst, som ogsaa i det væsentlige var Leder af Skolen, vistnok med en af Byens egne unge Mænd eller en af sine Sønner som Medhjælper. Degnen var, i al Fald i det meste af det 17. Aarh., en dansk Mand. Man havde paa Byens Sprog affattede, nærmest plattyske Skolebøger, som forskaffedes eller udgaves af Præsten. Vi se, at Thomas Harder (1678—95) udgav baade Katekismus og Lærebog for Byens egne Børn, medens der for de danske (Dragørs) Børn og Tyende benyttedes almindelige danske Skolebøger.

I Kirken benyttedes derimod indtil 1730 kun det »tyske« Sprog. Fra 1730 ansattes der baade en tysk og en dansk Præst, som skiftevis prædikede for den hollandske og den danske Del af Menigheden. I Retssager brugtes fra en langt tidligere Tid kun Dansk; det maa antages, at Amtsovrigheden har forlangt det danske Sprog anvendt. Ogsaa i Skrivelser til Kongen eller Kancelliet maatte anvendes Dansk længe før

1700. Disse Forhold gjorde, at man ogsaa maatte kunne det danske Sprog, og bidrog til at udviske den gamle Sprogstamme, som dog med stor Forkærlighed bevaredes i Hjemmene hele det 18. Aarh. igennem; Byens Vedtægter af 1711 er affattede derpaa; og endnu 100 Aar senere brødes det med det danske. Ældre Folk kunde omkring 1850 fortælle,

hvilken Tvang og Overtalelse deres Forældre anvendte paa at faa dem til at bruge deres gamle Maal, som de unge ikke mere fandt til nogen Nytte. Den tidligere økonomiske Interesseforskel mellem dem og de øvrige Amagere var ophørt.

Hollændernes Klædedragt er den af deres særegne Skikke, som har holdt sig længst gennem Tidernes Omskiftning. »Nationaldragten« er dog undergaaet en Del Forandring fra dens oprindelige Form, nærmest hen imod en mere praktisk og for vort nordiske Klima mere egnet Dragt end den hollandske. Det er iøvrigt navnlig Kvindedragten, der har antaget et mere specifikt amagersk Tilsnit og en praktisk Skif-

ten mellem Hjemmedragt, Torvedragt og Højtidsdragt, hvoraf atter Festdragten og Brudedragten er udsprungen. Da Thura i sin Beskrivelse om Amager udførligt har skildret Amagerdragten, som den var i det 17. og 18. Aarh., og vi i det følgende vil komme tilbage til denne og den senere Tids Dragt, er det ikke nødvendigt her at komme nærmere ind derpaa. Kun skal her efter Thura gengives Billeder af den da allerede noget ændrede Dragt.

Efter Jerskiægs Beskrivelse (1694) se vi, at der endnu paa hans Tid, formentlig som Kirkedragt, bares hvidt »Hovedlin« og en hvid Halskrave (Dyvekekrave), medens det hollandske Livstykke allerede da var ombyttet med en sværere blaa Trøje, der ses paa Billedet, og den hvide Hue var erstattet af en mørk.

Han skriver:

»Thi hendes Hoved-Liin er Soele-gliset gnidet,
 Og ret som hvide Snee, ja hvidere end Kridet;
 Om hendes hvide Hals en tusind-rynknet Krave
 Paa gammeldags Maneer ret artig sat i Lave.
 Og hendes Trøye er blaae farved, net og smukker;
 Og det staar meget smukt paa de Amager Dukker.
 Hun slæber ey sit Skiørt bag efter sig paa Stræder,
 O Ney! Hun er ret net, og nøysom og paa Klæder;
 Thi det er Ankle-siit, og ey et Straabred længer,
 Ret overmaade smukt, det Skjørt om Livet henger;
 Af Lerrit er det gjort, sort farved uden Snorer,
 Der inden for hun sig med Lamme-Pelsen forer;
 Hun er og net paa Been, de Skoe er artig syede
 Og allermest det Par som Kirkevey skal pryde; . . .«

De danske Amagere har tidlig, vistnok allerede i det 17. Aarh., begyndt at anlægge en Efterligning af Hollændernes Dragt, som særlig under Torvningen var nødvendig for dem for at sælge deres Produkter som ægte amagerske. Kvinde- dragten her var mere tarvelig og enkel end Hollændernes. Den bestod af en blaa eller sort stivet Lærredshue, et almin-

deligt Kjøleliv; den pibede Halskrave, det broderede Halstørklæde, Sølv- eller Guldspænderne, erstattedes af en Strimmel eller et Lærredstørklæde. Skørterne var af tarveligere Tøj og Forklædet af Lærred, men stivet og lagt i Læg og af samme Farve som de hollandske Kvinders. Følgende Billede viser Efterligningen, som den fandtes omkring 1750:

Mandsdragten er ikke undergaaet saa mange Forandringer som Kvindernes, skønt den ogsaa i Tidens Løb er afveget noget fra den, som Hollænderne bar ved deres Indførelse. Hovedtøjet bestod oprindelig af en bred, flosset Hue af Kamelhaar, den afløstes først af en bredskygget rundpullet, senere af den høje Hat. Den stramtsiddende Hofstrøje med Kamelhaarsknapper blev mere aaben og sølvknappet og suppleredes med en ligeledes sølvknappet Vest af livligere Farve; senere bares baade Undervest og Ydervest af forskellig Farve.

Jerskiæg var ikke saa begejstret for Mændenes Dragt som for Kvindernes. Han omtaler den kun med faa Ord, idet han iøvrigt priser Amageren for hans simple Værdighed:

»Han gjør sin Trøye ey paa den Fransøske Node,
Ney! han gaar ziirlig nok med sin Amager Mode.
Han bær og ey Paruch med lange krused Lokker,
Slig ny opfunden Skik han viser hen til Pokker.
Han har kun korte Haar, og skaaret digt til Skallen,
Seel det er al hans Stats i sin Amager Pralen.«

Paa Thuras Tid, 60 Aar senere, var Dragten bleven noget rigere udstyret efter den tiltagende franske Modepaavirkning. De unge, ugifte Mænds Dragt adskilte sig noget fra de gifte Mænds, særlig i Hoved- og Fodtøjet, ligesom de unge Pigers Dragt varierede noget fra de gifte Koners.

Han beskriver Mandsdragten saaledes (1758):

»Mandfolkene, eller, rettere at sige, de gifte Mænd, naar de ere i deres Stads- eller Hellig-Dags-Klæder, have paa Hovedet en stor, rund, blaafloset Hue, næsten en Alen i Diameter, som er gjort af det fineste Cameel-Haar, og bliver fabriqueret i Holland; men som de nu omstunder ikke kan faa derfra, saa spare de meget paa dem, og de ansees som en Skat eller Klenodie, der giemmes og arves af Søn efter Fader. De bære tre Trøjer, den yderste af det fineste sorte Klæde, med Cameel-Haars Knapper og Knap-Huller af samme Farve, den anden inden fore er af fiint rød Klæde, med sorte Knapper og Knaphuller. Den tredie næst Kroppen bærer enhver efter Behag, af hvad Farve de vil. De har tre par Buxer¹⁾ paa, de yderste af samme Art Klæde og Farve, som den yderste Trøje. Strømperne er syede af fiint blaåt Klæde, og Skoene af sort Carduan kandtede med rød Saffian, og derunder røde Hæle, de bliver bundne med Remme, hvorudi er Dopper af Messing.«

Hollændernes Bolig var ligeledes præget af deres nationale Ejendommelighed og Sans for rene, blaa og røde Farver.

¹⁾ Knæbuxer. Som bekendt naaede de senere til Anklerne.

Værelserne tydede paa en jævn borgerlig Velstand, som de var udstyrede med staffede Paneler, udskaarne Hylder og Loftsbjælker, dekorerede Lofter med Blomster eller svævende Figurer. Paa Hylderne under Loftet anbragtes det hollandske Spisestel, Kobber- og Messinggenstande hængtes rundt omkring, og et gammelt Sølvkrus hørte ligesom Merskumspiben med til Udstyret. Møblerne vexlede mere med Tiderne, en Del hjemførtes vel nok fra Holland, hvor de drev Handel; men de fleste Ting købtes vistnok efter større Borgerhjem, hvorfra de udskiftedes efter Modens Luner. I Stadsstuerne og Gemmerne fandtes mange gamle Arvestykker: Sølvgenstande, Smykker, Dragter osv., som bevaredes fra Slægt til Slægt. De hollandske »Kakkeler« med bibelske Billeder brugtes alle vegne, først til Ovne og senere til Dekorering af Kakkelovnspladserne.

Ogsaa deres Byggemaade var »hel expedit«, siger Thura. Det var gammel Skik, naar en Gaard skulde bygges op, at Gaardmændene hjalp hinanden, først med at skaffe Materialerne tilveje og derefter med at bygge, naar de alle blev tilsagt til at møde paa en bestemt Dag. Den første Dag huggede de Tømret, den næste rejstes det, og den tredie klinedes Væggene op. Men saa maatte Ejeren ogsaa gøre et godt Rejsegilde, hvor der ikke blev sparet paa Mad eller Drikke, eller paa en Dans i Forsamlingshuset. Derefter kunde Haandværkerne begynde at tage fat.

I Gaardenes Ydre er stadig bevaret noget af den hollandske Stil: tre eller fire sammenbyggede Længer med Spidsgavle og Indkørselsport. Ofte var Gaardene Bolig for to til tre Familier, som hjalp hinanden med Driften og den ene efter den anden tog den i Arv. Ude som inde herskede selvfølgelig den største Orden og Renlighed, der vidnede om »et meget flittigt Folk i Mark, i Gaard og Stue«.

For Amagerens Arbejde kappes de gamle Forfattere om at yde dem Ros, særlig fordi deres Produkter stod saa langt højere end Bondestandens i Almindelighed. Saaledes skriver Arent Berntson i »Dannemarks og Norges frugtbare Herlighed« i det 17. Aarh.: »Dette Amager er et meget frugt-

bar og feedt Land, giver alle Slags Sæd overflødigen og saa got og fuldkommeligen, at det gierne noget dyrere end andet Korn kjøbes . . . dets Indvaanere meget skøn Fæ-Nød, af alle Slags tillegge, opføde og underholde synderlig Kiør, af hvilke de sig og meget stor Fordeel vide at gjøre, med det meget herlige Smør og Melk de deraf tilveye bringe . . . Og ligerviis som Landet i sig selv er af slig god Art, og frugtbar Vilkaar: saa besiddes det og af et meget flittig, omhyggelig og net Folk . . . Foruden rette Avl og Korn-Sæd, befitte sig og disse Folk besynderlig meere end andre, disse Landes Indvaanere, paa adskillige Gevæxt af Hvid-Kaal, Guule-Rødder, Røde-Beder, Pastenakker, Roer og andre deslige Frugter, af hvilke de og udi stor Mængde hver Torvedag, saavel som andet, paa Amager-Torv indføre og dermed for et billigt Værd, fast den gandske Bye Aaret igiennem bepsiiser« . . .

Og hans Samtidige Jerskiæg skriver, efter at have talt om Amagerens Kaal og Rødder:

»Han har og lekker Smør, som formed er i Kopper,
Som settes frem paa Bord for Herrer og Biskopper;
Du store Kongestad i Dannemarkes Rige,
Du faste Kiøbenhavn, Du ved deraf at sige
Hvor mange lækker Mund sig af hans Bøtte ledsker,
Og mætter sig med Smør af de Amager Esker.«

Kvinderne faa det samme smukke Vidnesbyrd:

»I Arbejd og i Dyd er hun et smukt Exempel,
Hun skurer blank og reent sit Melke-Kar og Bempel;
. . . . Og som jeg før har sagt, at de er meget fligtig
Saa kan de legge an en Hare meget vigtig
Hvor de kan plante Kaal og Rødder overflødig,
At selge ud til Folk, naar de har Penge nødig.«

I deres Levemaade var de lige saa økonomiske og tarvelige som praktiske. Om Søndagen kogte de gerne Mad til det meste af Ugen, idet den opvarmedes og tilberedtes paa forskellig Maade de øvrige Dage.

»Han spiser Flesk og Kaal, nu Pose Grød og Erter,
 Det smager ham saa vel som Vild-Steg og som Terter«.

siger Jerskiæg. Thura fortæller nærmere om Tilberedningen af denne Søndagsmad: »— som er Flesk og Kiød, der kaages i en stor Bøste-Kiedel, i hvilken de tillige hænge en Pose med Gryn, som, naar ere kaagte, kaldes Pose-Grød; Derhos endnu en Krukke med Erter, hvilke, naar de ere kaagte, kaldes Krukke-Erter; Et Net med grøn Kaal, et andet med hvid Kaal; Bemeldte Krukke-Erter, naar de ret efter Amagernes Smag skal tillaves som en Delicatesse, da mænger de reven Peber-Kage og Rosiner der imellem; Og er det en vis Regel og Sædvane, at de endelig skal nyde den Ret hver anden Paaske-Dag; Flesket og Kiødet spise de kolt de øvrige Dage Ugen igiennem, men Pose-Grøden og Krukke-Erterne blive daglig opvarmede.«

Af Karakter, siger Jerskiæg, var de hollandske Amagere godmodige og, navnlig overfor hinanden indbyrdes, hjælpsomme og venlige. De var meget ædruelige og levede som Regel et roligt og godt Familieliv: I Handel og Vandel var de forsigtige, men redelige og ordholdne:

»I Kiøbmandskab han ey med store Ord udpraler

Han tinger nap og knap, men redelig betaler,

Han sælger ey sit Gods for Snak og modig Praten,

Ney! slig unyttig Mynt, den giver han til Katten.

Han holder ey panqvæt i Kroer-Huus og Gilde,

O, Ney! han lever kun saa sutes hos sin Nille.«

Ved deres Fester var de, ligesom i det daglige Liv, meget maadeholdne i Levemaade. Der iagttoges en vis Økonomi og var fastsat Vedtægter for hvormange Retter man maatte byde ved de almindelige festlige Lejligheder, samt Mulkt for Overtrædelse deraf, ligesom hos de borgerlige Lav ved deres Gilder og Sammenkomster. Parolen gaves vistnok fra oven, for at unødigt Fylder i ikke skulde svække Folkets økonomiske Evne.

En Vedtægt for Hollænderbyen fra 1711 indeholder bl. a.

Bestemmelser om Traktement ved »Vestensøll«, Bryllup, Barsel, Begravelse og Arvedeling¹⁾.

»Vestensøll«²⁾ i Hjemmet maatte kun holdes en Dag og der maatte kun bydes til Middag, og ingen Kokkeri holdes efter Dansen, men kun bydes, hvad der var tilovers fra Middagen.

Naar der gjordes stort Bryllup, maatte der kun skaffes to Retter til Maaltidet og kun i tre Dage og den fjerde Dag kun gøres Middag for Kokkene (Kokkebryllup). Herom skriver Thura: »Vil nogen holde et stort Bryllup, som varer i fire Dage, da maae først Schoutens Tilladelse dertil udvirkes, og maae da den, der gjør Ansøgningen, betale 10 Rdlr. til Byens Cassa; Ved et sædvanligt Bryllup bestaae Tractamenterne først af et got Fad med Fleskeskinker, Oxebryst og Pølse, og derefter frembæres en Hønse-Kiød-Suppe; Til et stort fire Dags Bryllup, bæres først got Saltmads-Fad, dernæst Hønse-Kiød-Suppe, og til tredie Ræt stegte Høns, bestrøede med Sukker, og om Aftenen gives Risen-Grød.«

»Saa vel til et lidet, som til et stort Bryllup, indbyde de unge Brudefolk, de nærmeste af deres Slægtinge paa begge Sider, at være Kokke, saa at mange Gange til et Bryllup kan være atten til tyve Kokke; Men det gaar ikke her efter det gamle Ordsprog, som siger, at mange Kokke forderve Maden; thi enhver af disse Kokke, maa selv forskaffe et godt Saltmads-Fad med sit Tilbehør, og forære de unge Brudefolk, som sættes frem ved Bryllupet og fortæres.«

»Enhver, som bliver indbuden til Bryllup, maa Aftenen før Bryllupet, sende et par Høns til Bryllups Huset, og saa mange par Høns, som saaledes blive samlede, give tilkiende, hvor mange Par Folk af de indbudne kan ventes til Bryllupet; Thi de, som ei sende Høns, indfinde sig ei heller.«

»Ved de store Brylluper maa alle Giesterne, saavel gifte som unge Karle og Piger, give Bruden Brude-Gave anden Bryllups-Dagen, hvilken bestaaer i Croner, da enhver, naar

¹⁾ Bilag I.XXII.

²⁾ Forlovelsesgilde.

Bruden sidder ved Bordet, efter en vis Musiqve paa Violin, træder frem, og lægger sin Gave i Brudens Skiød, hvorved hun den meeste Tid samler sig til 3. til 400. Croner til Hielp at sætte sig i Stand med.«

Til Barsel eller Barnedaab maatte kun bydes Middag med en Ret.

Ved Dødsfald maatte der ikke gøres Gilde; men efter Begravelsen maatte Familiens Nærmeste bydes til Middag, dog kun paa en Ret. Og der maatte ikke bydes »Øl til dem, der bar den Døde, undtagen om Søndagen; »neen Werchedage« maatte der drikkes Gravøl.

Naar Deling eller Skifte fandt Sted, maatte kun bydes Middag med en Ret. Overtrædelse af disse Vedtægter straffedes med Bøder paa 1 Rdlr. til Byens Kasse eller til de Fattige.

Om deres Lege eller »Amager-Spil« taler saavel Jerskiæg som Thura udførligt, og begge mener, at disse Skikke er medbragte hertil fra Holland. Men Troels Lund har senere paa vist, at man, længe før Hollænderne kom hertil, ogsaa her i Landet har slaaet Katten af Tønden, saa dette Barbari har været vidt udbredt. Intet Sted her i Landet har Fastelavnsløjerne dog holdt sig saa originale og saa længe som paa Amager, hvor de er gaaet over i Aarets faste Fornøjelser: Fastelavn er den Tid, hvor Unge og Gamle ret slaar Gækken løs. Dette har maaske for en stor Del sin Aarsag i, at de Lege, der brugtes, tidlig benyttedes som et Led i Hoffets Fester og derved vandt i Glans og Berømmelse.

De var imidlertid i gamle Dage et frygteligt Barbari. Jerskiæg omtaler de to vigtigste saaledes:

At rive Hovedet af Gaasen:

»Først spilles om en Gaas, som er besmurt med Sæbe,
Den samme vil hver Mand foruden Knive dræbe;
Hun henger i et Reeb tvert over Byens Gade,
Ved Fødder henger hun, hun skriger og hun gaber,
De Karle rider flux og den ved Halsen trenger,
Tit løber Hesten bort og Karl ved Gaas-Hals henger,

Fordi at Sæben gjør den Gaase-Hals ret glidig,
Den Hals er bunden om med Liner og er smidig;
Men kand der en blandt dem saa sterkeligen stræbe,
At Gaasen mister Hals, da er han Gaase-Græve.«

At støde Katten af Tønden:

»Det andet Spil det er to Katter bunden sammen,
Og i en Tønde sat, derudi man seer Gammen;
Den Tønde henger høyt paa stærke Reeb og Liner,
Men Katten inden i hun skriger meer end griner;
De Karle ride til med stærke Stav og Bomme
Og støder Tønden hart med tykke Stænger grumme,
Til Tønden gaar i tu og Kattene bortreder,
Hvormed de tvende Spil og endeligen ender.«

Han slutter med en alvorlig Advarsel mod at fortsætte med disse Synder, hvori han ser »en Snert af Satans skjulte Svøbe«. Men Dyrplageriet varede dog længe efter, inden det endelig gik op for Befolkningen, at det var stridende mod Religionens Bud, og da Hollænderbyens Præst, Mathias Hviid, 1733 tog til Orde derimod i en Prædiken, hørte man op med »at rive Hovedet af Gaasen«, og den levende Kat erstattedes med en udstoppet Figur. — Kattekongen eller Tøndekongen, der skulde gøre et Gilde for Deltagerne, førtes bekrandset til Gildehuset og skulde danse den første Dans. Han fritoges for Skat i det følgende Aar, indtil en ny Tøndekonge afløste ham¹⁾.

Et tredje Spil, kaldet Æggedansen, omtales ikke her; men vi se, at denne Leg oftere forevistes Hoffet sammen med de andre. 1663 kaldtes Hollænderne i Anledning af et Hofbryllup ind for at forevise deres Løjer paa Christiansborg Slotsplads. Schouten Dirch Cornelissen udførte selv Æggedansen. Der anbragtes et Æg i et Bæger midt i en Rundkreds bedækket med Sand, hvorpaa Dansen foregik. Dansende skulde han saa med Fødderne løfte Ægget ud af Bægret og atter anbringe det deri, uden at det gik itu.

¹⁾ Kbh. vidensk. Selsk. Skrifter III, 144.

Underholdningen fulgtes med megen Opmærksomhed af Hoffet og dets Gæster fra Slottets Vinduer¹⁾. — Da Hollænderkolonien bosatte sig paa Ny Amager (Frederiksberg) og Prinsessernes Gaard var blevet bygget herude, gav Hoffet selv lignende Løjer til Bedste, klædte i Amagerdragter. Senere se vi, at Valby Beboere optog de samme Forlystelser; men de synes kun at have holdt sig en kort Tid derude.

De danske Bønder paa Amager søgte naturligvis at efterligne Hollændernes Fastelavnsløjer, men i en mere beskedne Form, og neppe før i sidste Halvdel af det 17. Aarh., da den første Kro (Rødekro) opstod i Sundbyerne. Det synes dog ikke at have været nogen aarlig tilbagevendende Fejring af Fastelavnen, der holdtes snart her og snart i Taarnby, men et Udslag af Trang til ogsaa at være med, som gjorde sig gældende engang imellem. Vi finde intet bestemt herom; thi det var stadig Hollænderne, der førte Tonen an og var Genstand for Opmærksomheden med deres pompøse Optog i Nationalkostumer og med de velholdte, flot udpyntede Heste, som bar Rytterne, naar de Unge red Fastelavnen ind og de Gamle red den ud efter Ugens Forløb.

I Morskab, saa vel som i Erhverv, stod de danske Bønder tilbage for de friere og fuldkomnere Hollændere, der i alle Henseender var Foregangsmændene, medens de andre saa at sige var kørt fast under deres Skatter og Byrder og manglede Magt og Midler til at komme ud af Uføret. Vi behøve blot at kaste et Blik paa Forholdene mellem de to Klassers Jordafgifts- og Driftsforhold, som Maal for Udgift og Indtægt, for at se Forskellen imellem dem omkring 1680:

	Hartkorn		Besætning		
	Tdr.	Heste	Stude	Kør	
Hollænderbyen	335	378	14	780	
De danske Byer	750	470	27	566	

Antallet af Brugere var omtrent lige mange i hvert Sogn. Men hertil maa bemærkes, at $\frac{1}{7}$ af Driftsmidlerne i de danske

¹⁾ Danske Saml. 2. R. 2. B. 173.

Byer, nemlig 52 Heste, 9 Stude og 84 Kør, tilhørte 9 derboende Hollændere, som dog kun svarede $\frac{1}{10}$ af Skatteydelsen. Iøvrigt var Forholdet mellem Driftnytten af Jorden i de to Sogne omtrent saaledes:

Hollænderbyen pr. Td. Hartkorn: ca. $3\frac{1}{2}$ Heste og Høveder
 De danske Byer — — — $1\frac{1}{2}$ — . —

Først et godt Stykke ind i det 18. Aarh. begyndte de danske Byer at komme til Magt, dels fordi de i stigende Grad kom ind under Hollændernes Driftsomraade, og dels fordi de andre Beboere ved Hollændernes Exempel, økonomiske Støtte og Sammenblanding med dem ved Giftermaal blev mere Herre over Brugen. Hollændernes Kultur havde bredt sig over Øen, og det varede ikke længe, inden den erobrede hele Befolkningen.

Men først kom *Enevoldskrigene* og greb forstyrrende ind i alle Forhold. De langvarige Fjendtligheder med Sverrig, der fulgte det 17. Aarh. næsten til Døren (1675—79) og indviede det næste (1700—1720), gav ikke blide Kaar for Amager, som atter maatte undgælde for sin Beliggenhed tæt op til Hovedstaden og ved den alfare Søvej. Under den første Krig gjordes flere Gange Indfald paa Amager, mange Gaarde blev nedbrændte og Høsten led stor Skade. Øen blev atter udpint for at tjene til Hovedstadens Forsyning. Det ses saaledes, at alle Bønder om Vinteren 1677 fik Befaling til uden alt Ophold at føre, hvad de havde af Kvæg og Foder, ind til Staden, for at det ikke skulde blive taget eller ødelagt af Fjenden¹⁾.

Under denne Fejde tjente Dragør Havn en Tid som Station for en Del af Marinens Baadflotille, der laa her for at spærre eller bevogte Indsejlingen til Sundet, og under de forskellige Træfninger, der fandt Sted paa Køgebugt, var Havnen et vigtigt Forbindelsesled mellem Flaaden og Staden. Proviantforsyningen bragtes over Land her ud for at føres ombord, og saarede sattes i Land. 1677 erobrede to saakaldte

¹⁾ Kbh. Dipl. 6. 681.

»Dragørbaade« den svenske Brander »Sct. Peder« ved Malmö og gjorde den til Krigsbytte¹⁾.

Under den anden og større nordiske Krig, som var det nye Aarhundredes Indledning, maatte Amager oftere tjene som Skærnbrædt for Hovedstaden. I Sommeren 1700, da den svenske Flaade i længere Tid laa i Sundet, var de to gamle Skandser paa Dragør — Syd for Byen og tæt Nord for Havnen — armerede med Kanoner. Langs Øens Østkyst stod en Linje paa flere Hundrede Mand af Øens Folk opstillet som Vagt for det Tilfælde Fjenden skulde søge at gøre Landgang. Kongen skrev fra Rendsborg: »Hvad Gammel Amagers Defension er angaaende, da som Vores Flode er i Søen, saa om endskiønt vi allernaadigst skulle formene, at Landet noksom ved denne Skat kunne beskiernes, icke desmindre have vi allernaadigst befalet Vores Oberst over Voris Lifgarde til Hest os Elskelig *Niels Krabbe* med Garden i Nødsfald at gjøre ald mulig Modstand« osv.²⁾

Senere fortrak den svenske Flaade ad Flinterenden, hvor den forenedes med en Del hollandske og engelske Skibe for at gaa imod vor Flaade, som laa under Kastellet. Ingen af Parterne vovede noget egentligt Angreb. En Nat nærmede tre svenske Galioter sig Refshalen, hvor de aabnede Skydningen og sendte en Del Bomber ind over Christianshavn og Amagerfælled, hvor de ikke anrettede nogen større Skade. En Spottetugl gav dette Bombardement Udtryk i en Vise. Et Vers lød saaledes:

»Hofmodige Konger og Helte paa Vandet,
Hvad Ære har I vel indlagt Eder her?
Ved Eders Kanoner, i Mindet det stander,
Blef Silden forbauset med Fiskene fleer.
Det vidner om Dragøe- og Amager-Bønder
Hvorledes I sigted med Bomber i Vind,
Og Resten blef læsket i Hafvet som Tønder;
Thi Bomberne kunde ey række her ind«.

¹⁾ Garde: Den danske og norske Sømagts Hist. I. 281 og 290.

²⁾ Sæl. Tegn. 52. 291.

I al Hast blev opkastet en Skandse paa Nordenden af Amager og forsynet med 6 Kanoner, samt 600 Mand, for at modtage Fjenden, dersom han skulde søge Landgang, men han trak sig tilbage og gik senere i Land ved Humlebæk.

Amagers Bevarelse var stadig Kongen magtpaaliggende. I et Brev til Slotsloven anmodes denne om, at »I ellers især ville lade Eder Amagers Conservation, som Kjøbenhavns Spisekammer være angelegen«. 10. Aug. fik Hans Schack Ordre til at forsvare Øen, da Landgang kunde befrygtes ved Dragør. Batterierne her blev forstærket, men Faren drev atter bort¹⁾.

Efter nogle Aars Fred blussede Krigen atter op; paany begyndte en lang Ufredstid, i hvilken Sundet og Køgebugt var Tumleplads, indtil Tordenskjold forlagde den ud i mere rum Sø. Denne Orlogsfejde synes dog ikke at have berørt Amager i nogen synderlig Grad; men det er neppe sandsynligt, at Øen helt har undgaaet Krigens Følger. I al Fald mærkedes de gennem Extraskatterne, som tærede voldsomt paa Befolkningens Kræfter.

En lille Episode, der fandt Sted i Oktober 1710, fortjener at nævnes. To store svenske Linjeskibe »Ulrica« og »Tre Cronor« paa 80—90 Kanoner hvert løb paa Grund udenfor Dragør, medens vor Flaade laa ude paa Bugten. Da de ikke kunde komme flot og var i Fare for at falde i vore Hænder, maatte de øvrige svenske Skibe skyndsomst bjerge, hvad de kunde, og derefter stikke de to prægtige Skibe i Brand²⁾.

Under denne Krig rasede *den sorte Pest 1711*, som hærgede Amager frygtelig. Allerede 1709 grasserede Sygdommen stærkt i Preussen og i Sverig, og der blev da oprettet Karantæne paa Saltholmen, hvorfor alle Skibe, der skulde til dansk Havn, blev stoppede her, og dersom de havde Syge ombord, blev disse landsatte og holdt i 40 Dages Karantæne. Tre Pakhuse og et Vaaningshus blev indrettet til Lazaret; en Præst blev i Hast indviet af Biskoppen til at tage Op-

¹⁾ Garde: foranf. Sted. L. Engelstoft: Skr. i Udvalg 2. 13 ff. Kbh. Dipl. VIII. 603.

²⁾ Garde: ff. Sted. 2. 229.

hold derovre for at berede de Syge — derimod tales der ikke om nogen Læge. En Del blev ogsaa indlagt og de fleste døde temmelig hurtigt; der blev opkastet en Bakke som Begravelsesplads paa Øens Nordende, hvor den endnu findes under Navn af »Kirkegaarden«.

Om Sommeren 1710 førtes der alligevel Kvæg til Saltholmen paa Græs; Øen var saaledes ikke strængt afspærret og Smitten førtes til Amager eller Kjøbenhavn. Om Efteraaret blev saa al Forbindelse mellem Amager og Saltholmen strængt forbudt; det Kvæg, som var tilbage derovre, blev ført hjem og under Livsstraf blev det forbudt at færdes mellem Øen og Kjøbenhavn uden at melde sig til Toldvæsenet. Ingen Lodser eller Fiskere maatte borde Skibe i Sundet eller opholde sig paa Søen længere end til Mørket faldt¹⁾.

Trods disse Forholdsregler bredte Sygdommen sig om Sommeren 1711 med stærk Fart baade i Kjøbenhavn, Helsingør og paa Amager. Paa Amager bortrev den over Halvdelen af Beboerne, i Sundbyerne endogsaa de to Trediedele. Mange Gaarde stod i lange Tider ubeboede, Markerne henlaa øde; der var ingen Folk til at overtage eller drive dem. For Hollænderne, som ikke vilde overgive deres Jord til fremmede, varede det særlig længe, inden de fik Gaardene besatte. Endnu i Byens Vedtægter af 1726 tales om »øde Gaarde« fra Pestens Tid.

I November 1713 blev Karantænen paa Saltholmen ophævet og flyttet til Motzmanns Plads, da det var vanskeligt og bekosteligt at komme paa Saltholmen under Frostene. Senere blev Karantænehusene flyttede herfra til en Plads ved Østerport for at tjene som Barakker for Soldaterne.

1737 og 1738 var der atter Pestfare i Luften. Det førstnævnte Aar lod Kongen udsætte 4 Vagtposter paa Østsiden og Sydenden af Amager for at paase, at der ikke landede nogen fra Søen, uden de Skøjter, som førte Kreaturer fra Amager til Saltholmen, samt Fiskerne og Dragør Søfolk, hvem Tolderen paa Dragør skulde have Opsyn med. 1738

¹⁾ Kbh. Dipl. VII. 99. 135.

gaves der Ordre til, at der skulde opføres et Karantænehus paa Amager — Dragør? — hvor syge Søfolk, der bragtes i Land, kunde opholdes¹⁾.

Hollændernes Udflytning til de danske Byer var paa den Tid taget stærkt til. 1718 var næsten en Trediedel af Gaardbrugerne i disse Byer Hollændere, som enten havde overtaget Gaardene helt eller delvist af de danske Bønder, eller fæstet dem af Kronen; og navnlig var næsten alle de større Gaarde, der endnu var tilbage, paa Hollændernes Hænder. Forholdet mellem dansk og hollandsk Besiddelse var i de forskellige danske Byer følgende:

	Ejere	Hartkorn Tdr.	Deraf Holl.	med Hartk. Tdr.
Sundbyøster	34	120	3	15
Sundbyvester	23	84	7	28
Taarnby	22	99	6	45
Kastrup	16	78	2	13
Maglebylille	18	141	5	44
Tømmerup	14	89	7	38
Skelgaarde	5	40	2	9
Ullerup	9	59	9	59
Viberup	2	36	2	36
	143	746	43	287

Altsaa over $\frac{1}{3}$ af Hartkornet var da paa Hollændernes Hænder.

Af *Amagerlands Segl* se vi, at Hollænderne langt tidligere har betragtet sig som de egentlige Amagere, eller i alt Fald de egentlige »Kongens Amagere«, der beherskede Øen kulturelt og økonomisk, ja ogsaa fra Hoffets og Lenets Side blev betragtet som den vigtigste Part. De var de frie Selvejere i Modsætning til de bundne og forkuede Fæstere. Seglet, der sikkert er blevet til i Anledning af Frederik d. 3.s Krø-

²⁾ Sæl. Tegn. 70. 294, samt Oversekr. Brevbog i Rigsark.

ning, bærer Hollænderbyens Kirke som Vaaben, ganske vist en anden Kirke end den, som vi kender, men uden al Tvivl den gamle Kirke før den blev ombygget 1731. Den mærkelige Taarnpyrdelse midt over Skibet, med Krone paa, minder om kongelig Højhed og Gunst og er et Symbol paa, at netop Hollænderne betragtede sig som Kronens eller Kongens ægte Amagere.

Amagers Segl.

2. Ny Amager.

Ny Hollænderby; Overdragelse, Indretning (Kort) og Brugsforhold. — Kommunal- og Retsvæsen. — Kirken; Præsteembedet. — Under Svenskekrigen. — Prinsessernes Gaard. — Lyst- og Landsteder; Gaardene udpartes. — Beboelse; Erhverv. — Skatteafgifter. — Skatterestancer. — Kommunens Opøsning; Ildsvaade. — Jordernes Inddragelse; Hollænder-Kommunens Nedlæggelse. — Frederiksbergs Oprindelse.

Ny Amager eller *Ny Hollænderby* var det stærkeste og frodigste Skud paa Amagerkoloniens Stamme. 130 Aar efter Hollændernes Ankomst hertil havde de formeret sig saa stærkt, at »deres Magleby ey var for dem alle tilstrækkelig«, saa Kongen maatte skaffe dem mere Plads. Udflytningen til de danske Byer var dem ikke nok og huede dem ikke rigtig, saa længe de maatte fæste Gaardene og underkaste sig de Fæsteregler, som deres Stammefrænder i Egenskab af Selvejere var fritagne for. De vilde føre deres eget selvstændige

Liv som Kongens privilegerede Amagere og Leverandører til Hoffet og Hovedstadens Storfolk. Kong Frederik d. 3. op- tog ogsaa Tanken om at skaffe dem Raaderum paa den anden Side Kjøbenhavn og indrømmede dem Ladegaards- marken udenfor Sct. Jørgens Sø, — som under Kronens Drift ikke gav synderligt Udbytte. En Koloni paa 20 Fami- lier besluttede sig til at flytte herud og fik overdraget Jorden, 1568 Tdr. Land, paa væsentlig de samme Betingelser, som de havde i Magleby, kun blev Landgilden sat betydelig højere.

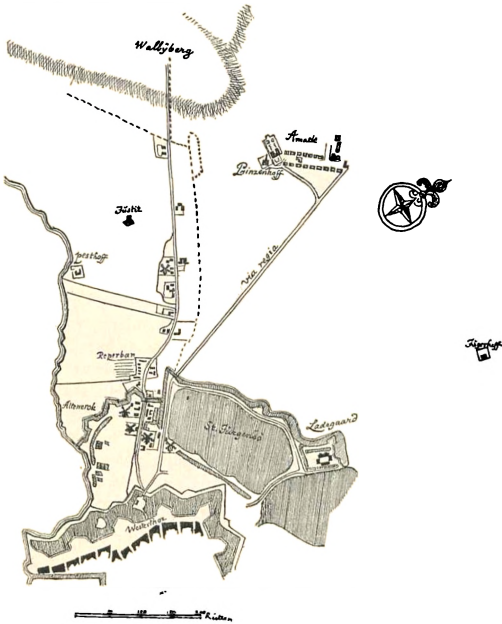
1651, d. 2. Juni, gaves til 4 Mænd: Dirch Clausen Rejers, Jan Corneliussen, Peiter Jacobs og Claus Sibrandtsen paa egne og 16 Konsorters Vegne Skøde paa Jorden som evindelig Ejendom¹⁾. Overdragelsen omfattede den indhegnede Mark og Eng, Vaadt og Tørt, udenfor Søerne; disse hørte ikke med, ejheller Enghaven Syd for Kongevejen. Arealet var delt i 35 Aaser eller Skifter, betegnet ved for- skellige Navne, som Langagre, Bredagre, Klammeriagre, Møntagre, Svinevangsagre, Sennepsagre, Tornagre, Fugle- vangen, Svanemosen o. s. v. Der skulde svares aarlig 700 Rdlr. i Landgilde, Penge eller Naturalydelser: Smør, Mælk, Kalve, Lam til Hofholdningen efter en vis Pris. Iøvrigt skulde Ejerne nyde de samme Privilegier som deres Stammefrænder i Magleby m. H. t. Kommunalordning, Retsforvaltning, Hoveri og Ægt; de skulde kun udføre enkelte Rejser, »naar vore Fadebure flyttes«, samt fritages for Præste- og Degnetiende, imod selv at lønne Præsten og Degnen. De skulde opføre 20 Gaarde; men indtil videre maatte de bruge Ladegaardens større Bygninger og nedbryde de mindre til Hjælp til Gaar- denes Opførelse. Endelig skulde de afstaa Græsning og Foder til Hoffets indkøbte Slagtekvæg, naar det gjordes fornødent²⁾.

Byen byggedes omtrent midt paa Arealet ved en Sidevej

¹⁾ De 12 af de 16 Konsorter var: *Cornelis Frederichsen, Sibrandt Clausen, Pitter Pitterson Jores, Pitter Pittersen, Dirch Jansen, Jan Frederichsen, Jan Jansen, Wibrandt Corneliussen, Jacob Pittersen, Jan Albrechtsen, Claus Frederichsen, Rejr Hendrichsen.*

²⁾ Bilag XLVI.

mellem Kongevejen (til Roskilde) og Ladegaardsvejen (til Godthaab) nuværende Allégade. Der blev anlagt en ny Konge-

Vesterbro og Ny Amager.
Efter et Kort fra 1695 i Raadhusarkivet.
Gengivet efter en Kopi i Landbohøjskolens Arkiv.

vej »via regia« (nu Gl. Kongevej) omtrent midt imellem de to andre Veje. Hosstaaende Skitse, efter et Kort i Raadhusarkivet fra Tiden omkring 1695, viser den nye Kongevej,

medens Sidevejen og Ladegaardsvejen mangler. Den punkterede Linje angiver Byens sydlige Grændse omtrent til Valby Bakke: Mod Vest, Nord og Øst dannedes Grændsen af Grøndalsaaen og Ladegaardsaaen. Iøvrigt giver Skitsen et orienterende Indblik i Byens Indretning.

Her indrettede altsaa Ny Amagerne sig i Overensstemmelse med deres hollandske Skikke og Levevis efter de samme Regler, som Kommunen paa Gammel Amager levede efter, baade hvad Ejendomsforhold, Jordfordeling, offentligt og privat Liv angik, som et særligt Sogn og Sognebirk, med særegen Arveret, Formynderi, plattysk Kirketjeneste og Rets-tjeneste.

Om deres Brugsforhold og Drift af Jorden haves kun faa og ikke særlig rosende Oplysninger. De 20 Familier delte Jorden imellem sig som Ejendom, saaledes at hver Gaard fik omkring 75 Tdr. Land, der kunde sælges indenfor Kommunen og tilfaldt denne, naar ingen Arvinger efterlodes. Hovedsagtelig synes Jorden dyrket med Korn, da det stive, lerfaste Muldrag ikke egnede sig særlig godt til Køkkenurter, saaledes som Jorden paa gl. Amager. De opnaaede overhovedet aldrig at faa Jorden i den Tilstand og Gødningskraft, som de var vante til fra deres Hjemmeø. Heller ikke deres Kreaturhold fik de nogensinde i god Drift. Det ses, at de holdt en Del Svin, som sendtes paa Olden i Kronens Skove. 1677 svarede de Kvægskat af 140 Køer og 110 Heste, eller kun (af Køer og Heste tilsammen) godt 1 pr. Td. Hartkorn. De havde Græsningsret paa Saltholmen til 250 Høveder, hvorfor de svarede til Amager 15 Rdlr. aarligt. Deres Indførsel af Varer til Staden blev ikke stor. Hele Byens Acciseafgift androg aarligt omkring 100 Slettedlr. 1688 havde Byen endnu kun 12 Tdr. Land Kaalhavejord. Endnu gik det dog taaleligt med at svare Afgifterne; men noget Fremskridt i Erhvervslivet var der ikke og kom heller aldrig.

Kommunal- og Retsvæsen dannedes efter ganske det samme Princip som i Magleby. Beboerne valgte deres Foged (Schout) eller Skultus, som han mest kaldtes, der baade var Birkefoged og Kommunens Formand, sorterende under Lensmanden,

senere Amtmanden Desuden ansattes af Amtmanden en Birkeskriver, som vistnok tillige førte Byens Regnskab. Foruden af Skultus forestodes Byens Raad og Retsforvaltningen af 7 Scheppens eller Meddomsmænd, der valgtes af Beboerne. Skultus og Skriveren lønnedes med Fritagelse for visse Skattebyrder, samt de Retssportler, der faldt, hvilke deltes efter visse Regler. Retten, hvori altsaa 9 Mænd havde Sæde, holdtes gerne hver eller hver anden Uge; altsaa langt hyppigere end i Magleby, hvad maaske noget havde sin Grund deri, at det her i Ny Hollænderby var tilladt at møde ved Prokurator, som ofte trak Sagerne i Langdrag. Dette betragtede man i Magleby som unødigt Tidsspild og Udgift for Parterne. Skultusen, der tillige var Forligsmægler, Skifteforvalter og Formynder, styrede i det Hele taget alle Kommunens Fællesanliggender og Pengesager.

Som Skultuser nævnes: 1651 og 62 *Dirch Clausen (Rejers)*, 1672 *Tønnes Jansen*, 1677—88(?) *Pitter Pittersen*, 1688—99 *Claus Isbrandtsen*, 1699 *Theis Pittersen*.

Skrivere: 1662 og 72 *Dirch Cornelsen*, 1685 *Gert Jansen*, 1691 og 94 *Morten Thrane*.

Under Kommunens Opløsningstid blev Jurisdiktionen 1699 indtil videre henlagt under Taarnby Birkething paa Amager og hørte vistnok her under, indtil den ny Frederiksberg Kommune 1716 blev henlagt under Kjøbenhavns Rytterdistrikts Birkething.

Kirken, der blev bygget Vest for det Sted, hvor Frederiksberg Kirke nu ligger, paa den vestlige Side af Alléen, synes først at være bleven færdig 1654; indtil den Tid maatte Menigheden benytte den ny Kirke udenfor Nørreport. Kongen maatte yde Hjælp til Bygningen, saa de udflyttede Bønder synes ikke meget velhavende; og allerede 1658 blev den totalt ødelagt af Svenskerne. Man saa' ingen Udvej til at faa den genopført, saa Præsten maatte (1660) lade sig kalde som tysk Præst paa Christianshavn, hvor Menigheden, saavel herfra som fra Magleby, søgte til saa længe de ingen Kirker havde. Efter Krigen varede det længe, inden man fik Kirken rejst paany; Byen manglede Midler dertil, saa der udvirkedes en kgl. Befaling om, at alle Landsbykirker paa Sjælland, som havde

Evne dertil, skulde yde $\frac{1}{2}$ Rdlr. til Hjælp. Desuden tillodes det, at der paa en vis Dag maatte udsættes Bækkener ved Kirkedørene i Kjøbenhavn i samme Øjemed. Det lykkedes da endelig at faa rejst en lille Kirke paa den forriges Plads. Men man havde heller ikke Raad til at lønne en Præst, saa Kirken maatte en Tid lang staa ubenyttet. Endelig paatog den tidligere Præst, Hr. Hildebrandt, sig, ved Siden af sit Embede paa Christianshavn, at udrette Tjenesten, og denne Ordning vedvarede længe. — 1681 var Kirken atter »hel bygfældig« og stadig uden Midler, hvorfor det forordnedes, at Beboerne skulde svare Tiende til den, for at den kunde ombygges. Men da de snart fortabte deres Rettigheder til Byen, naaede de neppe at faa Kirken ombygget. 1703 synes den i al Fald at være helt falden sammen, thi paa den Tid maatte Menigheden søge til Hvidovre Kirke, indtil endelig Frederiksberg Sogn, som snart fik flere Velhavere, byggede den op.

I Præsteembedet ansattes fra Maj 1652 en tysk Præst, Willichius Heister, som i et Par Aar prædikede i Kirken udenfor Nørreport, indtil han døde, netop som Ny-Hollænderbyen havde faaet sin egen Kirke bygget. Beboerne vægrede sig ved at skulle holde Præsten alene, da Sognet var lille og haardt bebyrdet, hvorfor Kongen henviste dem til at forhandle med Præsten i Rødovre om »paa nogle Aars Tid« at forrette deres Kirketjeneste, indtil de kunde komme bedre paa Fode og afse Lønning til en tysk Præst efter deres egne Forhold¹⁾. Dette opnaaede de ogsaa 1655, da en tysk Præst, *Mathias Hildebrandt*, blev kaldet. Han blev ogsaa den sidste. Efter Kirkens Ødelæggelse blev han 1660 forflyttet til Christianshavns tyske Kirke, men besørgede ved Siden af Tjenesten her ude, ligesom de to efterfølgende Præster paa Christianshavn, Peter Müller (fra 1670) og Severin Arctander (fra 1684) varetog Embedet i Ny Hollænderby. Fra 1688 var den tyske Præst ved Holmens Kirke, *Jacob Andersen*, som senere kom til Magleby, tillige Præst her. Senere finde vi nævnt Christopher Danchel (1691) og Lauridtz Thura (fra om-

¹⁾ Kbh. Dipl. V. 351. 379.

kring 1700) som Kapellaner¹⁾. Som Degn finde vi nævnt 1672 Laurids Madsen og 1691 som Skolemester Peder Andersen.

Under *Svenskekrigen* blev Ny Hollænderbyen helt jævnet med Jorden. Strax da den svenske Belejringshær i Begyndelsen af August 1658 nærmede sig Staden, gav Kongen Befaling til at brænde saavel denne som de andre Forstadsbyer, for at de ikke skulde tjene Fjenden som Værn. Under den derpaa følgende Belejring, som varede over 1 $\frac{1}{2}$ Aar, Fjendens Forskandsninger og Bevægelser, blev Markerne med Avl og Afgrøde helt ødelagte, saa alt Erhverv ophørte og den nye By var som med et Slag fuldstændig tilintetgjort. Beboerne maatte tage Ophold paa Christianshavn, hvor de sammen med Amagerlands Beboere maatte hjælpe til med Stadens Forsvar.

Under den sidste Halvdel af Belejringen havde Fjenden forskandset sig længere ude, ved Brønshøj og Utterslev; men Ny-Amagerne var alligevel forhindret i at paabegynde deres Drift eller Genopførelse af deres Gaarde saa længe Belejringen varede. Først langt hen paa Foraaret 1660 kunde de tænke paa at begynde forfra. To Aars Drift gik tabt for dem; og de led et Tab paa Besætning og Indbo, som de aldrig forvandt. De fik vel atter genopbygget deres By; men da de atter tog Ejendommene under Drift, var de tyngede af Armod og Gæld. Stykke for Stykke maatte de pantsætte og sælge Jorderne for at skaffe Driftsmidler og svare Afgifterne. Misvæxt og Uheld stødte til, saa flere af Bønderne maatte gaa fra Gaard og Grund. Kronen gjorde iøvrigt Begyndelsen med at afskære Jorden fra Kommunens Virkeomraade, idet den tog en Del deraf som Betaling for resterende Skatter.

Det første Jordstykke, der skiltes fra Ny Hollænderby, var det Areal, hvorpaa Kong Frederik d. 3. byggede *Prinsesernes Gaard* som et Landsted til sine Døtre. 1662 overtog Kronen af »Hollænder-Danskerne« en Del af deres Overdrev,

¹⁾ Kbh. Dipl. III. 537. VII. 207. Sæl. Reg. 33. 784. H. Fr. Rørdam; Kirkeh. Saml. 1. R. 5. 161.

nemlig »Svinehaffuen« med »Kalthuset« (den senere Frederiksberg Have), regnet til en halv Gaards Jord, som Godtgørelse for resterende Afgift af Landgilden, som derved ned-sattes med $\frac{1}{40}$ Del, eller $17\frac{1}{2}$ Rdlr. aarlig¹⁾. Aaret efter byggedes herpaa en Lystgaard for Kongens fire Døttre (Vest for den sydlige Del af Allégade), og Byen blev underlagt denne Gaard som et Slags Taffelgods og skulde svare sin Landgilde til den, som Underhold til Prinsesserne. Bønderne skulde gøre Kørsel til Gaarden og Husmændene udføre hver en Dags Arbejde ugentlig til Gaarden og Haven, der bestyredes af en Forvalter.

Der udfoldede sig megen Liv og Lystighed paa Prinses-sernes Gaard, hvor Hoffet ofte tog ud for at more sig. Haven blev indrettet som en Jagthave med Fuglehuse for forskellige Fuglearter, Kanningaarde, hvor Dyrene tjente som Jagtbe-stand. Da Prins Frederik senere fik Gaarden, udvidedes den og Haven betydelig. Haven blev forsynet med Fiske-parker, »Vandhuse« og en »Vandkunst«; en særlig Kaninhave af stor Omfang anlagdes med et Kaninbjerg, en Fasan-have, en Rendebane, et Fugleværk osv. indrettedes. Alene til Lønninger til Opsynet medgik 400 Rdlr. aarligt. Af og til gaves store Hoffester herude, saaledes nævnes »et Karoussel«, som fandt Sted 1695 til Ære og Plasér for Majestæterne og »blev det ganske Hof sammesteds magnifique trakteret«. 1697 fejredes Kongens Fødselsdag herude ved en stor Fest med et pragtfuldt og »sindrigt« Taffel, hvorefter Haven var illumineret og fantastisk udsmykket. Ved saadanne Festligheder benyt-tedes ogsaa Hollændernes Lege og Fastelavnslojer, idet Hoffet udklædte sig i Amagerdragter og red til Tønden paa Bonde-manér. Det omtales, at Hoffet 1696 allernaadigst overværede Bøndernes Fastelavnslojer, der altsaa holdtes her paa samme Maade som paa gl. Amager, ligesom Bønderne, hvad Klæde-

¹⁾ Handelen afsluttedes paa Kronens Vegne af Underskriveren paa Køben-havns Slot Anders Nielsen og paa Byens Vegne af Schouten og Skriveren, samt 6 Scheppens. Skødet »is geleesen vnde vpschreuen int Recht jm Hol-lenderdørpe int Jaer 1662, 26. Juny« (Rigsark. Top. Saml. Kbh. Amt.)

dragt og Sprog angaar, endnu for en Del bibeholdt de gamle Traditioner fra deres Fædreø, eller rettere deres Fædrekommune, hvorved de hævede sig over de andre almindelige Bønder.

Kalthuset, der altsaa fulgte med det Areal, som kom ind under Prinsessernes Gaard, synes paa et tidligere Tidspunkt at være afstaaet eller udlejlet af Hollænderne til Kongens Tøjmester Peder Kalthoff, efter hvem det havde faaet Navn. Det laa paa Arealets nordlige Ende (nærmest den nuværende Smallegade) og synes oprindeligt at have hørt sammen med et Teglværk. Peder Kalthoff var interesseret herude og havde under eller efter Krigen Byens Landgilde i Pant: 1662 ejedes Huset af Admiral Niels Juel, der boede her, og senere (1668) benyttedes det af Kommerceraad Peter Claumann som Landsted.

Teglgaarden, der laa omtrent hvor nu »Alumina« ligger, havde et Teglbrenneri, som før Krigen ejedes af Raadstueskriver Arent Berntsen, maaske det samme som Kalthoff havde før eller efter ham.

Som en Følge af Hoffets Nærhed opstod snart efter Krigen flere *Lyst- og Landsteder* paa Byens Grund, idet Bønderne, dels ved Pantsætning, dels ved Salg, fraskilte sig Arealer til Haver og Byggegrunde, eller til industrielt Brug. 1672 ejede Baron Jens Juel et Landsted eller en Gaard, hvorpaa holdtes 6 Heste og 10 Køer; det ses, at han fritoges for at svare kongelig Tyngde deraf. Noget senere finde vi Kongens Falkonér-gaard eller Jægergaard, som ses paa Kortet foran.

Hertil hørte et Indelukke paa 1 Td. Hartk. og et Falkonér- eller Jægerhus, »fuldt af Kongens Hunde« og Bolig for Falkonérmesteren (1696: Frederich Piper). Flere højtstaaende Personer, som Prinsens Guvernør, Gehejmraad Wibe, og Underskriveren paa Kjøbenhavns Slot havde Ejendomme herude.

Ogsaa til Teglundstri lagdes efterhaanden Beslag paa en Del af Jorden. Foruden det Teglbrenneri, der horte til Teglgaarden, anlagde Abraham Wüst 1673 et Teglværk, der senere ogsaa knyttedes til Teglgaarden, som han ejede 1688 med en Vænge paa 5 Skpr. Hartk. og en Lergrav ved Byens

Overdrev. 1675 afstod Byen endvidere, efter Kongens Ønske, 6 Tdr. Land af sin Fællede til en Hollænder Cornelius van der Veer, der i Forvejen havde et Teglværk, hvortil Jorden grændsede op; han skulde »hjælpe« Byen med 1 Rdlr. aarlig i Landgilde deraf¹⁾).

Gaardene udpartes i det Hele taget rask efter Krigen, baade med og uden Kronens Vidende og Vilje. Gennem 60erne og 70erne blev Kolonien meget blandet med danske Folk, saa den, i Modsætning til Moderkolonien paa Amager, allerede var i Færd med at tabe sit Nationalpræg. 1672 finde vi blandt Byens 23 Gaardmænd kun 14 med helt eller delvis hollandske Navne. Og en Del af disse tyde paa, at Hollænderne ogsaa ved Ægteskab havde blandet sig med andre Beboere, idet mange Navne var halvt danske, halvt hollandske, saaledes: Jan May, Morten Tønnesen, Sigbrandt Andersen. Ogsaa mange helt fremmede blev Parthavere i Gaardene. Som saadanne træffe vi 1688, foruden Abraham Wüst, Teglbærder Johan Ipke, Hans Liebst, Hans Knudsen Lee-gaard, Claus Lejm (Lihme), Morten Thrane (Birkeskriveren) o. fl.

Byens *Beboelse* omfattede 1677 ca. 42 Familier, som paa et Par enkelte nær var Jordejere. De 20 Gaarde, der begyndtes med, var nu delte i omtrent det dobbelte Antal Lodder. Byen havde to eller tre Kroer, en Del Haandværkere, nogle Vognmænd og en halv Snes Husmænd; en Del af disse Beboere havde større eller mindre Jordlodder. Efter Matriklen 1688 var Familiernes Antal da voxet til ca. 50. Der var kun 4 »hele« Gaarde tilbage; Resten var mer eller mindre delte mellem forskellige Parthavere. Endnu var der ca. 20 hollandske Familier tilbage og de sad endnu for omtrent $\frac{2}{3}$ af Byens Hartkorn; men om de ejede Jorden er et andet Spørgsmaal. 14 Huse var uden videre Jord.

Krohold og Gæstgiveri tiltog efterhaanden som Ernæringskilde. Hoffets Nærværelse trak mange Mennesker til Byen og

¹⁾ Kbh. Dipl. VII. 260. 305. Sæl. Reg. 29. 488. Carl Bruun: Kjøbenhavn II. 18.

A. Eberlin: Frederiksberg og Sokkel. Herreds Matrikel 1688.

mange Hovedstadsbeboere søgte efterhaanden Landophold herude. 1664 finde vi den første privilegerede Kro; den hørte til en af Gaardene; men en Del Aar senere træffe vi Holger Dønnich som Indehaver. 1677 havde desuden Jacob Pittersen, senere Pitter Pittersen, et mindre Kro- og Værtshushold. 1680 gaves kgl. Bevilling til en af de største Gaardmænd, Christian Eggertsen, paa Værtshus og Gæstgiveri med Mad, Vin, Øl og anden Slags Drik, samt Logiment¹⁾. 1682 gaves Privilegium paa et andet Gæstgiveri. Samtidig tillodes det Christian Eggertsen at flytte sin Kro til en anden og mere bekvem Gaard med Have²⁾, midt paa den østlige Side af Gaden, hvilken Gaard han havde overtaget af Assessor Mathias Rosenvinge (tidl. Ejer: Thomas Fincke). Det synes at være den 1½ Gaard, som Baron Jens Juel før havde. 1683 afhændede han Kroen og Gaarden til Gierhart Hobroe, som atter 1692 afstod begge til Assessor Chr. Mule. Gaarden var da en Fæstegaard, hvortil Byen ikke havde nogen Rettighed. I Kirketiende svarede den 93 Rdlr. og i Kroafgift 10 Rdlr. til Vestre Hospital. 1698 var Birkeskriver Thrane Lejer af Kroen. Der fandtes da forskellige andre Smaakroer, saaledes se vi, at Jørgen Sardi, Niels Petersen og Ane Tønnesen havde Krohold. Og senere tiltaltes mange for at drive Snugkroeri navnlig for Officerer og Soldater, der beværtedes for Betaling.

Af Haandværkere havde Byen: to Vævere (den ene hed Johann Flensborg), to Skrædere, en Skomager, to Smede (Dirch Slodzher og Peder Jansen Slodzher); nogle af dem havde flere Svende. Desuden var der en Møller. Ved Teglværkerne anvendtes ikke faa Arbejdsfolk. Ialt rummede Byen omkring 1690 2—300 Mennesker.

Om Byens *Skatteafgifter* kan vel nok siges, at de var betydelig større end den gamle Hollænderbys; men de var neppe større end de danske Byers paa Amager. Hver Gaard paa ca. 75 Tdr. Land svarede efter Enevælden en gennem-

¹⁾ Sæl. Reg. 31. 590.

²⁾ Kbh. Dipl. VII. 27.

snitlig Afgift til Kronen paa ca. 50 Rdlr. aarlig; senere noget mere. Af en Fortegnelse over »wyz vdgaar af den Ny Hollender By aarlig« se vi dens samlede Afgifter 1674¹⁾.

Landgilden	700 Rdlr.
Til Præsten i Korn og Penge	300 Sldr.
Til Rigens Marskal (senere Amtmands-	
skat)	42 —
Til Rytterhold	45 —
Konsumtion og Folkeskat	42 —
Accise, anslaaet til	100 —
	<hr/>
Ialt ...	529 Sldr. = 353 —
	<hr/>
Tilsammen ...	1053 Rdlr.

Dertil kom 1677 en Ildsted- og Kvægskat, som for hele Byen beløb sig til 68 Rdlr. af 97 Ildsteder, 124 Heste og 153 Køer. Næste Aar udskreves en Kopskat, der beløb sig til 69 Rdlr. og svarede af de næringsdrivende og formuende Borgere, medens Kvægskatten beløb sig til 57½ Rdlr. Om Kornkontributioner eller Matrikelskat var der endnu ikke Tale, ejheller om Oxeskat og Flæskeskat, fordi Byen svarede Rytterhold, som hørende under Amtets Rytterdistrikt, og var fri for andre Militærbyrder.

Landgilden synes fordelt saaledes, at hver hel Gaard svarede 35 Rdlr., der opkrævedes af Byens Øvrighed i Penge eller Naturalier og leveredes paa Slottet eller til Prinsens Gaard.

Endelig blev Bønderne 1684 paalagt en Kirketiende til Kirkens Vedligeholdelse. Efter Matriklen 1688 blev Byens Hartkorn sat til 213 Tdr. Deraf var 16½ Td. kontributionsfrit, nemlig, foruden Schoutens Gaard, Teilgaarden (5 Skpr.), Kalthuset og Hs. Maj. Gaard (7 Tdr. 6 Skpr.) og Falkonérgaarden (ca. 1 Td.), saa det kontribuerende Hartkorn var ca. 196 Tdr. Men der svarede foreløbig ingen Kontribution, da Byen var altfor betyngtet og kunde ikke yde den

¹⁾ Rigsark. Top. Saml. Kbh. Amt.

almindelige ekstraordinære Afgift: 9 R aarlig pr. Td. Hartkorn. Samtidig indførtes en Husmandsskat, idet hver Husmand aarlig skulde »hjælpe Byen« med 2 Rdlr. og svare 1 Rdlr. til Kongen. Byens hele økonomiske Stilling synes fra Begyndelsen af svagt befæstet, og værre blev den efter Krigens Ruin og Ødelæggelse, der satte dybe og varige Spor. Skatterestancer stod Byen i fra dens første Begyndelse.

Allerede Aaret efter Bosættelsen maatte Beboerne tilholdes at opfylde deres Forpligtelser med Leverancer til Hoffet af Foder og Smør. 1657 maatte der gives dem Nedsættelse i Smørafgiften og Eftergivelse af Græsning af Hoffets Kvæg¹⁾. Under Krigen kunde der selvfølgelig intet svares, og 1665 indtraadte der Misvæxt, saa man for at skaffe Landgilden tilveje atter maatte sælge af Jorden. 1669 stod Restancerne for 3 Aar, og Kongen maatte lade Byen indstævne for Retten til Betaling. Den frikendtes — antagelig paa Grund af Misvæxten — for de to Aars Afgift, men dømtes til at betale det tredie Aars, ca. 1000 Rdlr., hvorhos de fik Tilhold om, uden al Undskyldning og Forsømmelse at gøre Rede for sig, aarlig i rette Tid køre Brænde til Prinsessernes Gaard; og Husmændene skulde hver gøre en Ugedags Arbejde til Gaarden og Haven.

Ved Christian d. 5.s Overtagelse af Regeringen 1670 fik Byen sine Privilegier konfirmerede; men denne Konge gik strængere tilværks end Frederik d. 3., naar Skatterne udeblev. Byen stod 1674 til Rest hos Renteskriveren med 1½ Aars Afgift, 1490 Sldr., og anmodede om, at den istedetfor Penge maatte yde Beløbet i Korn eller faa noget Afslag deri. Kongen bebrejdede Beboerne, at de selv ved deres egen Efterladenhed var Skyld i deres slette Tilstand, samt at de uden Tilladelse havde solgt og pantsat Dele af deres Jorder til Bryggere og Bagere i Hovedstaden. Hele Restancebeløbet skulde de svare med Renter; men der gaves Byen en Lempelse paa 5 Rdlr. aarlig af hver Gaard i de følgende 3 Aar²⁾.

¹⁾ Kbhvn. Dipl. V. 356. 416.

²⁾ Kbh. Dipl. VI. 650. Eberlin: Frederiksberg 10.

Derefter gik en Del Aar, i hvilke der holdtes nogenlunde klart Bord for Restancer — indtil sidst i 80erne. En dygtig Schultus, Pitter Pittersen, synes at have holdt Byen ret godt paa Fode uden nogen videre Afhændelse eller Pantsættelse af dens Jord, ja endogsaa at have paataget sig personligt Offer derfor. Nogle Aar efter hans Afgang ses det, at Borgmester Anders Jacobsen, der havde Pant i hans Gaard for 430 Sldr., som Borgmesteren havde fortrakt ham med til Landgildens Betaling, fik Gaarden udlagt. Dens Jord laa paa 15 forskellige Steder. Den blev 1693 købt af C. Mule¹⁾.

Efter hans Afgang (vistnok 1688) tog Restancerne atter til, og *Kommunens Opløsning* nærmede sig. Omtrent Halvdelen af Byens Jord var nu paa fremmede Hænder, tildels andre Steder hjemmehørende Folk, som havde Rettighederne over den, medens Hollænderne sad med Størstedelen af Forpligtelserne. Kronen saa derved sine Interesser og Sikkerheden for at faa sine Indtægter stærkt truede. Der klages fra Myn-dighedernes Side over, at Byen Aar efter Aar meget mærkeligt var aftagen og at ikke faa var døde i Armod, eller havde forladt Ejendommene, fordi de havde frasolgt Gaardene en Del af Jorderne, saa de ikke kunde svare Afgifterne ved Driften. Fremmede Folk, der slet ikke boede i Byen, udnyttede dem, medens Skattepligten stadig paahvilte Kommunen, som var paa Fallittens Rand.

1689 blev derfor nedsat en Kommission til at undersøge og paakende disse Forhold. I den Kendelse, som Kommissionen afgav, hedder det, at de Hollænderne givne Privilegier udtrykkelig forbød dem at sælge deres Jorder til andre end Indbyggerne selv. Til Trods herfor havde de solgt Jord til en Del udenbys boende, som, uden at erkyndige sig om Hollændernes Ret til Afhændelsen, havde købt Jorderne. Derfor burde nu enhver Gaard strax uhindret nyde de Jorder, som til Fremmede Tid efter anden var frasolgte og imod de kgl. allernaadigste Privilegier var skilte derfra, dog imod, at Køberne for den Sum, de havde givet derfor, kunde søge Regres

¹⁾ Byens Thingbog i Provindsark.

hos Sælgerne og deres Arvinger. Herfra undtoges selvfølgelig de Jorder som Kronen havde, samt den Baron Jens Juel tilhørende $1\frac{1}{2}$ Gaard og Teglgården, da Salget heraf var stadfæstet ved Skøder, udstedte af Amtmanden paa Kronens Vegne. Hollænderne havde imidlertid intet at købe Jorderne tilbage for, saa der udvirkedes en kgl. Resolution, hvorefter flere af Køberne fik Lov at beholde Jorderne »saalænge de dem med fornøden Bygning og behøvende Husholdning til Folk og Kvæg forsyne¹⁾. 1693 udstedte Amtsforvalteren dog Forbud imod, at Folk, som ikke havde Bopæl paa Ny Amager, maatte pløje eller tilsaa Jorden, da det vanskeliggjorde Byen at svare sin Afgift. Restancerne tog imidlertid atter Overhaand. 1695 anlagde Amtsforvalteren Søgmaal ved en Sættedømmer om Betaling af to Trediedele af Afgiften for 1693 og hele Afgiften for 1694, som stod til Rest, og Sagen forfulgtes med Strængthed. Den endelige Opløsning af Kommunens Forhold var kun et Tidsspørgsmaal af ikke lang Varighed. Byen var bleven en Blanding af vidt forskellige Elementer med hinanden modstridende Interesser. Der var intet Sammenhold, ingen Solidaritet. Mange af Beboerne svarede ikke og kunde ikke svare hvad de skulde, saa Kommunen kunde ikke opfylde sine Forpligtelser. Det Fællesskabsforhold, hvorpaa den var bygget, var bristet, hvadenten det nu var Beboernes Efterladenhed eller Regeringens Afgiftskrav, der var Skyld deri.

I Sommeren 1697 slog den længe ulmende Glød ud i lys Lue. En hæftig Ildsvaade, der lagde Halvdelen af Byen i Aske, beseglede Ny-Amagers Skæbne. Bøndernes Hjælpekilder var ganske udtømte; det var dem umuligt at genopbygge Byen og svare deres Afgifter. Det tillodes dem dog at indsamle frivillige Gaver til Genopbyggelsen²⁾. Men der synes ikke at have været megen Hjælp for dem at vente. Med Et tabte Kongen Taalmodigheden. Kort Tid efter blev det betydet dem, at de havde ganske forbrudt deres Privilegier ved at afstaa deres Jord til Fremmede og ved ikke at svare, hvad de

¹⁾ A. Eberlin: Frederiksberg 11 f. cfr. Sæl. Reg. 1689.

²⁾ Sæl. Tegn. 50. 279.

skulde, saa de maatte betragte sig som opsagte og snarest muligt fraflytte deres Ejendomme.

Kronens *Inddragelse af Forderne* var derved fastslaaet og vakte stor Sorg blandt de Besiddere, der var tilbage. De androg flere Gange Kongen om at maatte blive ved Gaardene, bønfuldt om Naade og lovede Bod og Bedring med Afgifternes Erlæggelse. Men Kongen kunde ikke gøre dem anden *Indrømmelse*, end at de maatte blive boende i deres »Huse« og erholde et Stykke Jord til Havedyrkning, samt Græsning til et Par Køer. Dersom der paa Gammel-Amager eller andre Steder maatte findes ubesatte Gaarde, som de kunde overtage, skulde der træffes Foranstaltninger dertil. Rentekamret erklærede, at de ved Branden var blevne endnu misligere stillede end før og ikke uden stor Hjælp og Frihed kunde faa bygget Gaardene op. Desuden vilde Markerne kunne indbringe mere ved Høslæt, end den Afgift, der blev svaret. Af Ejendommene var de $8\frac{1}{2}$ (af $19\frac{1}{2}$) »forpantet eller afhændet« (foruden mindre Lodder) og dette var sket uden Berettigelse, saa det maatte bero paa Kongen om der kunde ydes Køberne nogen Erstatning for Jorderne, som de maatte levere tilbage. Erstatningen maatte da regnes til 500 Rdlr. for hver Gaard (paa ca. 10 Tdr. Hartk.) eller 4,250 Rdlr. En Kommission, der blev dannet til at undersøge Jordernes Tilstand, erklærede, at de var i god Skik til Kornsæd og maatte anses fuldkommen tjenlige til Græs og Eng.

I April 1698 fulgte den kgl. Resolution, der bestemte: at de under Ny Hollænderby hørende Jorder fra næste Aar skulde udlægges til Højbjergning, hvorfor Indbyggerne maatte opsøge sig andre Steder, »hvor de kunde forflytte, som dem efter Ansøgning skal vorde anvist«. Dersom nogen af dem maatte ønske at blive ved Hjemmet og ernære sig ved en Have, kunde Plads dertil udvises dem. For det Aar, der var tilbage, maatte de dyrke Halvdelen af Jorderne mod en billig Afgift.

En Del af de hollandske Bønder forlod Byen, nogle søgte tilbage til Amager, men Størstedelen fik udvist Havepladser — 200 Alen lange og 60 Alen brede — paa begge Sider af den nuværende Allégade. Haverne gaves dem til Arv og Eje

mod 6 Aars Afgiftsfrihed; efter den Tid skulde der svares 6 Rdlr. aarlig af hver. Iøvrigt fik de Ret til at græsse et Par Køer paa Fællede. Efter et Andragende til Kongen fik de under Hensyn til den Skade, de havde lidt ved Branden og den »Indbildnings-Rettighed«, som de mente at have til deres Marker, alle de staaende Skatterestancer, ca. 1800 Rdlr., eftergivne¹⁾. Og for at de nogenlunde betryggede kunde gaa ind under de nye Livsforhold, gav Kongen de 8 Mænd, som uberettiget havde solgt deres Jorder, Beskærmelsesbrev for 3 Aar overfor deres Kreditorer, saa de skadelidte Købere, der maatte levere Jorderne tilbage, ikke skulde søge Regres hos dem²⁾.

Den egentlige Grund til den ret haarde Medfart, som Kongen gav saavel de hollandske Bønder, som de kjøbenhavnske Borgere, der i god Tro havde købt Jorderne af dem, viste sig at være den, at Regeringen havde Brug for Jorderne til Høavl og Græsning til Livgardens Heste. Sagen vakte Opsigt ud over Landets Grændser. Det betragtedes som en ganske enevældig Fremfærd fra Kronens Side, saaledes uden Lov og Dom at fratage Folk deres Ejendomme; men selv Stadens Borgere turde ingen Ophævelser gøre af Frygt for, at de havde indladt sig paa noget forkert. Nogle af dem synes dog at have faaet Havepladser som Erstatning.

Om det, at det gik tilbage for Hollænderne, om deres saakaldte »Efterladenhed« ikke ogsaa for en stor Del var Kronens egen Skyld, fortjente maaske en nøjere Undersøgelse. Underligt ser det jo ud, at disse Hollændere, ganske i Modsætning til de amagerske, der roses for stor Dygtighed, Flid og Sparsommelighed, skulde være umulige som Jordbrugere. Afgifterne til Kronen har vistnok fra Begyndelsen af været temmelig tunge. Jorderne synes at have været i en slet, uordnet Tilstand ved Overtagelsen og mindre vel egnet til det Brug, som de fra Amager var vante til. Sikkert er det, at

¹⁾ A. Eberlin: Frederiksberg 17 f.

²⁾ Kbh. Dipl. VII. 539.

Uheld fulgte dem fra først til sidst og endelig maatte nedbryde deres økonomiske Forhold. Militærlivet og Hoflystigheden, som gav sig Udslag herude paa forskellig Maade og gav Anledning til Kroliv, skulde ikke gavne Arbejdet eller Velstanden.

Hollænderkommunens Nedlæggelse fandt Sted ifølge kgl. aabent Brev af April 1699. Jurisdiktionen blev midlertidig henlagt under Taarnby Birkething. 31. August holdtes det sidste Retsmøde, hvor det kgl. Brev oplæstes og Retten nedlagde sin Værdighed. Den gamle Schultus, Claus Isbrandtsen, var død 22. Febr.; hans Efterfølger, Theis Pittersen, virkede saaledes kun $\frac{1}{2}$ Aar¹⁾. Birkeskriveren, Morten Thrane, der til lige var Kromand, fungerede til det sidste.

Byen bestod nu af en Del Landsteder, Husmænd og Haandværkere, samt nogle Værtshuse. Der fandtes ca. 40 Familier, som for Størstedelen ernærede sig ved Havebrug og Smaahandel; en Trediedel stammede fra Hollænderne. Endelig boede her en Del Jagtbetjente og Hoffunktionærer. Administrationen hørte under Slottet, som holdt en »Hausvogt af Amack«; desuden boede her to Udridere for Amtsstuen for at varetage den offentlige Orden.

Frederiksbergs Oprindelse blev en snarlig Følge af den nedlagte Hollænder-Kommune. Som Indehavere af Landsteder omkring 1700 kan nævnes: Sal. Knud Gamborgs Arvinger, der ejede den Plads, hvor nu Sommerlyst ligger; Justitsraad Caspar Bartholin, der 1693 havde købt en Gaard af Etatsraad Gyldenspar (tidligere tilhørende Wigandt Michelbecher); Assessor Christian Mule; sal. Claus Lihmes Enke, Major Rosenau; Løjtnant Bertel Basse (ved Kongens Drabantgarde), der 1696 havde købt en Gaard af Marchus Ghedes Enke; Hans Lefinsens Arvinger; Raadmand og Brygger i Kjøbenhavn Lars Nielsen Fog ejede et større Areal Nord for Kongevejcn, nær Søen. 1699 gaves som Benaadning til Re-

¹⁾ Byens Thingbog 1691—99, Provinsark.

gimentskvartermester ved Marinen Georg Julius Vodroff ca. 8 Tdr. Land tæt udenfor Søen til Opførelse af en Valke-
mølle; herpaa opstod senere Landstedet Vodrofflund.

Med Anlægget af Frederiksberg Slot (1700—1703) ind-
traadte helt nye Forhold for Kommunen, nærmest i Retning
af Sommerbeboelse og Lysttrafik.

VI. SALTHOLMEN.

*Besiddelsesretten til Øen. — Kalkbruddet. — Græsningen.
— Øens Bestyrelse; Beboelse; Sogneret; Landgilde.*

BESIDDELSERETTEN til Saltholmen har fra gammel Tid tilhørt Amagers Beboere eller Brugere, som stadig har svaret baade Landgilde og Grundskat af Øen. Christiern d. 2. overdrog Øen med fuld Brugsret til Hollænderne. Da de Hollændere, som havde taget Bopæl derovre, flyttede derfra, benyttede Kongen Lejligheden til at give de danske Amagere den samme Ret til Øen, som Hollænderne havde havt. Ved de to Kongebreve af 1547, 18. Juni og 13. Juli, gives der begge Parter uindskrænket Ret til at »haffwe nyde oc beholde oc ingen anden forneffinte wort Landt Saltholm til Gresgang oc i andre Maade, hvor the thennem thet til nytte bruge kunde« imod at svare — i Stedet for den tidligere Afgift paa 2½ Td. Smør — for Fremtiden 40 Jochimsdaler og 200 gode Læs Kalksten aarlig.

At denne Ret imidlertid ikke af de følgende Konger blev betragtet som Ejendomsret, viste sig derved, at Kronen fremdeles lod bryde Kalksten paa Øen uden at have taget noget Forbehold i den Retning. Først ved Konfirmationen af de danske Amageres Privilegier 1585 og 1648 forbeholder Kongen sig Ret til at forandre de givne Indrømmelser, saafremt Rigets og hans Undersaatters Tarv maatte kræve det; og overfor Hollænderne toges Forbeholdet slet ikke, da det vilde

være stridende mod deres Selvejerrettigheder. Endelig ved Konfirmationen 1670 gøres den almindelige Tilføjelse: »Saa vit det icke voris absolutum dominium Souverainitet og Arfve Rettighed kand præjudicere«. Det kan maaske siges, at den Ret, som Amagerne saaledes havde til Øen kun var en Fæstetret, ingen Ejendomsret. Kronen benyttede sig ialfald stadig af Retten til Kalkstensbruddet, skønt Amagerne aarlig svarede deres Afgift deraf og vedblev dermed lige indtil Hartkornskyldsætningen indtraadte og burde derfor ved Fæstemalets Overgang til Privateje have søgt at faa tilkendt sig Øen som Ejendom paa samme Maade som deres andre Fælleder. Det skete langt senere mod Betaling af en klækkelig Afløsningssum til Staten.

Kalkstensbruddet har lige fra Middelalderen været benyttet i mange offentlige og private Formaals Tjeneste. Man maa undres over at se, hvilken Mængde Kalk der i Tidens Løb er bleven brudt paa Saltholmen lige fra Valdemarernes Tid til nu; og man faar uvilkaarligt den Tanke, at Øen oprindeligt maa have haft høje Kalkklipper, som man kunde bryde af. Kalkstenen blev fra gammel Tid benyttet til mange kongelige og kirkelige Byggeforetagender, baade her hjemme og i Udlandet. Det ses, at Christiern d. 2. 1512 anmoder Lensmanden paa Kjøbenhavn om at skaffe sig en Skude fuld med Kalksten fra Saltholmen, maaske til Opførelse af Hvidøre¹⁾. 1532 fik Lensmanden Befaling til at forsyne Kongens Bygmester Morten Buszertt med 100 Læster Kalk, som skulde brydes paa Øen²⁾. Senere skulde Hollænderne og de andre Amagere bryde 200 Læs aarlig til Kronens Brug eller Forhandling. 1554 fik Lensmanden Brev om at hjælpe Jørgen Skinckel til en Skude Kalksten for Betaling. 1559 anmoder Kongen om, at lade et af hans store Brændefartøjer løbe til Saltholmen efter tre eller fire Ladninger Kalksten og føre disse til Warberg til Slottets Istandsættelse. Samme Aar skal skaffes Hertug Adolf af Holsten 100 Læster, naar han sender

¹⁾ Bilag 1.

²⁾ Frederik d. 1. trykte Reg. 470.

Skibe efter dem. 1562 skal Lensmanden skaffe Sten til 1000 Læster Kalk og lade føre til nærmeste Havn ved (ulæseligt), at de der kan hentes til Slottet. 1564 faar Hertug Ulrich af Mecklenborg en Ladning og 1565 faar Hertug Adolf atter 100 Læster, og 1572 endnu 200 Læster. Bønderne skal hjælpe med Brydningen. 1577 skal Lensmanden lade bryde en Ladning eller to og sende til Kronborg¹⁾.

Derefter har, saavidt ses, ingen synderlig Brydning fundet Sted gennem hele det 17. Aarh. Amagerne havde paa den Tid afløst deres Kalkstensleverancer med Penge, indtil Afgiften gik over i Hartkornsansættelsen; og Kronen havde neppe nogen Tanke for at indvinde Bygningssten ad den Vej, efter at Teglværker var opstaaet rundt omkring. Men efter den store Brand i Kjøbenhavn 1728 fik man atter Øje paa Saltholmen, og Kongen gav Stadens Borgere Tilladelse til at lade bryde Kalksten her til deres Bygningers Genopførelse. De synes ogsaa at have benyttet sig deraf i rigt Maal; efter hvad Pontoppidan siger, sparede de derved mange Tønder Guld i Bygningsudgifter.

Græsningen var naturligvis det væsentlige for Amagerne; men dog særlig for Hollænderne, som udnyttede den mest, var den af overordentlig stor Vigtighed for deres Produktion af Mælk, Smør og Ost. Græsset har altid været rigeligt og af en fortrinlig og sund Beskaffenhed, hvad der tilskrives Fugtigheden og Søluftens Indvirken. Opholdet for Kreaturerne paa Øen i fri Tilstand har altid haft en gavnlig og velgørende Indflydelse paa Bestanden, hvad ogsaa gav sig tilkende ved deres Ydelser. Da Kongen gav Øen til Amagerne, forbeholdt han sig derfor at have fri Græsgang til Hoffets Øxne og Heste derovre; og det ses senere, at der gives Tilhold om at lade to Islands Gangere sætte paa Saltholmen, at de kan blive tilpas igen.

Om Fordelingen af Græsningsretten se vi, at denne foretoges efter Antallet af Høveder, som man havde Brug for

¹⁾ Kanc. Brevh. 1551—55. 305; 1556—60. 285. 304; 1561—65. 95. 481. 554; 1571—75. 108; 1576—79. 150.

Græsning til paa Øen. Omkring 1600 svarede Hollænderne $\frac{2}{5}$ af de 40 Jochimsdaler (160 Mark), som Græsningsafgiften til Kronen var, og de danske Bønder $\frac{3}{5}$, eller henholdsvis 64 og 96 Mark; disse Summer maa antages at have staaet nogenlunde i Forhold til Græsningsretten. Efter Christian d. 5., Matrikkel (1688) viser det sig, at Hollænderne havde Græsning til 450 Høveder og taxeredes derefter til 28 Tdr. 1 Skp. Hartkorn deraf, nemlig $\frac{1}{2}$ Skp. Hartk. pr. Høved, medens de danske Byer fik tillagt 64 Tdr. 3 Skp. Hartk. og altsaa skulde svare Skat af 1030 Høveders Græsning. En saa stor Græsningsret har de danske Byer dog neppe benyttet. De havde tilsammen ikke stort flere Høveder end Hollænderbyen og har vistnok ikke kunnet udleje et ligesaa stort Antal Græsninger, som de selv benyttede.

Sagen var den, at Hollænderbyen opgav kun den Græsningsret, som Byen virkelig brugte under Et, medens de andre Byer blev taxeret gaardvis og regnet til omtrent et Høveds Græsning for hver Td. Hartkorn, der paahvilte Gaardene, uden Hensyn til om de benyttede saa mange Græsninger eller ej. Der førtes vistnok sjældent mere end 1000 Høveder paa Saltholmen hvert Aar. i ældre Tid var Øen tilmed mere udsat for Oversvømmelse end nu; det hændte ikke sjældent, at Vandet overskyllede en stor Del af den. I Efteraaret 1696 lod Kronen foretage et større Dæmningsarbejde derovre, ledet af Overkonduktør Hoffmann. Det kostede 300 Rdlr.; Daglønnen for en Arbejder var 6 Skilling.

Øens Bestyrelse og Regnskabsføring synes gennem hele det 17. Aarh. underlagt Schouten i Hollænderbyen. I de ældste Lensregnskaber, Jordebøger, Extraskatmandtaller og Matrikler staaer Øen stadig opført under denne Kommune; endnu 1717 svarede Landgilden af Schouten som Øens Regnskabsfører. Overførsel af Kreaturer fandt sikkert Sted baade over Dragor og Kastrup; det sidste Sted findes der allerede paa Kortet af 1656 en gammel Skibsbro, som sikkert har været benyttet i dette Øjemed.

Af Beboelse paa Øen finde vi kun et Par Husmænd, formentlig en Opsynsmand og en Vogter. 1648 nævnes et Hus

og en øde Plads. Beboerne hørte til Taarnby Sogn, hvad vi maa slutte deraf, at de svarede personlig Extraskat, et Skatteforhold, som Hollænderkommunen ikke havde. De har da ogsaa sikkert havt Sogneret under Taarnby Sogn og i retslig Henseende hørt under Taarnby Birkething.

Landgilde af Øen svaredes, som vi har set, af begge Sogne i Forening, nemlig af Hollænderbyen med 16 Rdlr. og af de danske Byer med 24 Rdlr., samt for begge Sogne $12\frac{1}{2}$ Rdlr. i Afløsning for de 200 Læs Kalksten, regnet til 6 Skilling pr. Læs. Ved Matrikuleringen sattes Øen til 92 Tdr. $3\frac{1}{2}$ Skp. Hartkorn, der ogsaa fordeltes mellem de to Sogne efter Græsningsretten, som nylig omtalt. Men senere reguleredes Hartkornfordelingen saaledes, at Hollænderbyen svarede $\frac{1}{3}$ (hvoraf $\frac{1}{12}$ for Ladegaarden) og Taarnby Sogn $\frac{2}{3}$, eller henholdsvis ca. 31 og 62 Tdr., hvorefter Saltholmsrettigheden nogenlunde afpassedes, saaledes at hver Gaard havde sit bestemte Antal Græsninger, hvad Sognebestyrelsen i hvert Sogn førte Kontrol med.

BILAG

BREVE OG AKTSTYKKER
VEDRØRENDE
AMAGERS HISTORIE
II. DEL

I.

1512. 10. Juni. *Christiern II.* beder Lensmanden paa *København, Esge Bildhe*, at skaffe sig en Ladning Kalksten fra *Saltholmen*.

Christiern meth gwdz nade rett arffuing till Norges riige, udwaldt koning til Danmarck oc Swerige, hertug etc. Vor gunst tilfornn. Wig bede gerne atw villt fly oss enn skwdhe fivldt mett kalckesteenn ther viidh Saltholmen meth thet allerførste, och swodanne kööb ther paa, som wor kiære herre fadher haffwer, ther gør tw oss synderligen till villie meth och villet gerne meth teg forskyldde. Befallendis etc. Gwds legomess dog aar etc mdxij vnder wortt Signet.

Til Os elskelige Esge Bildhe osv.

Tr. Kbh. Dipl. VI. 7.

1521 (udat.). *Christiern II.s* Privilegiebrev til Hollænderne, lydende paa hele *Amager* og *Saltholmen*, samt tilhørende Rettigheder og Friheder. undtagen Kronens Fiskerleje paa *Dragør*.

Wy Christerne 2^d ende Elysabeth vander zelmer genaden doen condt dat wy mit onsz Denemerckes rycken raet volborit en belienen hebben gemaect een entlyck beslytinge mit onsz ondersaten ende boeren die dar vp onsz lande van Aelmack wonachtich zyn en hier naemaels comenn warden als te hoop gerekent hondert en vierentachtich boeren jn zulcker maet enn gestalt als hier naer volcht. Ten eersten dat zy zullen hebben bruycken enn behouden al dat ganse lant/

Ende leuen enn richten huer naer hollants recht als zy nv hebben / ende nijtt naer die deensche rechten / Ende mogen grauen / Ende jnde beste wyse enn mate naer hoer eygen hollantsche wyse dat verdselen zoo dat die eene zoo veel margen lants mach crygen als die ander / Wuytgenomen die vier houen vp Draken die hier naer gescreuen staen / enn zullen mogen vry zyn voir eeinge molestarie van varen enn arbeyt enn alle andere beswaringe vuytgenomen voir gelt enn betalinge / enn mogen vercoopen wat steen daer vpten voirsz lande es wairt hem geliest / Desgelycken mogen zy oick vry vogelen vangen enn die visscheri bruycken onder den zeluen lande / enn alle andere neringe jn wat manieren zy him behulpen connen / vuytgenomen zwanen hazen / enn meer ander visscherye als zeel / stoer / meerswyn enn alle ander visch die ons mit rechte toe valt naer hollansche wyse / Welche zy onz bysonder zullen verpachten / enn zullen voir genyeten enn behouden tvoirsz lant die een eruinge nair den andere ten eewegen tyde / vuytgenomen onsz en der croonen vischelege vp drake unt huer vryheyt enn toebehooren / Doch zullense genyeten enn behouden den tollenaers gaerde daer een vp wonen zal / Die daer vp bueren zal onsz tol enn alle gerechticheyt die ons daer mit rechte mach toe vallen / enn maecken ons daer van goede regenscap / ofte den zeluen onsz tol enn gerechticheyt voirsz van onsz verpachten jairlicx voir een some van peninge / Sullen oick vp Draken wonen drye ander boeren die daer zullen houden vry openbaer herberge / enn him zal vuytgelegt warden also veel weyden als zy behoeff hebben tot hazen coyen enn ander beesten. Hebben wy oick gegunt enn toegelaten dat zy mogen genyeten enn behouden den Zolthollem mit alle zyn vryheyt enn wat calcsteen zy daer vp breken / zullen zy vnsz borgeren hier te coppenhauen vercoopen / Desgelyck zullen die zelue boeren macht hebben die eene eruinge naden anderen te vercoopen enn jn pant zetten huer houen dair zu nv jnwonen mit huer toebehooren deen den anderen also oc him geliest / Ende wairt by alsoo datt er eeinge eruige geheel enn al vuyt storne / zoe zullen ons enn der croonen die voirsz houen mit huer lant enn tot behooren

widerom toecomen / Ende zal alsdan die scout van den lande voirsz volcomen macht hebben alsulcken vuytgestornen houen en lande wederom te verpachten den geuen die daer meest om geuen wilt / voirt zullen die voirsz boeren die nv vpten lande wonen oft hier naemaels comende warden ons geuen onsz jairlixt scat enn thiene jn gelde van al tgansche lant als te weten . . . / enn die een helft vande voirsz penn. te betalen sint jansmisse midsomer enn die ander helft tot kersmisse daer ierst nauolgen / Ende wairt dat alsoo geschiede dat wy van onsz gemeene vndersaten van onsz rycke eeinge lant hulpe betreng^{en} waren / zoo zullen zy oick verplichtet zyn ons te geuen enn te hulpen van hueren margen talen enn goeden alsoo dat behoort / Ende jndien die voirsz boeren huer termynen der betalinge redelyck enn wel onder houden alsoo voirsz staet / zoo zullen zy tvoirsz lant rustelyck enn vredelyck sonder eeinge scade ofte hinder besitten / Oick en zal nyemant huer rechter enn doemer wesz dan wy zelue oft onsz scout enn scepenen jn onsz afwesz / Welcke voirn^e preuilegie enn articulen wy verplichten ons vnsz lieue huysvrouwe enn vnsz eruen enn nacomelingen coningen enn coninginnen jn Denemercken vast enn onbrekelyck jn alle desz voirsz punten enn articulen te onder houden / ende tot meerder zekerheyt hebben wy mit onsz lieue huysvrouwe enn onsz ryckx raet zegel desz onsz brieff besegelt / welcke gescreuen enn gegeuen es vp onsz tot coppenhauen jnt jair ons heeren Duy-sent vyff hondert enn een ende twintich vpten.

Udat. Afskr. fra Chr. d. 2. s Tid. Bagpaa staar: Register paa Amagebønder. Chr. d. 2. udenl. Arkiv. Münchenske Saml. Pk. 1474—1521 i Rigsarkivet.

III.

1524. 14. Septbr. Frederik d. 1. giver *Peder Villatzenn* Brev for sig og Arvinger paa 3 »Fytt« (Fed) og Bodsteder paa *Drageør*.

Frederik d. 1. danske Reg. 56.

IV.

1525. 28. Aug. Frederik d. 1. giver *Peder Villatssenn*, Skriver paa Kjøbenhavn, Brev paa *Raagaard* uden al Tyngge eller Afgift i 8 Aar.

Sst. 84.

V.

1526. 18. Maj. Frederik d. 1. giver *Fens Kamersuend* Livsbrev paa en Gaard i *Østre Sundby* paa Amager, som *Fyrgeren Swensszenn* før iboede, imod at svare 2 Pund Byg.
Sst. 96.

VI.

1527. 23. Aug. Skøde paa et Bodested paa *Dragør*.

Bertell Meyer, borger udi Kopenhaffn sich breff, att hanndt maa vpsette syn bygning paa eth bostedt paa *Dragør szom* hannum ther forwiist er østen vp till Helliggesteds boder och norden fran *Karine Skipper Peders* boestedt, en aghe veyg emellom, och vesten vptill thendt lubske mandts boedt, som er vdi lengen lxiiij alne och xxij alne vdi bredenn, szom handt nw jndhegnet haffuer, atthaffue till ewiig tiidt till thennum och theris arffvinge. Datum Othensze sanctj Bartholomej apostoli afftenn anno etc. mdxxvij.

Til Relator mester Anders Glob.

Tr. Kbh. Dipl. II. 225.

VII.

1528. 20. Jnli. *Per Villadtsszenn* faar ved *Mogens Goye*. Hofmester, og *Anders Glob*, Rentemester, Livsbrev paa *Raa-gaard* uden Afgift, dog at han skal bygge og forbedre Gaarden og ej lade den forfalde, ejheller aflhænde noget af den tilliggende Ejendom.

Frederik d. 1. danske Reg. 169.

VIII.

1529. 13. Juni. Frederik d. 1. giver *Las Persszenn* i *Sundby* paa Amage Livsbrev for sig selv, sin Hustru, som han nu har, og Son paa en Gaard og en ode Jord.

Sst. 213.

IX.

1529. 2. August. Frederik d. 1. giver 6 Mand i *Ullerup*, som har klaget over uskællig Tynge og Arbejde til Slottet

og Ladegaarden paa Amager, Brev paa, at de hver aarlig skal slaa og høste 2 Læs Hø og for Afløsning af det øvrige daglige Arbejde hver svare i Lødemark aarlig.

Las Persszenn i Vlderup, Hans Laalandsfader, Matz Laalandsfader, Peder Michelsszenn, Las Baggi och Las Greuing ibidem paa Amage haffue bereet och keerdt her fore Kongelige Maiestat att the besuaaris met vskellige tyng och arbejde attgøre dagligenn hiidt till slotthet Køpennhaffn och till hans naadis ladegaardt ther paa Amage, ytthermere end thennum aff rette bør. Tha haffuer kongelige Maiestat aff sunderlig gunst och naade vntt och tilladet, att forschreffne hans naadis vnderszaathe mue och schulle aarligenn till gode reede gøre och giffue hiidt till for^{ne} hanss naadis slot theris rette och aarlig landgillde, gesterii, landegt, szom the aff arilds tiidt giordt och giffuit haffue, och thennum bør aff rette attgøre och giffue, och ther till schall huer aarligenn slaa och indtføre till forschreffne hans naadis ladegaardt two less høø, och ther met schulle the vere qwiitt och ffrii for allt ytthermere daglige arbejdt, som the haffue her till verit met beswaarit attgøre till forschreffne slot och ladegaardt, och ther met ey her effther attbeswaaris vdi noget maade, dog met saa skell att huer thennum scall aarligen giffue hiidt till slottet for szaadan daglige arbejde j løde marck osv.

Her Johann Vrnc, Ritter.

Sst. 223.

X.

1529. 4. Aug. Frederik d. 1. giver *Christern Vendellboe* en Gaard i *Sundbyøster*, som *Matis Hanssen* var fraflyttet, kvit og fri for al kongelig Tyng, undtagen den sædvanlige Landgilde.

Sst. 225.

XI.

1529. 6. Aug. Frederik d. 1. giver *Anders Ibsszenn* og *Seuerin Persszenn* Breve paa de Gaarde, som de ibo i *Vifferup*, imod sædvanlig Landgilde og fritager dem som hidtil for Hoveriarbejde.

Sst. 227.

XII.

1530. 25. Juli. *Christiern Wendelboe* faar ved Lensmanden, Jahann Urne, Livsbrev for sig og den første Hustru, han anammer, paa den forannævnte Gaard i *Sundbyøster*.

Sst. 261.

XIII.

1530. 5. Aug. Slotsskriver *Peder Villatssen* faar Brev paa Graabrødre Klosters Kirke og Hus paa *Dragør* indtil videre.

Peder Villatssen, Slotsskriffuer paa Køpenhaffn, fich breff att hanndt maa och schall anamme till seg thenndt Graabrødre clasters Kircke och hws aff Køpenhaffn, som ligger paa Drageøer sundenn fraa Taaldboenn och thenndt fore seg selffuer nyde, bruge och beholde til sitt eget behouff indtill thess och saa lenge ther bliffuer gjordt en anndenn foruandels oppaa, huad helleder thett schall bliffue til claaster igenn eller till andenn gutzs tienniste.

Dalum Kallingborgi etc.

Ad relationem magistri Andree Glob.

Kbh. Dipl. II. 236.

XIV.

1532. 6. Decbr. Samme faar Brev paa en Bod og et Bodested paa *Dragør*, som har tilhørt Klostret.

Per Willatssen, slotzscriffuer paa Køpenhaffns slott fick breff att hanndt maa och schall tiill seg anamme en boe och boe stedt, liggendes paa Drageøer, som hørde thee Graabrødre tiill, som waare vdi Graabrødre claaster vdi Køpnehaffn, och samme boe stedt bygge och forbedre och siidenn forscrefne boe och boestedt mett huess bygning, hanndt ther paa byggenndes worder, tiill seg anamme och siidenn thendt nyde. bruge och beholde till seg och sine arffuinge for euindelig eygenndom. Cum inhibitione solita. Datum Gottorp osv.

Dominus rex per sc.

Kbh. Dipl. II. 242.

1532. (udat.) *Fru Anne, Hr. Johan Vrnes*, faar Livsbrev paa en Gaard af *Viberup* paa Amager, som *Soffrin* (se XI) boer i, imod at yde al »wiss Rente« til Slottet.

Fredr. d. 1. d. Reg. 459.

1541. 29. Marts. *Christian d. 3.* giver *De danske Amagere* Brev paa ikke at skulle udstykke eller forlade deres Gaarde, eller tvinges til at fæste Gaarde andre Steder end paa Amager. Ejheller skulle de gøre Langægter, men kun gøre Arbejde til Kjøbenhavns Slot og Amage Gaard. Og skulle de uhindret have Lov at bruge deres Handel og Næring paa Saltholmen sammen med Hollænderne.

Mienige undersotte paa Amage finge bref icke at skulle dellis eller plattsis eller ellers i nogle maade trengis at bygge eller feste nogen gaarde andenstedts end paa Amage, meden ther blifve boendis och ey af Hollender eller ander trengis eller festis ther fran. Skulle the ey heller her efther besveris med lange echter uden landts ydermere, uden at arbejde til Kjøpnehafns Slot och paa Amagegaard efther gammel sedvone och skulle ubehindret bruge theris handel och nering paa Saltholm; dog skulle the ingen fremede folcks se fore eller forløfve nogen fremede folcks se at fore thid paa landet. Och ther som Hollenderne paa Saltholm boendis icke ere tilfrids, at samme Amage mend bruge theris handel ther paa landet, tha skulle Hollenderne hafve fri lof at drage ther af landet; skulle samme Amage mend ther emod tha vere plich-tige at gifve til for^{ne} Kjøpnehafns slot saadan landgilde och anden rettighed, som same Hollender nu gifve til for^{ne} Slot, som beløber sig tilhobe 2½ tønne smør. Hafnie, tisdagen nest efther letare.

D. Kancellireg. 1535—50. 167.

XVII.

1547. 18. Juni. *Christian d. 3.* giver *de danske Amagere* Privilegium paa *Saltholmen*, som Hollænderne skal fraflytte.

Giør alle vitterligt, att eftherthi wii haffue nu bevilget oc samtycht, att the Hollænder, som her til haffve boet paa Saltehollum skulle theraf flytte, tha haffve wy aff wor synderlig Gunst och Naade undt oc tilladet, oc nu med thette wort obne Breff unde oc tillade, att wore Undersaatte som bygge oc boe paa wort Landt Amage, muc oc skulle herefther haffve, nyde oc beholde, oc ingen anden, forneffnte wort Landt Salthollum til Gresgang oc i andre Maade, hvor the thennem thet til nytte bruge kunde, dog saa att the aarligen til gode reede skulle yde oc udgiffwe her paa wort slott Kiøpnchavn uthi thet sted, som the Hollendere ther aff haffve giffwet half tredie tønder Smør, fyrgetyffwe gode myntet Jochims-Daler og too Hundrede gode lesse Kalkesteen, dog skal thet staae wor Lenszmand her paa Slottet, thend som nu er, eller herefther Kommendis vorder paa vore Vegne fritt att haffve vor Øxne og Heste til Græsgang ther paa Landet efther gamble Sædvane.

Kiøpnchaffn Løffwerdagen post sanct Bodels Dag Aar MDXLVII.

D. Kancellireg. 1535--50. 349.

Tr. i Thuras Beskr. om Amager og Saltholmen.

XVIII.

1547. 13. Juli. *Christian d. 3.* giver *Hollænderne* deres Privilegier paa *Store Magleby* og Rettighed til *Saltholmen* sammen med de danske Amagere.

Wij Christian osv. Giøre alle witterligt, att wij aff wor synderlig gunst och Naade haffue wndt og thilladt och nu meth thette wort obne breff vnde och tillade att the Hollender, som nu boe paa wort Land Amage wdj Store Magleby muc och schulle ther bliffue boendis och forre Store Maglebye att haffue nyde bruge och beholde, med ald sin Rettighed, och rette tilligelsze, Agger och Eng, inthet wnder-

tagit. Dog med saadanne skel och wildkor att the aarligen thil gode Rede schulle giffue theraf thil Osz och Kronen thre hundrit marck dske pehn. och thennom fornøyge paa wore Vegne Slotszskriffuerenn her paa wortt Slott Kiøpnehaffn och vpholde for^{ne} wort Slott Kiøpnehaffn med saa mange Røder och Løg, som behoff giørisz thil Wdspisning. Schulle the och holde theris gaarde wed hefd och god Bygning. Och were Osz och Høgborne første, hertug Frederich wor kiere Sønn och Efftherkommere Konninger j Danmarck huld och thro. Och wor Leensmand her paa Slottid thend som nu er eller her effther kommendis worder hörig och liudig wdj huis hand thennom paa wore wegne tilsiigendis worder. Sameledis schulle the holde ett gaatt christeligt Leffned och Regiment wnder thennom, och ey tilstede eller dölle med nogenn som føre nogen Wildfarelse emod then hellige och rene Euangelische lere. Och hues Brøde som falder wnder thennom skal alt komme Osz til beste. Och efftherthi for^{ne} Hollender wdj Store Magleby skulle were wor Leensmand her paa Kiøbnehaffn Slott hörig och lydige paa wor wegne naar hand thennom tilsiigendis worder, Tha skulle the och mue bruge wort land Saltholm som andre wore Wndersothe paa Amage. Dog att the med thenom skulle wdgiffue theris partt aff thend aarlig affgiffit som skulle giffues aff Saltholmen til Osz och Kronen. Thi forbiude wij alle ehuo the heldst ere eller were kunde, serdelis wore Foggitter Embitzmend och alle andre for^{ne} Hollendere paa for^{ne} Store Magleby eller nogenn sin Rettighed och rette tilliggelsze, samelethes paa Saltholmen, effther som for(skre)uit staaar, att hindre eller wdj nogre maade forfang att giøre, wnder wor hyldist och Naade. Giffuet paa Wortt Slott Kiøpnehaffnn sete Margrete virginis dag Aar mdxlvij osv.

Brevet findes i Afskritt i Sæl. Reg. 11. 52 a, hvor det med Konfirmation er indført 20. Aug. 1573.

Tr. i Thuras Beskr. om Amager osv.

XIX.

1548. 10. Juli. *Christian d. 3.* giver *Henrik Koltermand* og hans Hustru *Mette Livsbrev* »pro servitio» paa en Gaard

i *Sundby østre* og en øde Jord i *Sundby vestre* paa *Amage* fri og kvit mod at holde Gaarden ved Hævd og være Kongen og hans Søn tro og Lensmanden paa *Kjøpnehavn* lydige.

D. Kancellireg. 1535—50. 386.

XX.

1558. 16. Marts. *Christian d. 3.* giver en Borger i *Kjøbenhavn*, *Rasmus Ollufsen*, Brev paa at nytte og beholde *Blusseriet for Dragør* og blusse aarlig i Høstfisket for Fiskerne og at oppebære og beholde saadan Fisk og Rettighed, som derfor sædvanlig gives, dog at han afstaar en vls Del af Indtægten som der plejede at gives til Kongens Toldbod for *Kjøbenhavns Slot*.

Kbh. Dipl. II. 310.

XXI.

1561. 9. Juli. *Frederik d. 2.* giver *Poul Nielsen* en af *Kronens Jorder* paa *Dragør* som Arveejendom.

Wij osv. gjøre alle vitterligt, at vij aff wor synderlige gunst oc naade haffue vndt oc tilladt oc nu mett thette wort obne breff vnde oc tillade, att thende breffuisere Pouel Nielsen, borgere her vdi vor *Kiøbsted Kiøbnehavn*, maa nu strax jndgraffue oc bygge en wor oc *Kronens jorde oc eyendomme* paa *Dragør* liggendis norden nest optiilt thet *Sundiske fiit*, som thet *Anckloms Kompanie* oc en *Kiøbmandz boed* paa stod emellom thuinde weye, oc strecker seg samme jord vdi lengden aff westen oc vdi øster xxiiij fagne oc vdi bredden aff synder oc vdi nær XV fagne, oc thend nu begreben oc forefunden er, for euig eyendom eye skullendis, dog saa at forscrefne *Poul Nielsen* oc hans arffuinge skulle aarligen til gode rede ther aff giffue til os oc *Kronen* slig jordskyld, thold oc anden *Kronens rettighed*, som ther pleyer oc bør aff at gange, oc thet forføje wor tholdere vdi wor tholdbo ther samme stedtz paa wore wegne. Cum inhibitione solita. Datum *Kiøbnehavn* osv.

Kbh. Dipl. II. 314.

XXII.

1561. 11. Juli. *Frederik d. 2.* giver Slotsfoged *Christoffer Mogensen* tre af Kronens Fed og Byggesteder paa *Dragør* som Arveejendom.

Wij osv. giøre alle vitterligt, at efftherthij ther findis mange øde fiit oc byggesteder paa wort fiskeleyer *Dragør*, huor aff wor oc *Kronens* skyld oc rettighed forsømmis, oc os elskelige *Knud Pedersen*, wor slotszskriffuere her paa wort slot *Kiøbnehaffn*, oc *Oluff Hansen*, wor tholdere paa forscrefne *Dragør*, ther fore haffue vndt os elskelige *Christoffer Mogensen* wor slotzfogit her sammestedtzt, at mue bygge tre wore oc *kronens* fiit oc byggesteder paa *Dragør*, the første tho liggendes synden nest optiil *Pouel Smedzs* vdj *Thornbye* byggested oc norden nest optiil *Matzs Fønboes* vdj *Maglebye* lilde bod oc byggested, fraa *Nyenstrede* oc til thet sundiske fiit, thet tredie liggendis synden nest optiil forscrefne *Oluff Hansens* fit oc norden nest optiil *Hans Frandzens* kieldersuendzs boed oc byggested, tha haffue wij aff wor synderlig gunst oc naade vndt oc tilladt oc nu mett thette wort obne breff vnde oc tillade, at forscrefne *Christoffer Mogensen* oc hans arffuinge mue oc skulle haffue, nyde bruge oc for arffuelig eyendom beholde forscrefne fiit oc byggesteder, dog saa at hand oc hans arffuinge aarligen till gode rede jnden sanctj *Dionisij* dag skulle giffue ther af til os oc *Kronen* slig jordskyld, thold oc anden rettighed, som ther pleyer oc bør aff at gange.
Datum *Kiøbnehaffn* osv.

Kbh. Dipl. II. 314.

XXIII.

1569. 6. Febr. *Frederik d. 2.* giver *Hollenderne* Privilegium paa et Aalefiskeri, som deres Forældre for 40 Aar siden havde fundet under *Amager* Land.

Wij *Frederik* osv. giører alle vitterligtt att ephtherthi worre *Wndersotte* menige *hollender* vdj *Magleby* paa wort land *Amager* boend huorledis att the oc therris forelder for xl Aar forleden, haffue paa derris bekostning opsøgt och funditt ther

vnder landitt ett Aalefischende hvilkett the haffue alltt siiden meth framfarne Konninger wthj Danmarck willige oc Samtøcke hafft oc brugitt och ther aff giffuitt hijd till Slottijd aarligen 4 Tdr. saltijd aall, Tha haffue wij aff wor sønderlige gunst oc Nade vndt oc tilladt oc nu meth thette wortt obne breff vnde oc tillade att for^{ne} Magleby mue herepther haffue nyde bruge och beholde for^{ne} Aalefiskind epther som the thet hertill hafft oc ennue vid heffd oc werre haffue, dog meth saa Skiell att the aarligen skulle gifue ther aff till osz och Kronen 6 Tdr. gode saltijd aall, well foruaritt meth Salltt oc træ, och thennum till gode rede her yde paa wortt Slot Kiøpnehaffn. Hafnia osv.

Reg. o. alle Lande 10. 227.

XXIV.

1573. 20. Aug. *Frederik d. 2.* konfirmerer Hollændernes Privilegier, som Christian d. 3. har givet dem 1547, og lover at de ikke skulle besværes med mere Hovtjeneste, end de har havt i Chr. d. 3.s Tid.

Sæl. Reg. 11. 52.

XXV.

1574. 25. Febr. *Frederik d. 2.* giver gennem Lensmanden, Morten Wenstermand, *Hollænderne* samme Ret til at fæste sig Gaarde i de danske Byer paa Amage, som de danske Amagere har.

Wor gunst tilforn wid att menige Hollendere paa Amage vnderdanigst aff osz haffue werit begierendis att naar ther paa landet bliffuer nogen gaarde ledige vdj the danske byr, att the tha same gaarde motte were saa neer som andre wore Vndersote dansche och same gaarde nyde for Landgille, och beklage the, att the vdj Hollender Byen icke alle kunde nere och bierge thenum aff thend Orsage the ere saa mange att thend enne fortrenger thend anden, saa at X eller XX mend tilforn haffue hafft saa møgen Jord och Eigendom att bruge som hundrede nu haffue. Huorfor wij naadigst haffue wndt och tilladt att naar nogen gaarde bliffuer ledige ther paa

landitt vdj the andre danske Byer, att for^{ne} Hollender skulle vere thennum saa ner som andre. Bedendis thig och wille, att huilke Hollender som løster eller ville feste gaarde anden stedtz ther paa landitt att thu thenum tha lader bekomme same gaarde for Landgiilde. Ther mett scheer wor wilge etc.

Sæl. Tegn. 12. 240.

XXVI.

1574. 11. Juni. *Frederik d. 2.* giver *Hollenderne i Hollønder Byen* Lov til at stæde og fæste Gaarde og Boliger i de danske Byer, naar saadanne bliver ledige, imod at give Kronen samme Rettighed og Tyngge og underkaste sig samme Lov og Ret og Friheder, som de danske Amagere.

Sæl. Reg. I. 115—16. Tr. i Thuras Beskr.

XXVII.

1574. 16. Juni. *Cornelius Clausen* paa *Dragør* faar Kgl. aabent Brev om, at han maa bekomme den Kronens Gaard sst., som hans Svigermøder *Nelle* beboer og har i Væрге, og nyde, bruge og beholde den paa samme Vilkaar, som fornævnte *Nelle* har havt den paa, dog naar hun dør, skal han fæste Gaarden af Lensmanden.

Sæl. Reg. II. 117.

XXVIII.

1575. 12. Juni. *Frederik d. 2.* giver *Hollenderne i Magleby* Brev paa nogle Aalefiskende, som deres Forældre for 40 Aar siden har fundet *under Amager og Sjællands Land*, imod at svare den sædvanlige Afgift (se XXIII) til Kronen.

Sæl. Reg. I. 155. Tr. i Thuras Beskr.

XXIX.

1579. 14. April. *Frederik d. 2.* bortfæster til 10 Mænd i *Store Magleby* paa Byens Vegne for deres Livstid *Kronens Ladegaard i Tornby* for 700 gl. Daler i Indfæstning og 100 gl. Daler aarlig, samt Tiende af Gaarden til Sognepræsten i *Store Magleby*.

Wij Frederich d. 2. osv. Giøre alle vitterligt, att wij aff wor synderlige Gunst och Naade haffue wndt beuilget och thilladt, och nu meth thette vort obne breff wnde beuilge och tillade, att thisse epther^{ne} thij Mend boendis wdj Store Magleby paa Amager, som er Peder Claus Dirickszen, Diderich Johan Frederichszen, Claus Reyrssen, Jacob Arrianszen, Albrecht Gierdtszen, Johan Peder Backers, Diderich Jacob Bruers, Claus Peder Reyrssen, Simon Hendrichszen och Cornelius Peder Jacobszen mue nu strax bekomme wor och Kronens Ladegaard wdj Tornby paa for^{ne} Amager liggendis, och thend med Agger Eng och ald sin Eyendom och thilligelse inthet vnderthaget. Effther som wij ther thill sielff haffue ladet brugge, haffue nyde brugge och beholde wnder for^{ne} Store Magleby, thill thennom och the ander Hollender j for^{ne} By wdj alle for^{ne} thij mend theris Liffsthiid, och saalenge nogen aff thennom leffue, dog saa att the nu strax skulle giffue ther aff thill Indfestninge siuff hundrett gamell daler, och thenom fornøye wor Leenszmand paa Kiøpnehaffn paa wore wegne. Sammeledis schulle the aarligⁿ her epther giffue ther aff thill Landgilde, thill osz och Kronen Ett Hundret gamell daler, och thenom thill huer Sanctj Mortens Dag yde och thill guode rede fornøye wor Leenszmand paa Kiøpnehaffn, thend som nu er eller her epther kommendis worder, paa wore wegne. Schulle the och holde Ladegaarden ved guod heffd och magt, som thet sig bør. Thesligest skulle the och aarlig giffue theris thiende ther aff thill theris Sognepræst wdj Hollenderby. Och naar alle for^{ne} thij Mend ere døde och affgangne skal for^{ne} Ladegaard osz och Kronen frij hiemfalde, och for^{ne} Hollender thenom inthet ydermere ther med att befatte, wden the haffue thet j wor minde. Cum inhibitione solita d. Actium Frederiksberg osv.

Sæl. Reg. 12. 10 b.

XXX.

1580. 14. Febr. *Frederik d. 2.* forbyder Undersaatterne i *de danske Byer* paa Amager at sætte Ruser eller fiske i Forstrøget for Hollænderne, som er bevilget Aalefiskende

under Amagerland og give deres Afgift deraf. Det er tilladt Hollænderne, hvis det oftere sker, at hugge deres Ruser og Redskaber isynder og tilmed lade dem tiltale efter Loven og Recessen.

Kanc. Brevb. 1580—83.

Tr. i Thurs Beskr.

XXXI.

1580. 9. Septbr. Kongen beder *Herluf Skaffue* komme overens med Hollænderne og ikke de danske Bønder om Fiskeriet i hans Forstrand ved *Sjællands Land* for at Kronen ikke skal lide Tab i den Rettighed, som Hollænderne svarer af Fiskeriet udenfor.

Kanc. Brevb. 1580—83. 140.

XXXII.

1582. 6. Oktbr. Kongen giver streng Befaling til Bønderne i *de danske Byer* paa Amage om at hjælpe til med at høste Engen ved Kiøpnehafns Slot, hvad de har gjort fra Arilds Tid, men nu har vægret sig ved.

Sæl. Tegn. 15. 119 b.

XXXIII.

1582. 27. Oktbr. Kongen giver Indbyggerne i *de danske Byer* paa Amager Befaling til aarlig at slaa og høste Engen ved Stranden til Kiøpnehafns Ladegaard, samt, ligesom hidtil køre Sand og Ballast til Orlogsskibene, da de nu ved Bortfæstelsen af Ladegaarden paa Amager er fri for at gøre Høstarbejde og anden Ægt dertil.

Sæl. Tegn. 15. 128.

XXXIV.

1585. 18. Febr. *Frederik d. 2.* stadfæster *de danske Amageres* Privilegiebreve af 1541 og 1547 med det Forbehold, at han og efterkommende Konger kan forandre disse Privilegier, saafremt Rigets og hans andre Undersaatters Vel maatte kræve det.

Sæl. Reg. 12. 387 b.

XXXV.

1596. 2. Jan. Vedtægt for Hollænderbyen om Byens Regnskab og Bestyrelse.

Wi efterskrevne *Jacob Theisen, Jan Brower, Piter Jansen, Albert Gertsen, Claes Jansen, Dirch Brower og Piter Jeppes* boendes paa Amager udi *Hollender Byen* kiendes og gjøre vitterligt: Hvorledes dend meenige Mand og Indbyggerne der i Byen efter den gamle Skick og Sædvane, som vores Forfædre haver haft og brugt skal nu paa Ny-Aars Dag være forsamlet at *giøre og holde Regnskab om vores Aalle-Fiskende og dend Omkostning som der paa andre Byers Besværinger forefalder*, paa det at Alting med os fredsommelig kand holdes og ved Magt blive. Saa er og vor Schultus *Jacob Ariensen* i den samme Forsamling ganget frem førend noget andet begyndtes og sagde, at det var den meenige Mand vel vitterligt hvorledes vores Forfædre og vi hertildags formedelst en Schult og 7 andre Mænd der udtages af Byen haver holdet Byen ved Magt og Alting i sin rette Skik og Brug den meenige Mand til bedste, og hvad de 7 Mænd, som aarligen omsættes, med Schultes beslutter, sætter og gjører, den meenige Mand haver været tilfreds og ladet sig nøje med. Saa haver hand ogsaa dennem adspurgt om de og vilde og begjerte, at den samme Skick maatte endnu holdes ved Magt om de og herefter vilde nøjes og være tilfreds dermed, hvad Schultus med de 7 Mænd beslutter og den meenige Mand og Almuen til bæste begynder og fremsætter. Thi svarede den meenige Mand og Almuen, at ald den Skick, som deres Forfædre udi saadan Maade havde haft og brugt og ennu udi Brug og Skick var, den vilde de blive og holde ved, og Alt hvad *Schultes og de 7 Mænd*, som paa Byens bæste udtages, gjøre stadfæster og beslutter, skal holdes og blive udi alle Maader ved Magt. Til ydermere Vidnesbyrd at det udi alle Maader saa er sket og tilganget, setter vi forskrevne paa den meenige Mands Vegne vore Zegneter hernelen fore. Givet og skrevet paa Amager den 2. January 1596.

(De syv Scheppens Segl.)

Efter en fordansket Afskr. fra omkr. 1790, tilh. Lods D. Wass i Dragør.

XXXVI.

1596. 19. Juni. *Christian d. 4.* giver Rentemesteren Brev paa, at Hollænderne i *Hollænderbyen* ikke skal svare mere end de 40 Dlr. som de plejer at svare i *Pengeskæt* af Byen.

Wor gunst tillforrn. Widt att mennige worer Vndersotter, boendisz wdj Hollender Byenn paa wortt landt Amage, vnderdanigst till osz haffue supplicerit giffuendisz tillkiennde, huorlethis att the wdj thenne siste paabudne pendige schatt shulle weere hiøger taxeritt endt som the wdj wor kierre her faders, salig och hoglofflig Ihukommelsis thidt, wdj schatt giffuitt haffuer, vnderdanigst begierendis, att the fremtdelis maa bliffue wedt therisz seduonlig skatt, som er xl Dlr. att wdgiffue. Efftherdj the doch wdj ander maade, nocksom bliffue beszuergede. Thi bede wij Dig och wille, att nar Du her medt beszøgisz, Du daa aff for^{ne} woere Vnderszotter wdj Hollender Byen icke meere anammer wdj skathen, endt therisz seduonlig skatt, som er 40 Dlr., och der medt thenndt lader paszeere. Huilcket Du saalethis haffuer till Regenschauff att føerc. Ther meth osv.

Sæl. Teg. 18. 530.

XXXVII.

1596. 4. Oktober. *Christian d. 4.* stadfæster alle de Privilegier, Breve og Benaadninger, som hans Fader og andre fremfarne Konger har givet *Hollænderne i Store Maglebye*, i alle deres Ord, Punkter og Artikler.

Gjor alle witterligt, att wij aff wor synderlig Gunst och Naade haffue thagit anamitt och wndfanget och nu med dette wordt obne breff thage anamme och wndfange wore vnder-sotte, menige Hollender wdj Store Maglebye paa wort Land Amager, besønderlig att wille forsuare och fordagtinge thiill alle Rette. Sammeledis haffue wij aff samme Gunst och Naade fuldbiurdt sambthøgt och stadfest och nu med thette wort obne Breff fuldbyrde, sambthøcke och stadfeste alle the Privilegier bressue och benaadinger thennem aff wor kiere Herre Fader och andre fremfarne Konginger wdj Danmarck salig och

hoglofflig ihuekommelse naadigst wndt giffue och confirmeret ere, wid theris fulde magt att bliffue wedt alle o(r)dt Puncter och Artickler epther som the wdj alle maade wduisze och indholde, doch her medt wforkrencket huis Præuilegier, andre wore wnder sother naadigst wndt och giffuen ere. Thi forbiude wij etc.

Sæl. Reg. 14. 13.

XXXVIII.

1597. 2. April. *Christian d. 4.* stadfæster *de danske Amageres* Friheder efter hans Faders Brev af 1585 i alle dets Punkter og Artikler, dog under Forbehold af Kronens Ret til at forandre og anderledes forordne »epther som Vor och Riigens, saa och vorre Wndersotters Lejlighed kand fordræ«.

Sæl. Reg. 14. 50 b.

XXXIX.

1600. 1. Novbr. Kongen giver fire Mænd, Soeffren Lauritszen, Oluff Hanszen, Flindt Mouritzsen, Sundbyvester, og Siibrandt Arre(n)tzen, Maglebylille, Stadfæstelse paa et Aalefiskeri ved *Kiøge Krog*, som Lensmanden tidligere havde fæstet dem, mod en aarlig Afgift af $\frac{1}{2}$ Td. Aal til Kronen.

Sæl. Reg. 14. 287.

XL.

1606. 6. Septbr. *Christian d. 4.s* Forordning om Oppørsel af Tolden paa Amager.

Vi komme udi forfaring, hvorledis seg skal begifue stoer urichtighed och bedrageri paa vort land Ammagger med tolden som os och Kronen, af hvis heste och andet der af landet udføris, Rostocker øl sampt och andre fremmede drik did indføris, tilkommer. Daa paa det saadan uskikkelighed och urichtighed maa blifue udi tide forekommit och aldelis afskaffit, och vi den del, os och kronen med rette bør, maa bekomme, ville vi herefter saaledis dermed forholdet hafue,

1) at alle de, som der paa landet selger heste och andet til fremmede eller och achter dennem self der af landet at

lade udføre, skal seg først hoes skultus udi Hollenderbyen, om de ere Hollender, eller och hoes fogden udi Sundby, om de ere danske, angifve, och skal tolden af hvis heste, de igien tilbage føre och icke hafve kunt afhende, dennem hoes bemelde skultus och fogit igien blifve afkortet.

2) Desligest skulle de, som did i landet indføre Rostocker øl, Sundist øl eller anden fremmede drik, vere forpligt seg udi lige maade hoes skultus och fogden der samme steds, før ind de samme lader opskibe, at angifve, paa det at intet skulle komme fra skibet, hvoraf vi den tilbørlig sise och rettighed icke hafde bekommit.

3) Saafrembt nogen af vore undersaatte der samme steds eller andre fremmede, som bemelte vare did i landet indføre, understaar sig nogit heremod at gjøre eller foretage, de da derfor ville tiltalis och straffis som de, der moedvilligen vore mandat icke achte eller holde vilde.

V. A. Secher: Forordninger m. m. 3. 207—08.

XLI.

1615. 10. Juli. *Christian d. 4.* giver *Hollænderne* Tiladelse til at bruge den jyske Lovbog og Recess ved deres Retssager og appellere disse til Amtmanden i Stedet for til Sjællands Landsthing og derefter, hvis højere Instans forlanges, for Kongen og Rigsraadet.

Tr. i Thuras Beskr.

XLII.

1624. 19. April. *Christian d. 4.* bortforpagter *Kronens Ladegaard paa Amagger* til samtlige Mænd i *Hollænderbyen* indtil videre for 200 Rigsdaler in specie aarlig Afgift, samt Kirketiende, og tre Pund Korn i Tiende til hver af de to Præster (i *Hollænderbyen* og i *Taaruby*).

Wi *Christian d. 4.* osv. hafüer vndt forpachtet och offuerladt saa och medt dette wort obene Breff vnde forpachte och offuerlate menige menndt som bygge och boe vdi *Hollender Byen* derpaa wortt landtt *Amagger* wor och *Cronens Ladegaard* der sammestetz medt aldt des tilligendis jordt och

eiendom vdj Amagger och eng forte och fellit aldiellis intet vndertagenn saa lennge indtill wij annderledis tillsigenndiss worder medt Sæd och høst och vdj ald andenn tillbørilige maade, maae brugge, och affgrødenn der aff giører sig saa nøttig som dee best kunde. Dog schulle dee dess jordt och eyendom icke medt haffre eller vdj andre wtillbørilige maade vdstrippe och forderffue, men denn saa godt och uforderffuit igien fraa sig leffuere (nar forpagtningen er vde) som de den nu annamme, huor imodt dee vnnderdanigst schulle were forpligt huertt Aar till Jull saa lenge dee samme Ladegaard beholde i forpagtning til att giffue till oss och Cronen thoe Hundride rigs daller in specie vdj en samelet Summa wden affkortelse i nogen maade. Dessligeste skulle de werre forpflicht samme Ladegaardts biugning denn store lade vndertagenn paa dierres egenn bekostning at holde wedt goede heff och macht, efftersom denn nu ehr forfunden, dee schulle och arligen for wden tredie paart aff kirchenns Anpart Korntidenn som samme tillforn er beuilget giffue denn tydske Prest (midlertidt forpagtningen paastaar) trey pundt Korn efftersom dee sig och sielffwilling der till erbiudet haffuer, och efftersom denn dannelsche prest aff samme Ladegaardt try pundt Kornn hiidt intill haffuer werrit beuilgett schulle de hannem her effther i lige maade derfore for nøye och dermed werre forschaanit for anden tiende och wdgift till forn^e prester aff samme Ladegaards Jordt vndertagenn dee sielffwilling dennom widere wille beuilge. Thi forbiude wi wore Fogder Embidsmenndt och alle andere forn^e menndt herjmodt efftersom forschreffuit staa at hindre eller i nogenn maade forfang at giøre osv. Kiøbenhaffuenn denn 19. Aprilis A^o 1624.

Indk. Breve til Danske Kancelli (Rigsark.).

XLIII.

1624. 20. April. *Christian d. 4.* giver de danske Bønder Afløsning af Hoveriarbejdet til Kronens Ladegaard paa Amagger indtil videre, imod at de skal svare 300 Rigsdaler in specie, foruden at Husmændene hver skal give 1 Rigsdaler aarlig. Bønderne skal desuden svare tre Lester Korn i Tiende til Kronen.

Wij osv. Giøre Alle vitterligt att wij naadigst haffe beuillget och thilladt att menige vore och Cronens bønder och thienere dansche mend, som bygge och boe paa vort Land Amager, maa herefter och indthill wij anderledisz derom thilsigendisz vorder, vere aldelis fri och forschaanit for pløyning, høsten och ald anden arbeid inthet vnderthagitt, som de hid indthill vor och Cronensz ladegaard der sammestedt giordt haffe. Dog skulle de, forvdenn husmend, vere forpligtt for saadan forskaansel huert Aar thill Jull att vdgiffue thill osz och Cronen trej hundritt Rix Daller in specie. Huad for^{ne} husmend belanger da skulle de en huer thill for^{ne} thid vdgiffue thill osz och Cronen en Rix Daler in specie eller dens verd, de skulle och aarligen giffue for vor och Cronens Anpart Kornthiende der sammestedt trej Lester Korn, det som gaatt och ydferdigtt ehr. Thi forbiude wij vaare fogder, Embitzmend och alle andre for^{ne} mend, her imod effthersom forschr. staar, att hindre eller i naagen maade forfang att giøre, vnder vor hyllist och Naade giffuit Hafniæ den 20. April 1624.

Sæl. Reg. 17. 481. Tr. V. A. Secher: Forordninger etc. 3. 152.

XLIV.

1648. 15. Decbr. *Frederik d. 3.* stadfæster alle de Privilegier, Breve og Benaadninger, som er givet *Hollænderne i Store Magleby* af hans Fader og andre tidligere Konger.

Sæl. Reg. 22. 73.

XLV.

1648. 30. Decbr. *Frederik d. 3.* stadfæster *de danske Amageres* Privilegiebreve af 1585 og 1597 med de deri tagne Forbehold.

XLVI.

1651. 2. Juni. *Frederik d. 3.* bevilger 20 Hollændere fra Amager *Ladegaardsmarken* ved Kiøbenhaffnn til Indretning af en ny Hollænderby.

Wij osv. bevilger Dirick Clausen Reincrs, Johan Chornelsen, Peyter Jackopsønn, Claus Sigbractssønn paa deris egne och

sextenn deris medconsorters veyne ladegaarden her for vor kjøbstad Kiøbenhaffnn med efterfølgende conditioner:

1. At de maa nyde forbemelte ladegaards marcker och alt dets tilleg vdj ager och eng, waat och tørt, saa wel det som indheynit er och forfindes, søerne och dammerne vndtagenn, som derpaa marchen eller ved forbemelte ladegaard findis, huilcke wi os alle wil haffve os forbeholdenn til at bruge och beholde, for dem och deris efterkommere till evindeligh eyendom for 700 rdlr. aarlig affgiftt eller och derfor at lefvere vdi steden till voris hoffhaltunngh huis ware som hos dennem kand tilveyebringis for efterskrefne pris, nemlig en kalff, som er maanit gammel for 4 rdlr. 1 lamb for 1 rdlr. j pd fersk smør for 8 skilling danske, j paatte sød melck for j skilling danske, 2 paatter suur melck j skilling danske. Herforvdenn skal de och deris efterkommere leffvere till voris befalingsmand paa wort slaat Kiøbenhaffnn och hans efterkommere huis hans formand tillfornn aff hans ladegaard til deris huusholdning becommit haffuer, som er vgentlig 4 pund smør, 16 paatter suur melck, 12 paatter sød melck.

2. Skal de være forpflicht at opbygge en bye paa 20 gaarder paa samme ladegaards marck, huor dennem plats dertill wdwiisis, eller dennem forløffvis plads dertill at opsøge, huorimod dennem och deris efterkommere skal være tilladt at nyde der de privilegier, som de och deris forfædre vdj dend Hollandske bye paa Amager nødt och hafft haffve, ey heller skal dem anden tønge eller besuering paalegges med tiende at vdgifffe aff deris korn eller queg entenn till bisp proffst eller deynen, dog skall de tiltenckt och forbunden være, om Sommeren, naar behoff giørs, at gresse hvis øxen och lamb, som til woris hoffhaltungs fornødenhed indkiøbis och efterhanden slacktis skall, paa 8 eller 14 dags tid, dog at vor kiøvenskriffuer bestiller, lønner och betaler dennem, som forbemelte queg desmedler tid wockter och i Ackt tager. Her forudenn skal de om vinterenn paa foer holde øxen faar och lam som till hoffholdningenn bestillis och brugis och da skal med betaligen forholdis ligesom i Peder Suenskis tid, som forskreffne ladegaard nest for dennem i forpacktninngh hafft haffuer efter

dend med hannem oprettede contractis widere indhold sket er, dog ville vi naadigst med tallit paa forbemelte øxenn, faar och lamb det lideligste muligt er och kand wære alting moderere lade.

3. Wille vi naadigst bevilge dennem at bruge de store huuse der paa ladegaarden, indtil vi selff dennem behøffvendis vorder, mens de smaa huse der sammesteds maa dennem forundis, naar de nedbrydis, till hielp at bygge med.

4. Huad Kirckenn sig belanger, som de der begierer att haffve bøggett, da wille vi dennem till deris bygning effter tidernes och midlernis beskaffenhed, efftersom vi naadigst ackter for gaat til hielp komme, mens broer, bomme och gierder skal (de) alt, saa wit forbemelte ladegaardsmarcker strecker och fornøden giøris, paa egen bekaastning selff endtferdige lade och wed mackt holde.

5. Skall de och deris effterkommere wære forskaanit for ald hoffverie och reyser at giøre vndtagendis naar woris faddebord fløttis. Forbydenndis etc.

Tr. Kbh. Dipl. III. 372.

XLVII.

1651. 15. Septbr. *Frederik d. 3.* giver *Svend Hansen Gønge* paa *Dragør* Bevilling til at tage og nedbryde det gamle Toldhus sst.

Sæl. Reg. 23. 143.

XLVIII.

1656. 9. Maj. Thingsvidne, aflagt for Hollænderbyens Ret af *Beboere paa Dragør*, angaaende Retten til *Dragørs* Jorder, som de to Gaardmænd *Jan Jansen* og *Jacob Jansen* i *Dragør* har forlangt sig tilkendt. Gentaget ved en Udskrift af Retsbogen 1663, 3. Decbr.

Wi Efterskrevne Schultus Dirck Cornelesen i Hollenderbye paa Amager, Jacob Clausen og Jan Isbrandtz Skriver Sammesteds, gjører vitterligt at Aar 1663 Torsdag den 3. December fremkom for Retten, Jan Jansen, og Jacob Jansen, begge paa *Dragøe* boendes, og begierte nu paa nye igjen et

Things-Vidne af Rett-Bogen, som dennem var meddelet d. 9. May A° 1656 hvilket Tingsvinde (!) formedelst Svendskens fiendtlige Indfald og Ruining, og deris Gaarders Af-Brændelse som skeede A° 1658 og da er samme deris Tingsvinde for dennem bortkommen, og Eftersom Rett-Bogen endnu er ved magt, som deres forige Tings-Vinde staar i beskreven, da er det dennem nu igjen bleven meddelet Ord for Ord, som efterfølger:

»Anno 1656 Fredagen den 9 Majus fremkom for Retten
 »Jan Jansen, og Jacob Jansen, begge boendis paa Dragøe og
 »fremstillede tvende Warsel-Mænd ved Navn Jacob Hansen
 »og Jens Nielsen, boendis udi Hollender-Byen, som bekræf-
 »tede ved Ed og opragte Fingere at have hid steffnet efter-
 »skrevne Mænd paa Dragøe boendis, Widnesbyrd at paahøre,
 »nemlig Christen Nielsen, Hans Hendrichsen, Claus Assmusen,
 »og Cornelis Christensen, paa deres Egne og Menighedens
 »wegne. Bekræftede og for^{nte} Kalds-Mænd, at have hid stefnet
 »Efterskrevne deres Sandhed at Vinde (!), belangende Dragøes
 »Fellet og Græszning, nemlig Jacob Hansen, Rasmus Hansen,
 »Anders Jostsen, Mogens Nielsen og Thomas Madsen. Des-
 »ligeste Michael Skræder, Jan Eigberdtz, Hendrick Simonsen,
 »Jan Albertsen, og Thomas Nielsen. Og efter Edens Oplæs-
 »ning fremstod Jacob Hansen af Dragøe gjorde sin Ed ved
 »opragte Fingre Soer og vandt efter Resessen at hand mindes
 »udi Trediesinds-Tyve Aar, at Felleden og Græs, og Engen
 »Dragøe beliggende, det haver Jan Jansen og Jacob Jansen
 »deres Formænd en efter Anden og disse for^{nte} 2de Mænd
 »Eyed og brugt for Feste og Land-Gilde, og ikke været paa-
 »Anket førend nu, de andre Mænd der paa Leyet boende,
 »dennem det ville hindre, og ikke andet Felled hand kand
 »mindes at have ligget til for^{nte} 2de Gaarde, end som nu til-
 »ligger, de andre Mænd paa Leyet boende haver ikke haft
 »noget Qvæg, Køer, Sviin, Faar, Lam, Gjes eller Heste der
 »paa Fælledet gaaende, uden hvad Ringe (ubetydeligt) Jan
 »Jansen og Jacob Jansen, de og deres Formænd, for en venlig
 »billig Begjering haver bevilget, og naar Tørke er kand
 »Græsset paa nogle faa Dages Tiid være op-ædet, saa det

»ikke kand taale saaledes at paaslaae, saaledes som i Aar an-
 »fanget er, imod Jan Jansen og Jacob Jansens minde, formedelst
 »Qvæget tilsammen forsultedes, og er dennem til Ødelse og
 »Fordærv, de andre Mænd der boede haver holdt deris Sviin
 »udi Tiør ved Døren naar de ikke haver haft forlov at lade
 »gaae paa deris Fellet for^me 2de Gaarder tilhørende, saa ingen
 »haver haft nogen Rettighed til Eng eller Fælleden uden disse
 »2de Mænd, Jan Jansen og Jacob Jansen og deris Formænd.
 »Da fremstod Rasmus Hansen af Dragøe, gjorde sin Eed
 »med opragte Fingre efter Resessen, som er over Trediesinds-
 »Tyve Aars Alder, og er født derpaa Leiet, at saa længe hand
 »kand mindes ha haver Fælleden, og Engen der sammesteds,
 »ligget til de 2de Gaarde som Jan Jansen og Jacob Jansen nu
 »paa boer, og deris Formænd for dennem en efter anden, for
 »Fæste og Landgilde i Brug haft haver, og ikke nogen anden
 »der paa Lejet boende haft nogen Rettighed dertil, uden
 »alleene nogen Ringe Qvæg, som de haver haft gaaende med
 »Bevilling; Fælleden kand og ey videre taale end som disse
 »2de Gaarders Fæmond, for det er mesten Sandbakker, og
 »af Sommers tyrke Gresset snart borte, hand mindes og at
 »de holdt deris Svin ved Døren, at de ikke skulle gaae udi
 »Engen Felleden, som de ikke haver Rettighed til, videre
 »end som disse tvende Mænd Jan Jansen og Jacob Jansen og
 »deres Formænd, efter venlig Begjering, dennem haver til-
 »ladt og bevilget, og ellers bekræfte Rasmus Hansen ligesom
 »hans Formand Jacob Hansen wundet haver. Ydermere frem-
 »stod Anders Jostsen, Soer og vandt ved Eed og opragte
 »Fingre efter Resessen, det hand mindes i Fyrretye Aar, at
 »den Fælled og Eng, som for Dragøes Bye er beliggende,
 »haver ingen anden tilhørtdt for Feste og Landgilde, end som
 »til de 2de Gaarde, som Jan Jansen og Jacob Jansen nu paa
 »boer. Saa de andre Mænd derpaa Leiet boende haver ingen
 »Rettighed dertil haft, hand haver selv ført hands Sviin paa
 »Saltholmen med Bevilling, for det ikke maatte gaa de paa
 »Fælleden til Skade. Hand haver tient udi begge Gaarder for
 »en 40^{ve} Aar siden, og paa en 30 Aars tiid boet paa Dragøe,
 »Saa hvad Sviin de andre Mænd derpaa Leyet haver haft,

»endeel førdt over paa Salt-Holmen endeel paa Hollender
 »Byens Fællet og en Deel holdt ved Døren i Tøyer fordi det
 »ikke kunde taales, eller maatte gaa, paa disse tvende Gaar-
 »ders Fællet, der er og ikke, eller haver anden Fællet eller
 »Eng derfor Byen, videre end som disse 2de Gaarde ere til-
 »liggende. Mogens Nielsen af Dragøe bekræfte ved Eed og
 »opragte Fingere efter Resessen, at hand mindes udi 40te
 »Aar saa at været om Dragøes Fællet og Eng som hans For-
 »mænd om vundet haver. Thomas Madsen af Dragøe be-
 »kræfte ved Eed og opragte Fingre efter Resessen, at hand
 »haver boet paa Dragøe over en Snees Aar, og er født der-
 »paa Lejet, da mindes hand at Felleden og Engen som om-
 »vundet er haver ligget til de 2de Gaarde, som Jan Jansen
 »og Jacob Jansen i boer, og ikke nogen af de Andre der
 »paa Lejet været tilberettiget enten ved Fæmond eller andet
 »at lade gaae derpaa fri i Græsning saasom hands For-
 »mænd omvundet haver, hand sagde og derhos, det er jo
 »alle vitterligt at der ey ligger Ploy-jord til Dragøe, og ey
 »videre Fellet eller Eng, end som til disse 2de Gaarde. Mi-
 »chel Skræder boendis i Hollenderbyen, vandt for Retten,
 »med Eed og opragte Fingre efter Resessen at hand mindes i
 »42 Aar, da hand fik hands Giftermaal paa Dragøe, og boede
 »siden nogen Stund der, da maatte ingen af de andre Mænd
 »som boede der paa Lejet Noget udi det Ringeste have paa
 »den Fællet, anden end de tvende Mænd boendis der i Gaar-
 »den, være sig Kiør, Faar, Sviin, Heste, Gies eller hvad det
 »meer kunde være med deris Villie og Tilladelse, og de tøy-
 »rede deris Sviin ved Døren, som sør om vundet er, der er
 »og ingen ploy-Jord der for Byen, videre end som Engen og
 »Fællegen, disse 2de Gaarde tilhørende saa som vundet er.
 »Jan Eiberdtsen ogsaa boendis udi Hollænderbyen, vandt ved
 »opragte Fingre efter Resessen, at hand mindes udi 46 Aar,
 »Alt sammen saa udi Sandhed at være, ligesom hands For-
 »mænd før vundet haver. Hendrich Simonsen ogsaa boendis
 »udi Hollender-byen, vandt for Retten ved Eed og opragte
 »Fingre efter Resessen, at hand mindes udi halv Hundrede
 »Aar, saa at være tilgaaet med Dragøes Eng og Fællet, saa

»som om vundet er, Jorden at ligge til de 2de Gaarde Samme-
 »steds og ikke de andre Mænd dertil berettiget, eller haft
 »noget Qvæg paa Fælleden saa som omvundet er. Thomas
 »Nielsen boendes i Hollender-Byen, født paa Dragøe, gjorde
 »sin Eed og mindes i 40te Aar saa at være som hands For-
 »mænd udsagt og om vundet haver. Jan Alberdtsen gjorde
 »sin Eed og bekræftede, at hand mindes udi 36 Aar, lige det
 »samme saa at være tilgaaet som udsagt og om vundet er.

Og da fremlagde Jan Jansen og Jacob Jansen tvende Feste
 Seddeler lydendes som efterfølger: Jan Jacobs og Jacob
 Jansen leveret alle Feste af de Enge og Felled, som Dirk
 Pitersen, og Cornelis Clausen før dennem i Brug hafde Ti
 Rixdaler.

Kiøbenhavns Slott den 28 Aprilis 1647.

Peder Pedersen egen Haand.

Anno 1650 den 5 Dec. Feste Jan Jansen paa Dragøe de
 aparte Enge og Felleder, som Jan Jacobsen der sammesteds
 fra-Døde gav til steds-maal efter som hands Formand havde
 givet Penge 5 Rixdaler, som Kongl. Mayst. underdanigst skal
 vorde til Regnskab førdt.

Kiøbenhavns Slott.

Jacob Ellers Egen haand.

Meenigheden paa Dragøe paa deris Vegne Christen Niel-
 sen, Hans Hendrichsen, Claus Assmusen og Cornelis Chri-
 stensen, lod fremlegge her udi Retten tvende Skrivelser
 under velbyrdige gode Mænds Hænder dennem ud af Kongl.
 Mayst. Cantzeli bevilget, som alleene Indeholder om nogle
 Bygge Pladzer paa Dragøe medens intet derudi formeldes
 om fellet eller Græsgang, saa de intet denne tvistighed an-
 gaar, medens alene læst og paaskreven blevet, samme Copier
 det eene dat. d. 6 May A^o 1656 og den anden lige samme
 Dato, og bleve for^m Dragøes Mænd af Friderich Friderichsen
 Ridefoget tilspurdt, om de hafde andet enten Feste Sedler,
 Kongelige Benaadning eller nogle Documenter at fremlægge,
 hvor ved de dennem Græs og Vand paa andre deris Jorder

Wang eller Fellet, fri foruden nogen Græsgield dennem at kand tilegne, og være berettiget at de det nu vilde fremlegge, hvortil Jens Nielsen paa Christen Nielsens Vegne, Hans Hendrichsen, Claus Assmusen og Cornelis Christensen svarede, at de ikke andet hafde at indlegge, men allene at de deres Klage tilkiende gav.«

Schultens med sine Scheppens Dannemænd som i Dag Retten betjente, paa sine Egne og Meenighedens Vegne her udi Byen, tilsagde bemeldte Dragøs Mænd, paa deris Egne og Meenighedens Vegne der sammesteds, at vilde dennem indstille til venlig Foreening om Græsgield, hvor meget hver bør, og maa holde og hvor det maa gaae i Græsning, og Kørene Malkes heri Byen ved deres Egne, saa og betale hvad som Resterer, og holde Vedtægt som det sig bør, da vilde de handle imod dennem, saa de ikke billigen i saa maade dennem skal have at beklage; hvortil nærværende Dragøe Mænd svarede, de vilde nest Guds Hielp paa Søndag førstkommendes naar Guds Tjeneste er forretted, forfoye dennem til Schultens og Scheppens, paa Menighedens Vegne, og gjøre Forhandling om deris Fælllet og Græsning og have det i minde, de forsee dennem til, og venlig ombad at maatte nyde lidelig Græsgield mueligt kand være og hvad besluttet vorder, det give beskreven hvem derimod bryder, lide Straf og Brøde efter andre hands Naboer og Bye-Mænds Sigelse, og som Jan Jansen og Jacob Jansen haver ladet steffne til i Dag, til Vidnesbyrd og Dom og som Vidnerne nu udførligen er forhørdt, blev formedelst Forbøn med dennem denne Gang beroet, efter som anlovet blev ud af Dragøes Mænd, det Jan Jansen og Jacob Jansen Fellet, skal inden i Morgen Aften om Gud giver Vejerlig vorde Røddelig, og det Fremmede Fælleden afført og herefter dennem i saa Maade ingen videre forfang at gjøre, leve Venligen, og være fredeligen paa Begge Sider, hvorefter Jan Jansen og Jacob Jansen var tingvinde begierendes af menige Scheppens som betiente Retten samme Dag, nemlig Piter Pitersen, Jacob

Clausen, Friderik Sibrandtz, Cornelis Jansen, Dirck Piteresen,
Jan Jacobsen, Jacob Jansen.

Til Vidnesbyrd under vore Signeter.

Actum ut supra.

(LS)

(LS)

(LS)

Efter en senere Afskrift, meddelt af afløde Raadstuearkivar, Dr. O. Nielsen.

XLIV.

1660. 30. April. *Frederik d. 3.* giver Ordre til Stiftsbe-
falingsmand J. C. von Cørbitz om at tilholde Beboerne i
Sundby-Øster og *Sundby-Vester*, at de ikke maa opbygge
deres Gaarde paa de gamle Pladser, saa nær Fæstningen,
men tage Bopæl paa Christianshavn.

Eftersom wij iche wilde at de tvende Byer paa vort Land
Amager, nemlig Sundby-Øster, oc Sundby-Vester Schall ligge
festningen Christianshafn saa nær, oc derfor paa de Steder
igien iche at opbygges, som de tilforne standet hafver, thi
bede wij dig oc naad. vilde, at Du de Vedkommende paa
wore Vegne forstendiger at de tilholder Bønderne, som til-
forn udj samme Byer boede eller herefter diid kommer, at de
udj vor Kiøbstad Christianshafn bygger eller sig Huuse der
tilforhandler, huor de udj høstens tiider deris Korn oc Andet,
ligesom de tilforn udj Landsbyerne gjorde, kand indsamle,
efter som wij paa de Steder som samme Byer tilforn ware
bygde ingen Husc vil hafue bestaaende. Dermed etc.

Sæl. Tegn. 35. 703.

L.

1661. 20. Januar. *Vedtøgt for Hollænderbyen* om For-
mynderi og Erstatning for Børnegods, som er gaact tabt
under Svenskekrigen.

1661. 20. Jan. Sindt wy Nageschrevene Schulttes Dirch Cor-
nelisen unde des Jahrs Sheepens mit Nahmen Jacob Clausen,

Jan Pitersen, Piter Jacobsen, Freech Sybrandtsen, Thønes Clasen, Jan Pitersen, Cornelis Jansen Dracher, Dirch Pitersen, Jan Cornelisen, Willem Gerdtsen, Arien Cornelisen, Claes Dirchsen, Jacob Jansen, Jacob Jansen Kurbmacher, Jacob Jacobsen, Cornelis Pitersen, Piter Freechsen, und Dirch Pitersen thosamen gewesen umme de Gemeenheit beste tho sochen, nah dith vörderflyche Krygeswesent, unde och in wilches tydt, deer wy un noch in leven welches allewerldt bekandt is, dat diht heele landt afgebrandt is, mit alle Vörmogen, wat dar up was. Unde is desselvigen dach ock beslaten, dat de Kinder-bucke unde andere Lüde buche der gelt up Rente stahn hebben, in unser gemeente by macht blyve unde ere vulle betahlinge entfangen wor wat thi vinden is. So is dat vor gudt angesehen, dat se neen Rente böhren schölen, in disse vorgangene twee kryges Jahren als idt Jahr 1658 unde 1659. Awerst wat bedde Kleder unde Linnen gudt anbelanget, dar de Kinder thom besten geholden is, unde wu vörbrandt unde wechgebleven is de schade möchten de Kinder sylvest lyden, overst war der Kinder gudt is, dat Kinder Gudt geborgen is efte so feele gudt is dat de Kinder tho dat erige köhnen kahmen dar möchten se dat erige hebben; Wu sint dar och Vormünders dar van dit Kinder gelt by de bydel gehadt hebben, unde se hebben idt vorbruckt de Kinder thom besten, unde is evenwel vorbrandt, dat is för gudt angesehen, dat de Kinder tweparte unde Vormünders de drudde part Schade lyden schal, unde is dat vetenlych dat dar schade leden is, etlicher wegen, dar deeling gedahn sint, unde dar dat Gudt nicht thorechen konde; Dit is vor gudt angesehen in dit Krieges weesen, scölen de Vormünders de drydde part scade lyden unde de Kinder de twee parte, Awerst nach disser tydt wo idt geböhren, dat der schade geleden werdt, schölen de Vormünders de helfte Schade lüden, unde de Kinder de ander helfte, van wegen dat de Vormünders neen Vormünder gelt böhren, also ander stede gebruchlick is unde idt is och vor gudt angesehen, dat idt Kinder Landt dar A^o 1658 vorhüret is gewesen unde de Saying is forbrandt worden, dar böhren de

Kinder neen hûür for, unde scholen de Kinder de halve umkosting geven, wat darfan gegahn is, unde de idt landt gehüret heft, de ander helfte. Van A° 1659 schölen de Kinder Hüür böhren, vor dat landt dat besayet heft gewesen is, unde wat nicht besaiet gewesen is, schölen de Kinder sylvest de umkosting drage, unde de idt landt besaiet teft schal de veer Schatting geve. Van A° 1660 unde 1661 schölen de Kinder de vulle hyr böhren var dat landt dar besaiet is, unde wat nicht besaiet is schölen de Kinders sylvest de umkosting geve. Averst de Kinder schal de Røyter-Schat geven, vu wert dar och nah gefragt van weegen dat landt welches dar besaiet . . . weesen, vor idt Jahr 1658 efte de jennige dar idt besaidt hebben . . . tfangen dat see idt wedder beseit van sich leveren schölen edder nicht.

Efter en senere Udskrift af Retsbogen.

LI.

1661. 3. Februar. *Vedtægt for Hollænderbyen om Arv Formynderi.*

3. Februar 1661. Sint wy Nageschrewen Schultes Dirch Cornelsen, Jacob Clausen, Jan Pitersen, Piter Jacobsen, Freech Sybrandtsen, Tønes Clausen, Cornelis Jansen Drager, Dirch Pitersen, Jan Cornelissen, Claus Dirchsen, Jacob Jansen, Jacob Jansen Kubmager, Jacob Jacobsen, Cornelis Pitersen, Piter Frechsen, Dirch Pitersen, Tønes Jansen, Jan Jacobsen, Sybrandt Claus Bertels, Hans Jeppesen, Jacob Freechsen, Jan Hendrichsen, Jan Claesen, Raiger Gerdsen, Jørgen Jacobsen, Cornelis Jansen, Dirch Jansen, Joochim Friis, Jacob Jacobsen, Eysbrandt Jansen, Piter Pitersen, Jacob Jansen, Jan Jansen Roger, Freech Thønnesen, Claus Pitersen, Cornelis Pitersen Ebels, Thønes Theisen, Theis Claesen, Thønes Gerdtzen, Claes Tønesen, Jacob Jochimsen, Jan Eysbrandtsen, Theys Hendrichsen, Jan Gerdtzen, Dirch Jansen, Niels Mortensen, Dirch Wibrandtsen, Jan Hendrichsen, Cornelis Jansen, Junge Freech Sybrandtsen, Jacob Jansen, Oucher Jansen, Hendrich

Hendrichsen, Theis Dirchsen, Dirch Theisen, Jan Teisen, Sybrandt Cornelsen, Gerred Jansen, Piter Jansen, Piter Jacobsen, Cornelis Dirchsen, Willem Eysbrandtsen, Piter Jansen, Cornelis Thønsen, Jan Cornelissen, Jan Jansen Bacher, Arien Piteresen, Jacob Piteresen, Jan Piteresen Femmes, Jan Alberdtsen, Jan Jansen Dracher unde Jacob Jansen Dracher wit malkander tho beradende unde tho rathslagende, na deme dat unse olde trouwe unde wedtägt dat unse forolders gemachet hebben, dörch diht vordorffliche Krygewesent vorbrandt sint, dat see weder wye Brive und wedtegte machen wolden, dat de gemeenheit in frede unde Einichiet möchte erholden werden; So hebbe ich Schultes Dirch Cornelissen er gefraget, efte se by ehre olde Rechte unde Privilegie blyven wolden, also ydt unse Vorolderen gehalten unde geheft hebben, Van unse Allergnedigsten Averichkeit alltydt vorgyndt unde gegeben is. So hebbe se geantwordet Ir: So lange also ydt van unser allergnedigsten Averichheit vorgunnet syn mach, willen se darby blyven, gelych also ydt toe förne gewesen is. Welcher also is wen dar eynige Arf fallen mochte, na Vader effte Moder, eder Süster eder Broder, dat den ein Söhn nicht mehr nimpt also ein Tochter, unde ein Tochter even so veel also ein Söhn unde wen eht so geschehen möchte dat ein Mann efte eine frouwe dorch den tydtlichen Doet afstervet nademate wi alle sterflich sindt, unde se hebben Kinder thosammen de den Arf nah Vader unde Moder, wol versterfen is, unde dar stervet ein van de Kinder, dat den ein fader nicht mehr nimpt also ein van syn Kinder, nah syn vorstorfene Kindt unde gelychen ock ein Moder even so veel also ein van syne Kinder, dar mit ehr noch na leven, unde wen dat so geschehen möchte, also ydt ofte geschüt dat de Vader unde Moder allebeide sterven unde lathen ein Kindt na de syn olders Gydt ervet, dar se nah laten hebben unde dit Kindt stervet och den hefft didt Kindt neen Vader noch Moder, neen Süster og Broder, den schölen Vader-Broder unde Vader-Süster Moder Broder unde Moder Süster diht vörstorvene Kindt Gudt deelen, dat de helfte tho de Vaders Süde unde de ander helfte tho de Moders Syde kympt,

wo veele se og sindt. Welcher alletydt so gebruchlich is, so lange also wy gedenchen können, unde wille wy dit och gehalten hebben, also idt alletydt thovörne in unse gemeent gewesen is. Wen dat so gechijt, dat ein Vader efte Moder stervet, dat de Vader efte Moder de dar nah levet, dat se den deelingen dohn mit ere Kinder, werdt dar ein Vormynder gesettet vör de Kinder averst de olders beholden dat Gudt by en, diht dat de Kinder begeben werden: Averst dar Gudt vor bohøve, dat dar üngelüch thosloch, dorch Kriges noth, efter Vüres Nodt, edder andere ungelüch, dat de olders in Armodt geraden, denne können de Vormünders neen schade lyden, den se hebben kein Gudt entfangen, darume können Se och kein Gudt van Sick leveren, den de Olders hebben de Kinders ernehret doh se nicht vordeenen koennen, darför Sy de Kinders pligcht, dat se ehre Olderen erneren, wen se nicht vordeenen können averst wen idt so geschüdt, dat dar ein Stif-Vader efte Stif-Moder tho de Kinder qvam unde dat Kinder Gudt unnütte ummebrochte dar møthen de Vormünders ein indsehent inne hebben dat idt Kinder Gyd, nicht tho unnütte ummebrocht werden, dat dith in der Warheit also is, also bowen geschrewen steit, unde alletydt in unse gemeente soh gehalten is, unde wyder also gehalten werden schal, hebben wy dith mith unse dorps zegnet bekrefftiget, unde under gedrücht Jahr unde Dach wo boven vormeldet.

Konfirmeret 1670 og 1690, se Sæl. Reg. 36. 393.

LII.

1663. 3. Decbr. Fornyelse af *Vedtægten* mellem *Hollænderbyen* og *Dragør*.

Anno 1663. Donnerstages den 3. December is dat Recht gehalten van Schultes Dirich Cornelesen unde gemeehne Scheepens näenblichen Jacob Claesen, Jan Pitersen, Freech Sybrantz, Cornelis Jansen, Dirich Pitersen, Aryen Cornelesen, Jacob Jansen unde Dirch Wybrantz, deszulven tages heft Schultes Dirich Cornelesen alle inwohners up Draker vor idt

recht stevenen laten van wegen de vorige Contracht so ehre vorvahren mit unse vorolders hebben gemachet unde eingegahn efte se darby bliven hijrnah, also se thovörne gedahn hebben, welcher Contracht in dith vorgangen Kriges-wesen unde Fures-notd is tho nichte geworden, tho welcher citation vorskrefne Drakerlude alle samptlichen vor idt recht syn gemöhtet unde hebben dartho geantwortet, dat se by, ehre vorige Contracht wolden blyven hyrnah also se thovörne gedahn hebben, welcher inhaltt also lydet:

- » Vor het erste dat se de prester schölen geven vor syn »deenst dat he se in de kerk underrichtet.
- » 2) Dat se nemandt vün unseh gemeente uth er kerke-stule »schölen drangen.
- » 3) Dat se for ein olde dode schölen geven, dar hyr in »idt kerkhof begraven wirdt, 8 ß unde vor ein kindt 4 ß.
- » 4) Dat se nemandt van unser gemeehnte schölen utdren- »gen wen dar ein schip an de grondt kumpt, unde nemandt »van unsere schölen de Drakerlude uthdrengen.
- » 5) Dat se belovet hebben vor jeder paar peerde, dan se »hyr up de waidt hebben, to geven 2 Rdl.
- » 6) Vor ein khu ein slegtedahler.
- » 7) Vor ein verkens veer schilling unde ehre verkens ok »tho ringen na Könings mandat, also idt behörlyk is.
- » 8) Dat alle de jenninge, so up Draker wohnhaftig sind, »de neen perde unde wagens hebben, schölen tho brüggeld »geven jährlichen jeder man veer schilling, unde de dar perde »unde wagens hebben, scholen geven gelyk mit uns hyr in »dörpe.
- » 9) Dat se veer bodsmanne schölen löhnen wen dar ut- »skrift falt, gelyk also ehre vorvahren gedahn hebben.
- » 10) Wen der Könings schadt upkumpt efter røyter-schadt »so um upkumpt in de stede for de Königsschadt dat se »vor veer höffe schölen geven, gelyk also ehre vorvahren alle »tydt hebben gedahn.
- » 11) Dat se de schoudt schölen anspreken umme vörlof van »neer dat se klay efte sode van unser waidt nötig hebben.
- » Dat dith in der warheit also is unde van uns unde un-

»wederropliken van uns unde unse nachkömlinge schal gehol-
 »den werden wo bowen vermeldet hebben wi nahgeschrevene
 » Moens Nielsen, Christen Nielsen, Thomes Madsen, Piter
 » Hendrichs, Palm Henrichsen, Piter Asmuszen, Joen Svend-
 » sen unde Søren Povelsen
 »up de gemeene Draker mannen wegen dith mit unseren egen
 »hande efte boemerken bekreftiget unde unterschreven.«

Up Amak in Hollenderdörpe geschreven jahr unde doch,
 wo bowen vormeldt.

(3 Underskr., 4 Segl og 2 Bismærker). Efter en senere Afskrift.

LIII.

1664. 17. Februar. *Frederik d. 3.* giver *Svend Hansøn Gyngø* Bevilling og Eneret paa Bryggeri og Krohold paa *Dragør*.

Wiider at wi effter wnderdanig ansøgning och begiering naad. haffuer bewilget och tillat, saa och etc. at Svend Hansøn Gyngø boendis paa *Dragør* sammesteds allene maa brøggø och holde Kroe och øl fal, saa at andre som sammesteds Kroe holder, vden ham allene, sligt hermed skal være forbuden och formeent, dog skal hand derimod tiltænct vere, uden nogen Klagemaal for billig betaling at forskaffe der til Steden ankommende reysende och logerende got folck, huis de i saa maade nodtørfdig kand behøffues. Forbydendis etc. Hafn. osv.

Sæl. Reg. 25. 483.

LIV.

1664. 31. Decbr. *Frederik d. 3.* giver *Jan Jansen* og *Jacob Jansen* paa *Dragør* Bevilling til at nyde og bruge den Jord, Æng og Fællø, som fra Arilds Tid har været tillagt deres Gaarde, mod at de aarlig i rette Tid svarer den sædvanlige Afgift deraf.

Sæl. Reg. 25. 584.

LV.

1667. 10. Aug. *Frederik d. 3.* giver Beboerne i *Hollenderbyen* Bevilling til at indeholde Afgiften af Ladegaarden,

som Afdrag paa deres Tilgodehavende for Leverancer under Svenskekrigen.

Til Kammerkollegiet.

Wor synderlige gunst tilforn. Eftersom jndwaanerne i Holländerbyen paa wort land Amager, for huis de i forleden belejrings tid till woris hofhaltnings fornødenhed leffuerit haffuer /: som sig effter den med dennem gjorde afreigning 2572 rdlr. 8 ð bedrager :/ af oss udj betaling naad. er bewilget at nyde de . . .¹⁾ rixdlr., som aarligen giffuis till afgifft af woris ladegaard paa for^{ne} Amager, oc de dereffther samme afgifft allerede vngefær i otte aar hos sig haffuer indbehold oc niudet, da haffuer wj effter bem^{te} Holländers vnderdan. ansøgning oc begiering naad. bevillet, at de tilligemed huis allerede forfalden oc af dennem i for^{ne} maade oppebaaret er, fremdelis maa nyde oc hos sig indbeholde for^{ne} ladegaards aarlig afgifft for^{ne} afregnings indhold gandsche afbetalt worder huoreffther j dennem for afgifften imod samme afreignings judleffuering paa woris skattkammer, da tilbørligen haffuer at quitere. Dereffter etc. Hafn. osv.

Sæl. Tegn. 38. 212.

LVI.

1667. 20. Aug. *Frederik d. 3.* konfirmerer som Enevoldskonge alle *Hollændernes* tidligere givne Privilegier, samt deres efter gammel Vedtægt indførte Arveskifte.

Gjør alle witterligt at eftersom menige Hollændere boendis vdi Store Magleby paa vort land Amager hoes os vnderd. haffuer ladet ansøge och begiere at vi udj denn woris absolut och souverain Arffve Regiering naad. wille confirmere och stadfeste forrige dennem aff woris Elskl. K. Fader och ander fremfarne Konninger vdi Danmk el. och høgløfflig ihukommelse naad. forvndte och giffue privilegier, breffe och be-naadinger, saa wiit de ey forschr. woris Arffverettighed, Jura

¹⁾ Tallet ulæseligt. Efter Kontrakten af 1624: 200 Speciedaler.

Majestatis absolutum Dominium och Souverainitet til prejuditz ere, naad confirmerer och stadfester. Desligeste haffve vi och i Særdelighed effter videre vnderd. Ansøgning och begiering naad. beuilget och tillat saa och hermed bevilge och tillade at anl. bem. Hollenders Arffve-Skifte imellom dennem self indbyrdis maa fremdelis forholdis effter dend gammel vedtægt och maade som de vdi mange Aar i Rolighed niudt och hafft haffver och endnu niuder och haffver, saaledis som effter følger nemmelig:

1) at naar enten Fader eller Moeder affdøer, da schal holdis schifft och formyndere for børnene settis, mens børnenis tilfalden goetz schal bliffve hoes foreldrene bestaaendis, indtil de enten bliffver ved gifftermaal forseet eller sielff myndige erre, med mindre forældrene enten kommer tilagters eller børnenes goeds forødis: hvor da formønderne billig indseende dermed schal haffve, goetzet til sig anamme och der til svare.

2) at broeder och syster schal gaa udj lige lod, schifft och dieling med hver andre.

3) At naar enten fader eller Moder ved Døden affgaar och haffver effterlat sig børn och it aff samme børn iligemaade dør effter at schifft effter forældrene holdet er, da tager dend igien leffvende fader eller Moeder lod och part lige ved it aff børnene.

4) At naar it barn dør, som er vden broeder eller søster och sine forældre allerreede arffvet haffver, da arffver faderbroeder och fadersøster paa dend eene Side och Moderbroeder och Modersøster paa dend anden Side och goedset imellom dennem i lige parter schifftis. Thi forbyde wi etc. Haffn osv.

Sæl. Reg. 26. 384.

LVII.

1670. 12. Maj. *Christian d. 5.* giver *Christian Hansen Suenborg* Bevilling til alene at forestaa Degne- og Skolemesterembedet i *Hollønderbyen*, ligesom hans Formand tidligere havde gjort.

Til D. Johan Wandel.

Efftersom wj allernaad. hafde bewillget Hendrich Hendrichsen, forige degen oc skolemester i Hollænderbyen paa wort land Amager, alleene at schulle betiene same skole oc kircketieneste, saa lenge hand dend tilbørligen forvaltede, oc paa det hand samme bestilling disssbedere kunde forestaa, da hannem en dygtig person till medhielp forordnis oc till dens vnderholdning at nyde dend jndkomst, som meenigheden dersammesteds till andre i saa maade vdgiffuer, samt offerpeninge, naar quinderne effter deris barnefødsel gaar i Kircken, saa som degnene paa andre stæder nyder, da haffuer wj effter allervnderdan ansøgning oc begiering iligemaade allernaad. bewillget oc forwndt dend nu værende degn oc skolemester i bem^{te} Hollænderbye Christian Hansen Suenborg alleene at maa nyde oc haffue samme frjhed oc rettighed som hans formand, alligevell hand ingen medhielp haffuer, mens naar hand dend begierer, haffuer du hannem en døgtig person at tilschicke, som hannem vdj hans kald oc embede kand assistere oc derfore nyde ligesaadan jndkomst oc rettighed, som forn^{te} Henrich Henrichsens medhielper allernaad. er tillagt. Dissligeste schall eller maa icke nogen anden end forn^{te} Christian Hansen alleene oc dend hannem af dig till medhielp beschicket vorder, af meenigheden dersamestedts till deris børn i forn^{te} maade antagis. Derefter etc. Hafn osv.

Sæl. Tegn. 39. 80—81.

LVIII.

1670. 4. Aug. *Christian d. 5.* konfirmerer alle de *Hollænderne* af hans Fader og andre fremfarne Konger givne Privilegier, som de i Brevet af 1667 er stadfæstede »saa vit det icke voris absolutum dominium souverainitet og Arfve Rettighed kand præjudicere . . .«

Sæl. Reg. 28. 164—65.

LIX.

1671. 9. Marts. Thingsvidne om Forholdet mellem *Hollænderbyen* og *Dragør*.

Jan Iszbrandtsen Skultus j Hollænderbyen paa Amager boendis, och Cornelis Dirchsen Skrivers sammesteds gjør vitterligt, at Aar efter Christi Naaderige Fødtzel 1671 Torsdagen den 9 Martz for Retten fremkom Anders Pedersen Byens Tjener och af hiembled sin Eed efter Louen, at hand paa Pieter Asmudsen, Palm Hendrichsen, Jan (Jon) Svendsen och Hans Jørgensen, boendes paa Dragør, och ere Fuldmegtigere for samtlige Dragørs Folck deris Veigne, hafde hidsteffnet for Retten Cornelis Pietersen Ebels, och Theys Dirchsen, begge boendis i Hollænderbyen, Item Thomads Matzen, och Moens Nielsen begge boendes paa Dragør, anlangende om dennem var noget bevist, at Dragørs Huusmænd og deris Huuse, nogen Tid hafde været noget Fæste Godtz. Ilige Maader om dennem var bevist at Dragør hafde ligget nogen Tid under Taarnbye-Ting, derom at vidne fremstod først Cornelis Pietersen Ebels, som er 74 Aar gammel, och vandt ved Ed efter Loven at saa længe hand kan mindes, hafver Dragørs altid ligget under Hollænderbyens Rett, og ey kand mindes, at Dragørs Huuse nogen Tid hafver været Fæste-Godtz. Dernest fremstod Theys Dirchsen som er 72 Aar gammel, och vandt ved Ed efter Loven, hand ey vider at være beuist end som Cornelis Pietersen Ebels om vundet hafver, dernæst fremstod Thomadtz Madtzen af Dragør som er 68 Aar gammel, og vandt ved Eed efter Louen, at hand ey kan mindes, at Dragør haffuer nogen Tid ligget under Taarnbye-Ting; och ey heller at Dragørs Huuse nogen Tid skulde hafve været Fæste-Godtz, Moens Nielsen 68 Aar gammel hans schrifftelig Vidne efter som hand er siug og svag og selff personlig intet kand møde bekreffte det samme, som Thomas Madtzen vundet hafver. Hvor efter Palm Hendrichsen ock Jon Svendsen Fuldmægtig for samptlige Dragørs Folck, var Things Vidne begierendis. Saaledes i Dag for Retten at være paserit under voris Signeter her neden forre. Actum ut supra.

Skultus og Skrivers Segl: J. E. S. C. D. S.

Afskrift efter en senere Forhandlingsbog i Dragør Arkiv.

LX.

1671. 6. Septbr. *Christian d. 5.* afæsker Kammerkollegiets Erklæring i Anledning af Hollænderbyens Andragende om Konfirmation paa Ladegaardens Forpagtning, samt om, at de maa tilbageholde Afgiften indtil de gjorde Leverancer til Krigen er indeholdte, ligesom ogsaa de indeholdte Bropenge maa kvitteres deri.

Den samme Afæskning gentages 1672, 22. Januar og 18. Marts.

Sæl. Tegn. 39. 614; 40. p. 25 og 94.

LXI.

1672. 22. Januar. *Christian d. 5.* giver *Hollænderne i Store Magleby* Bevilling til, som tidligere, at nyde Indkomsten af deres Kirke, som de selv har bygget, imod at de holder den vedlige, ligesom de vedligeholder Præstegaarden og Degneboligen, samt hjælper Præsten med Udredning af hans Skatter.

Gjør alle vitterligt at vij efter menige sognemænd udi Store Magleby paa Amager deres allerunderdan. etc. og voris rigsmarskalchs og stiftbefalingsmand offver Sielands stift oss elskel. H. Johan Christopher von Cørbitz, som bekræfter, at denne deris andholdende benaadning denem aff Arild tijd skal haffve været forundt, hans jligemaade allerund. erklæring allernaad. haffver bevilget og tillat, saa og etc. at som bem^{te} sognemænd paa egen bekostning uden anden tilskud deris kirche opbiugt haffver og sielfer vedligeholder, de og fremdelis her efter som hidindtil maa dens aarlige beholdene indkomst, saa langt den forsvarligen og vel ved magt holdes, til præstegaardens og deigneboligens vedligeholdelse sambt præstens undsetning udi hans skatters udredning anvender. Hvorjmod de skal tiltencht være bem^{te} deris Kirke, om den ved uløcheligh tilfelde eller j andre maa-
deu skulle hænde at trenge, med egen middel at komme til hielp og ellers j alle tijder sømmeligen og med ald sin fornøden Tilbehør at underholde. Forbudendis etc. Hafn. osv.

Sæl. Reg. 28. 739—40.

I.XII.

1674. 15. April. *Christian d. 5.* giver *Sognemændene i Taarnbye* Sogn Nedsættelse i deres Afgift for Hoveriafløsningen til Ladegaarden fra 300 Rdlr. til 150 Rdlr. aarlig.

Til Kammerkollegiet.

Huad meenige Tornbye sognemænd paa vort land Amager hoss oss allerunderdanigst hafuer ladet ansøge oc begiere anl. confirmation paa et voris elschel. kiere h. farfaders sal. och høylofflig ihukommelse dennem allernaadigst gifne bref indeholdende, at de Danske paa Amager schulde vere forschaanet for ald hofverj oc arbeide til ladegaarden sammesteds at giøre imod 300 rixdr. aarlig Kiendelse, saauelsom oc at niude voris anpart korntiende imod tre lester got reent korns aarlig afgifft, kand j af hossføyede supplication videre see oc fornehme. Da saasom denne tidslejlighed iche taaler, til dennem den begierende forschaansel for hofverj, egt oc arbeide kand bevilges, ville vi dog, at de i dend sted, til nogen forlindring, allernaadigst maa niude haltparten afslag paa forschrefne 300 rixdr., saa at de hereffter, oc indtil vi effter tidernis lejlighed anderledis tilsigendis vorder, ej videre der af aarlig end 150 rdl. schal betale. Thi herfuer j herom paa behørige steder ald fornøden anordning at giøre dissligeste voris allernaadigste confirmation paa bem^e tiende for dennem at lade forfærdige oc os tilvidere underschrifuelse forestille, saa frembt j helles der imod intet hafuer at erindre, som denne deris begiering med billighed hindre kunde. Dermed etc. Hafn. osv.

Sæl. Tegn. 40. 716.

LXIII.

1674. 16. Septbr. *Christian d. 5.* bevilger, at *Menigheden i Hollønderbyen og Dragør* skal være et Sogn og Birk.

Giør alle vitterligt at efftersom menigheden udj Hollønderbyen (ellers store Magleby sogn kaldet) tillige med indbyggerne paa Dragør paa vort land Amager for os allerunderdanigst haffuer ladet andrage hvorledes begge steder altid aff arils tid haffuer giort een menighed, siden Hollønder kom

der paa bem^{te} Amager. Mens som deris breffue og fornemste documenter bleffue dem fraakomne i sidste feyde tid, der finden komb paa landet, beførchter de sig derofter, at de i fremtiden fra hverandre maatte bliffue adschildt. Hvorfore og effterdj vi aff os elschl. h. Johan Christopher von Cørbitz etc. hans allerunderdanigst erklæring allernaadigst erfarer at bem^{te} store Maglebyes sogn (ellers kaldet Hollender byens sogn) aff arilds tid haffuer veret combineret og indbunden med menigheden paa Dragøer, saa at de ey allenist haffuer hafft, nydt og brugt en kierke, en ret og birch, men det erfaris ogssaa aff de gamle schatmantaller, at for mange Aar siden Hollender byen og Dragøer haffuer veret regnet under et nemlig for 24 gaarde, endog udj store Maglebye er ichun 20 gaarde og Dragøer andslagen for 4. Og saa fremt Dragøer schulde tages fra Maglebye sogn og leggis til Tornbye sogn, som desforuden er et stort sogn, da bleff prestens indkomst i Magleby, som desforuden er flux ringere end Tornbye sogn, noch mere beschaaren. Og schulde falde Dragøers indbøggere tungt om Vinteren at reysse til Taarnbye kirche, som er hart ad en stor mil fra dennem. Da haffuer vj efter allerunderdanigst ansøgning og begiering allernaadigst bevilget og tillat, saa og etc. at bem^{te} Hollenderbye og Dragør maa og schall herefter som tilforn regnis og achtis for en menighed, en kierche og et birch og ret haffue og beholde. Thi forbyde vi etc. Hafn. osv.

Sæl. Reg. 29. 403.

LXIV.

1676. 10. April. *Christian d. 5.* afæsker Kammerkollegiets Erklæring i Anledning af *Hollænderbyens* Andragende om at maatte brygge Øl til Beboernes eget Behov.

Sæl. Teg. 41. 224.

LXV.

1677. 29. Novbr. *Christian d. 5.* giver Konfirmation paa en Bevilling og Eneret til Krohold, som Stiftamtmanden 13. Juli 74 har stedet og fæstet for Livstid til *Niels Hansen Bød-*

ker i Tornbye, efterat Jens Smed har forbrudt Retten dertil, imod at Niels Hansen svarer 5 Rdlr. i Fæstepenge og 1 Rdlr. i aarlig Afgift »og ingenlunde under predichen udtapper, som kand forsaarsage guds fortørnelse, presten till fortred og andre till forargelse, men med alting omgaaes schichelig og vell, att ingen billig klage i nogen maade forsaarsages, enten af en eller anden, saa at indtet imod recessen handles, ey heller dend nu seeniste udgangne consumptions forordning, som tilholder kroerne deris øll, brøed og brennewin udj kiøbstederne att tage«.

Sæl. Reg. 30. 491—93.

LXVI.

1681. 12. Januar. *Bønderne i Taarnbye Sogn* andrager om Lettelse i deres Ægtkørsel og i deres Betaling for Hoveriafløsningen. Andraget er paategnet Amtmandens Erklæring og Kongens Resolution.

Stormegtigste, Allernodigste Arfve Konge och Herre.

Eders kongl. Maj. I allerunderdanigste Ydmyghed undlader vi fattige Indvaahnere af Amager paa samptlige Meeniges Mænds Vegne i Taarnbye Sogn for Eders kongl. Maj. førde Septer oc Crone voris store Nød och Anlegende med denne vores allerydmygste Supplication udi dybeste Underdanighed at lade andrage huorledis vi fattige Mennsker dagiigdags betynges med Echer och Kørsel saa vi formedelst des idelig opuartning forsaarsager i blant os den største part merchelig Ruin och Undergang i oc alle andre Eders kongl. Maj. Contributioner och Pligt er os iche til saa stor Ødeleggelse som denne besuerlige Kørsel, ti naar voris Heste er udkiørt och forderfuit, kand vi iche fortsatte voris Aul och Biering, maa derofuer staa i stor Restands baade med Skatter och Landgilder. Vi fattige Folck som er her nest ved Haanden maa altid frem for nogen andre eche och køre. Saadan voris store Nød och Anligende kafuer Eders kgl. Maj. for nogle Aars forløb, siden udi Naade anseet och derimod naadigste forundt och cffterladt os Halvparten Afslaug paa voris Arbeitzpenge

til Ladegaarden huis nu igien ophefuis och fyldigst paakrefuis, Er derfor til Eders kongl. Maj vores allerunderdanigste Bøn Eders kongl. Maj. af høj medføel. kongl. Naade os hans allerunderdan. Tienere udi størst Naade ville ansee det samme Benaadning paa Arbeitzpengene fremdeles hereffter maa os forundis, Ellers om det naadigst behagis det vi allerunderd. af Naade kunde erlange Eders kongl. Maj. allern. Bref oc Mesive paa nogen Forlindring med Reiser at kiøre som vi naadigst i forrige Tider niudet hafver, ichun Eders kongl. Maj. Fadebore at forflytte och dermed verit forskaanit alle andre Reiser at giøre. Slig kongl. Mildhed och Naade skal Gud allermeg-(tig)ste Konge samt det ganske kongl. Arfve Huus och Familie udi de Euigvarende himmelske Boliger rigeligen belønne, Eruarter herpaa Eders kongl. Maj. allern. Suar forblifuer Eders kongl. Maj. allerunderd. troe Tienere med Lif och Godtz Blod och Formue troe indtil Døden.

Eders kongl. Maj. allerunderd. troe Tienere.

Svend Olsen. Broer Jensen.

Dat. Amager d. 12. Jan. 1681.

Amtmandens Erklæring:

Dise Eders kongl. Maj. Indvohnere i Taarnebye Sogn paa Amager har nu paa nogle Aarstid effter Eders kongl. Maj. naadigste Bref af Dato 15. April 74 nyt Forskaansel for den halfue Deel af de 300 Rdlr. de aarlig til Arbeitzpenge for den kgl. Ladegaard gifuet hafuer saa de iche fra dend Tid har gifuet mere end 150 Rdlr. aarlig i Naad. Henseende at der Sochelunde herrit blef henlagt under Jegersborg med Arbejd och alle andre Echer och ingen derfra til noged andit motte bestilles, ligger disse alle de Dags Reiser och Arbejd paa igien som til Eders kongl. Maj. Fornødenhed udi Hast kand udskrifuis och er det iche uden, at det dennem er aarlig til stor Last efftersom de andre tuende Herreder udi Ambsted ligger for langt fra Handen, til saadan udi paakommende daglig Reiser och Arbejd at inddrifue om det derfor udi Naade maatte behage Eders kongl. Maj. dennem fremdelis saa Afslaug at lade niude.

Kjøbenhavn d. 11. Marts 1681.

(sig.) v. Kiørbitz.

Kongens Resolution:

Det skal forblifue ved denne voris Richsmarskals allerunderd.
Erklæring.

Skrefuet paa vort Slot d. 4. April Ao 81.

Christian.

C. Schøller.

Efter en Afskrift i Kbh.s Amts Jordebogs Regnskab 1679—81. (Rigsarkivet).

LXVII.

1684. 8. Marts. *Christian d. 5.* giver Overrentemesteren tilkende, at der er givet Bevilling til *sex Mænd paa Dragør* at lodse Orlogsskibene gennem Renden mellem Amager og Saltholmen og hæve deres Løn derfor ved Zahlkammeret fra Nytaarsdag fremdeles hvert Aar.

Wor Naade tilforn, wide maa du at vi allernaadigst hafver bevilget og forundt eenhver af efterskrefne sex Mand paa Dragør paa vort Land Amager, nemlig Svend Jensen, Pejtter Pejtersen, Anders Olsen, Johan Moenssen, Jefe Olsen og Pejter Hansen for deris tieniste med Vores Floede og Orlog Skibe at ledsage igiennem Renden imellem Amager Land og Saltholmen, at maae nyde aarligen saa meget til Løn, som een af Woris Styr mænd paa Voris Orlogsskibe maanedligen nyder, som dennem af Voris Zahlkammer rigtigen skal betalis og begynde fra Nyt Aars Dag sidst forleden og saaledes continuere indtil Vii anderledes derom tilsigendis vorder; Thi er Voris allernaadigste Villie og Befaling, at Du dennem derfor i Cammer Reglementet indfører og ellers dend Anordning gjør, at samme Penge dennem rigtig betalt vorder, dermed ske Vor Villie, Befalende dig Gud. Skrevet paa Vort Slot Kiøbenhafn dend 8. Martij Anno 1684.

Christian.

C. Schjøller.

Til Overrentemester P. Brandt.

Efter en Afskrift, bilagt Kbh. Amts Jordebogs Regnsk. 1687 (Rigsarkivet).

LXVIII.

1686. 8. Juni. *Christian d. 5.* giver *Indbyggerne i Taarnbye Sogn* Bevilling til, at en Broder og en Søster maa nyde lige stor Arvepart.

Giør alle vitterligt, at j hvorvel woris allernaadigste udgangne lov tilholder, at een broder skal nyde dobbelt udj arf ved een søster, jche dis mindre have vj dog, efter jndbyggerne udj Taarnbye Sogn paa vort land Amager deris allerunderdanigste ansøgning oc begiering samt os elskel. h. Adam Levin Knut etc. hans derom allerunderdanigste indkomne erklæring, derudjnden af vores absolute oc souveraine kongelig magt oc myndighed saaledis dispenseret oc bevilget, saasom vj oc hermed etc., at det fremdeelis maa forblive ved deris gamle vedtagne Skich oc brug, som det hos supplicanterne oc deris forfædre med sødskende skifte oc deeling haver været, saa at een søster lige lod oc deel j arf med een broder maa oc skal nyde oc tage. Forbydendis etc. Hafn. osv.

Sæl. Reg. 34. 651.

LXXI.

1690. 28. Juni. *Christian d. 5* tilholder *Indbyggerne paa Amager* at rette sig efter foranstaaende Brev om Arv og Skifte.

Giør alle vitterligt, at eftersom Jan Isbrandt Schultus oc Geert Jansen af Store Magleby Sogn paa vort land Amager for os allerunderd. haver ladet andrage, hvorledis der skal findes nogle gjenstridige, som sig imod jndbyggerne der paa landet deris af alders tid vedtagne Skik oc brug, nemlig at søstre oc brødre ere gaaen lige i arf med hin anden, skal ville sette, paastaaende at dermed efter voris allernaad. udgifne Lov bør at forholdes, da efterdi det der paa landet af voris elskel. kiere h. fader oc farfader sal. etc. haver weret anordnet saaledes, at søster oc broder skulle gaa lige i Arf med hin anden, vi det oc self dend 8. Junii A^o 1686 allernaad. haver confirmeret oc stadfæst, ville vi hermed allernaad. have befaleet, at det i saa maader ved den ældgamle

oc sædvanlige skik oc brug her efter som tilforn uforanderlig skal forblive. Til hvilken ende vi oc samtlige jndbyggere paa bem. vort land Amager saaviit fra loven allernaad. ville have dispenseret, dog at os udi voris rettighed derved intet afgaar. Forbydendis etc. Hafn. osv.

Sæl. Reg. 36. 393.

LXX.

1690. 28. Juni. *Christian d. 5.* giver *Store Magleby Sogns Indbyggere* Bevilling paa Udførsel af Heste, som er over 10--12 Aar gamle.

Gjør alle vitterligt, at vi efter allerunderd. ansøgning oc begiering allernaad. haver bevilget oc tilladt, saa oc etc., at jndbyggerne udi Store Maglebye sogn paa vort land Amager maa her efter med deris egne skiberomme, imod tilbørlig toldz erleggelse paa behørige Steder, til vort førstendom Holsten oc andre steder i Tyskland lade indføre, til at forhandle, deris heste, som sig over 10 à 12 aar gamle befinder, naar de ellers af amtsforvalteren hver gang først ere blefne besigtiget oc saaledis attesteret. Forbydendis etc. Hafn. osv.

Sæl. Reg. 34. 392—93.

LXXI.

1694. 17. Juli. *Christian d. 5.s* Resolution angaaende Stridighederne mellem *Hollænderbyen* og *Dragør* om »de 4 Punkter«.

Gjør alle vitterligt, at eftersom for os allerunderdanigst er bleven andragen, hvorleedis sig imellem jndbyggerne udj Store Maglebye (Hollender byen ellers kaldet) oc Dragør paa vort land Amager een oc anden stridighed skal forefalde, som af efterfølgende 4te Poster sig skal reise, nemlig 1) At formedelst Hollænderne efter de dennem allernaadigst meddelte privilegier ere tilladte at give deris børn, naar de giftis et støcke land til hiemgift, skal tiid effter anden vere gaaen fra Store Maglebye til Dragør en deel jord, som paa dend maade bliver der hos arving effter anden, meenigheden i Hollender-

byen ej til ringe skade. — 2) At Dragøers jndbyggere ligeleedis ved arf skal trøcke Hollænderbyens jndvaanere af stolestaderne i Kirken, hvilken de self skal have ladet opbygge oc formedelst Dragøers jndbyggeses tiltagelse forvide. — 3) At de af Dragør skal tilegne sig lige frihed med Klocker oc Jord til deris døde som de af Hollænder byen. 4) At Dragøers jndvaanere, som tiltager skulle vere sindede sig fra Hollænder meenigheden at separere, som intet andet end u-eenighed imellem begge steder skulle ville stifte. Da til samme stridighed at ophæve oc videre u-eenighed i saa maaeer at forekomme have vj allernaadigst for got befundet, derom at anordne oc befale som følger:

I. post.

Om jorderne paa marken.

Naar herefter nogen enten kunde vorde gift eller vil flytte fra Store Maglebye uden byes oc dennem ved medgift arve eller i andre maader kunde tilfalde, eller de eje, nogen jord, da skal de vere tilforpligtede, dend at afstaae til Store Maglebyes jndbyggere imod dend priis, som efterfølger, nemlig for een tønne Sædeland med sit tilhørende eng bond (som ordinaire kaldes een half fieren deel) skulle gives, nemlig for een tønne sæd af dend beste jord bag haverne halfemtesindstyve slettedaler, for een tønne sæd af dend beste jord paa Dragøers backe oc tveragerne tredsindstyve siv oc een half slettedaler, een tønne sæd af dend ringeste jord sammesteds tredive oc trej slette daler trej mark, een tønne sæd af dend beste jord over diget halftredsindstyve oc sex slette daler een mark oc ligesaa af dend ringeste sammesteds een tønne elleve slettedaler een mark, een tønne sæd af smaldelene oc overkøien dend beste jord fyrgetyve oc fem Slettedaler, dend ringeste sammesteds een tønne tredive oc trej slettedaler trej march, een tønne Sæd af dend beste jord paa lundageren halftredicsindstyve oc sex slette daler een march oc een tønne af dend ringeste sammesteds elleve slettedaler een mark. Paa lige maade skal oc til Hollænder byen igjenkomme ald den jord, som derfra forhen kand vere bortkommen, naar samme

jorders nu besiddende eyermænd ved døden afgaar. Hvilken forskrefne priis nu verende eller effterkommende Schult oc Schepper paa meenighedens vegne skal vere tilforbundne at svare for jorderne, sae lenge tiderne ej bliver slettere, end de nu ere, oc skal det ellers staa de vedkommende frit for, om de formeener sig at være brøsthøldene, at lade jorden komme paa auction, dog til ingen anden end til dennem, som udj Store Maglebye bygger oc boer, oc da drivis Jorden, det høyeste skee kand. Mens skulle de vedkommende, som ej ville nøyes med dend satte taxt, faa mindre ved auctionen, bliver det deres egen skade.

II. post.

Angaaende stolestaderne i kirken.

1. Saa mange af Dragøer folch, som nu eyer stolestaderne j Store Maglebye Kirke, maa beholde dem uden nogen afgift j deris lifs tiid, mens ligesom de uddøer, saa skal stolestaderne forfalde til kirken eller byen enten effter accord eller ved auction til dend høystbydende.

2. Skal Dragøers gifte qvinder nyde deris stolestader udj dend ny kirke, mens mændene oc de unge folch paa pulpiturene, ligesom de best kand inddeelis, dog hermed ej meent de mænd oc qvinder, som nu har arve stolestader, hvilke niuder dem efter nestforige articul i deris lifstiid.

3. Naar de af Dragøer, som nu har arve stolestader uddøer oc stolene ved auction effter dend første articul falder til kirken eller byen, nyder Store Maglebyes jndbyggere oc ingen andre stolestaderne j dend gamle kirke.

4. Een hver, som er gift, bygger oc boer paa Dragøer, skal vere tilforpligtet, stolestader at leye, oc skal de for et hvert stolestade i dend nye kirke, enten det er for mand eller qvinde, paa lifs tiid give til indskrive-penge een rixdaler oc for et stolestade paa pulpiturene een half rixdaler. Der foruden skal alle de, der ej haver saa meget sædcland, at de i det ringeste kand tiende for toe mark danskis værd til kirken give aarlig for et hver stolestade otte skilling danske, hvorimod deris unge folck staa frj i Kirken.

III. post.

Om klokker oc jord til de døde.

1. Skal alle de paa Dragør, hvis vilkor ere nogenlunde, have klokkerne for deris døde oc betaler de for begge klokker 24 ß, nemlig for dend største een $\frac{1}{2}$ oc dend mindste 8 ß danske. For jord til et gammelt liig betalís til kirken 8 ß danske oc for jord til et lig under femten aar 4 ß danske.

2. Fattige oc forarmede nyder jorden frj.

3. Hvo, der vil have deris lig i kirken, have det med kirkevergernís minde.

IV. post.

Anlangende Dragoers separation.

Da skal Dragoers jndbyggere altid vere oc blive een læm af Store Maglebye oc dend hollandske meenighed, saa at de udj ingen maade maa giøre Hollænderne eller Store Maglebye nogen indpas i de dem allernaadigst givne privilegier, gammel vedtagen skick, brug oc rettighed, mens udj alle tilfælde holde sig Hollændernes privilegiers ret, vedtagen skick oc brug, de forige saavelsom disse efterretlig, oc til dend ende beholder schult, som nu er eller herefter kommer, dend frihed, at hand self, dog paa amtmandens got befindende oc approbation, maa ordinere sig een underfoget paa Dragør, som kand bestille, baade hvis til voreis tieniste udj hast kand blive fornøden, oc Hollænder byens egne forretninger, som kand forefalde. Hvorefter alle etc., ej giørendis etc., under vor hyldist oc naade. Givet etc.

Friderichsborg dend 17. julij 1694.

Sæl. Reg. 38. 267—70.

LXXII.

1711 *Vedtegt for Hollænderbyen om Fælledens Drift og om Traktement ved Gæstebud.*

Anno 1711. Is van drei Jahrs Skeepens samtycht unde be-

slaten deese nahfolgende posten, welches sy mit egen handt, den hier under bekræftiget. 1) Idt schal Nemandt wor idt is unde wor hi syn landt heft idt sy up uns Veldt este idt Deensche Veldt, als he syn Acher, Felliget so wel de erst kumt este lest kumt, ere forige (?)antz neder felliget thogen malkander, und de dar dat nich doht, so skal de man de lest kumt sylven fry vorlof hebben, de fyrrige nedder tho plugen unde de erste schal syn vulle Brøche geven: 3 Mk. 2) Als sy wu tho Korn, Haver, Wicher edder wat idt syn mag plugen, so schal de dar erst kymt, syn furrige nicht deeper upplugen an de fyrige, als up idt Acker, unde de dar lest kumt tho plugen unde syn Acker besait heft, de schal och syn Vyryge wedder neder Aide, dat de etste Mann dar in kein schade lydt: Brych 3 Mk. 3) Idt schal nemandt de dar Vestensøll macht int Huus, nicht mehr als ein Dag, unde nicht anders als Oudt Eten tho schaffende, de ander kein Køchen nach Speel unde mehr schaffen als van Oudts gewesen is, up de brøche van 1 Rixdrl. 4) Wol dar grothe Brullufte machet, de schølen nicht mer schaffen, als Oudt eten unde twee Richte darby up Mahlydt unde dat nicht lenger als in dreen Dagen, den veerden dach, nich mehr als mit de Koks, neen Spel gelijk als idt van Oudts geweest is, up de Brøche van 1 Rdlr. 5) Wol dar Barsel machet als idt Kindt tho Kirken geweesen is, schal nicht mehr schaffen als Oudt eten unde ein Richt dartoe, unde nicht mehr, up de Brøche van 1 Rdlr. 6) Idt schal Nemandt Wachters neehmen over eine dode, overst wen de dode begraven is moth ith negste Vrundtschop, mit tho Huus folgen van idt graf, unde nicht mehr schaffen als Oudt eten unde ein Richt darby up de Brøche van 1 Rdlr. 7) Idt skal Nemandt de dar Deelinge machet meer schaffen, als Oudt eten unde ein Richt darby up de Brøche van 1 Rdlr. 8) Idt schal Nemandt den Dregers, de den Doden weck gedragen hebben Bier geven tho drinchende, anders als up Søndags unde neen Werchedage, er dat tho dringende geven up de brøche 1 Rdlr. — Datum Anno als boven vormeldt is.

Piter Pitsen, Wybrandt Wybrandtsen, Theis Gert Wil-

lemsen, Thønes Ariansen, Thønes Jacobsen, Wibrandt Dirchsen, Gerdt Cornelissen Bacher, Albert Jansen, Dirch P Petersen, Piter Theysen, Piter Cornelissen, Willem Theisen, Jacob P Petersen, Jan Willemsen, Jan Jansen, Willem Theysen, Theys P Petersen Buur, Cornelis Cornelsen Bacher.

Efter en senere Udskrift af Retsbogen.

Tidligere er udkommet paa
Gyldendalske Boghandel o Nordisk Forlag

AMAGERS HISTORIE

I. DEL

INDTIL HOLLÆNDERNES INDFØRELSE,
SAMT HANSETRAFIKENS AFSLUTNING
PAA DRAGØR

